

Samenwerking, dialoog en zelforganisatie als kiemen van een positieve sportcultuur

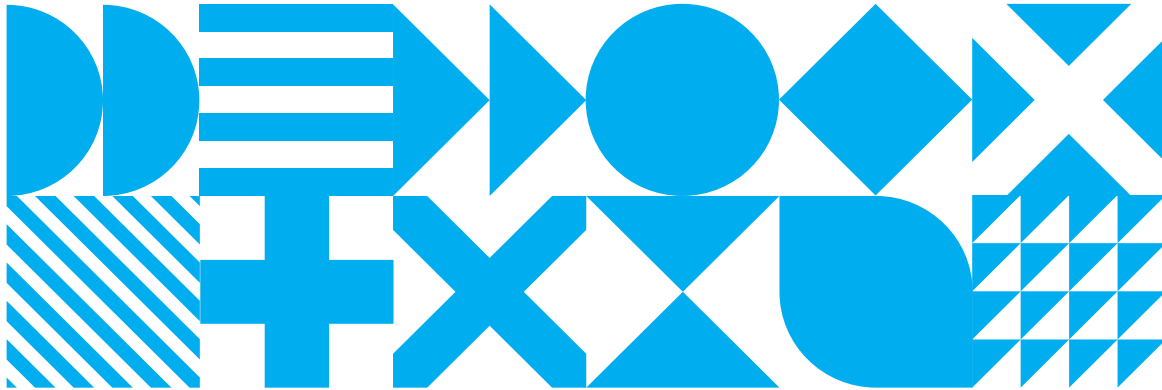
Vidar Stevens | Johan Steenbergen

mulier instituut

Samenwerking, dialoog en zelforganisatie als kiemen van een positieve sportcultuur

Vidar Stevens | Johan Steenbergen

© Mulier Instituut | Utrecht, september 2022

Mulier Instituut
sportonderzoek voor beleid en samenleving

Postbus 85445 | 3508 AK Utrecht
Herculesplein 269 | 3584 AA Utrecht
T +31 (0)30 721 02 20 | I www.mulierinstituut.nl
E info@mulierinstituut.nl | T @mulierinstituut

Vormgeving: www.aangenaamontwerp.nl

Inhoud

1.

**Op weg naar een
positieve sportcultuur
op sportverenigingen!**

4 →

2.

**Van 'waarden en
normen in de sport'
naar 'positieve
sportcultuur'**

13 →

3.

**Een gokje wagen op
de sportvereniging**

27 →

4.

**Roeien met de riemen
die je hebt - de aanpak
van seksueel grens-
overschrijdend gedrag
bij roeiverenigingen**

35 →

5.

**Sportdeelname en
ervaringen met racisme
etnische minderheden**

48 →

6.

**Lhbt+-acceptatie op
de sportvereniging,
horen daar grappen bij?**

62 →

7.

**Sportverenigingen als
locaties voor criminele
inmenging**

75 →

8.

**Jeugdontwikkeling
voorop - een pedagogisch
sportklimaat voor ieder kind**

84 →

9.

**Sportief en onsportief
wedstrijdgedrag in de
amateurteamsport: bestaat
er een gerichte aanpak?**

97 →

10.

**Slotbeschouwing: samen
verder bouwen aan een
positieve sportcultuur!**

108 →

Inhoud

Pagina

Hoofdstuk

Externe link

Interne link

1. Op weg naar een positieve sportcultuur op sportverenigingen!

Vidar Stevens en Marieke Reitsma

1

Inleiding

Sporten levert prachtige momenten op en is leuk om te doen. Toch kan sport voor sommige deelnemers ook een onsportieve, ongewenste of grensoverschrijdende ervaring zijn. Meestal wordt ongewenst of grensoverschrijdend gedrag geassocieerd met seksueel geweld, handtastelijkheden, machtsmisbruik, discriminatie of racisme. Maar ook vormen van criminele inmenging, zoals crimineel weldoenerschap of openbare geweldpleging, illegale pokertoernooien of excessief wedstrijdgedrag door spelers

of publiek kunnen een sfeer op een vereniging creëren waardoor sporters zich niet langer welkom voelen.

In dit boek gaan we uitgebreider in op verschillende onderwerpen die van invloed zijn op het garanderen van een positieve sportcultuur op een amateursportvereniging. Onder een positieve sportcultuur wordt in dit boek verstaan: een plezierige, eerlijke, veilige en zorgeloze sportervaring van leden en bezoekers op een amateursportvereniging. Onder een amateursportvereniging verstaan we een plaatselijke sportvereniging met een

actief bestuur, statuten en een huishoudelijk reglement, die is aangesloten bij een van de nationale sportbonden en een eerste team of sporters heeft die niet actief zijn binnen de professionele competities van de desbetreffende sportbond.

Een positieve sportcultuur vraagt om aandacht van iedereen en om ondersteuning voor verenigingsbestuurders, trainers, ouders, verzorgers en andere betrokkenen, zowel binnen als buiten sportverenigingen. Dit om misstanden te voorkomen en een ondergrens van sociale veiligheid te bewaken. In de hoofdstukken van dit

boek behandelen we achtereenvolgens hoe sportverenigingen omgaan met kansspelen, seksueel grensoverschrijdend gedrag, racisme, homonegativiteit, criminele inmenging, een pedagogisch sportklimaat en onsportief wedstrijdgedrag. Ook laten we zien met welke handelingsproblemen zij worden geconfronteerd.

Doel van het boek

Dit boek heeft als doel te beschrijven hoe verenigingsbestuurders, coaches, trainers, ouders, vrijwilligers en andere betrokkenen handelen om een plezierige, eerlijke, veilige

en zorgeloze sportervaring voor de leden van een amateursportvereniging te realiseren en tegen welke barrières zij hierbij aanlopen. In het slothoofdstuk maken we de balans op en trekken we lessen uit de verschillende themahoofdstukken. De losse themahoofdstukken worden gebruikt als dwarsdoorsnedes. Zo kunnen we zien of er verschillen bestaan in hoe sportverenigingen te maken hebben en omgaan met bijvoorbeeld het onderwerp seksueel grensoverschrijdend gedrag, racisme of homonegativiteit en, zo ja, wat we van deze verschillende handelwijzen kunnen leren.

Leeswijzer

In dit inleidende hoofdstuk staan we allereerst stil bij de oorsprong van de term positieve sportcultuur. Daarna gaan we nader in op de aandacht voor het thema positieve sportcultuur vanuit de Rijksoverheid, NOC*NSF, sportbonden, het Instituut Sportrechtspraak (ISR), Centrum Veilige Sport Nederland (CVSN) en de gemeenten. Hierbij nemen we het jaar 2018 als startpunt, omdat toen een start is gemaakt met het deelakkoord 'Positieve Sportcultuur' van het Nationaal Sportakkoord. Aan het eind van dit

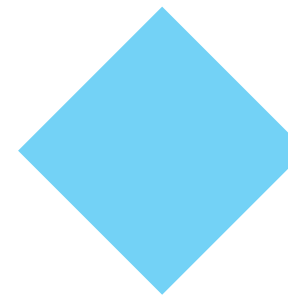
hoofdstuk introduceren we kort de andere (inhoudelijke) hoofdstukken van het boek, waarin we nadrukkelijker ingaan op de situaties bij amateursportverenigingen.

Een positieve sportcultuur

Theorie positieve jeugdontwikkeling

Het concept positieve sportcultuur is niet enkel een beleidsterm uit het Nationaal Sportakkoord. Het is een begrip dat zijn oorsprong kent in de positieve psychologie en met name in de theorie van positieve jeugdontwikkeling (Lerner et al., 2005). Die theorie gaat uit van een positieve groei van een kind of een jonge sporter door een sportomgeving te organiseren die bevorderend werkt voor de ontwikkeling van het individu (Hamilton et al., 2004, p. 3). Hierbij gaat het niet alleen om bevorderende elementen uit de micro-omgeving waarin de jonge sporter actief is, zoals de manier van coachen, het gedrag van medesporters of de waarden op de sportvereniging, maar ook om elementen uit de exogene of macro-omgeving, zoals invloeden uit de wijk, dynamieken in de gemeente of wetten die van toepassing zijn.

De theorie van positieve jeugdontwikkeling zet in op het versterken van een vijftal kerncompetenties bij jonge sporters: eigen keuzes maken en gespreksvaardigheden verbeteren, een sterker zelfbeeld, waardevolle relaties aangaan en onderhouden met andere sporters, karakter ontwikkelen en liefde en zorg uitdragen voor anderen in de sportomgeving (Lerner et al., 2005; Roth &

Brooks-Gunn, 2003). Door te werken aan deze kerncompetenties is de jonge sporter naar verwachting in staat voor zichzelf en anderen een waardevolle bijdrage te leveren aan de sportervaring op de vereniging (Lerner et al., 2005).

De sportvereniging als derde opvoedmilieu

De aandacht voor een positieve sportcultuur sluit aan op de rol die sport speelt in het leven van jonge mensen. In 2018 was bijvoorbeeld 78 procent van de kinderen tussen de 6 en 11 jaar lid van een sportvereniging (CBS/RIVM, 2021). Daarom wordt sport, naast de familie en de school, gezien als derde opvoedmilieu (Bronkhorst et al., 2018, p. 22). Aan sport worden tal van functies toegekend die een maatschappelijke betekenis hebben: discipline, talentontwikkeling, sociale integratie, zelfvertrouwen, morele vorming, teamgeest, enzovoort. (ibid.). Een individu leert deze functies echter niet aan door enkel deel te nemen aan de sport. Sport zorgt niet vanzelf voor een positieve ontwikkeling van een jeugdspeler. Het gaat vooral om de wijze waarop de sport wordt georganiseerd en aangeboden (Waardenburg, 2016, p. 49-50).

Wanneer verenigingsbestuurders niet uitdrukkelijk stilstaan bij de vraag 'hoe zorgen we voor een waardevolle sportervaring en ontwikkeling van onze jonge sporters op de club?', kunnen de te verwachten positieve effecten van sportbeoefening evengoed resulteren in negatieve effecten, zoals vals spelen, pesten, dopinggebruik, (seksuele) intimidatie, fysiek geweld, schelden, wedstrijdstress of blessures (bijvoorbeeld Moola & Krahn, 2018). Er ligt dus een belangrijke taak op de schouders van verenigingsbestuurders en andere betrokkenen op de sportvereniging om actief een kindgerichte omgeving te creëren die bijdraagt aan de ontwikkeling van de jonge sporter.

Integriteit en positieve sportcultuur

Naast dit opvoedkundige appel voor verenigingsbestuurders bestaat er ook een ethisch appel waarom verenigingsbestuurders moeten werken aan een positieve sportcultuur. Ethiek en integriteit raken namelijk aan het thema positieve sportcultuur. Ethiek en integriteit in de sport gaan over de vraag hoe sport op een eerlijke en rechtvaardige manier beoefend kan worden. Wie de integriteit van sport en spel schendt, schaadt daarmee ook het positieve imago en de positieve effecten van sportbeoefening. Bij integriteitschendingen in de sport gaat het altijd om grensoverschrijdend gedrag, ongeacht of het gaat om geweld, omkoopschandalen, bedreigingen, matchfixing of (seksuele) intimidatie (Loyens et al., 2021).

Binnen de sportwetenschappen bestaat geen eenduidige definitie van integriteit in de sport. Gardiner et al. (2017) laten zien dat

verenigingsbestuurders 'eerlijkheid' veelvuldig als synoniem gebruiken voor integriteit. Treagus et al. (2011) stellen dat integriteit ook gaat over sportiviteit, fair play, respect voor het spel, verantwoordelijkheid, compassie en eerlijkheid bij het volgen van de regels. Hoewel de focus van dit boek ligt op het concept 'positieve sportcultuur', staan we ook stil bij integer handelen en bij kwesties die de schadelijke kant van sport raken. Hierbij gaan we minder in op de *persoonlijke* integriteit van sporters (bijvoorbeeld individueel dopinggebruik), maar staan we vooral stil bij *organisatorische, institutionele* (MacIntyre, 1981) en *procedurele* integriteit (McNamee, 2008). Dat wil zeggen, welke randvoorwaarden en borgingen moeten sportverenigingen hebben en welke stappen moeten ze nemen om op een integere wijze om te gaan met misstanden binnen de club?

Langere beleidsaandacht voor het thema positieve sportcultuur op landelijk niveau

De aandacht voor positieve sportcultuur, en het ondersteunen van sportverenigingen daarbij, is geen nieuw fenomeen binnen de Rijksoverheid, NOC*NSF en de sportbonden. In Nederland is al sinds de jaren zeventig bestuurlijke aandacht voor het stimuleren van een plezierig, zorgeloos, veilig en eerlijk sportklimaat op de sportvereniging. Destijds richtte de beleidsaandacht zich op spelverruwing. In de jaren negentig waren 'fair play' en 'normen en waarden (in de sport)' belangrijke beleidsthema's. Het 'Masterplan Arbitrage' (2005-2011) en 'Samen voor Sportiviteit en Respect' (2009-2012) richtten zich op het verbeteren van het sociale klimaat op

De afgelopen jaren is op landelijk niveau veel vooruitgang geboekt op het thema positieve sportcultuur

en rond de sportvelden. In 2011 gaf Minister Schippers het startschot voor het Actieplan 'Naar een veiliger sportklimaat' (VSK, 2011-2018). Dit actieplan had zowel een preventieve als een curatieve werking. Dit betekent dat zowel op het voorkomen van ongewenst gedrag als op het stimuleren van gewenst gedrag werd ingezet en dat er tegelijk aandacht was voor het aanscherpen, aanpassen en handhaven van spel- en gedragsregels.

Landelijke aandacht door het Nationaal Sportakkoord

Sinds 2018 bestaat het Nationaal Sportakkoord. Een van de deelakkoorden is 'Positieve Sportcultuur'. Dit deelakkoord schetst de beleidslijnen van de landelijke overheid, de sportbonden en de Vereniging Sport en Gemeenten (VSG) op het terrein van positieve sportcultuur tot en met 2022. De centrale ambitie van het deelakkoord is dat iedereen 'overal met plezier, veilig, eerlijk en zorgeloos kan sporten'. Deze ambitie is uitgewerkt in vier doelen, waaraan wordt gewerkt via een set van maatregelen:

1. Alle clubs hebben actief aandacht voor een positieve sportcultuur.
2. Trainers, leraren en instructeurs stellen het welzijn van het kind boven de winst.
3. Er komen meer sportieve regels binnen en buiten het veld.
4. Ongewenst en grensoverschrijdend gedrag in de sport worden tegengegaan.

Het Nationaal Sportakkoord streeft ernaar om, door samenwerking tussen de beleidslijn van de Rijksoverheid, de lokale overheid en lokale (maatschappelijke) organisaties en de sportlijn (NOC*NSF, NL Actief en de

sportbonden), vooruitgang te boeken richting een plezierig, zorgeloos, veilig en eerlijk sportklimaat.

De afgelopen jaren is op landelijk niveau veel vooruitgang geboekt op het thema positieve sportcultuur. Dat blijkt uit de Monitoringsrapportage van het Mulier Instituut (Reitsma et al., 2021). In deze rapportage wordt vooral vooruitgang geïndiceerd in de pedagogisch-didactische kennis van trainers, de basiseisen voor

sociale veiligheid op sportverenigingen en de bewustwording van het belang van een positieve sportcultuur in beleidsprogramma's.

De voortgang wordt zowel via landelijke als lokale inzet bereikt, bijvoorbeeld via de inzet van clubkadercoaching, door de activiteiten van Centrum Veilige Sport Nederland en het doorvoeren van spelregelaanpassingen door sportbonden. Daarnaast wordt aangegeven dat grotere integriteitsthema's zoals doping,

grensoverschrijdend gedrag, matchfixing, kansspelen, discriminatie en criminele inmenging steeds meer aandacht krijgen door een groei aan mediaberichten, politieke aandacht en onderzoek. Voorbeelden hiervan zijn het rapport 'Ongelijke leggers' van Marjan Olfers en Anton van Wijk (2021) over de misstanden in het turnen, het actieplan 'Ons voetbal is van iedereen' (2020) van de KNVB na een racistisch incident bij de wedstrijd FC Den Bosch-Excelsior, het onderzoek naar criminele inmenging bij amateursportverenigingen (Bruinsma et al., 2020) en de introductie van de Wet Kansspelen op afstand in 2021, die het online aanbod van kansspelen in Nederland reguleert. De reikwijdte van het deelakkoord 'Positieve Sportcultuur' is hierdoor in brede zin aan het divergeren.

Aandacht bij sportorganisaties (NOC*NSF, CVSN, ISR en sportbonden) sinds 2018

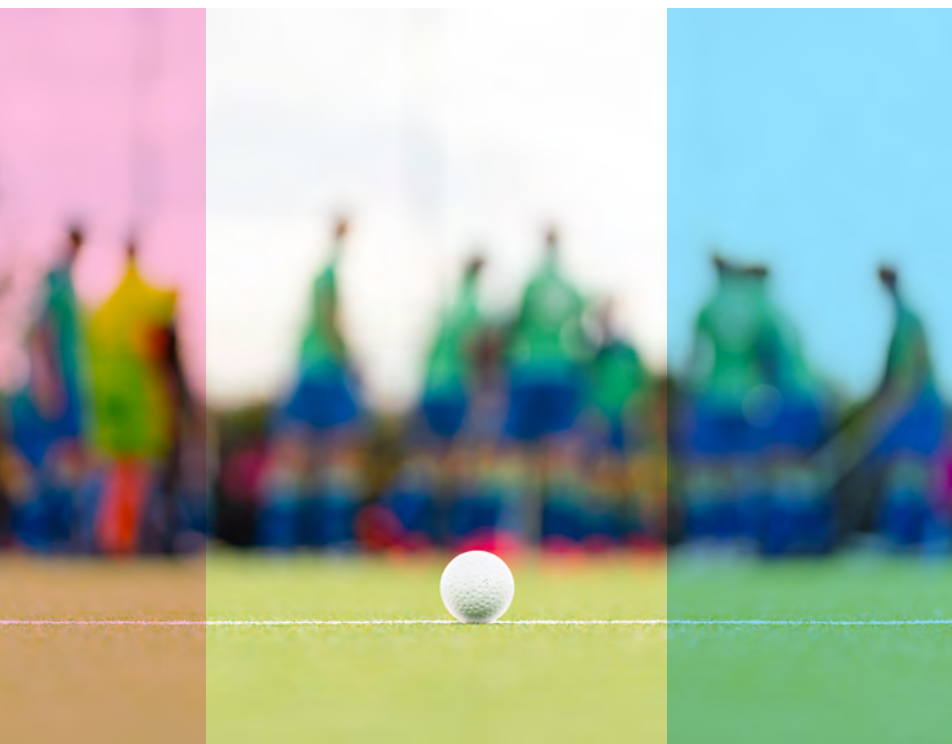
Sportkoepel NOC*NSF is medeondertenaar van het Nationaal Sportakkoord en heeft de afgelopen jaren hard gewerkt aan de doelen uit het deelakkoord. De werkzaamheden van de sportkoepel richten zich voornamelijk op het ondersteunen en informeren van sportverenigingen en sportbonden over onderwerpen binnen het deelakkoord 'Positieve Sportcultuur'.

Het project 'Clubkadercoaching' is sinds 2019 een mooi voorbeeld van hoe clubs worden geholpen bij het opzetten van trainersbegeleiding op pedagogisch-didactisch vlak. Daarnaast werkte NOC*NSF de afgelopen jaren aan de doorontwikkeling van de Code

Goed Sportbestuur. De nieuwe Code Goed Sportbestuur werd in juni 2021 aangenomen tijdens de ledenvergadering (NOC*NSF, 2021a). Tijdens dezelfde vergadering werd de visie 'Sport en Integriteit' gepresenteerd, waarin richting 2024 het voornemen wordt uitgesproken om samen met andere partijen integriteit en ethiek beter te borgen in de bestuurlijke aanpak bij (het voorkomen van) misstanden (NOC*NSF, 2021b). Een van de voorstellen in de visie is het loskoppelen van CVSN van de structuren van NOC*NSF. Op deze manier wordt een neutralere meldingsstructuur gecreëerd voor het rapporteren van (seksueel) grensoverschrijdend gedrag.

Andere nationale sportorganisaties die actief zijn op het terrein van positieve sportcultuur, zoals het CVSN en het Instituut Sportrechtspraak (ISR), hebben de afgelopen jaren steeds meer meldingen gekregen van grensoverschrijdend gedrag en misstanden in de sport. Dit blijkt uit de jaarverslagen van beide organisaties (ISR, 2021; CVSN, 2021). Hierbij springen het aantal tuchtzaken bij het ISR, de groei in fte bij het CVSN en de grotere sociale media-aandacht van het CVSN voor meer bewustwording van het signaleren van (seksueel) grensoverschrijdend gedrag het meest in het oog.

In een bevraging onder sportbonden, uitgevoerd in het voorjaar van 2021, geeft 72 procent van de deelnemende sportbonden aan dat ze in de afgelopen twee jaar actief zijn geweest in het ondersteunen van sportverenigingen op het terrein van een positieve sportcultuur (Reitsma et al., 2021). Ze doen dit vooral door hulp te bieden bij het opstellen van beleid en regels rondom sociale

veiligheid, het vergroten van bewustzijn en kennis over het onderwerp seksueel grensoverschrijdend gedrag en het uitbreiden van pedagogische en didactische expertise van trainers en coaches via scholing en opleiding.

Bestuurlijke aandacht bij de lokale overheid voor positieve sportcultuur

Beleidsaandacht van lokale overheden voor het thema positieve sportcultuur is relatief nieuw. De focus van gemeentelijk sportbeleid ligt van oudsher op sportaccommodaties, sportinfrastructuur en sportstimulering. De afgelopen jaren heeft een deel van de gemeenten hun sportbeleid verbreed. Zo geeft in een peiling uit 2021 56 procent van de deelnemende gemeenten aan dat zij de afgelopen twee jaar actief aan de slag zijn gegaan met het ondersteunen van sportverenigingen op het terrein van een positieve sportcultuur (Reitsma et al., 2021). Een kwart van de gemeenten was hierin de

Waar lopen sportverenigingen tegenaan bij een positieve sportcultuur?

afgelopen twee jaar niet actief, maar is dit in 2022 wel van plan. Dit komt onder meer door de toegenomen mogelijkheden om buurtsportcoaches in te zetten bij het thema positieve sportcultuur. Uit bevraging in het buurtsportcoachpanel blijkt namelijk dat 65 procent van de ondervraagde buurtsportcoaches in zijn of haar werkzaamheden de focus legt op het nastreven van ambities uit het deelakkoord 'Positieve sportcultuur' (Vrieswijk & Van Stam, 2021).

In de lokale sportakkoorden die in 2019 en 2020 zijn gesloten worden ook expliciet beleidsdoelen geformuleerd om op sportverenigingen een plezierige, eerlijke, veilige en zorgeloze ervaring voor sporters te garanderen. Het percentage gemeenten dat actief aan de slag gaat met de beleidsdoelen uit het deelakkoord 'Positieve sportcultuur' is wat lager dan bij andere deelakkoorden van het Nationaal Sportakkoord. In de helft van de lokale sportakkoorden (47%) is het thema positieve sportcultuur uitgewerkt (Pulles et al., 2020). Uit een analyse van de lokale sportakkoorden blijkt dat verenigingen vooral inzetten op het opleiden van kaderleden, leren bewegen van kinderen (zowel motorisch als pedagogisch-didactisch) en inclusief sporten en bewegen (met aandacht voor uitsluiting, discriminatie en racisme). Meerdere grote gemeenten, zoals Groningen, Amsterdam en Den Haag, hebben verder een actieplan 'Een positieve sportcultuur' vastgesteld waarmee zij de komende jaren aan de slag gaan. In Rotterdam wordt al meerdere jaren gewerkt met de inzet van sportpedagogen bij sportverenigingen, om zo de aandacht voor het kind bij het aanbieden van sport te verbeteren.

Vooruitblik op het boek: losse thema's met een gemeenschappelijk verenigingsdoel

De grote vraag blijft uiteindelijk: leidt deze toegenomen en versterkte beleidsaandacht tot een verbeterde positieve sportcultuur op lokale sportverenigingen? En hoe kunnen sportverenigingen het best ondersteund worden door NOC*NSF, sportbonden of de gemeente om een plezierige, veilige, eerlijke en zorgeloze sportervaring voor leden te garanderen? Hoe moeten verenigingsbestuurders handelen? Waar lopen zij tegenaan? Op welke thema's bestaat er handelingsverlegenheid en wat veroorzaakt die? Hoe kunnen sportverenigingen in hun kracht worden gezet om een positieve cultuur op de club te realiseren? Al deze vragen passeren de revue in de afzonderlijke hoofdstukken. Onderstaand blikken we kort vooruit op wat we in ieder van de volgende hoofdstukken bespreken. Wij wensen u veel leesplezier!

Hoofdstuk 2: Van 'waarden en normen in de sport' naar 'positieve sportcultuur'

Auteurs: Jo Lucassen, Johan Steenbergen en Janine van Kalmthout

In hoofdstuk 2 bezien de auteurs het beleidsthema positieve sportcultuur vanuit historisch perspectief. Positieve sportcultuur is te beschouwen als een paraplu-begrip waaronder allerlei aspecten van sport in clubverband zijn te plaatsen, zoals veiligheid, fairness en gelijke behandeling. De vraag die hier centraal staat is welke

plaats 'positieve sportcultuur' de afgelopen vijftig jaar bij sportverenigingen heeft ingenomen vanuit beleidsmatig en onderzoeksmatig perspectief. Om deze vraag te beantwoorden is een literatuurstudie verricht naar de positie van het thema in beleidsstukken van de Rijksoverheid en NOC*NSF en naar onderzoek waarop het beleid voortbouwt. Het hoofdstuk geeft zicht op waar de afgelopen jaren binnen sportverenigingen de accenten hebben gelegen in beleid en onderzoek op het terrein van 'positieve sportcultuur'.

Hoofdstuk 3: Een gokje wagen op de sportvereniging

Auteurs: Vidar Stevens, Rob van den Ven en Bram Constandt

In hoofdstuk 3 bespreken de auteurs het fenomeen kansspelen op sportverenigingen, met expliciete aandacht voor pokeravonden. Poker is een kansspel waarvan de uitkomst niet vooraf te voorspellen is, maar waar je door oefening en ervaring beter mee kunt scoren. Net als andere vormen van gokken valt poker onder de Wet op de kansspelen (Wok). Het organiseren van kansspelen is onder strikte voorwaarden toegestaan. Sportverenigingen organiseren met enige regelmaat pokeravonden voor hun leden. In dit hoofdstuk staan de auteurs stil bij hoe vaak kansspelen worden georganiseerd bij lokale sportverenigingen, hoe schadelijk die zijn voor deelnemers en welke randvoorwaarden verenigingsbestuurders stellen om kansspelen op een verantwoorde wijze te organiseren.

Hoofdstuk 4: ➡ Roeien met de riemen die je hebt – de aanpak van seksueel grensoverschrijdend gedrag bij roeiverenigingen

Auteurs: Kirsten Gutter en Vidar Stevens

Sinds het rapport van commissie De Vries eind 2017 verscheen, heeft het thema seksueel grensoverschrijdend gedrag prominente aandacht gekregen in de media en in het beleid van sportbonden. Een op de acht Nederlandse volwassenen die als kind aan sport deden, heeft ten minste één ervaring met seksueel grensoverschrijdend gedrag. Het zicht op de aard en omvang van vormen van grensoverschrijdend gedrag waarmee sporters te maken kunnen krijgen is verbeterd. Hoofdstuk 4 gaat over de beleidsaanpak bij sportverenigingen tegen grensoverschrijdend gedrag. Daarbij gaan de auteurs nadrukkelijk in op de situatie bij roeiverenigingen. Welke maatregelen treffen verenigingsbestuurders van roeiverenigingen en welke ondersteuning wensen zij op dit thema vanuit de bond of samen met derden? Doel van het hoofdstuk is om verenigingsbestuurders te helpen hun club weerbaar maken tegen vormen van seksueel grensoverschrijdend gedrag.

Hoofdstuk 5: ➡ Sportdeelname en ervaren racisme etnische minderheden

Auteurs: Rens Cremers, Manou Anselma en Agnes Elling

In hoofdstuk 5 kijken de auteurs naar ervaringen met racisme en discriminatie op sportverenigingen. Ze zetten allereerst de problematiek van racisme uiteen. Daarna bespreken ze sportdeelname- en

kaderfunctiecijfers van personen met een niet-westerse migratieachtergrond. Verder is in dit hoofdstuk aandacht voor de omvang van expliciet en impliciet racisme in de sport. Het hoofdstuk geeft daarnaast handelingsperspectieven om een sportvereniging inclusiever te maken.

Hoofdstuk 6: ➡ Lhbt+-acceptatie op de sportvereniging, horen daar grappen bij?

Auteurs: Rens Cremers en Agnes Elling

Hoofdstuk 6 gaat over de ontwikkeling van de acceptatie van homo- en biseksualiteit en transgender personen in de Nederlandse sport. De auteurs bespreken de (veranderde) ervaringen van sociale uitsluiting van lhbt+-personen in de

verenigingssport. Er is vooral aandacht voor de veranderende sportcultuur in mannen-teamsporten en specifiek het mannenvoetbal. Verder staan de auteurs stil bij het draagvlak voor acties om de verenigingssport inclusiever te maken voor lhbt+-personen en bij wat clubs hierin al doen.

De sportvereniging is een belangrijke plek in het leven van veel kinderen

Hoofdstuk 7: ➡ Sportverenigingen als locaties voor criminele inmenging

Auteurs: Vidar Stevens en Rens Cremers

Ondermijnende (georganiseerde) misdaad en een veilige sportwereld gaan op geen enkele manier samen. Toch zien we bij sportverenigingen situaties waarin criminelen zich vermengen met mensen en werelden die niets met misdaad te maken hebben. Dit wordt ook wel criminele inmenging genoemd. Dit hoofdstuk gaat over de aard en omvang van criminele inmenging bij amateursportverenigingen. Allereerst staan de auteurs stil bij hoe deze inmenging eruitziet en hoe vaak die voorkomt. Daarna laten ze zien wat verenigingen zelf doen om zich te verweren tegen criminele inmenging op hun club. Vervolgens kijken ze hoe sportbonden en gemeenten verenigingen ondersteunen die daadwerkelijk te maken krijgen met vormen van criminele inmenging. Doel van het hoofdstuk is om verenigingsbestuurders handelingsperspectieven te bieden om, met hulp van de sportsector en de lokale overheid, criminele krachten buiten de club te houden.

Hoofdstuk 8: ➡ Jeugdontwikkeling voorop - een pedagogisch sportklimaat voor ieder kind

Auteurs: Marieke Reitsma, Irma Huiberts, Agnes van Suijlekom en Johan Steenbergen

De sportvereniging is een belangrijke plek in het leven van veel kinderen. In 2018 was 80 procent van de kinderen tussen de 6 en 11 jaar lid van een sportvereniging. De sportvereniging wordt steeds vaker erkend als

opvoedmilieu. Daarom is het van belang dat het kind met plezier en in een veilige omgeving kan sporten bij de sportclub. Het uitgangspunt hierbij is dat trainers en verenigingen in staat zijn een kindgerichte omgeving te creëren. Dit is niet altijd makkelijk, bijvoorbeeld omdat trainers en/of coaches niet altijd een trainersopleiding hebben gevolgd, weinig ervaring in het trainersvak hebben of alleen voor een grote groep staan en daardoor moeilijk voldoende persoonlijke aandacht voor ieder kind kunnen hebben. Bestuurders en andere (technisch) kaderleden kunnen hierin ondersteunen. Het doel van hoofdstuk 8 is om inzicht te geven in wat betrokkenen (bestuurders, trainers/coaches en ouders) belangrijk vinden bij het organiseren van een kindgerichte omgeving, wat aandachtspunten zijn en hoe trainers en verenigingsbestuurders deze aandachtspunten kunnen aanpakken.

Hoofdstuk 9: ➡ Sportief en onsportief wedstrijdgedrag in de amateurteamsport: bestaat er een gerichte aanpak?

Auteurs: Vidar Stevens, Eva Heijnen, Nathan Geurink en Johan Steenbergen

Een plezierige wedstrijdervaring staat of valt met de mate van sportiviteit van sporters. Meestal verlopen wedstrijden uitermate sportief. Helaas monden sommige wedstrijden uit in een negatieve aangelegenheid met excessieve vormen van wedstrijdgedrag, zoals slaan, bijten of schoppen. In de afgelopen drie jaar hebben observanten van het Mulier Instituut met de SportklimaatApp 201.873 unieke wedstrijdgedragingen geregistreerd tijdens 1.448 teamsportwedstrijden. In dit hoofdstuk presenteren de auteurs

patronen van sportief wedstrijdgedrag die zichtbaar zijn in de wedstrijden van negen verschillende teamsporten. Verder laten ze zien welke invloed het gedrag van de scheidsrechter, het publiek en de trainer/coach hebben op de gedragingen van spelers in het veld. Ook geven ze een inschatting van waarom sommige wedstrijden onsportiever verlopen dan andere en welke wedstrijdkenmerken hieraan ten grondslag liggen. De patronen die voortkomen uit de analyses bieden sportbonden, verenigingsbestuurders en trainers handvatten om gerichte gedragsregels, trainers-

programma's en educatie-activiteiten te organiseren ter bevordering van een positieve wedstrijdervaring.

Hoofdstuk 10: ➡ Slotbeschouwing: samen verder bouwen aan een positieve sportcultuur!

Auteurs: Vidar Stevens en Johan Steenbergen

In het slothoofdstuk van het boek maken de auteurs de balans op en trekken ze lessen uit de verschillende themahoofdstukken.

De auteurs stellen nadrukkelijk de vraag: welke ondersteuning hebben sportverenigingen nodig om een plek en cultuur te organiseren waar iedereen met plezier, eerlijk, veilig en zonder zorgen kan sporten? Hierin zal duidelijk worden dat samenwerking, dialoog, en zelforganisatie belangrijke kiemen zijn voor het ontwikkelen en borgen van een positieve sportcultuur.

Online en offline samenwerking door een digitale bestuurderscommunity

Gesprek met Astrid Cevaal →

Verenigingsbestuurders zijn de draagbalken van onze sportsector. Zonder hen en vele andere vrijwilligers bestaat er geen sportsector zoals we die vandaag de dag kennen. Wekelijks worden verenigingsbestuurders geconfronteerd met zaken die opgelost moeten worden. Dit kan variëren van teamindelingen, bardiensten, het aantrekken van nieuwe vrijwilligers en exploitatievraagstukken tot het realiseren van een sociaal veilige aanpak.

Van elkaar leren

Verenigingen opereren nog redelijk op zichzelf, terwijl ze veelal met dezelfde taken bezig zijn. Daarom is NOC*NSF op zoek gegaan naar een manier om digitale kruisbestuivingen te realiseren tussen verenigingen, met als doel van elkaar te leren en elkaar te inspireren. Ook tussen verenigingen uit verschillende takken van sport. Om deze kennisuitwisseling te bevorderen vindt momenteel de pilot 'Sportbestuurdersplatform' plaats.

Platform 'Eén-Tweetje' van de KNVB

De pilot is geïnspireerd door het online bestuurdersplatform 'Eén-Tweetje' van de Koninklijke Nederlandse Voetbalbond (KNVB). Dit platform won in 2021 een Dutch Interactive Award voor 'beste online community'. Momenteel telt het 1.423 deelnemers, en in twee jaar tijd zijn er meer dan 3.400 berichten op geplaatst.

In 2021 en 2022 gingen de gesprekken op het online bestuurdersplatform vooral over corona, de rol van de bestuurder, accommodatiezaken en financiën. Daarnaast was er aandacht voor thema's op het gebied van positieve sportcultuur, zoals sportiviteit en respect en het clubarbitragebeleid.

De jury van de Dutch Interactive Awards roemde de opschikbaarheid van het online platform van de KNVB.

Volgens de jury zou – in de toekomst – een bestuurder van een voetbalclub kennis kunnen uitwisselen met iemand van een hockeyclub of een maatschappelijke instantie (zoals de

*Als de community-
building via dit
platform een
succes wordt, ligt
verdere opschaling
voor de hand*

gemeente, de politie, enz.) wanneer zij te maken hebben met eenzelfde situatie. Twaalf verschillende sportbonden, de gemeente Amsterdam en NOC*NSF hebben nu dus de hand-
schoen opgepakt om deze opschaling te realiseren.

Eigen initiatief en zelforganisatie van verenigingen

Het succes van een digitaal platform staat of valt met de betrokkenheid van verenigingsbestuurders. Zij bepalen zelf wat ze willen bespreken op het online platform. Op een laagdrempelige manier wordt het bij een vraagstuk mogelijk om op het

platform te kijken of een andere club hier al iets mee heeft gedaan. Sportverenigingen organiseren op deze manier hun eigen kennis en zoektocht naar een gepaste oplossing. Het platform helpt de faciliterende sportbonden om te peilen wat er speelt onder de verenigingen. Op deze manier kan vanuit de sportbonden en NOC*NSF meer maatwerk geleverd worden bij het ontsluiten en delen van kennis en het opstellen van beleid.

Pilots: een garantie voor succes?

De pilot begint met deelname van bestuurders uit twaalf takken van sport en een gemeente. Als de communitybuilding via dit platform een succes wordt, ligt verdere opschaling voor de hand. In het najaar van 2022 wordt de pilot geëvalueerd. Dan wordt ook duidelijk wat de toegevoegde waarde van een dergelijke sportbrede community is op lokaal niveau en hoe sportbonden en de gemeenten gericht om de vereniging heen kunnen staan bij lastige bestuurskwesties.

Meer informatie?

Wil je meer weten over de pilot? Kijk dan op <https://www.sportbestuurdersplatform.nl/> →. Je kunt ook contact opnemen met Astrid Cevaal, projectleider van NOC*NSF, via astrid.cevaal@nocnsf.nl →. Meer informatie over het KNVB-platform 'Eén-Tweetje' is te vinden op <https://eentweetje.knkvb.nl> →.

2. Van 'waarden en normen in de sport' naar 'positieve sportcultuur'

Jo Lucassen, Johan Steenbergen en Janine van Kalmthout

2

In dit hoofdstuk zien we het beleids-thema positieve sportcultuur vanuit historisch perspectief. Positieve sportcultuur is te beschouwen als een paraplubegrip waaronder allerlei aspecten van sport in clubverband zijn te plaatsen, zoals veiligheid, fairness en gelijke behandeling. De vraag die hier centraal staat is welke plaats 'positieve sportcultuur' de afgelopen vijftig jaar bij sportverenigingen heeft ingenomen vanuit beleidsmatig en onderzoeksmatig perspectief. Om deze vraag te beantwoorden is een literatuurstudie verricht naar de positie van het thema in beleidsstukken van de

Rijksoverheid en NOC*NSF en naar onderzoek waarop het beleid voortbouwt. Uiteindelijk hopen we meer zicht te krijgen op waar de afgelopen jaren binnen sportverenigingen de accenten hebben gelegen in beleid en onderzoek op het thema 'positieve sportcultuur'.

Waardevolle sport, het is maar hoe je het bekijkt

Sport is prachtig en heeft een enorme betekenis. Toch wordt sinds mensenheugenis ook gewezen op de riskante kanten van de

fysieke strijd die hieraan inherent is (Elias & Dunning, 2007; Oberman, 1928). In zekere zin gaat het om twee zijden van de sport-medaille (Hoogendam, 1996): sport heeft als activiteit een geweldige potentie en in veel opzichten waardevol, maar ze kent ook schaduwkanten. Juist ook vanwege de passie waarmee ze wordt bedreven en de belangen die ermee zijn gemoeid. Nu sport zich de afgelopen decennia heeft ontwikkeld tot een activiteit die door een groot deel van de bevolking, van jong tot oud, wordt beoefend, is nog meer van belang hoe met deze minder positieve zijde wordt omgegaan.

Dit is voor betrokkenen, zoals bestuurders, lang niet altijd eenvoudig. We geven enkele voorbeelden.

Agressie op en langs het voetbalveld blijkt een lastig te bestrijden verschijnsel. Zo komt het voor dat ouders langs de lijn hun kinderen opjutten, staan te vloeken en schelden, de scheidsrechter betichten van een verkeerde beslissing of ongevraagd de coaches adviseren. Het vergt in veel gevallen de nodige moed om hier als club op in te grijpen en hun gedrag te corrigeren. Nog sterker geldt dit voor het voorkomen van agressie op het

Volgens clubbestuurders zijn de trainers in eerste instantie verantwoordelijk voor een veilige sportsituatie

veld. SC Buitenboys was in december 2012 betrokken bij een dodelijk geweldsincident met grensrechter Richard Nieuwenhuizen. De voorzitter blikt twee jaar later terug en constateert: *'De sfeer is nog precies hetzelfde als je het mij vraagt. Het enige wat ik overhoud is hoop. Het klinkt wat zwaar, maar het is wachten op een volgende dode. Een erg kwalijke zaak om te constateren dat er zelfs na zo'n zinloze dood te veel geweld blijft plaatsvinden op de amateurvelden. Wel hebben we sinds het overlijden van Nieuwenhuizen toezichthouders rondlopen. Dat zijn twee tot vier vrijwilligers op de wedstrijddagen. Als zij zien dat er incidenten zijn, of dreigen te ontstaan, op de velden dan lopen ze erop af en proberen het pratend op te lossen. We zien gelukkig dat dit wel helpt.'* (Kamsteeg, 2014).

De gymnastieksport is in 2020 opgeschrikt door een serie onthullingen over grensoverschrijdend gedrag in de turnsport (Olfers & Van Wijk, 2021, p.19). Onder grensoverschrijdend gedrag verstaan de onderzoekers '... elke interactie tussen twee of meerdere individuen, die zonder toestemming van alle betrokkenen ingaat tegen de afspraken en verwachtingen of gepaard gaat met dwang, chantage en machtsmisbruik en/of enige vorm van geweld – hetzij psychisch (bijv. pesten), verbaal, fysiek of seksueel'. Bij individuele sporten als turnen is vaak sprake van intensief contact tussen sporters en trainers. Vooral binnen de top van de gymnastieksport worden enorme investeringen geleverd van alle betrokkenen. Talenten worden voor hun progressie afhankelijk van de steun van hun begeleider, waarbij het onder druk tot grensoverschrijdend gedrag

kan komen, zoals dwang, schelden, slaan of schoppen. Het risico op grensoverschrijdend gedrag is ook bij recreatieve gymnsport aanwezig. Volgens clubbestuurders zijn de trainers in eerste instantie verantwoordelijk voor een veilige sportsituatie. Clubbestuurders voelen zich wel mede verantwoordelijk voor het pedagogische klimaat op de vereniging, maar geven zichzelf vooral een faciliterende rol. Een rol die de randvoorwaarden schept voor trainers en de visie/het beleid van de club (Van Milaan & Van den Heuvel, 2021). Deze vraagstukken zijn niet nieuw. In dit hoofdstuk maken we dat inzichtelijk door te beschrijven hoe de aandacht voor de morele kant van sport zich de afgelopen decennia heeft ontwikkeld.

Verenigingssport als beleidsthema

Voordat we ingaan op dit morele karakter van sport en de aandacht hiervoor, is het belangrijk te verduidelijken over welke sport we het hebben. Sport is een veelvormig fenomeen: naast beroeps- en topsport kennen we competitiesport, breedte- of recreatieve sport en informele sport met vrienden, kennissen of alleen in de openbare ruimte. De sterk op publiek vermaak georiënteerde topsport verschilt nogal van de sport bij een doorsnee sportvereniging of van individuele sportbeoefening. We beperken ons hier tot de breedtesport of amateursport in verenigingsverband, maar zelfs die vertoont grote verscheidenheid: de biljartclub van twintig liefhebbers verschilt sterk van de voetbalclub met 1.500 leden met elftallen op hoog amateurniveau. Elke tak van sport en elke vereniging kent zijn eigen regels, gewoontes en uitdagingen. De sportcultuur kan per club

sterk verschillen, en welke morele kwesties er spelen dus ook.

Door het hele land zijn zo'n 25.000 sportverenigingen actief, waarbij de omgeving waarin zij opereren ook sterk varieert. Bij een dorpsclub kan bijvoorbeeld sprake zijn van een krimpende en sterk vergrijzende bevolking, bij een club in een nieuwe wijk juist van veel (jonge) nieuwkomers. Een vereniging is in veel opzichten een ander type organisatie dan een bedrijf of een publieke dienstverlener zoals een school. Mensen treden vrijwillig toe en kunnen hun lidmaatschap ook zo weer opzeggen. De leden leveren een belangrijke bijdrage om hun club draaiend te houden in de vorm van vrijwilligerswerk. Een vereniging, zo wordt wel gezegd, is 'voor en door leden.'

Daarnaast zijn bij veel clubs enkele trainers of medewerkers tegen betaling actief. Uit het ledenbestand wordt een bestuur gevormd dat de dagelijkse gang van zaken bij de club leidt, maar zich wel moet verantwoorden op de ledenvergadering. Veel sportverenigingen nemen op een of andere manier deel aan competitie- of wedstrijdsport. Deze vindt plaats binnen de kaders die daarvoor zijn opgesteld door bijvoorbeeld een landelijke sportbond: spelregels, competitie-reglement, indeling van de competities en klassen. Bij wedstrijden worden teams van andere clubs getroffen en ook is vaak publiek aanwezig. Er moeten dus op vele fronten beslissingen worden genomen, zowel voor het spelen van wedstrijden als voor de interne organisatie van de club.

Het bestuur van de club is daarbij het belangrijkste richtinggevende orgaan. Besturen waren bijvoorbeeld aan zet om te bepalen hoe de club omging met de coronapandemie. Welke sportactiviteiten konden nog doorgang vinden en welke preventieve maatregelen werden in de club aangehouden? Hoe kon de schade van de pandemie, zoals verlies van inkomsten, worden beperkt of opgevangen? Maar ook in tijden zonder acute crisis is er veel te beslissen, bijvoorbeeld hoe wordt omgegaan met leden die ook als sponsor van de club optreden: krijgen zij privileges en is dat uit te leggen naar andere leden? Het is bewonderenswaardig dat enkele honderdduizenden Nederlanders als bestuurslid van een sportvereniging de zaak runnen, en over het algemeen naar tevredenheid van de clubleden. Dit resulteert niet alleen in een passend sportaanbod voor miljoenen Nederlanders, maar bovendien leveren veel sportclubs een bijdrage aan de leefbaarheid in de buurt en aan lokale initiatieven en projecten gericht op opvang, integratie en sociale activering. Daarbij kunnen ook allerlei morele kwesties spelen rondom agressie, toegankelijkheid en inclusiviteit, sociale veiligheid of integriteit.

Alledaagse problemen van sportclubs en maatschappelijke verwachtingen: het dubbelkarakter van sport

Tamboer en Steenberg (2000) beschrijven, geïnspireerd door de Duitse sportwetenschapper Meinberg (1991), hoe in de traditionele sportethiek de aandacht primair uitging naar de juiste gedragswijze van de individuele

- sporter tijdens de sportwedstrijd. Door een aantal factoren is er risico op immoreel of grensoverschrijdend gedrag bij sportbeoefening:
- Bij veel sporten is sprake van intensieve fysieke activiteit, vaak samen met anderen, waardoor de kans bestaat op ongewenste aanrakingen, botsingen, blessures en overbelasting.
 - Veel sporten kennen wedstrijden waarin sporters het tegen elkaar opnemen, met alle bijkomende emotie en kans op agressie, conflicten en geweld.
 - Bij sport gaat het er vaak om de best mogelijke prestatie neer te zetten, waarbij sporters soms middelen gebruiken die schadelijk zijn of tot oneerlijke competitie leiden, zoals doping.

De sporter moet zich in dit licht verantwoordelijk en correct gedragen tijdens de wedstrijd, fair spelen en geen geweld gebruiken. De morele kwesties betreffen tegenwoordig niet meer alleen het individuele gedrag van de beoefenaar bij de sportactiviteit, maar ook dat van de begeleiders en van de aanbiedende organisatie. Ook daar zijn immers risico's aanwezig. Om een sport te leren en zich daarbij te ontwikkelen worden sporters vaak getraind en begeleid, en die situatie kan leiden tot afhankelijkheid, intimidatie en machtsmisbruik. Dit risico is groter bij kwetsbare groepen, zoals jeugdigen. De sportvereniging of - organisatie kan in haar beleid en activiteiten expliciet aandacht besteden aan de aanwezige risico's voor gezondheid en veiligheid en daar maatregelen voor nemen. Correcte sportbeoefening is daarmee ook een verantwoordelijkheid geworden van het clubbestuur. De Duitse sportfilosoof Lenk

(1988) sprak in die zin ooit van 'institutionele verantwoordelijkheid', ofwel de morele verantwoordelijkheid van organisaties/ instituties, te onderscheiden van de individuele verantwoordelijkheid van individuele sporters.

Veel bestuurders van sportverenigingen maken zich in de dagelijkse praktijk niet de meeste zorgen over morele problemen. De problemen van alledag draaien om zaken als de bespeelbaarheid van de velden, het draaiend houden van de kantine of het op peil houden van teams. De afgelopen 25 jaar zijn sportverenigingen regelmatig bevroegd over hun grootste zorgen en knelpunten en

dat levert steevast hetzelfde lijstje op: het ledenbestand, de beschikbaarheid van voldoende kader en vrijwilligers, de financiën en de beschikbaarheid en staat van de accommodatie (Janssens, 1996; Van Kalmthout & Lucassen, 2008; Veneklaas, 2011).

Toch is de aandacht voor grensoverschrijdend gedrag en misstanden in de verenigingssport de laatste jaren onmiskenbaar toegenomen. Die verschuiving heeft alles te maken met de veranderde maatschappelijke positie van de sport. Sport wordt niet alleen door veel bredere lagen van de bevolking beoefend dan enkele decennia terug, maar is bovendien nauw verweven geraakt met

verschillende andere maatschappelijke activiteiten, zowel in de private sector (media, toerisme) als in de publieke sfeer (gezondheidszorg, onderwijs). Daarmee zijn bij de sportbeoefening ook andere belangen, waarden en normen in beeld gekomen. Deze eigenaardigheid van sport wordt wel aangeduid als het 'dubbelkarakter van sport': sport wordt zowel gekenmerkt door een zekere 'eigenheid' alsook door haar inbedding in ruimere verbanden (Steenbergen & De Vos, 1992; Steenbergen & Tamboer, 1998).

De traditionele sportethiek legt sterk het accent op de 'eigenheid' van sport. Sport kunnen we zien als een serie vrijwillige bewegingsacties om onnodige obstakels te overwinnen. Bijvoorbeeld de tegenstander met een bal passeren om die in een doel te plaatsen. Het is een spelactiviteit die uitsluitend een doel in zichzelf heeft en die - mits op de juiste manier beoefend - tegelijkertijd een persoonsvormende waarde kan hebben. In dit licht kan bijvoorbeeld de vraag worden gesteld of iemand zijn of haar sport fair beoefent. Dan kan worden gekeken of die sportbeoefenaar zich houdt aan de spelregels (formele fair play) en bovendien 'naar de geest van de regels' handelt (informele fair play) (Steenbergen & Vloet, 2007; Tamboer & Steenbergen, 2000).

Vanuit het perspectief van de maatschappelijke inbedding van sport zijn niet alleen de spelregels zaligmakend. Als we bijvoorbeeld kijken naar de relatie tussen sport en gezondheid dan komt een aantal zaken naar voren over hoe sport te beoefenen. Sportbeoefening wordt gezien als iets dat goed past binnen een 'gezonde leefstijl'. Dat geldt

Van sport wordt verwacht dat zij een leerschool is voor waarden en normen die ook buiten de sport van belang zijn

helemaal voor de beoefening van fitness, waarbij de sport volledig is ingericht met het oog op gezondheidsverbetering ('fitheid'). Bij de traditionele sportspelen is deze relatie echter veel minder eenduidig. Daar gaat het er steeds om 'onnodige obstakels' te overwinnen bij een bewegingsopgave: over horden springen is bijvoorbeeld niet de efficiëntste manier om een parcours af te leggen. Anders dan bij fitness is 'gezondheid' hierbij geen intrinsiek doel van de activiteit. Het overwinnen van onnodige obstakels kan zelfs op gespannen voet staan met behoud van gezondheid. Het meest zichtbaar is dit in de topsport, waar jaren meedoen op hoog niveau soms juist haar tol eist (Daphne Schippers houdt er een zwakke rug aan

over). Maar bij andere takken van sport zijn de risico's nog veel prominenter aanwezig: denk aan wegraces, paragliden, boksen of sportklimmen. De bokssport leidt regelmatig tot lichamelijk letsel, en zelfs binnen de regels van het spel – dus op uiterst faire wijze – kunnen zeer zware verwondingen het gevolg zijn van een bokswedstrijd.

Op andere fronten is sport sterker vervlochten geraakt met de massamedia, de evenementenbedrijven en het toerisme. In het bijzonder de topsport heeft een enorme commercialisering en professionalisering doorgemaakt. Het aantal beroepssporters verviervoudigde in dertig jaar tijd van ruim 1.100 naar 4.600. Top- en beroepssport is

vandaag de dag een van de belangrijkste vormen van vermaak in het aanbod van televisie maatschappijen. Het is nauwelijks te geloven dat het NRC tot in de jaren tachtig van de vorige eeuw geen verslag deed van sport, omdat die behoorde tot de 'lagere cultuur'. Enige uitzondering waren de beschrijvingen van gespeelde schaakpartijen van grootmeesters.

Zonder sponsor-, media- en merchandisinginkomsten zijn topsportevenementen zoals de Olympische Spelen niet meer te organiseren. Er is een grote wederzijdse afhankelijkheid ontstaan, die kan leiden tot acties die in moreel opzicht discutabel zijn. Denk aan omkoping (Stokvis, 2003), matchfixing, dopinggebruik (Schoonderwalt & Verkammen, 1983) en 'sensationeel' geweld (zoals bij free fight (Van Bottenburg & Heilbron, 1997)). Tegelijkertijd is in de internationale topsport de concurrentie enorm toegenomen, zozeer zelfs dat De Bosscher et al. (2007) spreken van een 'global sporting arms race'. Om op internationaal niveau mee te komen moeten betrokkenen steeds meer investeren, waardoor de grenzen aan wat verantwoord en toelaatbaar is meer in beeld komen. De internationale top- en beroepssport vormt daarnaast een belangrijke inkomstenbron voor de reis- en toerismebranche. Een ander belangrijk bestanddeel van de omzet voor deze sector zijn sportvakanties van breedtesporters. De deelname daaraan heeft soms een zo massale omvang gekregen dat ze een bedreiging vormt voor het milieu.

De sterkere verwevenheid tussen sport en andere maatschappelijke activiteiten leidt tot een beoordeling van sport 'door andermans

ogen'. De belangen van betrokken partijen zijn vaak groot en vallen niet zonder meer met elkaar samen: wat gunstig is voor de kijkcijfers hoeft niet altijd gunstig te zijn voor de sporters. Bij de bedragen die in de gokindustrie omgaan verbleken de gages die clubs aan talentvolle voetballers betalen. Nu de ongevalsrisico's van wintersport zo groot blijken, verlangen verzekeraars een aanvullende verzekering. Vanwege die veelheid aan belangen neemt de sport niet langer alleen zichzelf de maat, maar voelen ook anderen zich gerechtigd dit te doen. Ook zijn er tal van voorbeelden dat de schema's van wedstrijden volledig waren aangepast op de tv-uitzendingen, waardoor marathonlopers heel vroeg in de morgen of op het heetst van de dag hun wedstrijd liepen en tenniswedstrijden soms tot diep in de nacht doorgingen. De institutionele belangen werden belangrijker geacht dan de gezondheid van de sporters.

Een halve eeuw geleden werd de sportwereld nog beschouwd als een 'wereld op zichzelf', waar deels andere maatstaven golden dan in de samenleving als geheel. Inmiddels heeft de verbreding, intensivering en vermaatschappelijking van de sportbeoefening ertoe geleid dat de sportsector niet meer als uitzondering wordt behandeld. Wat in de samenleving als geheel niet wordt getolereerd, wordt dat ook niet in de sport. De sportsector wil zelf hierin ook verantwoordelijkheid nemen en grensoverschrijdend gedrag als pesten, discriminatie, bedreiging, belediging, mishandeling en seksuele intimidatie tegen gaan. Wanneer we dit bekijken vanuit de positie van de verenigingsbestuurders, wordt duidelijk dat dit voor hen een hele opgave

In het beleid dat de Rijksoverheid en de georganiseerde sport in Nederland voeren voor de verenigingssport, komt tot 1970 grensoverschrijdend gedrag maar zeer beperkt aan de orde

is naast de zorgen van alledag waarmee de gemiddelde clubbestuurder kampt.

Evolutie van het beleid: van spelverruwing via fair play, sportiviteit en respect en veilig sportklimaat naar positieve sportcultuur

In het beleid dat de Rijksoverheid en de georganiseerde sport in Nederland voeren voor de verenigingssport, komt tot 1970 grensoverschrijdend gedrag maar zeer beperkt aan de orde. Zo rept de nota Sport 70 van de georganiseerde sport uit 1969 nergens over grensoverschrijdend gedrag of misstanden, zoals geweld bij sport of dopinggebruik (Nederlandse Sport Federatie et al., 1969).

Dit gebeurt wel in de nota Sportbeleid die de Rijksoverheid in 1974 publiceert, waarin de spelverruwing als probleem wordt gesignaleerd. Het verschijnsel staat dan opnieuw in de belangstelling. Vooral de spelverruwing binnen het (beroeps)voetbal houdt de gemoederen al langer bezig. Volgens Stokvis (2010) zijn drie duidelijke perioden te onderscheiden waarin de verontrusting over de verruwing bij het voetballen groot was. Zijn analyse illustreert hoe met de veranderde maatschappelijke positie van sport ook de perceptie van het probleem wijzigt.

Tijdens de eerste periode, tussen 1920 en 1940, stond verontrusting in het teken van de overgang van voetbal van elitesport naar volkssport en verzetten de gevestigde elitevoetballers zich tegen het 'onbeschaafde' ruwe gedrag van de volksvoetballers (Duyff

& Grotenhuis, 2018; NN, 1937). In de tweede periode, tussen 1960 en 1980, ontwikkelt zich in Nederland en internationaal het beroepsvoetbal en krijgt voetbal een belangrijke plek op de televisie, die een steeds groter publiek bereikt (Van Emmenes, 1966).

Stokvis signaleert een verschil in perceptie van de verruwing tussen de vaste stadionbezoekers, die met voetbal zijn grootgebracht, en het tv-kijkende deel van de natie. In navolging van Elias en Dunning (2007) stelt Stokvis dat het beroepsvoetbal voor het vaste publiek waarschijnlijk de functie heeft om emoties te kanaliseren. Een werking die vooral uitgaat van spannende voetbalwedstrijden. De televisiekijkers - vooral mensen uit de betere milieus, die zich een tv konden veroorloven - storen zich aan het ruwe karakter van het vertoonde vermaak en geven daaraan uiting in de media. De ruwheid van het voetbal wordt daar als een sociaal probleem bestempeld. Door de publiciteit neemt de aandacht hiervoor verder toe. De gealarmeerde voetbalbond gaat dan over tot maatregelen om het verschijnsel te verminderen, zoals het verruimen van de bevoegdheid van scheidsrechters en strenger bestraffen van wangedrag.

Een derde periode ziet Stokvis na 1990, wanneer meer migrantenteams aan het voetbal gaan deelnemen. Dit leidt tot interetnische spanningen en conflicten tussen gevestigden en nieuwkomers op de voetbalvelden.

In de eerste helft van de jaren tachtig beginnen de morele grenzen van de sport openlijk te knellen. Dagblad Trouw publiceert daarover een uitvoerige reeks artikelen, die

worden gebundeld onder de titel *Grenzen in de sport* (Woldendorp & Dekkers, 1984). In diezelfde periode laat het NOC een boekje voor de jeugd maken getiteld *'Hoe sportief is sportief'* (Buisman et al., 1983) en richt een aantal bezorgde sportbestuurders in 1984 naar internationaal voorbeeld de Fair Play Club Nederland (FPCN) op, met steun van de Nederlandse Christelijke Sport Unie. Enkele jaren later mengt de Rijksoverheid zich opnieuw in dit debat en publiceert minister d'Ancona van WVC een brief aan de sportwereld over waarden en normen in de sport (d'Ancona, 1991). Zij pleit daarin voor een publieke discussie over de kwalitatieve kanten van sport, waarvan zij naast de positieve kanten ook de risico's benadrukt,

zoals doping, vandalisme, unfair play en discriminatie.

Zowel vanuit de eigen gelederen als vanuit de Rijksoverheid ontstond zo de noodzaak zich gericht bezig te gaan houden met de problematische kanten van sport. De Nederlandse Sport Federatie pleit er mede naar aanleiding van de brief voor om de problematiek van waarden en normen beter in kaart te brengen, en een proces van samenwerking met de FPCN komt op gang (Buisman, 2002). Dit vormt de basis voor een eerste onderzoeksprogramma *Waarden en normen in de sport* (waarover meer op de volgende pagina) en voor een achtereenvolgende reeks van actieprogramma's gericht

op bevordering van sportiviteit, onderlinge respect en een veilig sportklimaat: *Fair Play scoort altijd* (1992-1997), *Sport, Tolerantie en Fair Play* (1997-2000), *Sportcode* (2002-2006), *Samen voor Sportiviteit en Respect* (2008-2011) en *Naar een Veiliger Sportklimaat* (2011-2018). Het voert te ver om deze campagnes hier allemaal uitvoerig te beschrijven. We beperken ons tot enkele kernpunten in de beleidsontwikkeling.

In de campagne *'Fair Play scoort altijd'* ligt het accent sterk op de jeugd van 9-12 jaar en wordt vooral de bewustwording gestimuleerd dat sportiviteit net zo vanzelfsprekend op de agenda van de sportvereniging hoort als de *'inzet van vrijwilligers'*, de ledenwerving en *'een financieel gezonde club'* (Steenbergen et al., 2018). Daarna wordt de scope breder. Naast fair play komen onderwerpen aan de orde waar nog winst valt te boeken in de kwaliteit van de sport: tolerantie/discriminatie, toegankelijkheid voor en gelijke behandeling van iedereen (migranten, vrouwen, gehandicapten), seksuele intimidatie en tegengaan van overlast. Overigens zijn ook dit geen compleet nieuwe aandachtspunten: het sportstimuleringsbeleid gericht op toegankelijkheid voor vrouwen, gehandicapten en migranten is al in de jaren tachtig ingezet en bij de Nederlandse Sport Federatie werken begin jaren negentig dan ook al projectmedewerkers voor allochtonen, vrouwen in de sport en antidiscriminatie (Connotte & Enning, 1989; Janssens, 1993a, 1993b).

Begin jaren negentig wordt geleidelijk het idee omarmd dat de (top)sport is opgerukt van de marge naar het centrum van de samenleving en dat sport wordt gezien als een

'bron van inspiratie voor' en uniek bindmiddel in die samenleving. In de overheidsnota *'Wat sport beweegt'* (Ministerie van VWS, 1996) spreekt men van *'sportinclusief denken'* bij de overheden en *'maatschappelijk-inclusief denken in de sport'* gericht op het *'optimaal benutten van de positieve waarde van sport'*. Van sport wordt verwacht dat zij een leerschool is voor waarden en normen die ook buiten de sport van belang zijn. Dat betekent dan wel dat de sport ook in eigen huis orde op zaken moet stellen. Ook in de daaropvolgende jaren wordt deze rol van de sport als inspirator en als voortrekker tegen verzuim telkens opnieuw bevestigd, culminerend in het Olympisch Plan 2028, waarin de sport de ambitie formuleert om met sport heel Nederland op Olympisch niveau te brengen (NOC*NSF, 2009). De sport wil in de volle breedte een bijdrage leveren aan Nederland, zodat de positieve effecten nu en in de toekomst zichtbaar zijn.

Om een goed beeld te schetsen van de beleidsontwikkeling is van belang te benadrukken dat het beleid rond onwenselijk gedrag geen van bovenaf opgelegde verplichting was. Naast de al genoemde vorming van de Fair Play Club Nederland, die voortkwam uit individuele initiatieven, moet ook de inzet van verschillende sportbonden worden genoemd, waaronder het handbalverbond (NHV), de voetbalbond (KNVB) en de hockeybond (KNHB). Die laatste startte al begin jaren negentig met een sportiviteitscampagne bij de aangesloten verenigingen: *'Als hockey je lief is, weet je wat sportief is'*. Bij de hockeybond ontwikkelde zich het besef dat sportiviteit op het veld sterk wordt beïnvloed door de sociale omgeving waar

Plezier in sport is het fundament voor een leven lang sporten en bewegen

wordt gespeeld en meer specifiek de aanpak op de vereniging. De sportvereniging kan worden beschouwd als mini-samenleving waarin verschillende betrokkenen een rol spelen. Die betrokkenen zijn gezamenlijk verantwoordelijk voor hoe het eraan toegaat binnen de vereniging en hoe er met elkaar wordt omgegaan. De bond richt zich daarbij direct tot het bestuur, coaches, spelers en ouders met de vraag wat voor club ze willen zijn, welke waarden en normen ze leidend vinden en hoe ze daaraan kunnen bijdragen. Zo'n directe benadering met de mensen zelf zet het onderwerp op de agenda en maakt het bespreekbaar en tot een gedeelde verantwoordelijkheid. Een soortgelijke aanpak hanteerde de NKS in haar projecten de Waardenvolle sportvereniging en vindt sindsdien bij meer bonden ingang.

Het deelakkoord Positieve sportcultuur van het Nationaal Sportakkoord is te beschouwen als de meest recente etappe in de evolutie van het beleid rond de morele aspecten van sport. In de toelichting wordt zowel de beschreven verbreding van het morele vizier zichtbaar als het appel op de verantwoordelijkheid van direct betrokkenen. De ambitie van het deelakkoord is dat overal met plezier, veilig, eerlijk en zorgeloos gesport kan worden (Ministerie van Volksgezondheid Welzijn en Sport, 2018). Plezier in sport is het fundament voor een leven lang sporten en bewegen. Winnen en verliezen horen bij de sport en dat kan leiden tot spanningen. Maar dat mag nooit ten koste gaan van het plezier van de sporters, het sportende kind of kwetsbare doelgroepen zoals mindervaliden. Uitsluiting en discriminatie moeten worden tegengegaan. Dat vraagt om aandacht van

iedereen en ondersteuning van bestuurders, trainers, begeleiders en ouders om dit klimaat te creëren. Dit alles heeft als doel de jeugd langer aan de sport te binden en de kans te vergroten dat zij op latere leeftijd actief blijven binnen een sportvereniging, als sporter en als vrijwilliger.

Partijen komen overeen dat zij in de looptijd van het akkoord inspanning leveren om te realiseren dat:

- alle sportclubs actief aandacht hebben voor een positieve sportcultuur;
- het de norm is voor trainers, leraren en instructeurs om het welzijn van het kind boven winst te stellen;
- spelregels en de wijze van handhaving daarvan een positieve sportcultuur bevorderen;
- ouders en verzorgers langs de lijn positieve supporters zijn;
- alle gemeenten in overleg met hun verenigingen een ondergrens opstellen voor een positieve sportcultuur en deze handhaven wanneer dat noodzakelijk is;
- de aanbevelingen van de commissie De Vries geïmplementeerd zijn.

Onderzoek naar wenselijk en onwenselijk gedrag in de breedtesport: een gele kaart voor de sport?

Als reactie op de brief van d'Ancona in 1991 over de waarden- en normenproblematiek in de sport vindt NOC*NSF een nadere verkenning van de problematiek wenselijk. Hierop haakt een aantal wetenschappers in met een voorstel voor een programma

van onderzoek Waarden en normen in de sport (Buisman et al., 1994). NOC*NSF en het ministerie van VWS besluiten dat te subsidiëren. Het programma wordt na vier jaar met nog eenzelfde periode verlengd en leidt uiteindelijk tot een brede reeks van onderzoeken en publicaties over de normatieve en morele kanten van sport (Ten Boom, 2001; Steenbergen et al., 1998; Steenbergen et al., 2001), die in de looptijd onder meer op studiedagen ('themabijeenkomsten') en conferenties onder de aandacht worden gebracht. Gedurende het onderzoek komen nieuwe problemen aan de oppervlakte.

Zo meldden begin 1996 een aantal vrouwelijke topjudoka's in het RTL-programma Barend & van Dorp dat zij jarenlang te maken hadden gehad met seksuele intimidatie door hun coach Ooms. Deze geruchtmakende affaire vormde de aanleiding voor een reeks maatregelen ontwikkeld door NOC*NSF en de sportbonden om seksueel ongewenst gedrag tegen te gaan. Er werden gedragsregels opgesteld voor trainers, coaches en begeleiders en er werd gewerkt aan preventie, bijstand voor slachtoffers en straffen en maatregelen (Schipper-van Veldhoven et al., 2015).

Rond 2006 verplaatst de focus zich weer meer naar de breedtesport. Aanleiding is een onderzoek van de stichting Sto(m)p waaruit bleek dat 60 procent van de scheidsrechters in het amateurvoetbal bij het fluiten met agressie of zelfs molesteringen zou worden geconfronteerd (Hetterscheid, 2006). Bij een uitzending daarover in het actualiteitenprogramma Netwerk in juni 2006 benadrukt de staatssecretaris van VWS, Ross-Van

Dorp, de noodzaak om nader onderzoek te doen naar agressie in de breedtesport. Het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP) krijgt de opdracht om het probleem te verkennen op basis van bestaande data en komt tot de conclusie dat die erop wijzen dat discriminatie (van homo's, etnische groepen, vrouwen), fysieke agressie en misdragingen ten opzichte van scheidsrechters regelmatig voorkomen (Tiessen-Raaphorst & Breedveld, 2007).

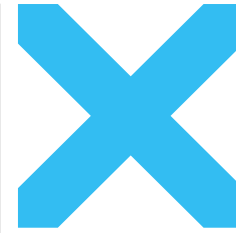
Op grond daarvan wordt besloten tot een nieuw onderzoek onder sportverenigingen zelf naar de mate waarin zij onwenselijk gedrag signaleren en daartegen maatregelen treffen (Tiessen-Raaphorst et al., 2008). Een flink deel van de onderzochte verenigingen - 43 procent - geeft aan dat onwenselijk gedrag in hun organisatie geen actueel probleem is. Bij een klein deel van de clubs (3%) zijn de problemen behoorlijk of groot. De helft van de clubs heeft in het afgelopen jaar wel één of meer gevallen van onwenselijk gedrag geconstateerd, waarbij problemen met verbaal geweld, diefstal en vandalisme het meest aan de orde zijn. Bij een gelijktijdig onderzoek onder de bevolking blijkt dat respondenten aangeven in de sport recent minder onwenselijk gedrag, discriminatie en overlast te hebben meegemaakt (20%) dan in de maatschappij als geheel (79%). Van degenen die ongewenst gedrag in de sport meemaakten was 11 procent zelf het slachtoffer. De betrokkenen melden vooral gevallen van verbaal geweld (12%), fysiek geweld (6%) en seksuele intimidatie (1%). Mannen en jongeren melden meer geweld dan andere bevolkingsgroepen en het geweld blijkt het meest te worden ervaren bij voetbal.

In tabel 2.1 wordt een beeld gegeven van de vormen van onwenselijk gedrag waarmee clubbestuurders in 2007 vooral te maken hadden. Ter vergelijking zijn de cijfers over 2017 van een soortgelijke peiling toegevoegd.

Verenigingen zijn in 2007 behoorlijk actief om ongewenst gedrag te voorkomen en sportief gedrag te bevorderen. Bij een ruime meerderheid worden mensen erop aangesproken wanneer zij zich niet correct gedragen, is er iemand om klachten te bespreken en wordt er aandacht aan geschonken tijdens trainingen en vergaderingen. Ruim de helft heeft volgens de clubs huisregels opgesteld. Het beeld van de preventieve inzet

onder de bevolking stemt hiermee overeen. Ondanks de al gepleegde inspanningen zijn er volgens veel respondenten mogelijkheden om onwenselijk gedrag beter tegen te gaan. Dit geldt zeker voor het verbale geweld dat bij sport regelmatig voorkomt. Huisregels zouden over een nog breder front kunnen worden toegepast. Hiervoor bestaat een groot draagvlak. Ook zijn er veel voorstanders van striktere rookverboden in de kantine en voor het beperken van de alcoholverkoop op tijden dat kinderen sporten. Per 1 juli 2008 wordt overigens een algeheel rookverbod voor sportkantines van kracht.

De uitkomsten van het onderzoek vormden dan ook de aanleiding voor NOC*NSF, het

ministerie van VWS en elf sportbonden om het actieprogramma 'Samen voor sportiviteit en respect' te ontwikkelen (Steenbergen et al., 2010). Doelen van het programma waren: het gedrag op en rond de sportvelden verbeteren met maatregelen gericht op het zichtbaar maken van wenselijk gedrag bij sport; specifieke actieplannen ontwikkelen voor de betrokken bonden; spelregels analyseren en herzien; en het bewustzijn van het belang van wenselijk gedrag in het algemeen vergroten. Het programma werd gedurende de looptijd gemonitord. De mate van onwenselijk gedrag bleek nauwelijks verminderd, maar binnen de clubs was men zich meer bewust van het voorkomen van onwenselijk gedrag. Meer verenigingen kregen gedragscodes/-regels en huisregels en ook werd er iets meer gesanctioneerd bij verenigingen. Vooral het 'waarschuwen' nam toe. Klachten werden meer naar tevredenheid afgehandeld. Verenigingen maakten verder meer gebruik van ondersteuningsmateriaal, vooral vanuit sportbonden. Diverse maatregelen, onder andere het werven/opleiden van scheidsrechters, het aanstellen van een vertrouwenspersoon seksuele intimidatie en het gebruik van cameratoezicht werden vaker toegepast door de verenigingen van de betrokken sportbonden. Er kan zondermeer

Tabel 2.1 Vormen van onwenselijk gedrag waar het verenigingsbestuur klachten over kreeg of mee geconfronteerd werd in de afgelopen twaalf maanden (verenigingen, in procenten)

	(n=571)	2007 waarvan meer dan eens	2017 (n=400)
Geen enkele vorm	50		47
Verbaal geweld (schelden, pesten, treiteren)	27	6	26
Vernieling of vandalisme	22	6	22
Diefstal van persoonlijke eigendommen	18	3	22
Lichamelijk geweld (slaan, schoppen)	8	1	8
Seksuele intimidatie	1	0	3
Bedreiging (met een wapen)	0	0	0
Discriminatie	3		5
Overlast	5		14

Bron: Mulier Instituut (Onwenselijke Praktijken in de Breedtesport 2007); Mulier Instituut Verenigingspeiling VSK 2017.

worden gezegd dat een positieve ontwikkeling is ingezet (Lucassen et al., 2012).

Nog voor dit programma werd beëindigd, stond een nieuw meerjarenbeleid 'Naar een veiliger sportklimaat' (VSK) in de steigers voor de periode 2011-2016 (verlengd tot 2018). Dat programma gaat uit van zero tolerance voor misstanden en immoreel gedrag bij sport. Al na een jaar werd besloten tot een verdere intensivering van het programma. Aanleiding daarvoor was de algemene verontwaardiging die ontstond na de gewelddadige dood van assistent-scheidsrechter Richard Nieuwenhuizen, die in december 2012 tijdens een amateurvoetbalwedstrijd zodanig werd geschopt dat hij aan de verwondingen bezweek. Dit VSK-programma werd gedurende de looptijd intensief gemonitord door het Mulier Instituut. In de afrondende rapportage in 2018 werden opnieuw vooreringen vastgesteld (Romijn & Van Kalmthout, 2018).

Het belang van een veilig sportklimaat blijkt na de campagne diep doorgedrongen in de Nederlandse sport. Een cultuurverandering lijkt op gang gekomen. Clubbestuurders, trainers en scheidsrechters zijn zich bewuster van hun eigen rol dan ooit tevoren: dat aandacht wordt besteed aan een veilig sportklimaat vinden zij erg noodzakelijk (ca. 8,6 op een tienpuntsschaal; in 2014 nog 8,3). In de looptijd van het programma namen 10.662 verenigingen één of meer VSK-producten af. Ruim 80 procent van de verenigingen had in 2018 gedragsregels en besteedde aandacht aan spelregelkennis op de vereniging. Verenigingen die een protocol en/of effectieve aanpak van excessen nodig achtten, voerden

die nagenoeg allemaal in. Naast de sportbonden werken ook steeds meer clubs met een vertrouwenscontactpersoon (VCP; 56% in 2017).

Bij VSK ging veel aandacht uit naar trainers en begeleiders, onder meer via hun opleiding. Ruim 60 procent van de sport- en beweegopleidingen gaf aandacht aan de kennis en vaardigheden die nodig zijn om een sociaal veilig, plezierig en ontwikkelingsgericht sportklimaat te creëren. Van de ondervraagde actieve trainers besteedt 87 procent aandacht aan een veilig sportklimaat (bestuurders: 69%). In mei 2015 werd een campagne gestart om verenigingen ertoe aan te zetten al hun vrijwilligers

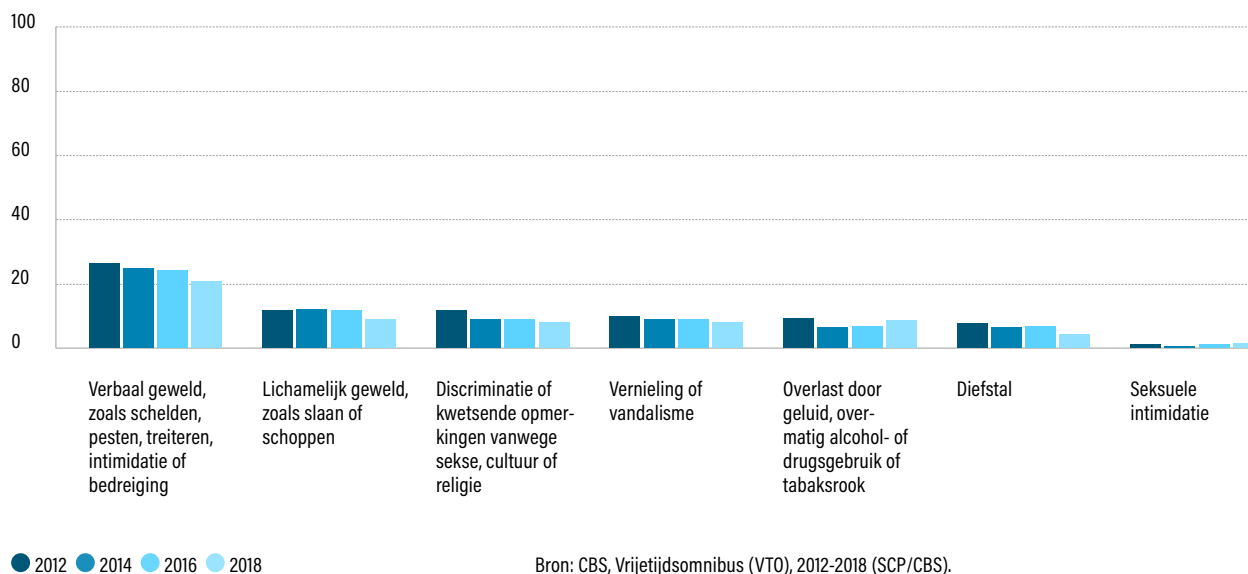
om een Verklaring Omtrent het Gedrag (VOG) te vragen. Zo zou de kans op grensoverschrijdend gedrag binnen de club verkleind kunnen worden, bijvoorbeeld doordat personen die eerder seksueel grensoverschrijdend gedrag vertoonden, geen functie bij de sportvereniging kunnen uitoefenen. Tussen 2012 en eind 2018 werden in totaal 155.000 gratis VOG's voor vrijwilligers in de sport aangevraagd. Voor andere doelgroepen werden digitale media ingezet, zoals de site www.sportplezier.nl → en de op spelregels gerichte Masterz-websites. Deze bereikten honderdduizenden gebruikers. Ruim de helft van de arbiters werd geschoold in mentale weerbaarheid (59 procent).

Het glas halfvol of halfleeg?

Na afloop van de VSK-campagne wordt een aantal positieve ontwikkelingen gesignaleerd. Zo neemt het ervaren wangedrag in de sport onder de bevolking af. Figuur 2.1 geeft daarvan een beeld.

In 2019 ervaart een groter deel van de bestuurders van sportclubs (64%) onwenselijk gedrag totaal niet als een actueel probleem dan in 2007 (43%). Een kleiner deel (2%, 3% in 2007) ervaart het als een ernstig probleem (Mulier Instituut, Verenigingspanel 2019). In het wedstrijdgedrag dat wordt

Figuur 2.1 Verschillende vormen van wangedrag meegemaakt in de afgelopen twaalf maanden, door sporters en/of bezoekers van sportwedstrijden/evenementen (12 jaar en ouder), in 2020 en gemiddeld over 2012-2018 (in procenten)

Bron: CBS, Vrijtijdsomnibus (VTO), 2012-2018 (SCP/CBS).

gevolgd met de SportklimaatApp lijkt zich een positieve trend voor te doen: bij de meeste teamsporten is een stijging in het aantal als sportief beoordeelde wedstrijden te zien (Heijnen & Stevens, 2020).

Tegelijkertijd zijn er minder gunstige ontwikkelingen. In paragraaf 2.1 beschreven we al de problemen rond discriminatie in het voetbal en machtsmisbruik bij turnen. Ook de problematiek van seksuele intimidatie is in 2016 opnieuw actueel geworden naar aanleiding van een reeks publicaties van een (oud-) topsporters daarover in verschillende media. NOC*NSF heeft de zogenoemde commissie De Vries hiernaar nader onderzoek laten doen.

De commissie wijst erop dat seksuele intimidatie en misbruik een scala van vormen kent, van minder ernstig (de schuine mop) tot zeer ernstig misbruik (verkrachting), maar dat slachtoffers van dit misbruik er ernstig onder lijden, soms een leven lang (De Vries et al., 2017). Bij bevolkingsonderzoek door het EenVandaag Opiniepanel geeft 4,2 procent aan enige vorm van ongewenst seksueel gedrag in de sportvereniging te hebben meegemaakt. 2,4 procent heeft een fysieke vorm van seksuele intimidatie meegemaakt en 0,6 procent ernstige vormen van seksueel misbruik, zoals het verrichten van seksueel getinte handelingen, aanranding en verkrachting. Meer dan twee op de drie respondenten (67%) waren op dat moment minderjarig en de plegers zijn veelal zelf sporter.

De commissie constateert dat er weinig aandacht is voor structurele

aanpassingen, zoals het vier-ogen-principe om een-op-een-situaties tegen te gaan, het aankaarten van een seksistische cultuur of het voeren van gesprekken over omgangsvormen en grenzen met begeleiders, sporters en ouders. Weliswaar is er veel materiaal gericht op preventie voor sportclubs ontwikkeld, maar dit levert nog niet het gewenste effect op. Een deel van de clubs ervaart het niet als een urgent probleem, het materiaal bereikt veel vrijwilligers en trainers niet en het heeft voor de ontvangers niet altijd de meest toegankelijke vorm. Toch is het probleem duidelijk aanwezig en niet verwaarloosbaar: al krijgt maar een paar

procent van de verenigingssporters ermee te maken, het gaat dan toch al gauw over duizenden personen. De commissie beveelt dan ook aan dat gemeenten clubs verplichten tot een minimumpakket aan maatregelen. Hoewel er voortgang op dit front kan worden geconstateerd, heeft een groot deel van de clubs dit in 2021 nog niet op orde (Stevens & Gutter 2021).

Een andere problematiek waarmee ook verenigingen geconfronteerd blijken te worden is die van criminele inmenging en matchfixing (Bruinsma et al., 2020). Inzicht in de aard en omvang van criminele inmenging

bij amateursportverenigingen kan niet worden ontleend aan al beschikbare landelijke overzichtsstudies. Een eerste indruk geven relevante casussen opgevraagd bij de tien Regionale Informatie- en Expertisecentra (RIEC's) in ons land (die zich bezighouden met de integrale aanpak van ondermijnende (georganiseerde) criminaliteit). Zeven van de tien RIEC's zagen medio 2020 concrete signalen van criminele inmenging. Vier hadden voorbeelden uit het verleden. Opgeteld ging het om 44 amateursportclubs – bijna allemaal voetbalverenigingen, met uitzondering van vier casussen, die betrekking hadden op een ijshockeyclub,

een honkbalvereniging, een vechtsportvereniging en een paardensportvereniging.

Bij peilingen onder sportverenigingen bleek ruim 10 procent van de ondervraagde clubbestuurders één of meer serieus te nemen signalen van criminele inmenging te zien. 1,4 procent van de sportverenigingen maakte zich in de afgelopen twee jaar zorgen over criminele connecties van hun eigen vrijwilligers, leden, sponsors, donateurs of bestuursleden op basis van concrete signalen of vermoedens. Uit het onderzoek komt een aantal kenmerken naar voren dat iets zegt over kwetsbaarheid op dit gebied.

Bepaalde soorten verenigingen zien relatief vaker signalen van criminele inmenging, en wel:

- clubs met een eigen kantine of sportaccommodatie;
- clubs met een businessclub voor sponsors;
- clubs die regelmatig aandacht krijgen in de lokale media;
- clubs met bestuurswisselingen in de laatste twee jaar;
- clubs die activiteiten organiseren voor personen die geen lid zijn of opstallen verhuren aan niet-leden.

Uit onderzoek van de Universiteit Utrecht blijkt dat sportgerelateerde matchfixing op alle niveaus voorkomt, maar niet op grote schaal (Van Bottenburg et al., 2021). Van de bijna duizend respondenten uit het tennis en hockey blijkt 12 procent iemand te kennen die weleens is gevraagd om een wedstrijd te beïnvloeden. 7 procent is zelf weleens benaderd, aldus het onderzoeksrapport. Van die

Het is lang gebruikelijk geweest om de sport te beschouwen als een eigen wereldje, een eiland in de samenleving met eigen regels en normen

7 procent gaf een kwart gevolg aan de vraag om de wedstrijd te beïnvloeden. Ook leden van sportclubs in de breedtesport waren er ontvankelijk voor.

Het gaat bij deze vorm van matchfixing vaak 'maar' om een kratje bier of een geste richting een bevriende speler of club. Ook kan een wederzijds sportief eigenbelang in competitieverband aan de basis liggen van een 'deal' over de uitkomst van een wedstrijd. Uit recent onderzoek blijkt dat dat een grijs gebied creëert waarin betrokkenen verschillend kunnen denken over de vraag of er sprake is van matchfixing. Het belangrijkste motief is om een andere speler of club te helpen door opzettelijk ondermaats te presteren, niet om geld te verdienen door te gokken op de betreffende wedstrijd.

Duty of care van verenigingsbestuurders

Zoals door dit hele hoofdstuk zichtbaar wordt, is sport (ook verenigingen) een verschijnsel dat in moreel of ethisch opzicht veel moois in zich bergt, maar ook nogal wat misstanden kent. Hoe daartegenaan wordt gekeken en hoe deze aspecten van sport zich voordoen, hangt samen met de plaats en rol die we sport in de samenleving geven. Het is lang gebruikelijk geweest om de sport te beschouwen als een eigen wereldje, een eiland in de samenleving met eigen regels en normen. Een speelse wereld gekenmerkt door vrijheid, passie, eer en eerlijkheid. Sport enthousiasmeert, daagt uit en verbindt. Het zijn belangrijke waarden die er ook wel toe hebben geleid de sport te idealiseren, te

zien als een maatschappelijke sector die als voorbeeld kan dienen voor andere levensgebieden: sport als inspiratiebron voor de samenleving.

Uit de gepresenteerde feiten wordt duidelijk dat sport deze verheffende rol zeker niet altijd waar kan maken. Het is een bijzonder domein, maar niet 'de hemel op aarde.' In de drang de wedstrijd te winnen, de beste prestatie neer te zetten of de volle winst met sport te boeken worden de morele grenzen nogal eens getart en soms overschreden. Onderzoek en ervaringen van de laatste twintig jaar maken tegelijkertijd duidelijk dat de sport in veel opzichten niet beter of slechter is dan andere maatschappelijke domeinen, maar net zo blijkt te worstelen met grensoverschrijdend gedrag, discriminatie, misbruik en criminele inmenging. Daaraan draagt zeker bij dat de sport tegenwoordig een ruimere maatschappelijke rol wordt toebedeeld en in dat licht ook op moreel wordt getoetst. Hoewel de sport nog steeds een eigen tuchtrecht kent, wordt ze in verenigingsverband steeds nadrukkelijker ook getoetst aan algemene maatschappelijke maatstaven, regels en wetten, of het nu gaat om gewelddadige handelingen, hygiëne, duurzaamheid of arbeidsrecht.

Natuurlijk veranderen maatschappelijke normen duidelijk door de tijd (Sociaal en Cultureel Planbureau, 1998). Wat twee generaties terug niet ongebruikelijk was, wordt tegenwoordig soms anders beoordeeld en daarom bestreden. Zo wordt ook kindermishandeling ruimer begrepen dan in het verleden (Baartman, 2009). Wanneer we het

over de evolutie van de morele aanpak bij sportverenigingen hebben, spelen die veranderende maatschappelijke rol van de sport en de verschuivende beoordelingskaders duidelijk mee (Bijl et al., 2017; Digel, 1986; Olfers & Van Wijk, 2021).

In dat licht moeten we goed nadenken over een geschikte aanpak van misstanden en excessen op sportverenigingen in de tegenwoordige tijd. Ervaringen uit het verleden leren ons dat een gerichte en gedoseerde aanpak die aansluit bij de behoefte van individuele sportverenigingen het meest effectief is. Dit omdat niet alle problemen hetzelfde zijn op sportverenigingen. Een dergelijke aanpak is anders dan een streven naar een zero-tolerance beleid. De gedachte om ongewenste, onplezierige, en grensoverschrijdende gedragingen op sportverenigingen bestraffend en met wortel en tak uit te roeien is een niet wenselijke gedachte. Door bijvoorbeeld bij ieder opzienbarend incident te kiezen voor snelle en vergaande regelgeving beperken we de afwegingsruimte van verenigingsbestuurders. Om het thema 'Positieve Sportcultuur' verder te brengen moeten we een gefundeerd vertrouwen (be)houden in onze verenigingsbestuurders. Een vertrouwen dat aansluit bij wat ze in het Verenigd Koninkrijk met de 'duty of care' aanduiden; de verwachting dat verenigingsbestuurders alles doen om preventief de veiligheid en het sportplezier van de leden te waarborgen en hier op aangesproken kunnen worden.

Een gefundeerd vertrouwen is iets anders dan een blind vertrouwen. De omvang en ernst van de geconstateerde onwenselijke gedragingen in de sportsector kan een

dergelijk blind vertrouwen niet rechtvaardigen. Een zekere mate van waakzaamheid van verenigingsbestuurders is dus wenselijk ook al menen we nog zo met z'n allen het goede voor te hebben in de club. Want als er één iets is wat dit hoofdstuk duidelijk maakt is dat een positieve sportcultuur enkel kan ontstaan wanneer er geen naïef beleid van onachtzaamheid en 'laat maar waaien' op sportverenigingen aanwezig is. Hoe zorgen we er voor dat sportverenigingen aan de slag

gaan met het thema positieve sportcultuur? En hoe kunnen partijen zoals de sportbonden, NOC*NSF, gemeenten, en de Rijksoverheid het beste naast sportverenigingen staan bij het aanpakken van onderwerpen als racisme, criminele inmenging of onsportief wedstrijdgedrag? Deze vragen worden aangestipt in de collage van inhoudelijke hoofdstukken in dit boek. In het slothoofdstuk geven we nog nadrukkelijk antwoord op deze vragen.

Om het thema 'Positieve Sportcultuur' verder te brengen moeten we een gefundeerd vertrouwen (be)houden in onze verenigingsbestuurders

Register voor Verenigingsbestuurders *en de meerwaarde voor professionalisering*

Gesprek met Lion Blok →

Een bestuursfunctie is niet iets vrijblijvends. In een bestuursrol neem je belangrijke beslissingen die hun uitwerking hebben op de club. In Nederland zijn er goedwillende verenigingsbestuurders. Tegelijkertijd zijn er verenigingen die de zaken niet goed op orde hebben of worstelen met alle verplichtingen vanwege de geringe omvang van het bestuur.

Professionalisering en een register

Het Register van Verenigingsbestuurders (RVVB) spant zich in voor kwalitatief hoogwaardige vrijwillige verenigingsbestuurders in Nederland. Samen met verenigingen, gemeenten en sportbonden werkt het aan een sector waarin verenigingsbestuurders de kennis, ervaring en professionaliteit hebben om (lastige) beslissingen te nemen en de kracht van hun vereniging te borgen.

Dit doet de RVVB door cursussen aan te bieden, een gedragscode voor verenigingsbestuurders op te stellen en verenigingsbestuurders op te nemen in een register. Vermelding in zo'n register geeft een bepaalde status en laat zien dat een verenigingsbestuurder voldoet aan bepaalde kwaliteitseisen.

Door als verenigingsbestuurders samen stil te staan bij de basisprincipes van goed verenigingsbesturen en je gezamenlijk aan een gedragscode te committeren creëer je een werkveld waarbinnen duidelijk is wat je van elkaar mag verwachten en waarop je elkaar kunt aanspreken.

Samenwerking met gemeenten en bonden

Voor zijn activiteiten richt het RVVB zich vooral op samenwerking met gemeenten en sportbonden. De lokale sportakkoorden en de Code Goed Sportbestuur laten zien dat gemeenten en sportbonden aan de slag willen met verdere professionalisering van verenigingen. Het cursusaanbod sluit dan ook aan op de referentiekaders die gemeenten en

sportbonden hebben opgesteld. Thema's waar momenteel modules voor worden gemaakt zijn: discriminatie, pesten, racisme, criminele inmenging, seksueel grensoverschrijdend gedrag en nieuwe wetgeving.

De Wet WBTR

Een van de nieuwe wetten waar verenigingsbestuurders momenteel mee geconfronteerd worden is de Wet Bestuur en Toezicht Rechtspersonen (WBTR). Deze is op 1 juli 2021 in werking getreden. De WBTR voorziet in maatregelen om de kwaliteit van bestuur en toezicht bij verenigingen en stichtingen te verbeteren.

Met de nieuwe wet zijn er meer mogelijkheden om bestuursleden persoonlijk aansprakelijk te stellen voor bestuursbesluiten. Daarom is het belangrijk binnen het bestuur af te spreken hoe wordt omgegaan met onder meer besluitvorming, toezicht en financiering. De wet legt in een aantal gevallen ook verplichtingen op.

Voor een verenigingsbestuurder is de wet niks nieuws. Als bestuurder van een sportvereniging heb je nu eenmaal je verantwoordelijkheid en kun je aansprakelijk gesteld worden. Alleen is er nu een wet waarin dat goed geregeld is. RVVB helpt verenigingsbestuurders bij het doorgronden en borgen van de principes van de WBTR.

Meer informatie?

Wil je meer weten over de activiteiten van het RVVB? Kijk dan op <https://rvvb.nl/>.

RVVB helpt verenigingsbestuurders bij het doorgronden en borgen van de principes van de WBTR

3. De gok wagen op sportverenigingen

Vidar Stevens, Rob van de Ven en Bram Constandt

3

Online sportweddenschappen krijgen recent veel aandacht. Dit komt door de invoering van de wet Kanspelen op Afstand (Wet KOA), waardoor het aanbieden van kansspelen op internet vanaf 1 oktober 2021 onder voorwaarden is toegestaan in Nederland. Jeugdige sporters komen ook op sportverenigingen in aanraking met kansspelactiviteiten, zoals loterijen, bingo (met betaalde inleg), radjes van fortuin of pokeravonden. Voor sommigen versterken deze kansspelactiviteiten de saamhorigheid op de vereniging. Het is volgens hen tevens een manier om nieuwe leden te binden aan de vereniging, door hen op een

laagdrempelige manier uit te nodigen op de club en deel te laten nemen aan een activiteitenavond. Anderen wijzen op het feit dat kansspelactiviteiten, hoe onschuldig ze initieel ook mogen lijken, kansspelen normaliseren en gokverslaving in de hand werken (McGee, 2020; Thomas et al., 2020).

In dit hoofdstuk verkennen we de omstandigheden waaronder kansspelactiviteiten op sportverenigingen in Nederland georganiseerd worden. We beginnen het hoofdstuk met wat juridisch wordt verstaan onder de term kansspelen en onder welke omstan-

digheden sportverenigingen kansspelen mogen organiseren. Vervolgens geven we een inschatting van hoe vaak sportverenigingen kansspelen aanbieden. Dit doen we aan de hand van beschikbare kwantitatieve databronnen. Daarna staan we stil bij de schadelijkheid van kansspelactiviteiten. Tot slot bespreken we welke randvoorwaarden verenigingsbestuurders stellen aan het organiseren van kansspelen op sportverenigingen.

We gaan daarbij specifiek in op de randvoorwaarden voor het organiseren van pokeravonden. Anders dan bij de meeste

andere kansspelen, zoals loterijspelen, hebben deelnemers bij pokeravonden namelijk het gevoel dat kennis en (strategische) vaardigheden eerder dan geluk de kans op kansspelsucces bepalen (Gainsbury et al., 2014). Dit gevoel kan verslaving in de hand werken, zoals onder andere blijkt uit de hoge prevalentie van problematisch gokgedrag bij regelmatige pokerspelers (Ronzitti et al., 2016). Daarnaast zijn pokertoernooien een populaire activiteit bij sportverenigingen. In dit hoofdstuk bouwen we voort op een uitgebreide documentanalyse en interviews met zeven verenigingsbestuurders.

Wat is een kansspel en wanneer mag een vereniging kansspelen organiseren?

Kansspelen komen in veel vormen voor: van maandelijks loterijtrekkingen tot het elke minuut opnieuw draaiende roulettewiel in het casino; van thuis op de bank een weddenschap plaatsen op een voetbalwedstrijd tot een kraslot kopen bij de sigarenboer. Wat al deze kansspelen gemeenschappelijk hebben is dat de consument voor een betrekkelijk kleine geldelijke inleg een niet door hemzelf te beïnvloeden kans heeft op een grotere prijs. De Wet op de kansspelen (Wok) bevat de regels voor het aanbieden van kansspelen in Nederland. De Wok laat echter ruimte voor een interpretatie van de wettelijke definitie van een kansspel (Kansspelautoriteit, 2022). De wet stelt wel eisen aan het aanbieden van een kansspel.

Volgens de Wok is het zonder vergunning verboden 'gelegenheid' te bieden 'om mede te dingen naar prijzen of premies' als de aanwijzing van de winnaars gebeurt door 'enige kansbepaling waarop de deelnemers in het algemeen geen overwegende invloed kunnen uitoefenen' (artikel 1a). Ook de speler heeft een verantwoordelijkheid: het is verboden om deel te nemen aan een kansspel als de aanbieder geen vergunning heeft. De voorwaarde voor een veroordeling is wel dat de speler hiervan op de hoogte was (artikel 1c).

De Kansspelautoriteit, die sinds 1 april 2012 toezicht houdt op kansspelen, heeft een leidraad opgesteld voor hoe zij artikel 1 van

de Wok interpreteert. In de leidraad 'beoordeling kansspelen' wordt geen specifieke definitie genoemd van een kansspel, omdat er steeds nieuwe vormen van kansspelen ontstaan (Kansspelautoriteit, 2022). Om hiermee rekening te houden geeft de leidraad enkel aan wanneer de Kansspelautoriteit bevoegd is toezicht te houden op een kansspel. De Kansspelautoriteit onderscheidt in haar toezicht verschillende soorten legale kansspelen:

1. speelautomaten;
2. loterijen;
3. bingo, radjes van fortuin en andere kleine kansspelen;
4. weddenschappen;
5. promotionele kansspelen;
6. casinospelen.

Poker is net als black jack en roulette een casinospel. Het wordt daarom als een ander soort kansspel gezien dan bingoactiviteiten of radjes van fortuin. In 2016 oordeelde de rechtbank dat poker als een behendigheids spel moet worden beschouwd, omdat een speler door strategie en tactiek invloed kan uitoefenen op de mate van succes in het spel. Op basis van deze uitspraak werden in eerste instantie drie verdachten vrijgesproken voor het overtreden van de Wok. Daartegen stelde het Openbaar Ministerie hoger beroep in. Het Gerechtshof heeft vervolgens geoordeeld dat poker in de casus, waarin in een café een pokerspel werd georganiseerd zonder vergunning, gezien moet worden als een kansspel. Het verweer dat poker een behendigheids spel is werd verworpen. De wetgever gaf als uitleg dat uit de spelregels van poker blijkt dat de winnaar wordt aange- wezen door een element van toeval: het

toekennen van kaarten. Op deze onzekere factor hebben spelers, hoe strategisch en behendig ze ook zijn, geen overwegende invloed. Daarom besloot het Hof poker te scharen onder de vereisten van de Wok.

Op sportverenigingen worden regelmatig loterijen, bingootjes, radjes van fortuin en pokeravonden georganiseerd. Onder specifieke voorwaarden is het organiseren van deze kansspelen toegestaan. Sportverenigingen kunnen voor een loterij een eenmalige vergunning aanvragen, als het gaat om een lokaal initiatief of het steunen van een goed doel.

Bij pokeravonden is dit anders. In de Wok staat dat er in Nederland één aanbieder van casinospellen (zoals poker) mag zijn. Holland Casino kreeg in 1975 de vergunning voor het organiseren van speelcasino's. Alleen onder strikte voorwaarden is het spelen van poker of het aanbieden van het pokerspel toegestaan buiten Holland Casino om. Pokeren om geld of een andere prijs is toegestaan als het in besloten kring en niet bedrijfsmatig plaatsvindt (zie artikel 2 van de Wok). In besloten kring is geen rekbaar begrip. Onder de term wordt binnen het gezin of in huiselijk kring verstaan. Zodra meer mensen bij elkaar zijn in een pand of woning die daar niet wonen, is er geen sprake meer van 'in besloten kring'. Van een bedrijfsmatig aanbod is er sprake als er geregeld en stelselmatig gelegenheid wordt geboden om deel te nemen aan poker. Bijvoorbeeld door het huren van een zaal, het heffen van entree en het adverteren voor een pokertoernooi. Is een pokeravond voor iedereen toegankelijk én vindt die bedrijfsmatig plaats, dan mag er geen prijs of premie

gewonnen worden. Met andere woorden: er mag alleen om de eer worden gespeeld. Een bokaal of een ticket voor een volgende ronde (waar ook alleen om de eer mag worden gespeeld), wordt door de Kansspelautoriteit niet als een prijs of premie beschouwd. Een dergelijk evenement wordt dus niet gezien als een illegaal kansspel.

Bij het aanbieden van bingootjes, radjes van fortuin of andere kleine kansspelen zijn weer andere voorwaarden van toepassing. Net als bij pokertoernooien mag een bingo of een ander klein kansspel waar de spelers bij aanwezig zijn, georganiseerd worden in besloten kring. Sportverenigingen kunnen een bingo of ander klein kansspel organiseren waarmee geen prijzen kunnen worden gewonnen. Organiseert een sportvereniging een bingo of ander klein kansspel op locatie, in een zaaltje waar de spelers bij zijn, waarbij prijzen zijn te winnen en waar de activiteit niet in besloten kring plaatsvindt, gelden enkele voorwaarden. Zo moet de sportvereniging minstens drie jaar bestaan. Ook moet in de statuten van de sportvereniging een duidelijk doel staan, en dat mag niet het organiseren van kansspelen zijn. Het kleine kansspel moet gemeld worden bij de gemeente en er wordt gespeeld voor een van tevoren bekendgemaakt goed doel. Prijzen en premies in geld of goederen die deelnemers kunnen winnen, mogen niet hoger zijn dan 400 euro per serie of set, en in totaal bedraagt de waarde van de te winnen prijzen of premies niet meer dan 1.550 euro per bijeenkomst. Als sportverenigingen zich aan deze juridische regels houden, is het mogelijk dergelijke kansspelen te organiseren op de club of in de kantine.

Er is weinig bekend over hoe vaak loterijen, bingoavonden, radjes van fortuin of pokertoernooien op verenigingen plaatsvinden

Hoe vaak vinden loterijen, bingo's, radjes en poker plaats op verenigingen?

Er is weinig bekend over hoe vaak loterijen, bingoavonden, radjes van fortuin of pokertoernooien op verenigingen plaatsvinden. Uit het jaarverslag van de Kansspelautoriteit (2020) blijkt dat in 2020 33 vergunningen zijn afgeleverd voor het organiseren van een eenmalige (of incidentele) loterij. Dit zijn loterijen die in de regel worden georganiseerd door lokale verenigingen, bijvoorbeeld de voetbalclub die een nieuwe kantine wil bouwen of de kerk die geld inzamelt voor de reparatie van het dak van het gebedshuis. In 2021 verleende de Kansspelautoriteit 45 vergunningen voor een éénmalige of incidentele loterij (Kansspelautoriteit, 2021).

Het Mulier Instituut onderzoekt met enige regelmaat of verenigingen naast het reguliere sportaanbod (trainingen, wedstrijden, competitie, lessen e.d.) ook andere activiteiten of faciliteiten organiseren voor leden (zoals kampen, clinics, bingoavonden, enz.). De laatste peiling hiervoor was de Verenigingsmonitor van februari 2021 (met een gewogen n=549). Hieruit blijkt dat 46 procent van de verenigingen in Nederland andere activiteiten of faciliteiten organiseert voor haar leden. Grotere verenigingen (> 250 leden) doen dit vaker (72%) dan middelgrote (101-250 leden, 52%) of kleine verenigingen (< 100 leden, 34%). 30 procent van de verenigingen met nevenactiviteiten gaf aan dat zij de afgelopen jaren (ook voor de coronacrisis) bingoavonden/pubquizen hebben georganiseerd voor hun leden. Dit impliceert dat ongeveer 13,8 procent van de sportverenigingen in Neder-

land weleens bingoavonden of pubquizen voor hun leden organiseert. Het Mulier Instituut heeft geen verdere (recente) cijfers over het aanbieden van loterijen, radjes van fortuin of pokeravonden op sportverenigingen.

Hoe schadelijk zijn kansspelactiviteiten op sportverenigingen?

Bij onderzoek naar kansspelbeleid is internationaal steeds meer aandacht voor een benadering die inzet op het inperken van schadelijke gevolgen (collectieve verantwoordelijkheid) in plaats van louter te focussen op verantwoord spelgedrag (individuele verantwoordelijkheid kansspelspeler) (Livingstone & Rintoul, 2020). Ook in Nederland richt het kansspelbeleid zich op het beperken van de schade ('harm reduction') voor de deelnemer aan een kansspel. Specifiek streeft het drie doelen na (Kansspelautoriteit, 2022, p. 7):

1. het beschermen van consumenten;
2. het tegengaan van illegaliteit en criminaliteit;
3. preventief optreden tegen verslaving.

De bescherming van consumenten richt zich op het garanderen van spelbetrouwbaarheid. Zo bestaat voor de speler het risico dat hij of zij te maken krijgt met een onbetrouwbare kansspelaanbieder. De exploitant kan op verschillende manieren frauderen, onder andere door het spel te manipuleren zodat er geen eerlijke kans meer is op de winst. Respondenten geven aan dat op een sportvereniging vaak iemand wordt aangewezen

om een eerlijk spelverloop te garanderen. Ook zijn vooraf regels bekend over inleg en de prijzen die leden kunnen winnen. Verenigingsbestuurders stellen daarom dat de spelbetrouwbaarheid op verenigingsactiviteiten gegarandeerd is. In de gesprekken werd veelvuldig de vergelijking gemaakt met casino's, waar, anders dan bij sportverenigingen, de 'backoffice' of 'wat er achter de schermen gebeurt' minder zichtbaar is voor een deelnemer.

Een ander belangrijk onderdeel is het tegengaan van illegaliteit en criminaliteit. Dit speelt zeker ook in de sportsector. Enkele jaren geleden deed zich een casus voor bij de Haarlemse voetbalclub Young Boys. Daar organiseerde de bekende en eerder voor drugsdelicten en matchfixing veroordeelde Kris J. illegale pokertoernooien in de kantine, waarvan de opbrengsten deels werden gebruikt om spelers zwart te betalen. Deze club viel op doordat ze in een paar jaar tijd was opgeklommen van de vijfde klasse naar de hoofdklasse. De clubeigenaar werd veroordeeld tot twee jaar cel, ook wegens witwassen en afpersing (Geerds, 2016).

Een ander voorbeeld is het illegale casino bij SC Amstelveen (Van Driel & Sok, 2019). Op de bovenverdieping van de kantine zat geruime tijd een professioneel illegaal casino. De ruimte ging in 2019 een half jaar op slot. Bij een controle bleek dat de bovenverdieping was ingericht als ruimte voor illegale pokertoernooien, waar tientallen personen aan deel konden nemen. Ook werd een volledig ingerichte bar aangetroffen van waaruit sterke drank werd geschonken. De voorzitter van SC Amstelveen heeft uiteindelijk zelf de

pokertafels verwijderd en de bovenverdieping ontruimd. Naar eigen zeggen was hij niet op de hoogte van de activiteiten van de onderhuurder. Deze voorbeelden geven aan dat het openstellen van een kantine of het organiseren van een kansspel, met name ook voor niet-leden, kan leiden tot ongewenste gasten en praktijken op de sportvereniging (Bruinsma et al., 2020).

Uit recent onderzoek van de Universiteit Gent en het Vlaams Expertisecentrum Alcohol en andere Drugs (VAD) blijkt dat actoren binnen sportverenigingen – zoals sporters, coaches, bestuursleden en vrijwilligers – 3,6 keer vaker deelnemen aan pokertoernooien dan de Belgische bevolking in het algemeen (Rosiers et al., 2020). Daarnaast gaf 11,5 procent van de in totaal 817 respondenten aan dat hun sportvereniging ook zelf sportwedstrijden, pronostieken of andere kansspelactiviteiten organiseert (Rosiers et al., 2020).

In Nederland werkt de Kansspelautoriteit met sectorpartijen aan het voorkomen van kansspelverslaving. Zo hebben vergunninghouders een wettelijke zorgplicht om spelers te beschermen tegen kansspelverslaving. De Kansspelautoriteit ondersteunt vergunninghouders door voorschriften aan te bieden waaraan zij zich moeten houden. In de Nederlandse beleidscontext wordt onderscheid gemaakt tussen recreatief, risicovol en problematisch speelgedrag. Deze typering volgt de terminologie van het psychometrische screeningsinstrument South Oaks Gambling Screen (Lesieur et al., 1987). Het Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatie Centrum (WODC) van het

ministerie van Justitie en Veiligheid heeft in 2005, 2011 en 2016 de SOGS in een bevolkingsenquête laten afnemen om zo het aantal risico- en probleemspelers in Nederland in kaart te brengen (De Bruin et al., 2006; Bieleman et al., 2011; Kruize et al., 2016). In de laatste enquête uit 2016 werden circa 95.000 risicospelers en 79.000 probleemspelers geïdentificeerd (ibid.). Dit komt overeen met een prevalentie van respectievelijk 0,69 procent en 0,57 procent onder de volwassen bevolking. Cijfers over kansspelverslaving bij recreatieve gebruikers zijn minder bekend.

Verenigingsbestuurders vragen zich wel af in welke mate één kansspel op een vereniging verslaving onder deelnemers in de hand werkt. Op de stelling 'een pokeravond op de sportvereniging werkt verslaving in de hand' reageren alle respondenten met de antwoordcategorie 'helemaal mee oneens', op een zevenpuntschaal van 'helemaal mee oneens' tot 'helemaal mee eens'. Respondenten erkennen wel dat zij bijvoorbeeld tijdens pokertoernooien zien dat een beperkte groep deelnemers vaak een enorme gedrevenheid toont om te winnen. Hierdoor verliezen spelers soms de controle over hun handelen en zetten ze bijvoorbeeld heel snel een grote stapel fiches in of eisen ze een nieuwe buy-in wanneer ze hun fiches zijn verloren in het spel. Daarom houden verenigingsbestuurders een activiteitencommissies vooral rekening met de impact van het kansspel poker op deelnemers. Zo stelt een verenigingsbestuurder: 'onze taak als bestuur is om grenzen te stellen. Past het binnen wet- en regelgeving, dan geen probleem. Verder is het voor en door leden. Als leden een pokerspel willen, dan gaan wij kijken hoe we het binnen de

bestaande wet- en regelgeving kunnen organiseren.' Hierbij wordt, naast de beperkingen en mogelijkheden die de wet stelt, gekeken hoe de omgeving rondom de deelnemer aangepast kan worden om negatieve of schadelijke gevolgen te voorkomen.

Randvoorwaarden om kansspelen veilig aan te bieden op sportverenigingen

Verenigingsbestuurders richten zich bij het organiseren van pokeravonden op een zevental randvoorwaarden. Deze zijn:

1. pokertoernooi promoten als 'gezelschapsspel';
2. vooraf bepaalde 'winstuitbetaling';
3. afstemming met gemeente;
4. keuzes over leden vs. niet-leden;
5. leeftijdsgrens en ouderlijke toestemming;
6. alcohol(verbod);
7. voorlichting.

Ten eerste geven verenigingsbestuurders aan dat ze pokertoernooien presenteren als een activiteit waar gezelligheid voorop staat. Een respondent beschrijft het als een '*... gezelschapsspel*'. Plezier maken staat bij deze activiteit voorop en deelnemers spelen enkel voor de eer. Een manier om dit te communiceren is, volgens een van de respondenten, door dit vooraf al op de flyer duidelijk te maken. Door bepaalde woordkeuzes of afbeeldingen kan een beeld gecreëerd worden dat de activiteit bijdraagt aan het clubgevoel en dat het minder gaat om de competitieve aspecten van het kansspel.

Een respondent beschrijft het als een '... gezelschapsspel*'*

Ten tweede geven verenigingsbestuurders vooraf een duidelijke toelichting over deelnamekosten, een mogelijkheid voor een extra 'buy-in' en de wijze van winstuitbetaling. Bij de verenigingen waar pokertoernooien waren georganiseerd, geven de respondenten aan dat dit een van de grotere gespreksonderwerpen was tussen het bestuur en de activiteitencommissie: *'een vraag die speelde was hoe houd je het integer? [Geld] heeft niet mijn voorkeur. Speel dan voor prijzen van sponsors of uit de kantine in plaats van geld. We houden ons ook bezig met wat goed bestuur is en we bespreken dan hoever zoek je die grens op? Een pokertoernooi met geldbedragen ligt ver tegen de grens aan en we kijken dan naar andere manieren om dit niet op te zoeken.'* Een mogelijke oplossing is dan het uitreiken van een bokaal aan de winnaar en het spelen met fiches.

Ten derde zoeken sommige verenigingsbestuurders afstemming met de gemeente: *'... we hebben contact gezocht met de juridische afdeling van de gemeente met de vraag dat we een pokertoernooi wilde organiseren en wat wel en niet mag. Als vereniging ben je vrij autonoom als je binnen de wet opereert. Wij vonden het in dit geval wel gepast, omdat we er ook wat publiciteit aan hebben gegeven.'* Meestal is het contact gericht op het versterken van de informatiepositie van verenigingsbestuurders over wat wettelijk wel en niet is toegestaan. De ervaring van verenigingsbestuurders is dat de juridische afdeling van een gemeente hierbij kan helpen. Voor andere doeleinden wordt geen contact gelegd met de gemeenten, omdat verenigingsbestuurders geen verdere rol voor gemeenten zien: *'... ik schaar een*

pokertoernooi in hetzelfde rijtje als een bingo of een loterij op de vereniging. Dat soort activiteiten melden we ook niet bij de gemeente, we kunnen dat goed alleen af.' Eén respondent ziet wel een 'preventieve' rol weggelegd voor de gemeente door het verlenen van een vergunningen. Pas wanneer een vereniging alle risico's rondom het organiseren van een kansspel, zoals een pokertoernooi, heeft afgedicht, wordt de vergunning verleend en kan het toernooi doorgaan. De meeste respondenten zien niets in dit voorstel, en spreken over *'onnodige overregulering.'*

Ten vierde bespreken verenigingsbestuurders vooraf de doelgroep die ze met de kansspelactiviteit willen bereiken. Hierbij speelt vooral de vraag: *'organiseer je de activiteit voor je eigen leden of probeer je ook mensen van buitenaf te betrekken?'* Een van de bestuurders geeft aan dat een pokertoernooi zonder het spelen om geldbedragen prima geschikt is als promotieactiviteit om mogelijk nieuwe leden te binden. Een andere verenigingsbestuurder geeft aan dat ze een pokeractiviteit enkel voor leden zou organiseren: *'wanneer je derden toelaat is de kans op infiltratie of ongewenste invloeden hoger. Het voor elkaar, door elkaar principe zou ik binnen alles toe willen passen in verenigingsverband. Je doet dingen samen en je geniet er samen van. Het vergt een bepaalde inzet om een toernooi mogelijk te maken en ik zou het logisch vinden als het dan ten gunste van de leden wordt georganiseerd. In het verleden heb ik meegemaakt dat een pokeractiviteit uit de hand liep.'*

De keuze voor het toelaten van 'niet-leden' heeft te maken met de openclubgedachte. *'Een sportvereniging is een plek van*

ontmoeting en heeft ook een betekenis in de wijk,' aldus een van de respondenten. Daarom zetten verenigingen steeds vaker hun deuren open, op zoek naar verbinding en maatschappelijke betekenis. Een verenigingsbestuurder beschrijft de bingoavonden met veel senioren uit de omliggende flats als één van de waardevolste activiteiten in het jaar: *'... en tegelijkertijd is het een lucratieve activiteit voor de vereniging, omdat de het in de aard van de senioren zit om met meerdere bingokaarten tegelijkertijd te spelen.'*

Ten vijfde speelt het dilemma van welke leeftijdsgrens verenigingsbestuurders stellen voor kansspelactiviteiten. Richt je je als

vereniging enkel op de volwassen leden of nodig je ook jeugdleden uit? Hier bestaan verschillende ideeën over. Een van de verenigingsbestuurders geeft aan dat het prima is om jeugdleden uit te nodigen: *'Je kan prima pokertoernooien organiseren voor de jeugd, we spelen toch enkel met fiches omdat voor geld spelen niet mag.'* Een andere bestuurder vindt het juist onverantwoord om de jeugd uit te nodigen voor een pokeractiviteit: *'Als vereniging bied je een kansspel aan, dus is het net als in het casino: 18+.'* Een mogelijke oplossing is het toelaten van minderjarigen met ouderlijke toestemming: *'16- en 17-jarigen zijn ook minderjarig maar gaan meestal wel om met 18-jarigen. Omdat ze bijvoorbeeld*

in hetzelfde team spelen. Ik wil hen ook niet uitsluiten van hun vrienden. Ouderlijke toestemming zou [voor deze groep] een oplossing zijn.'

Ten zesde besprak één vereniging intern of bij kansspelactiviteiten, zoals pokeravonden, alcohol geschonken kan worden. Deze vereniging vroeg zich af of het gebruik van alcohol invloed heeft op het handelen van deelnemers. De meeste verenigingsbestuurders geven echter aan dat schenken van alcohol erbij hoort: *'Het schenken van alcohol is bij ons een voorwaarde! Een pokertoernooi is een kantineactiviteit en draagt bij aan de kantineomzet.'* Tegelijkertijd stellen verenigingsbestuurders wel dat een kansspelactiviteit niet georganiseerd moet worden om de kas van de vereniging te

spekken, tenzij vooraf wordt gemeld dat *'het geld is bestemd voor een likje verf voor de kleedkamers of een investering in de nieuwe grasmant.'*

Ten zevende worstelen verenigingsbestuurders met de vraag hoe ze de gevaren van kansspelen bespreekbaar maken. Ze zien het niet als hun taak om op te treden als hulpverleners, maar ze zien het wel als een medeverantwoordelijkheid om de bewustwording over de gevaren te vergroten. Een cursus waarin de spelregels en de gevaren worden besproken voorafgaand aan de pokeractiviteit vinden veel respondenten overdreven, maar een kleine voorlichting kan geen kwaad: *'Hier hebben wij niet uitgebreid over nagedacht vorig jaar tijdens de organisatie van het pokertoernooi,*

maar ik vind het voor volgende keer niet gek om een flyer te maken met een "disclaimer" erop wat de negatieve keerzijdes zijn.'

Gezamenlijk leiden deze zeven waarborgen of randvoorwaarden volgens de respondenten tot een 'plezierige pokeractiviteit'.

Slotbeschouwing

In dit hoofdstuk verkenden we de omstandigheden waaronder kansspelactiviteiten op sportverenigingen in Nederland georganiseerd worden. Het blijft een vraag hoe vaak dit gebeurt en in welke mate dit schadelijk is voor deelnemers. Toekomstig onderzoek naar de exacte aard en omvang van kansspelactiviteiten op sportverenigingen en de schade voor recreatieve deelnemers kan onze kennis op het thema vergroten.

Wel is duidelijk dat de bestaande wet- en regelgeving een beperkend effect heeft op de mate waarin kansspelactiviteiten, en met name pokeravonden, worden georganiseerd op verenigingen. Bingoavonden vinden daar-entegen veel vaker plaats. Verenigingsbestuurders zien kansspelactiviteiten vooral als een activiteit voor ontmoeting en samenkomst. Het is een manier om de verenigingscultuur te versterken, vriendschappen te verdiepen en de binding van leden met de vereniging te vergroten. Om negatieve effecten te beperken stellen verenigingsbestuurders randvoorwaarden aan de omgeving waarin spelers op een vereniging deelnemen aan kansspelen. Voorbeelden hiervan zijn: leeftijdsgrenzen, ouderlijke toestemming, afstemming met de gemeente, alcoholbeperking, regels vooraf over inzet,

buy-in en winstuitbetaling, toernooien enkel voor leden, en voorlichting en bewustwording. Op deze manier wordt een plezierige en veilige activiteit gewaarborgd.

Deze randvoorwaarden sluiten aan bij de trend van het IJslandse preventiemodel, die we steeds vaker zien terugkomen in de sportsector. Denk hierbij aan het JOGG-programma ('Jongeren op Goed Gewicht'), rookvrije sportparken of de gezonde kantine. Dit model beoogt negatieve en schadelijke activiteiten onder jongeren te voorkomen door de omgeving rondom jongeren te veranderen. In het model worden vier belangrijke omgevingen (domeinen) onderscheiden: gezin, peers, school, en vrije tijd. Het streven is om in alle vier de domeinen de risicofactoren te verkleinen en de beschermende factoren te versterken. In dit perspectief moet het individu beschermd te worden en is het daarbij een gemeenschappelijke taak van verenigingsbestuurders, vrijwilligers, ouders en vrienden om naar elkaar om te kijken. Lessen uit andere sportprogramma's die vanuit het IJslandse model naar een gezonde en veilige sportomgeving kijken, kunnen bijdragen aan nieuwe handelingsperspectieven bij het organiseren van kansspelen op verenigingen.

Een dergelijke benadering is dus gericht op het centraal stellen van een collectieve verantwoordelijkheid en het inperken van schadelijke gevolgen – zoals financiële schulden, verstoorde sociale relaties en mentale problemen. Dat sluit ook aan bij de steeds luider klinkende internationale oproep om een publiek gezondheidsperspectief op kansspelen dat 'harm reduction' voorop stelt (Livingstone & Rintoul, 2020).

**Stichting de Stilte
Verbroken:** een
veilige plek voor
slachtoffers van
misbruik in de sport

Gesprek met Renald Majoor →

Renald Majoor had alles in zich om profvoetballer te worden, totdat deze droom op 12-jarige leeftijd werd verstoord door misbruik van een elftalbegeleider. Renald voelde zich machteloos en vol onbegrip, verloor het plezier in het voetbal en stopte met het najagen van zijn droom. In 2017 deed hij zijn verhaal in De Volkskrant → en verbrak de stilte.

Getuigenis

Zijn getuigenis bracht een hoop teweeg. Er waren meer slachtoffers van seksueel grensoverschrijdend gedrag in de sport. NOC*NSF stelde een onafhankelijke onderzoeksmissie in, onder leiding van Klaas de Vries. Doel van de commissie was om onderzoek te doen naar seksuele intimidatie en misbruik in de sport. De eindconclusie: 12 procent van de sporters heeft als kind ten minste één ervaring met seksueel grensoverschrijdend gedrag – en 4 procent zegt te maken te hebben gehad met aanranding en verkrachting.

Stichting 'de Stilte Verbroken'

In 2019 richtte Renald de Stichting de Stilte Verbroken op. In zijn eigen tijd miste Renald een platform waar hij terecht kon met zijn verhaal. Binnen de stichting wordt misbruik in de sport bespreekbaar gemaakt. De stichting biedt een luisterend oor aan slachtoffers en begeleidt hen, wanneer gewenst, bij het maken van een melding. De stichting organiseert verder themabijeenkomsten voor sportverenigingen om hen te informeren over hoe zij om kunnen gaan met grensoverschrijdend gedrag.

Een voorbeeld van zo'n themabijeenkomst is die van 1 juli 2021 in het Muis-theater in Arnhem. De stichting organiseerde een avond met turnsters, ouders en verzorgers die te maken hebben gehad met intimidatie en grensoverschrijdend gedrag in de sport. Tientallen vertegenwoordigers van amateurverenigingen uit de regio waren aanwezig. De avond werd geopend door Renald Majoor,

waarbij hij op indringende wijze zijn verhaal vertelde. Vervolgens vertelden turnsters in een rondetafelgesprek wat zij hebben meegemaakt en wat dit met hen heeft gedaan. Tijdens de bijeenkomst was er ruimte om vragen te stellen over wat sportbestuurders kunnen doen om grensoverschrijdend gedrag op de vereniging tegen te gaan.

Inmiddels is de stichting uitgegroeid tot een platform waar slachtoffers van misbruik in de sport een veilige plek vinden om hun verhaal kwijt te kunnen. Daarnaast biedt de stichting nazorg aan slachtoffers. Voor de nazorg heeft de stichting een professionele samenwerking opgezet met

Praten met lotgenoten kan enorm helpen bij het verwerken van grensoverschrijdend gedrag

Slachtofferhulp Nederland. De Stilte Verbroken kan hierdoor slachtoffers doorverwijzen naar Slachtofferhulp Nederland en andersom, wanneer er behoefte is aan individuele ondersteuning of aan deelname aan een lotgenotengroep.

Lotgenotencontact 'Sporters helpen Sporters'

Renald en andere slachtoffers merkten dat praten met lotgenoten enorm kan helpen bij het verwerken van grensoverschrijdend gedrag. Schaamte en het gevoel niet geloofd of niet begrepen te worden zijn drempels die slachtoffers van grensoverschrijdend gedrag met zich meedragen. Praten met lotgenoten helpt om deze drempels te verlagen.

Renald en andere vrijwilligers hebben voor dezelfde dilemma's gestaan en weten wat slachtoffers doormaken. De stichting heeft daarom het platform 'Sporters helpen Sporters' opgericht. Op het platform helpen ervaringsdeskundigen lotgenoten bij vragen over misbruik in de sport, tuchtrechtelijke procedures, omgang met schaamte, woede en boosheid, de stappen die ze kunnen zetten om hun verhaal naar buiten te brengen, en mediation met de dader.

Meer informatie?

Wil je meer weten over de stichting De Stilte Verbroken of wat de stichting voor jouw vereniging kan betekenen? Kijk dan op www.destilteverbroken.nl → of www.sportershelpensporters.nl →. Je kunt ook contact opnemen met Renald via info@destilteverbroken.nl →.

4. Roeien met de riemen die je hebt: maatregelen tegen grensoverschrijdend gedrag op roeiverenigingen

Kirsten Gutter en Vidar Stevens

4

Inleiding

Aangeraakt worden op een manier die je niet prettig vindt, (mentaal) gekleineerd worden door een trainer vanwege onderpresteren, nagefloten of geslagen worden of onderwerp zijn van seksistische grappen zijn enkele vormen van grensoverschrijdende gedragingen die voorkomen op sportverenigingen. Grensoverschrijdend gedrag verziekt de sportervaring voor een persoon en laat levenslange sporen na. Het beïnvloedt ook de sfeer op een club en stelt verenigingsbestuurders voor moeilijke bestuurskwesties.

Commissie de Vries en prevalentie in Nederland

Grensoverschrijdend gedrag komt veel voor in de Nederlandse sport. Commissie de Vries stelde in haar onderzoeksrapport in 2017 dat één op de acht Nederlandse volwassenen die als kind aan sport deden ten minste één ervaring met seksueel grensoverschrijdend gedrag heeft (De Vries et al., 2017). In een nieuw prevalentierapport uit 2020 bleek dat de prevalentie voor fysiek en psychisch grensoverschrijdend gedrag nog vele malen hoger ligt (Mulder et al., 2020).

Commissie de Vries rapporteerde niet enkel een prevalentiecijfer voor seksueel grensoverschrijdend gedrag in de (breedte)sport. In het rapport werden 43 aanbevelingen gedaan om verenigingen beter te beschermen tegen situaties van grensoverschrijdend gedrag. Dit hoofdstuk geldt als een thermometermoment. Welke maatregelen nemen sportverenigingen vijf jaar na dato om grensoverschrijdend gedrag op sportverenigingen te voorkomen, tegen welke uitdagingen lopen zij aan en welke ondersteuning is er beschikbaar om verenigingen te helpen om grensoverschrijdend gedrag tegen te gaan?

Situatie bij roeiverenigingen

In dit verkennende onderzoek gaat de aandacht uit naar de situatie op roeiverenigingen. De Koninklijke Nederlandsche Roeibond (KNRB) geldt als dwarsdoorsnee (qua grootte, expertise en georganiseerd vermogen) van de bij NOC*NSF aangesloten sportbonden. De KNRB zet zich actief in voor een veilig sportklimaat. Zo zijn er onafhankelijke vertrouwenscontactpersonen aangesteld die zeer zichtbaar zijn en is op de website van de bond een groot kennisdossier te vinden over het garanderen van sociale veiligheid.

Onderzoek naar de dynamieken binnen de KNRB leert ons dan ook welk effect actieve ondersteuning vanuit de sportbond heeft op de weerbaarheid van sportverenigingen tegen grensoverschrijdend gedrag. De openheid en transparantie van de situatie binnen de KNRB draagt daarnaast bij aan het leervermogen van andere sportbonden.

Voor dit hoofdstuk zijn interviews gehouden met vertegenwoordigers van de KNRB (n=3) en een studentenroeibond (n=1) en met verenigingsbestuurders (n=12) en vertrouwenscontactpersonen (VCP's, n=2) van roeiverenigingen. Van ieder interview zijn transcripten gemaakt (10 uur aan geluidsfragmenten en 76 pagina's). Aan de hand van open en axiaal coderen zijn uit de interviews grotere thema's gedestilleerd over de situatie bij roeiverenigingen qua grensoverschrijdend gedrag. Daarnaast heeft een bureaustudie plaatsgevonden naar beleidsplannen, protocollen, notities en (online) kennisdossiers om een volledig beeld te krijgen van de maatregelen die de KNRB en andere partijen hebben genomen om sportverenigingen te ondersteunen.

Leeswijzer

We bespreken achtereenvolgens hoe grensoverschrijdend gedrag in de roeisport eruitziet, hoe het staat met de minimale veiligheidsborging en of roeiverenigingen aan de slag gaan met de maatregelen die volgen uit de Code Ongewenste Omgangsvormen. Vervolgens bespreken we welke acties roeiverenigingen nemen om een open cultuur en actief omstandersgedrag te bevorderen. We sluiten af met een drietal uitdagingen

waarmee verenigingen te maken hebben en waarbij zij verdere ondersteuning wensen.

Grensoverschrijdend gedrag in de roeisport

Grensoverschrijdend gedrag tussen coach en pupil

Grensoverschrijdend gedrag komt in verschillende vormen en gradaties voor, ook op roeiverenigingen. In de gesprekken met verenigingsbestuurders zijn casussen besproken die respondenten als 'kenmerkend' voor de roeisport zagen. Zo deelde een verenigingsbestuurder een verhaal over een coach die 'ernstig tekeering' tegen beginnende roeiers tijdens trainingen. Het bestuur heeft de coach hierop aangesproken en gedreigd hem uit zijn functie te zetten. Zover is het uiteindelijk niet gekomen. Een soortgelijke situatie heeft ook plaatsgevonden op een andere vereniging. Deze coach gaf felle kritieken, sloeg met deuren en schold sporters uit in bijzijn van zijn pupillen. Dit werd jarenlang getolereerd door sporters en bestuurders. Het huidige bestuur besloot in te grijpen. De coach heeft een officiële waarschuwing gekregen.

Volgens een aantal respondenten ligt er een gevaar in hoe normaal het in de roeisport is om te commanderen. Het volgen van commando's hoort deels bij de roeisport, zeker als men met verschillende personen in de boot zit. Coaches kunnen hierin wel doorslaan, aldus een respondent. Het verschilt ook per roeier hoe goed hij of zij om kan gaan met het accepteren van en gehoorzamen aan commando's. Wel letten verenigingsbestuurders

steeds vaker op de psychische impact van het 'commanderen' op de mentale weerbaarheid van leden. Zodra dit buiten de perken gaat of wanneer bestuurders signalen krijgen dat een coach buiten zijn boekje gaat, grijpen zij in.

Er zijn ook andere situaties van grensoverschrijdend gedrag tussen coach en pupil besproken. Zo was er op een roeivereniging een incident waarbij een coach tijdens (internationale) wedstrijden in dezelfde ruimte overnachtte als zijn/haar pupillen. Nadat ouders een melding hadden gemaakt over deze ongewenste situatie, zijn op de vereniging protocollen opgesteld waarin beschreven staat hoe een juiste omgang tussen coaches en pupillen eruitziet.

Grensoverschrijdend gedrag door anderen binnen (en buiten) de roeivereniging

Niet alle situaties van grensoverschrijdend gedrag vinden plaats tussen pupil en coach: het gebeurt ook tussen teamgenoten. Bij een vereniging was een incident waarbij een roeier aan het bestuur aangaf dat een teamgenoot haar te veel aanraakte tijdens trainingen. Dit vond zij onprettig. Dit hebben zij vervolgens samen, in het bijzijn van het bestuur, uitgepraat en opgelost. De mannelijke medesporter was zich niet van bewust geweest van zijn grensoverschrijdende gedrag.

Uniek aan de roeisport is de grote groep studentenroeiverenigingen. Verenigingsbestuurders geven aan dat grensoverschrijdend gedrag bij studentenroeiverenigingen vaker voorkomt buiten de roeiboot dan in clubverband. Daarbij gaat het om

grensoverschrijdend gedrag tussen roeiers bij feesten, kroegavonden en ontgroeningen, vaak met alcohol in het spel.

Binnen de roeisport is er ook een specifiek risico op grensoverschrijdend gedrag door niet-leden

Daarnaast zijn de groep vrijwilligers of 'derden' binnen de vereniging mogelijke plegers van grensoverschrijdend gedrag. Een verenigingsbestuurder deelde het verhaal van een man die bij de vereniging graag achter de bar stond op de tijden dat de jeugd aanwezig was. Tijdens jeugdwedstrijden voer de desbetreffende man vaak met jonge kinderen mee in de coachboot. Dit riep vraagtekens op bij meerdere leden. Het bestuur heeft de man in kwestie na een gesprek preventief verboden met jeugdleden om te gaan.

Binnen de roeisport is er ook een specifiek risico op grensoverschrijdend gedrag door niet-leden. Dit komt vooral door het open karakter van roeiplekken. Zo heeft een vereniging te maken gehad met een incident waarbij jonge roeisters werden lastiggevallen door jongeren op waterscooters. Ook gebeurt het regelmatig dat niet-leden in de zomermaanden gebruik maken van de ligsteigers van de boten om te zonnen. In een vaak balorige bui komt het regelmatig voor dat vooral roeisters door 'hangjeugd' seksistische opmerkingen naar hun hoofd geslingerd krijgen. In deze situaties heeft het bestuur, zo geven de respondenten aan, contact opgenomen met de politie om de niet-leden van het sportterrein te krijgen.

Minimale veiligheidsborging

Veiligheidsbasis beter dan gemiddeld

Roeiverenigingen nemen verschillende maatregelen om psychisch, fysiek en seksueel grensoverschrijdend gedrag op de

club te voorkomen. In de afgelopen jaren ging de meeste aandacht uit naar een drietal maatregelen, om de 'basis op orde te krijgen': trainers en begeleiders die werken met jeugd onder 18 jaar of met kwetsbare groepen verplichten om een Verklaring Omtrent het Gedrag (VOG) voor te leggen; een gedragscode sociale veiligheid opstellen; en een vertrouwenscontactpersoon aanstellen.

Iedere roeivereniging die wij spraken had een VCP aangesteld. De meeste verenigingen hadden gedragscodes uitgewerkt en waren zich bewust van de noodzaak van een VOG voor trainers, coaches en bestuursleden. In de interviews werd niet duidelijk of alle verenigingen al '100 procent VOG dekking' hadden. Een aantal roeiverenigingen werkte nog aan de minimale veiligheidsbasis:

'Toen dat turnincident in opspraak waren wij er niet mee bezig geweest. We zijn dit jaar als bestuur wel serieus bezig geweest met sociale veiligheid. Binnen onze vereniging bestond er nog niet echt een protocol of handvatten daarvoor. Die hebben we dit jaar opgesteld en ronden we de komende week af.' (verenigingsbestuurder)

Uit eerder onderzoek van Stevens en Gutter (2021) bleek dat in de amateursport de minimale veiligheidsbasis op sportverenigingen niet op orde is (zie figuur 4.1). In 2021 had 58 procent van de sportverenigingen in Nederland een vertrouwenscontactpersoon aangesteld. 36 procent beschikte over gedragsregels en 41 procent verplichtte een VOG voor bestuursleden, trainers en coaches. Deze cijfers waren wel een verbetering ten opzichte van de situatie in 2019. De interviews

met de roeiverenigingen bevestigen het beeld dat er ook in de roeisport nog werk ligt voor het verstevigen van de (minimale) veiligheidsbasis bij verenigingen. Wel zijn er bij roeiverenigingen die wij hebben gesproken vaker dan gemiddeld vertrouwenscontactpersonen actief.

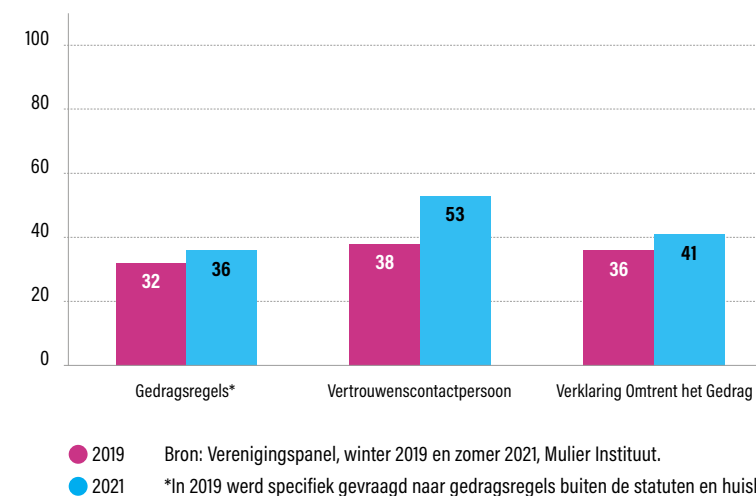
Aandacht gemeenten en KNRB voor een sterke minimale veiligheidsbasis

De focus op een sterke veiligheidsbasis bij roeiverenigingen is een logische. In het rapport van Commissie de Vries werd de minimale veiligheidsborging beschreven als een van de winstpunten die het snelst behaald konden worden om misstanden in

de sport te reduceren (De Vries et al., 2017). Ook op gemeentelijk niveau is vooral aandacht voor minimale veiligheidsborgingen op sportverenigingen. Zo verplicht de gemeente Amsterdam sportverenigingen om drie 'sociale normen' (VOG, gedragscode en VCP) te institutionaliseren. Anders bestaat de mogelijkheid dat enige vorm van samenwerking (huur, subsidie, enz.) met de gemeente wordt beëindigd. Deze beleidsmaatregelen hebben consequenties voor Amsterdamse roeiverenigingen.

Sinds 2016 zet de KNRB extra in op het thema sociale veiligheid en ondersteunt ze roeiverenigingen om een sterke veiligheidsbasis te waarborgen. Het viel de portefeuillehouder

Figuur 4.1. Borging basiseisen veiligheidsbeleid tegen (seksueel) grensoverschrijdend gedrag op sportverenigingen in 2019 (n=405) en 2021 (n= 416; in procenten)

sociale veiligheid van de KNRB destijds op dat weinig meldingen of signalen van ongewensd of grensoverschrijdend gedrag de bond bereikten. Dit was voor haar aanleiding om actief te investeren in het ondersteunen van roeiverenigingen bij het realiseren van een veilige sportvereniging voor alle roeiers:

'We hadden nul meldingen. Dat betekent dus dat we een organisatie moeten inrichten of een klimaat moeten scheppen waarbij het niet eng is om een melding te doen. Dat vond ik het belangrijkste, omdat ik te horen kreeg dat er niet wordt gemeld maar dat er wel incidenten zijn. Ik vond het belangrijk dat we verenigingen hielpen, zodat het voor leden niet meer eng was om een melding te maken.' (bondsbestuurder)

De aandacht voor minimale veiligheidsmaatregelen is zichtbaar in de tools, handvatten, gedragsregels (voor zowel sporters onderling als begeleiders in de sport), (veiligheids) checklists en infographics die de KNRB beschikbaar stelt via de Kennisbank 'sociale veiligheid'. Zo wordt in de 'Toolkit Beleid Seksuele Intimidatie voor verenigingen' bijvoorbeeld een stappenplan beschreven waarin de drie minimale veiligheidsmaatregelen (VCP, VOG, en gedragsregels) centraal staan (zie tekstvak 4.1).

Als bijeffect vindt er een harmonisatie plaats van de geldende regels en normen op roeiverenigingen, simpelweg doordat verenigingsbestuurders dezelfde basisdocumenten gebruiken voor het opstellen

Tekstvak 4.1. De zeven stappen van het (preventieve) stappenplan in de 'Toolkit Beleid Seksuele Intimidatie voor verenigingen'

1. Zet het onderwerp op de agenda.
2. Maak een risicoanalyse.
3. Stel een Vertrouwenscontactpersoon (VCP) aan.
4. Besteed aandacht aan de gedragsregels voor begeleiders in de sport.
5. Bepaal hoe om te gaan met aanstellingen van vrijwilligers: check referenties van begeleiders bij de oude club en via de VOG.
6. Maak samen met je leden omgangsregels.
7. Informeer alle betrokkenen over het beleid.

Bron: Vertrouwenspunt Sport NOC*NSF, mei 2015.

van hun beleidsplannen en -acties. Zo stelt een respondent:

'Alle verenigingen hebben in hun statuten de landelijke normen overgenomen. Dat is heel belangrijk. Er ligt een soort raamwerk waar je je feitelijke aandachtsgebied kunt organiseren. De hardware. Als je kijkt naar de afgelopen 10 jaar is daar een hele goede inhaalslag gemaakt.' (verenigingsbestuurder)

Maatregelen uit de Code Ongewenste Omgangsvormen

Sinds 16 juni 2020 zijn de maatregelen die roeiverenigingen moeten nemen aangescherpt. Op de ledenvergadering van de KNRB werd namelijk de 'Code Ongewenste Omgangsvormen' vastgesteld. De Code gaat verder dan de drie minimale veiligheidsborgingen en kent een relatief 'dwingend' karakter over wat nog meer van verenigings-

bestuurders wordt verwacht bij het tegengaan van grensoverschrijdend gedrag.

Maatregelen in de Code Ongewenste Omgangsvormen

Artikel 1 van de Code luidt (Koninklijke Nederlandsche Roeibond, 2020):

*'Roeivereniging (X) rekent de zorg voor veiligheid, gezondheid en welzijn van haar leden, coaches en anderen die verbonden zijn aan haar vereniging tot één van haar kerntaken. Een belangrijk aspect van welzijn en gezondheid zijn respectvolle omgangsvormen, respectievelijk het voorkomen van ongewenste omgangsvormen. Dat vraagt om een gezamenlijke inspanning van alle leden tezamen, waarbij iedereen binnen de vereniging zijn/haar eigen verantwoordelijkheid dient te nemen. Leidraad voor respectvolle omgangsvormen zijn de gedragsregels van NOC*NSF en die van de KNRB.'*

Vervolgens wordt in artikel 2 van de Code gedefinieerd wat wordt verstaan onder ongewenste omgangsvormen:

'Onder ongewenste omgangsvormen worden onder meer, maar niet uitsluitend, verstaan seksuele intimidatie, agressie en (verbaal) geweld, pesten en discriminatie.'

Artikel 3 tot en met 7 gaan vervolgens over borgingen die verenigingen moeten realiseren – naast de reeds bestaande maatregelen van VOG's, VCP's en gedragscodes. Zo is er een beleidsverklaring die individuele verenigingsbestuurders moeten onderschrijven bij het aannemen van hun functie. Daarin staat dat het bestuur is gehouden ongewenste gedragingen te voorkomen en daartegen gepaste maatregelen te nemen. Verenigingsbestuurders beloven dat mogelijke gevallen van ongewenste omgangsvormen snel, grondig en met inachtneming van de privacy van betrokkenen worden onderzocht.

Met de nieuwe code zijn verenigingen, volgens artikel 5, verplicht om ongewenste omgangsvormen actief te melden. Dit wordt ook wel de meldplicht voor verenigingen genoemd. In de praktijk betekent dit dat een lid van het bestuur vermoedens van ongewenste omgangsvormen onmiddellijk bij de KNRB moet melden. Tot slot verwacht de KNRB dat verenigingen hun eigen ledenvergadering jaarlijks informeren over hun algemene ervaringen met omgangsvormen binnen de vereniging en over mogelijke beleidswijzigingen.

Opvolging van de Code door roeiverenigingen

Hoeveel verenigingen daadwerkelijk opvolging geven aan de Code kunnen we op basis van dit verkennende onderzoek niet bepalen. In ieder geval was een aantal verenigingen nog niet mee met deze veranderingen. Respondenten zetten wel een aantal vraagtekens bij de noodzaak van de meldplicht en de beperkte vrijheid die een verenigingsbestuurder daarmee heeft om een goede afweging te maken over hoe men het best kan omgaan met een incident op de vereniging. Zo beschrijft een respondent een situatie waarin de vereniging, zonder gelijk een melding te moeten maken, hulp kreeg van onderzoekers van het Instituut Sportrechtspraak om een inschatting te maken hoe zij het best kon omgaan met een melding van grensoverschrijdend gedrag:

'...we hebben een paar jaar geleden gebruik gemaakt van de onderzoekers van het ISR, zonder dat dat verplicht heeft moeten leiden tot een melding of een tuchtrechtzaak. En dat was heel fijn. En wat ik daar heel prettig aan vond is dat de onderzoekers heel benaderbaar waren voor de vragen die wij hadden van hoe loopt dit nou, en wat doen we hier nou mee?' (verenigingsbestuurder)

Het bespreken van het thema op eigen ledenvergaderingen is ook een punt waar respondenten verschillend op reageren. Zo stelt de een vereniging dat 'het niet echt een gezellig onderwerp is om in de groep te bespreken'. Daarom zien zij ervan af. Een andere verenigingsbestuurder stelt dat het al onderwerp was van de ledenvergadering en zij dus geen moeite hebben met deze nieuwe maatregelen:

'Ja, wij bespreken [meldingen van misstanden] als ze er zijn geweest. Als ze er niet zijn geweest, dan maak ik er melding van dat ze er niet zijn geweest, maar dat er wel contact heeft plaats gevonden [vanuit het bestuur met de VCP]. Daarop kunnen mensen altijd vragen stellen.' (verenigingsbestuurder)

De Code maakt verenigingsbestuurders bewuster van hun verantwoordelijkheid om de veiligheid van hun sporters te garanderen.

Bevorderen van een open cultuur en actief omstandersgedrag

Moeite met het veranderen van een cultuur

Voor verenigingsbestuurders stopt de ambitie niet bij het opstellen van gedragsregels, het opvragen van VOG's, het instellen van een VCP of het opvolgen van maatregelen uit de Code Ongewenste Omgangsvormen:

'Wat je wil is dat de regels er niet alleen zijn, maar dat wanneer men ziet dat de regels overtreden worden, dat ze dan niet passief maar actief worden. Eerst moeten ze de regels weten. 95% tot 99% wist niet van die gedragsregels. Vervolgens moeten we de mensen leren dat ze ook actie ondernemen.' (verenigingsbestuurder)

Zij willen graag verder aan de slag met een open cultuur waarbinnen het normaal wordt dat sporters elkaar aanspreken op grensoverschrijdend gedrag:

'Bij de ALV was het vooral een discussie over hoe je ervoor kan zorgen dat er een cultuur ontstaat waarin mensen opmerkingen maken als ze iets zien wat niet gepast is. Het is heel lastig om mensen een gevoel te geven dat daar iets van gezegd kan worden. Daar ging het afgelopen jaar [op de vereniging] over.' (verenigingsbestuurder)

Dit is niet altijd makkelijk. Zo geeft een respondent aan:

'Laatst sprak ik iemand aan, maar dat was niet concreet genoeg. Daardoor kon hij er niks mee en wilde hij het nieuws niet in ontvangst nemen. Daardoor heb ik niks bereikt. Alles wat ik hoor moet zwart op wit vastgelegd worden, anders kan ik het niet bij iemand geaccepteerd krijgen. Als er dan [uiteindelijk] een hele boel mailtjes binnenkomen is het tijd om in te grijpen.' (verenigingsbestuurder)

De moeilijkheid bij het realiseren van een open cultuur zit vooral in de lange tradities waar sommige roeiverenigingen op terugvallen. Zo geeft een respondent aan:

'Een verandering naar een open cultuur is echt super moeilijk, want de meeste verenigingen komen ook vanuit hele lange tradities, en ook echt van een bepaalde cultuur en identiteit. En ik denk net zo moeilijk als hoe je een normale organisatie zou veranderen, is het ook gewoon heel moeilijk in een vereniging. Want mensen worden ook vaak lid van die vereniging vanwege de cultuur die daar heerst. Dus in [plaats P] kan je kiezen tussen [roeivereniging X] en [roeivereniging Y]. We doen eigenlijk

precies hetzelfde, behalve dat zij [kleur A] zijn en wij [kleur B], maar de cultuur is wel echt anders. En er worden mensen dus bewust lid van [roeivereniging X] en [roeivereniging Y]. En die cultuur, ja daar draait het ook wel om. En als je dat dan verandert, dan is dat voor sommige leden lastig.' (verenigingsbestuurder)

Sommige respondenten maken een onderscheid tussen de cultuur op de vereniging en het individu. Zo stellen zij dat er niets hoeft te veranderen aan de cultuur, maar enkel in de denkwijze van het individuele lid:

'De cultuurverandering is een onderwerp waar [vereniging X] zich sowieso al heel lang mee bezig houdt, maar ik denk dat dat begin nu wel gemaakt is in gewoon dus die bewustwording. En ik denk ook niet per se dat je de cultuur hoeft te veranderen als je maar de mens, de persoon die lid is veranderd in de denkwijze van hey hoe ga ik met anderen om. Dan hoeft de cultuur misschien niet per se aangepast te worden, maar goed ik weet natuurlijk niet hoe dat is op een vereniging waar het misschien wel meer mannelijker is.' (verenigingsbestuurder)

Onderdeel van het creëren van een open cultuur is het bevorderen van positief en actief omstandersgedrag. Omstanders zijn getuigen van grensoverschrijdend gedrag en spelen – wanneer zij tijdig ingrijpen – een waardevolle rol om erger te voorkomen (zie portret 4). Het dilemma voor verenigingsbestuurders is hoe je leden bewust maakt van deze verantwoordelijkheid.

Tabel 4.1. Inventarisatielijst risicoanalyse sfeer en cultuur KNRB

Categorieën veiligheidsscan	Ja	Nee	Verbeterpunten
Je wordt er niet op aangekeken als je kritiek geeft op een situatie binnen de vereniging.			
Het bestuur staat open voor kritiek vanuit de leden.			
Het bestuur doet (actief) iets met deze kritiek.			
Er worden geen vervelende grappen gemaakt.			
Grappen zoals hierboven bedoeld worden door leden en bestuur bestreden.			
Iedereen kan zichzelf zijn op de vereniging en er wordt geen druk uitgeoefend om je anders voor te doen.			
Mannen en vrouwen hebben gelijkwaardige posities en rollen binnen de vereniging.			
Er is geen bepaalde groep die de sfeer op de vereniging bepaalt.			
De sfeer op de vereniging is gericht op sportiviteit en respect.			
Onderling wordt erop gelet dat leden niet worden buitengesloten.			
Er is geen plaats voor pesterijen.			
Er zijn geen gewelddadige of emotionele mishandelingen op de vereniging.			
Er is actief beleid tegen geweld, agressie en pesterijen op de vereniging.			
Er zijn duidelijke gedragsregels op de vereniging			
Leden houden zich aan de gedragsregels.			

Bron: Vertrouwenspunt Sport NOC*NSF, mei 2015.

Weinig bruikbaar materiaal om omstandersgedrag te bevorderen

De interviews leken soms op een 'eerste brainstorm' van verenigingsbestuurders en VCP's over hoe zij positief en actief omstandersgedrag van sporters, ouders, trainers, coaches en vrijwilligers kunnen bevorderen. De respondenten hadden moeite om met concrete handelingsperspectieven te komen of beschikbare protocollen, tools of materialen te benoemen die verenigingsbestuurders helpen om de bewustwording over omstandersgedrag te vergroten.

Voor verenigingen zijn er promotiefilmpjes beschikbaar van het Centrum Veilige Sport Nederland en bestaat de risicoscan van de

KNRB. Die laatste helpt verenigingsbestuurders om 'na te denken waar binnen de vereniging de risico's zitten.' De uitkomsten van de risicoscan helpen verenigingsbestuurders om op de vereniging het gesprek aan te gaan over wie wanneer en waar in de gelegenheid is grensoverschrijdend gedrag te vertonen. Tabel 4.1 bevat de 'inventarisatielijst' van de risicoanalyse om de sfeer en cultuur op de vereniging te beoordelen.

Voor handelingsprotocollen, tools of materiaal over omstandersgedrag gaan verenigingsbestuurders vooral op zoek naar hulp buiten de roei- en sportwereld. Tijdens de interviews werden de GGD, Rutgers, RADAR en Movisie genoemd als partijen bij wie verenigingsbestuurders te rade gingen.

Dit was niet altijd succesvol, met name bij de GGD:

'Dat is lastig. We hebben dit jaar ook heel erg gezocht naar instanties als GGD die er meer verstand van hebben dan wij. Dat was niet altijd even succesvol om die goed te pakken te krijgen. Als we ze te pakken kregen was het ook vaak dat ze de informatie alleen in de vorm van een cursus wilde geven. Dat was heel duur, terwijl we gewoon in gesprek wilde.' (verenigingsbestuurder)

Eén vereniging gebruikte de 'Ben je oké?'-campagne van Rutgers. Dit is een landelijke campagne met als doel dat iedereen zich op straat en tijdens het uitgaan veilig en prettig voelt. De campagne richt zich op het terugdringen van seksuele intimidatie op straat. Een verenigingsbestuurder heeft de campagne op de roeivereniging gebruikt om het onderwerp seksuele intimidatie bespreekbaar te maken. En met succes:

'Wij hebben dus het hele jaar lang de 'ben je oké?' campagne gebruikt. Dat is best wel gepromoot binnen de vereniging, ook op de sociale media. Dat werd bijna een beetje een meme en er werden veel grapjes over gemaakt. Maar er was wel veel aandacht voor, ook al was het op een grappige manier. Mensen gingen erover praten. En zelfs nu worden er nog dingen over gezegd als mensen mij tegenkomen 'hey ben jij oké?'. Dan denk ik van ja, je hebt het wel onthouden. Weet je, het is nu 2,5 jaar geleden, je doet het wel. En ik merk dat inderdaad ook dat er echt een verandering geweest. En het staat nu ook zelfs in het meerjarenplan van de vereniging als thema, dat dit belangrijk is.' (verenigingsbestuurder)

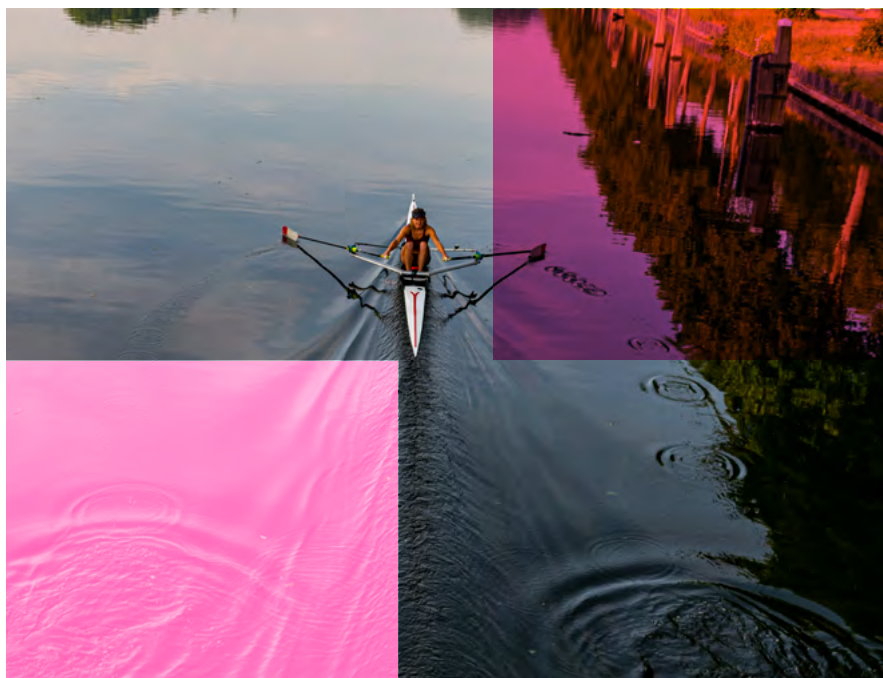

Een andere vereniging ging het gesprek over het bevorderen van omstandersgedrag aan met RADAR. Ondanks dat RADAR een antidiscriminatievoorziening is, achtte het verenigingsbestuur het relevant om de expertise van RADAR te gebruiken voor het organiseren van een omstanderscampagne tegen grensoverschrijdend gedrag. Het advies van de antidiscriminatievoorziening was duidelijk: maak gebruik van idolen; naar hen luisteren sporters vaak wel. Zo geeft de verenigingsbestuurder aan:

'RADAR had het over dat je bepaalde idolen binnen de vereniging moet gebruiken. Bijvoorbeeld goede roeiers, coaches, het bestuur...

Geef het goede voorbeeld en spreek mensen erop aan. Op zo'n manier zou het kunnen. Dat is zeker een puntje voor volgend jaar om ernaar te kijken. En dan wel met een peptalk achtig iets kun je ook gebruiken om informatie over te brengen.' (verenigingsbestuurder)

Movisie heeft een stappenplan over hoe omstanders geactiveerd kunnen worden (Kovács & Noor, 2021). Zij ontwikkelde dit stappenplan op basis van een brede literatuurverkenning. Het rapport is niet specifiek geschreven voor het activeren van omstanders bij sportverenigingen, maar hielp roeiverenigingen wel om na te denken over wat zij kunnen doen om omstandersgedrag te bevorderen.

Wereldwijd bestaan er momenteel geen erkende interventies die (longitudoonaal) getest zijn op hun effectiviteit binnen de context van sport en sportverenigingen (Stevens, 2021). Het Erasmus+-project Safe Sport Allies is het eerste wetenschappelijke project met als doel een interventie voor omstanders te ontwikkelen, implementeren en toetsen om grensoverschrijdend gedrag op sportverenigingen tegen te gaan. De resultaten hiervan worden in 2023 verwacht.

Onze respondenten komen wel met verschillende voorstellen om positief en actief omstandersgedrag te bevorderen. Volgens hen helpt het al om een clubavond te organiseren om voorbeeldsituaties te bespreken. Op deze manier leren leden grensoverschrijdend gedrag beter herkennen en kunnen zij met elkaar in gesprek gaan over hoe medesporters, ouders of andere betrokkenen op de vereniging hierop horen te reageren. Een andere respondent verwacht dat het besef van omstandersgedrag groeit *'wanneer het onderwerp beter wordt vermarkt, door het thema sociale veiligheid hipper en cooler te maken'*. Dit kan onder andere door visueel aantrekkelijke flyers, posters en slogans op te hangen in kleedkamers en kantines.

Uitdagingen en hulpbehoeften voor verenigingsbestuurders

Ondersteuning bieden aan de 'enkele' kartrekker

Een uitdaging die in de gesprekken terugkwam was dat de portefeuille sociale

veiligheid, en specifiek grensoverschrijdend gedrag, regelmatig maar bij één kartrekker belegd is binnen een roeivereniging. Daarmee vallen of staan de aandacht voor en acties op het gebied van grensoverschrijdend gedrag met de inzet van deze persoon. Wanneer die niet langer in zijn functie is, vervalt de aandacht voor het thema en sijpelt kennis weg.

Voor kartrekkers is het soms vechten tegen de bierkaai. In de gesprekken kwam herhaaldelijk de situatie naar voren waarbij de kartrekker het ene moment alle ruimte krijgt om op een ledenvergadering te spreken over het onderwerp, maar er in de daaropvolgende ledenvergaderingen weer weinig tot geen aandacht is voor grensoverschrijdend gedrag. Vaak gebeurt dit niet bewust; het onderwerp heeft dan enkel minder bestuursprioriteit. Aandacht voor sociale veiligheid en grensoverschrijdend gedrag komt daarmee in verschillende golfbewegingen aan bod op roeiverenigingen.

Sommige kartrekkers vragen zich wel af of zij de meest geschikte persoon zijn om het onderwerp binnen de vereniging te blijven aanzwengelen. Het gaat daarbij vooral over herkenbaarheid en of dat slachtoffers er niet van weerhoudt melding te maken van grensoverschrijdend gedrag. Zo geeft een VCP van een burgervereniging aan:

'Ik ben een witte blanke man, van een bepaalde leeftijd. Ben ik nou wel de geschikte persoon om voor de vereniging en de jeugd? Dat vraag ik mijzelf wel eens af' (vertrouwenscontactpersoon)

Respondenten streven daarom naar meer diversiteit bij de selectie van personen voor bestuursfuncties of de rol als VCP.

Transparantie in en uitkomsten van tuchtrechtelijke keten

In enkele gesprekken met de verenigingsbestuurders en VCP's leefde de vraag hoe de tuchtrechtelijke keten binnen de roeisport er precies uitziet. De KNRB beschikt zelf over een onafhankelijke commissie die algemene tuchtzaken behandelt. Voor zaken van doping, matchfixing en seksuele intimidatie heeft de KNRB een overeenkomst gesloten met het Instituut Sportrechtspraak (ISR). Deze is op 7 december 2021 herzien en goedgekeurd door de Algemene Vergadering.

Een aantal verenigingsbestuurders gaf aan dat zij weinig transparantie ervaren over de afhandeling van tuchtrechtelijke zaken rondom grensoverschrijdend gedrag bij roeiverenigingen. Zo beschreef een respondent:

'Er is ooit iets voorgevallen met een coach die op de vereniging iets heeft gedaan, dat wordt binnen die vereniging met de KNRB opgelost. Twee jaar later is die coach wel coach van een ander team. Dat is wel gek. Daar wordt niets over gezegd. Als het probleem goed is opgelost, is het voor mij prima, maar ik kan me wel voorstellen dat roeiers van die selectieploeg zich afvragen wat voor type persoon dat is.' (studentenbondsbestuurder)

Volgens de respondent helpt het als de KNRB meer openheid geeft over de afhandeling van een tuchtrechtelijke procedure, zeker wanneer een coach of trainer terug in functie wordt

gezet. Inzicht in de motiveringsgronden helpt verenigingen om zelf beter te begrijpen onder welke omstandigheden een situatie wordt beoordeeld als 'grensoverschrijdend'.

Kennisuitwisseling tussen verenigingen

Meerdere verenigingsbestuurders hebben een behoefte geuit om ervaringen uit te wisselen met andere verenigingsbestuurders. Verenigingsbestuurders en VCP's kunnen elkaar dan bijvoorbeeld raadplegen bij vragen over hoe om te gaan met meldingen en incidenten. Het leerpotentieel werd heel concreet bij een voorbeeld dat een respondent gaf:

'Op een ledenvergadering van de KNRB werd een vraag door een vereniging over hoe zij nieuwe leden het beste de geldende normen en waarden konden bijbrengen. De vereniging in kwestie had dat jaar een grotere aanwas dan gebruikelijk en was door het hoge aantal aanmeldingen wat overweldigd. Een studentenroeivereniging sprong te hulp. Zij leidden ieder jaar meer dan honderd nieuwe leden op in wat wenselijk en onwenselijk gedrag is binnen de roeisport. De studentenvereniging toonde zich bereid om met de burgervereniging het gesprek aan te gaan over hoe zij dit het beste konden oppakken. Dit gesprek heeft de vereniging uiteindelijk geholpen om de nieuwe leden te wijzen op de procedures binnen de vereniging en de plichten die zij hebben als leden van de club.' (bondsbestuurder)

Op het jaarlijkse Roeicongres is regelmatig een deelsessie over veilig sportklimaat. Hier komen verschillende verenigingsbestuurders en VCP's samen. De sessies worden gewaardeerd door de deelnemers. De KNRB wordt

daarom gezien als aangewezen partij om verdere kennisuitwisseling tussen verenigingen te stimuleren. Tegelijkertijd is die daarbij wel afhankelijk van de inzet en bereidheid van individuele roeiverenigingen om deel te nemen aan kennissessies.

Slotbeschouwing

Wekelijks beleven duizenden roeiers op de verenigingen met plezier hun sport. Helaas komen minder plezierige momenten en misstanden ook voor in de roeisport. Grensoverschrijdend gedrag is daarmee een werkelijkheid waarmee alle verenigingen te maken kunnen krijgen. De afgelopen jaren hebben verenigingen vooral ingezet op een sterke minimale veiligheidsbasis, al is die nog niet bij iedere vereniging op orde. Het online kennisdossier ondersteunt verenigingen om de veiligheidsbasis op peil te houden en eventueel het beleid te herzien. Het heeft als bijeffect dat er een harmonisatie plaatsvindt over de geldende regels en normen op roeiverenigingen, doordat verenigingsbestuurders dezelfde basisdocumenten gebruiken voor het opstellen van hun beleidsplannen en -acties.

De KNRB stelt sinds kort een aantal verplichtingen aan het beleid van roeiverenigingen. Voorbeelden hiervan zijn de meldplicht voor verenigingsbestuurders bij misstanden op de vereniging en een ondertekende beleidsverklaring voor nieuwe bestuurders waarin staat dat het bestuur ongewenste gedragingen moet voorkomen. Deze verplichtingen maken verenigingsbestuurders nog bewuster van de zwaarte van de taak die op hun schouders rust.

De grootste uitdaging voor roeiverenigingen is het realiseren van een open cultuur

De grootste uitdaging voor roeiverenigingen is het realiseren van een open cultuur waarin leden elkaar aanspreken op grensoverschrijdend gedrag en ingrijpen wanneer de situatie dit wenst. Dit is niet altijd evident. Verenigingsbestuurders en VCP's worstelen met hoe zij leden (maar ook ouders en andere betrokkenen op de vereniging) bewust maken van de vitale rol die zij spelen in het voorkomen en stoppen van grensoverschrijdend gedrag.

Voor hulp en informatie gaan roeiverenigingen vooral te rade bij partijen buiten de sportsector; in de sportsector ontbreekt informatie over het realiseren van een open cultuur en het bevorderen van positief en actief omstandersgedrag. Sportveiligheid bij roeiverenigingen is daarmee wel geborgd in beleid en structuren, maar het blijft een opgave om deze levend te maken in de daden en gedragingen van leden. Zeker wanneer er maar één persoon als kartrekker fungeert om het thema sociale veiligheid aan te zwingelen.

Een beleidsfocus op minimale veiligheidsborgingen leidt dus niet linea recta tot een veilige sportcultuur waarin sporters naar elkaar omkijken en ingrijpen wanneer dit nodig is.

Er ligt een taak voor alle partijen in de sportsector om met een beleidsaanpak te komen die meer de gedragsmatige en cognitieve kant van sporters raakt. Hierbij kunnen de sportsector en de beleidsmakers voortbouwen op de rijke inzichten uit de psychologie over bewustwordingscampagnes, sensibilisering, normsturing en nudging.

Deze toepassingen noemden de respondenten in dit onderzoek ook. Verder onderzoek moet uitwijzen hoe deze gedragsmatige beleidsinstrumenten kunnen bijdragen aan het bevorderen van een open aanspreek- en ingrijpcultuur en daarmee aan het tegengaan van grensoverschrijdend gedrag op sportverenigingen.

Een beleidsfocus op minimale veiligheidsborgingen leidt dus niet linea recta tot een veilige sportcultuur

Het bevorderen van omstandersgedrag

Slachtoffers van grensoverschrijdend gedrag →

Sinds 2020 loopt het project Safe Sport Allies, onder leiding van de Thomas More Hogeschool (BE). Het Mulier Instituut is als consortiumpartner betrokken bij dit Erasmus+-project. In het driejarige onderzoeksproject bestuderen onderzoekers hoe actief omstandersgedrag kan worden bevorderd bij leden van een sportvereniging. Hiervoor hebben zij gesproken met slachtoffers van grensoverschrijdend gedrag.

Betrokkenen op een sportvereniging hebben het meeste zicht op wat er tijdens de trainingen, in de kleedkamers, de kantine of tijdens uitwedstrijden en toernooien gebeurt tussen leden of met de trainer. Zij zijn ook de eerste groep die kan ingrijpen of hulp kan bieden aan slachtoffers van grensoverschrijdend gedrag als zij iets zien of opvangen. Slachtoffers van seksueel geweld zijn geen passievelingen; ze ondernemen zelf vaak ook activiteiten of gaan verbindingen aan met als doel het geweld te stoppen. Dit wordt ook duidelijk uit een getuigenis van een respondent die slachtoffer was van seksueel geweld in de sport.

De respondent was als pupil slachtoffer van seksueel geweld door teamgenoten. Iedere dinsdag en donderdag na de training was het raak. Een groep van zes teamgenoten maakte hem mikpunt van pesterijen en ongewenst seksueel contact. In eerste instantie probeerde hij het zelf op te lossen, bijvoorbeeld door thuis extra lang over zijn huiswerk te doen zodat hij een training kon overslaan, of door zijn douchespullen te vergeten zodat hij na de training gelijk naar huis kon. Hierdoor stond hij regelmatig niet in de startopstelling van de wedstrijd op zaterdag, moest hij de spaarpot voor het teamuitje vullen met 1 euro per vergeten kledingitem of kreeg hij een donderpreek van de trainer over hoe hij door niet te komen trainen de teamgeest ondermijnde. Voor een opletende ouder of trainer hadden dit de eerste signalen kunnen zijn dat er iets speelde en om hier met de respondent het gesprek over aan te gaan. Maar de vraag bleef uit.

Na drie maanden verzamelde de respondent de moed om een 'volwassene' aan te spreken over het seksuele geweld.

Op de website van de sportvereniging was geen telefoonnummer of e-mailadres te vinden. Als dit er wel was geweest, heerste bij de respondent alsnog de twijfel of bestuursleden of een vertrouwenspersoon hem zouden geloven. Dit maakte de situatie heel lastig om te bespreken. De respondent besloot daarom buiten de sportvereniging hulp te zoeken, bij een docent op school. Zes gesprekken volgden. Tot de dag van vandaag weet de respondent niet of de docent hier een dossier van heeft aangelegd. Na zes gesprekken was de docent opeens verdwenen. Een maand later bleek zij overleden. De docent was terminaal ziek en had dit nooit met hem besproken. De enige steun viel daarmee weg.

Mensen bewustmaken van actief omstandersgedrag en van hoe omstanders kunnen ingrijpen is een lastig proces

Gelukkig vonden de ouders van de respondent kort daarna zijn dagboek. De ouders gingen met het verenigingsbestuur het gesprek aan om te komen tot een oplossing. De reflex van de club was om het voorval niet gelijk breed te verkondigen; een gesprek met het team zou de zaak wel oplossen. Drie weken later sportte de respondent weer in een onveilige sportomgeving. Dit keer zonder geweld, maar wel totaal genegeerd door zijn teamgenoten. De respondent kan nu wel opener spreken over wat hem is overkomen, maar vraagt zich nog dagelijks af hoe snel het geweld opgelost had kunnen worden als hij zelf anders had gereageerd of als iemand zijn hulpsignalen sneller had opgevangen.

Deze getuigenis laat zien dat er tijdens de periode van seksueel geweld mogelijkheden bestonden om het geweld te laten stoppen en dat de respondent hiervoor toenaderingspogingen heeft gedaan. Hij was zich bewust van het netwerk van mensen om zich heen, maar woog ook rationeel af bij wie hij het best terecht kon met zijn problemen. Naar de trainer stappen was lastig, hij durfde het uit schaamte niet met zijn ouders te bespreken, de vereniging had geen duidelijke richtlijnen of procedures, en tussen de sportvereniging en de school was er nauwelijks contact. Als duidelijk naar clubleden was gecommuniceerd bij wie in de vereniging zij hun verhaal kwijt konden, of als er meer samenwerkingen bestonden tussen scholen en sportverenigingen dan had het geweld misschien niet zo lang hoeven duren.

Mensen bewustmaken van actief omstandersgedrag en van hoe omstanders kunnen ingrijpen is een lastig proces. De beste manier om te starten is het delen van getuigenissen.

Door gedrag van anderen kan een situatie ontstaan waarin grensoverschrijdend gedrag kan plaatsvinden

Zo leren jonge sporters en betrokkenen bij sportverenigingen hoe een situatie kan ontaarden in grensoverschrijdend gedrag. Ook leren omstanders hiermee welke vragen zij het best kunnen stellen wanneer zij zien dat iemand zich niet prettig voelt, of wat zij kunnen doen wanneer zij daadwerkelijk getuige zijn van een grensoverschrijdende gebeurtenis. Uit een literatuuronderzoek van Stevens (2021a) volgt dat er vijf aspecten zijn die in acht moeten worden genomen wanneer sportverenigingen omstandersgedrag bespreken.

Allereerst moeten sportbestuurders zich realiseren dat het bevorderen van omstandersgedrag geen eenmalige trainingsactiviteit is. Uit experimentele studies is gebleken dat terugkerende informatiesessies met één uitgebreide scholing en kleine herhaalactiviteiten (c.q. boosters) het meeste effect hebben om sporters ervan bewust te maken dat zij een rol kunnen spelen in het tegengaan van onveilige en grensoverschrijdende situaties op sportverenigingen (Banyard et al., 2018).

Dit betekent dat de coach de spelers aan het begin van het seizoen, bijvoorbeeld bij de eerste training, bewust maakt van een veilige sfeer in het team en van omkijken naar elkaar. Vervolgens kan een vertrouwenscontactpersoon deze boodschap door het seizoen heen actief herhalen en kan deze worden verspreid via posters over de waarde van omstandersgedrag en met de contactgegevens van een vertrouwenscontactpersoon in de kantine, in de kleedkamers of op andere plekken op de vereniging.

Ten tweede is het van belang om op een sportvereniging het gesprek aan te gaan over geldende waarden en normen. Wanneer geldende waarden en normen onbesproken blijven, kunnen in teamdynamieken onbedoeld negatieve waarden dominant worden (Stevens, 2021b). Het helpt vooral om met elkaar in gesprek te gaan over waarden zoals respect, betrokkenheid, verbinding, sportiviteit, plezier, betrouwbaarheid en veiligheid.

Deze gesprekken moeten niet te abstract worden, maar moeten te vertalen zijn naar hele concrete gedragsregels voor iedere betrokkene op de sportvereniging. Bijvoorbeeld: 'wees op tijd op de trainingen', 'spreek elkaar aan op scheldpartijen', 'wees zuinig op de materialen van de club', 'gebruik geen verbaal of fysiek geweld' en 'schud de hand van de tegenstander'. Voor sommige verenigingsbestuurders kunnen deze gedragsregels belerend overkomen. Maar wanneer jongeren met elkaar in gesprek gaan over wat zij zien als wenselijk gedrag en deze regels samen opstellen en vervolgens uitschrijven, kunnen de gesprekken leiden tot een gedragen gedragsprotocol waar eenieder op kan terugvallen.

Ten derde moet in het gesprek over omstandersgedrag gewezen worden op de verschillende rollen die mensen kunnen spelen bij grensoverschrijdend gedrag. Een situatie van grensoverschrijdend gedrag is vaak niet zwart-wit in de zin dat het alleen gaat om een dader en een slachtoffer. Door gedrag van anderen kan een situatie ontstaan waarin grensoverschrijdend gedrag kan plaatsvinden. Dit is vaak een geleidelijk proces alvorens een groter incident plaatsvindt.

In de literatuur worden vijf rollen beschreven (Salmivalli, 1999). Naast slachtoffer en dader zijn dat:

- supporters van de dader: zij kunnen in een beginnend stadium bijdragen aan een grensoverschrijdende situatie door de heersende normen in een sportomgeving zo te maken dat pestgedrag of geweld wordt verheerlijkt;
- inactievelingen: dit zijn betrokkenen die zich distantiëren van gebeurtenissen in een kleedkamer of zaken die ze zien op het sportveld en ervoor kiezen om niet in te grijpen. Op deze manier blijft het grensoverschrijdende gedrag in stand;
- beschermers van het slachtoffer: zij grijpen in wanneer ze een situatie van grensoverschrijdend gedrag observeren. Dit kan actief, maar ook passief, door een melding te maken of continu het gesprek aan te gaan met het slachtoffer om zo 'in verbinding' te blijven.

Door sporters bewust te maken van de dynamiek waarbinnen grensoverschrijdend gedrag plaatsvindt en welke rol zij actief kunnen spelen in het creëren van een veilige sportomgeving, ontstaat de kans dat mensen in sportomgevingen meer naar elkaar omkijken.

Ten vierde moet het gesprek gaan over wat sporters in hun omgeving daadwerkelijk kunnen doen om in te grijpen. Dit moeten concrete handvatten zijn, zoals het melden van een situatie van grensoverschrijdend gedrag aan een trainer/coach, elkaar aanspreken op iets wat heeft plaatsgevonden, een melding maken bij een vertrouwenscontactpersoon, tijdens een gebeurtenis naar voren stappen om een grensoverschrijdende of gewelddadige handeling te voorkomen, open vragen stellen aan slachtoffers waarbij je het vermoeden hebt dat hen iets overkomt, verdachte gedragingen bespreken met je eigen ouders of andere handelingen die omstanders kunnen gebruiken om een situatie te doen stoppen. Grensoverschrijdend gedrag gebeurt regelmatig bij jonge sporters (categorie 12-16 jaar). Het is niet vanzelfsprekend dat deze jonge sporters zomaar naar een volwassene stappen. Door dit dilemma voor te leggen bij een groep jonge sporters en te luisteren naar hun ideeën om in te grijpen, kunnen ook zeer waardevolle handelingsvoorbeelden ontstaan die toepasbaar zijn binnen de vereniging.

Ten vijfde moeten sportbestuurders zich realiseren dat er geen scheiding bestaat tussen de sportomgeving en andere leefwerelden waarin jongeren actief zijn. Veel sporters komen elkaar ook tegen op andere plekken in de maatschappij, zoals op school, thuis, in de kerk of moskee. Grensoverschrijdend gedrag in één domein kan dus ook plaatsvinden in andere. Zelfs in het digitale domein, zoals op sociale media. Wanneer sportverenigingen aan de slag gaan met het thema omstandersgedrag, is het daarom belangrijk dat zij ook de ouders betrekken bij het bespreken hiervan. Ook kunnen ze samenwerken met bijvoorbeeld scholen, buurtcentra, kerken en moskeeën om het onderwerp in de breedte van de leefwerelden van de jongeren te agenderen en te bespreken.

Het gesprek over omstandersgedrag is dus een proces van de lange adem. Dit is niet iets wat in één avond is besproken en gerealiseerd. Het moet een wezenlijk onderdeel zijn van het clubbeleid om goed tot uiting te komen. Dit hoeft ook niet altijd geregisseerd te worden door verenigingsbestuurders. Een actieve groep ouders, vrijwilligers met kennis en ervaring of sporters zelf kunnen ook de aanzet geven tot een gesprek over omstandersgedrag op de sportvereniging. Uiteindelijk is het een gezamenlijke opdracht om een veilige sportomgeving te creëren waar sporters naar elkaar omkijken en handelen wanneer zich ongewenste en grensoverschrijdende situaties voordoen.

Meer informatie?

Wil je meer weten over het project Safe Sport Allies? Kijk dan op <https://www.safesportallies.eu/> →

Het gesprek over omstandersgedrag is dus een proces van de lange adem

5. Sportdeelname en ervaringen met racisme etnische minderheden

Rens Cremers, Manou Anselma en Agnes Elling

5

Op 17 november 2019 werd Excelsior-speler Ahmad Mendes Moreira door 'fans' van FC Den Bosch expliciet racistisch bejegend. Dit incident was de directe aanleiding voor hernieuwde en geïntensiveerde beleidsaandacht (zie kader beleid) voor discriminatie

en uitsluiting in de sport. In het voorjaar van 2020 werd deze aandacht versterkt door de Black Lives Matter-beweging, naar aanleiding van het overlijden van George Floyd door gewelddadig politieoptreden in de Verenigde Staten.

Ook in Nederland volgde een brede maatschappelijke discussie over racisme in de samenleving, inclusief de sport (Ghorashi, 2020). Deze discussie toonde aan dat het voorval in Den Bosch niet kan worden gezien als een incident in de professionele sport, maar dat er sprake is van een groter maatschappelijk probleem in de sport (Elling et al., 2021). Het debat ging daarbij niet alleen over de aanpak van personen die zich op expliciet racistische wijze uitten, maar ook over discriminatie op de arbeids- en woningmarkt (Andriessen et al., 2020; Elibol & Tielbeke, 2018), op grond van herkomst, huidskleur of (niet-christelijke) geloofsovertuiging.

Binnen de sport rees verder de vraag waarom de bestuurskamers van voetbalverenigingen overwegend wit zijn en zelden een afspiegeling vormen van de etnisch diverse elftallen die op het veld staan. De sportsector, die graag wordt gezien als verbindend en als een sector waarin men 'geen kleur ziet', is daarmee niet vrijgepleit van (al dan niet bewuste) discriminatie op basis van herkomst, huidskleur of geloofsovertuiging, die met name Nederlanders met een zichtbare migratieachtergrond treft.¹

In dit hoofdstuk kijken we naar ervaringen met racisme en discriminatie op

¹ Wanneer we in dit hoofdstuk spreken over 'Nederlanders met een migratieachtergrond' doelen we op 'Nederlanders met een zichtbare migratieachtergrond' of 'zichtbare etnische minderheden'. Naast veelal uiterlijke verschillen met 'witte' Nederlanders zonder migratieachtergrond spelen ook namen en (associaties hiervan met) cultureel-religieuze overtuigingen zoals de islam een rol. Bij beleid en onderzoek over zowel sportdeelname als discriminatie en in- en uitsluiting naar etniciteit werd tot nu toe vooral de term 'niet-westers' gebruikt. Tot 'niet-westers' worden de drie grootste migrantengroepen (Turkije, Marokko, Suriname) en mensen uit de meeste Afrikaanse, Aziatische en Zuid-Amerikaanse landen gerekend. Deze indeling wordt tegenwoordig als achterhaald gezien (Bovens et al., 2021), maar is, gezien het veelvuldige gebruik in eerder onderzoek en beleid, niet altijd vermijdbaar.

sportverenigingen. We zetten allereerst de problematiek van racisme nader uiteen. Vervolgens bespreken we sportdeelname- en kaderfunctiecijfers van personen met een niet-westerse migratieachtergrond. Daarna gaan we in op de omvang van expliciet racisme waarbij iemand bewust wordt gediscrimineerd (zoals in Den Bosch) en impliciet racisme waarbij vaak sprake is van stereotyperingen en vooroordelen ('let op die zwarte, die is snel'). We sluiten het hoofdstuk af door in te gaan op beleid en handelingsperspectieven om een sportvereniging inclusiever te maken.

Deels komt dit voor in expliciete vormen, zoals iemand uitschelden op basis van diens huidskleur. Dit is wat veel mensen herkennen als racisme. Maar in Nederland is ook sprake van racisme in subtielere, impliciete (en soms onbewuste) vormen, zoals in taalgebruik ('die zwarte', 'de neger', 'wat heb jij gek haar', 'waar kom je vandaan?') of kwetsende 'grappen' (ook wel microagressies genoemd). Nog meer verscholen is bijvoorbeeld terminologie die gebruikt wordt om bepaalde spelers te omschrijven. In de media worden zwarte spelers eerder genoemd om hun atletisch vermogen en snelheid, terwijl witte spelers eerder

leiden tot structurele uitsluiting van mensen op basis van hun etnische afkomst. In de sport zien we bijvoorbeeld terug dat bepaalde kledingvoorschriften conflicteren met de kledingvoorschriften van iemands geloofsovertuiging, of dat de voorgeschreven kledij niet past bij bepaalde lichamelijke kenmerken (zoals een zwemmutts die niet passend is voor mensen met een afro of dreadlocks; BBC, 2021). Ook kan de (al dan niet terechte) status van een sterk aan alcohol gerelateerde derde helft of van een sport 'voor de elite' bepaalde groepen uitsluiten.

Discriminatie kan op heel veel gronden plaatsvinden, zoals seksuele voorkeur, gender of fysieke beperking. In dit hoofdstuk hebben we het voornamelijk over racisme: discriminatie op basis van herkomst, huidskleur of geloofsovertuiging. Racisme verwijst naar een vorm van discriminatie en de daaraan ten grondslag liggende vooroordelen en overtuigingen die voortkomen uit het hiërarchische onderscheid tussen witte en niet-witte mensen (zie kader historisch perspectief).

Daarnaast is het ook van belang om diversiteit en inclusie te onderscheiden. De mate aan diversiteit binnen een sportvereniging verwijst naar de aanwezigheid van leden met verschillen in sociaal-demografische kenmerken zoals gender, etnische achtergrond en opleidingsniveau. Diversiteit betekent echter niet dat die diverse leden zich ook allemaal thuis, gewenst en gerespecteerd voelen. Wanneer dat wel het geval is, kan worden gesproken van een inclusieve vereniging. Andersom kan ook het geval zijn. Wanneer er weinig etnische diversiteit is binnen de vereniging, hoeft dit niet te betekenen dat de club helemaal niet inclusief is.

Beleid

Het eerste beleid en de eerste acties tegen racisme en andere vormen van discriminatie stammen uit de jaren negentig. Zo ontwikkelde de sportsector in 1994 een anti-discriminatiecode en was er onderzoeks aandacht voor het tegengaan van interetnisch geweld op de sport- en met name de voetbalvelden (Meloën & Eersteling, 1994). Aan het begin van de twintigste eeuw volgde het nationale beleidsprogramma 'Meedoen Alle Jeugd door Sport 2006–2010'. In 2016 startte de Rijksoverheid een Nationaal Actieprogramma tegen Discriminatie. Daarnaast kwam er met het Nationaal Sportakkoord - via de deelakkoorden 'Inclusief sporten en bewegen' en 'Positieve sportcultuur' - (hernieuwde) inzet op een toegankelijke en veilige sport voor iedereen, ongeacht beperkingen, etnische achtergrond en seksuele voorkeur. Ook initieerde de Europese Commissie in 2020 een vijfjarig actieplan tegen racisme. Daarnaast lanceerden de ministeries van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (VWS), Justitie en Veiligheid (JenV) en Sociale Zaken en Werkgelegenheid (SZW) samen met de Koninklijke Nederlandse Voetbal Bond (KNVB) op 8 februari 2020 een actieplan ('Aanvalsplan') tegen racisme en discriminatie in het voetbal: 'Ons voetbal is van iedereen. Samen zetten we discriminatie buitenspel' (OVIVI).

Racisme en discriminatie, diversiteit en inclusie

Racisme wordt ervaren door uitspraken of gedragingen tegen mensen met een andere herkomst, huidskleur of geloofsovertuiging.

worden geprezen om hun inzicht en techniek (Van Sterkenburg et al., 2019).

Racisme komt ook op institutioneel niveau voor (Essed, 1984; Wekker, 2016). Dit houdt in dat bepaalde systemen, processen en beleid

De vertegenwoordiging van sporters met een migratieachtergrond in sportverenigingen verschilt sterk naar onder meer geografische ligging en tak van sport

Wanneer er bij een club alleen maar witte leden zijn, kan dit een weerspiegeling zijn van de stad, het dorp of de wijk waar de club zich bevindt. Een dergelijke club kan alsnog aandacht geven aan het respectvol behandelen van leden, arbitrage en tegenstanders met en zonder migratieachtergrond en een 'open club' zijn voor iedereen die zich aanmeldt.

geboren (eerste generatie) en de andere helft in Nederland (tweede generatie). Een groot deel is woonachtig in (middel)grote steden in het westen van het land (Centraal Bureau voor de Statistiek, 2021). Meer dan de helft van de jongeren in grote steden heeft een – grotendeels zichtbare – migratieachtergrond.

Historisch perspectief

Nederland kent een lange geschiedenis van racisme, hoewel dit niet door iedereen zo wordt gezien (Essed, 1984; Wekker, 2016). Het beeld van Nederland als tolerant wordt door mensen met een migratieachtergrond niet altijd zo ervaren. Racisme beslaat een systeem van uitsluiting en machtsrelaties dat bepaalde groepen structureel boven andere groepen plaatst op basis van herkomst, huidskleur of geloofsovertuiging. De basis hiervoor is al lang geleden gelegd in het koloniale verleden, met als duidelijk aanwijspunt de slavernij, waarbij de tot slaaf gemaakte als minderwaardig werd gezien - als niet-menselijk. Zij hadden geen toegang tot dezelfde middelen en mogelijkheden als de overheersende 'witte' bevolking.

Deze ongelijkheid is tot de dag van vandaag nog steeds zichtbaar, in de slechtere kansen voor mensen met een migratieachtergrond in het onderwijs, op de huizenmarkt en de arbeidsmarkt (Felten et al., 2021). De neerbuigende, stereotyperende manier waarop in Nederland naar niet-witte mensen wordt gekeken, manifesteert zich bijvoorbeeld als het gaat om Zwarte Piet en in uitingen in dagelijks taalgebruik, de media en de sport (Elling, 2002; Hayes et al., 2018; Janssens, 1999; Van Sterkenburg & Knoppers, 2004; Van Sterkenburg et al., 2019, 2021).

Sportdeelname en representatie in kaderfuncties

In 2021 had een kwart van de Nederlandse bevolking een migratieachtergrond, waarvan ruim de helft (14,3%) een 'niet-westerse'. Hiervan is de helft in het land van herkomst

In 2020 sportten Nederlanders met een niet-westerse migratieachtergrond minder vaak wekelijks (45,8%) dan mensen zonder migratieachtergrond (56,3%; Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu, 2021). Nederlanders met een migratieachtergrond (vooral meisjes en vrouwen) sporten in vergelijking met Nederlanders

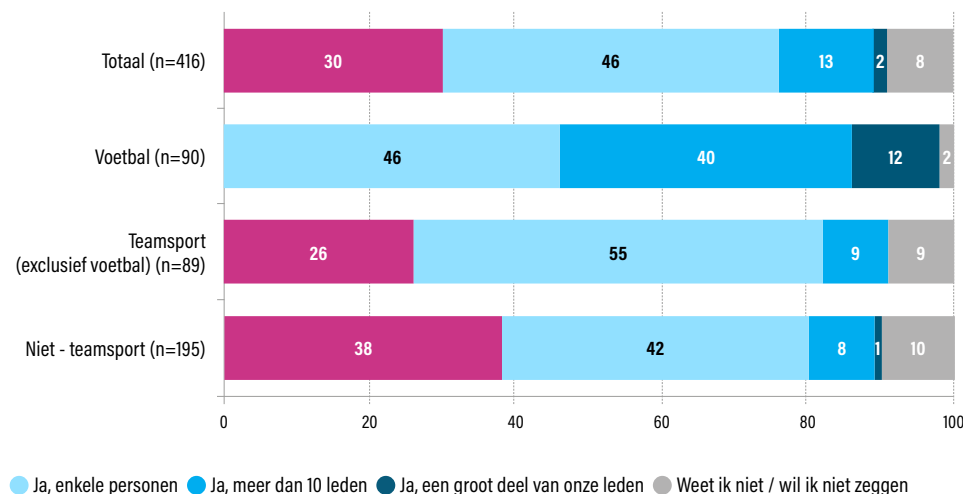
zonder migratieachtergrond minder vaak in verenigingsverband (Centraal Bureau voor de Statistiek & Mulier instituut, 2021; Elling & Cremers, 2021; Heijnen et al., 2020).

De vertegenwoordiging van sporters met een migratieachtergrond in sportverenigingen verschilt sterk naar onder meer geografische ligging en tak van sport. Anders dan geslacht en leeftijd is etnische achtergrond terecht geen registratiekenmerk. Om een indicatie te krijgen van de spreiding zijn verenigingsbestuurders gevraagd naar de aanwezigheid van mensen met een migratieachtergrond binnen hun vereniging. Hieruit blijkt dat bij drie op de tien sportverenigingen geen Nederlanders met een migratieachtergrond actief zijn

(zie figuur 5.1). 15 procent van de verenigingen heeft meer dan tien leden een migratieachtergrond. Dit zijn met name voetbalverenigingen en verenigingen uit grote steden (niet in figuur). Voetbal is dan ook bij uitstek de verenigingssport die de grootste populariteit geniet onder Nederlanders met een migratieachtergrond (Janssens et al., 2010; Van Haaften, 2019), terwijl veel andere verenigingssporten in beperkte mate beoefend worden door Nederlanders met een migratieachtergrond (Elling & Cremers, 2021).

Ook in kaderfuncties bestaan verschillen tussen mensen met en zonder migratieachtergrond². De meeste verenigingsbestuurders geven aan dat diversiteit onder leden en kader een meerwaarde is voor hun

Figuur 5.1 Mate waarin verenigingen leden hebben met een migratieachtergrond, volgens verenigingsbestuurders, in 2021, naar sporttak (in procenten)

Bron: Mulier Instituut, Verenigingspanel, zomer 2021.

² Het gaat hierbij om migratieachtergrond in het algemeen, waarbij niet is gevraagd naar zichtbare of 'niet-westerse' migratieachtergrond.

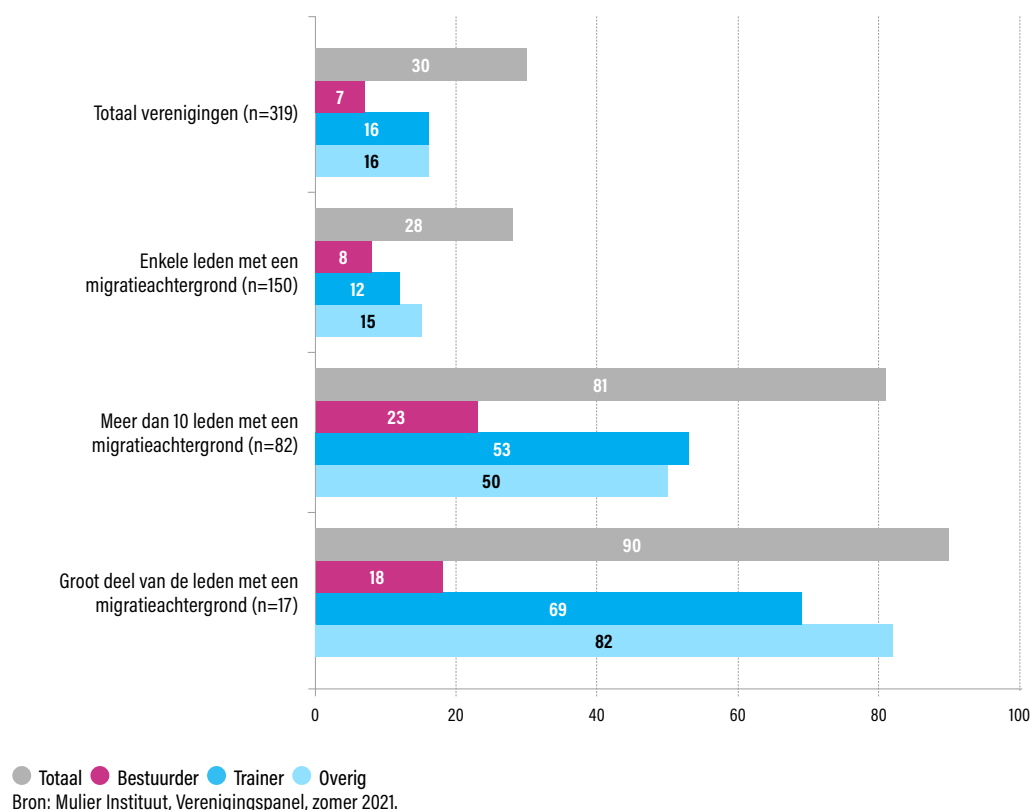

vereniging. Tegelijkertijd vindt slechts één op de tien verenigingsbestuurders dat de verschillende groepen leden niet goed vertegenwoordigd zijn in besturen en het sporttechnisch kader (niet in figuur). In werkelijkheid heeft ongeveer de helft van de verenigingen met leden met een migratieachtergrond ook kaderleden met een migratieachtergrond. Ruim één op de zes verenigingen heeft een trainer en/of overig kaderlid met een migratieachtergrond. Met uitzondering van bestuursfuncties is er een duidelijke samenhang tussen de etnische diversiteit van trainers en overige kaderfuncties en de aanwezigheid van leden met een migratieachtergrond: hoe meer leden met een migratieachtergrond, hoe meer trainers en overige kaderleden met een migratieachtergrond (zie figuur 5.2).

De representatie in bestuursfuncties is een stuk lager. Slechts 7 procent van de verenigingen heeft een bestuurder met een migratieachtergrond. Zelfs van de clubs waar de meerderheid van de leden volgens hun bestuurders een migratieachtergrond heeft (n=17; grotendeels voetbalclubs) en die ook vrijwel allen kaderleden hebben met een migratieachtergrond, heeft slechts een minderheid (18%; n=3) één of meerdere bestuurders met een migratieachtergrond.

Er zijn verschillende argumenten aan te voeren waarom het kader bij sportverenigingen een vrij homogene etnische achtergrond heeft. Van sommige sporttakken is het ledenbestand niet etnisch divers, wat de kans op actieve ouders met een migratieachtergrond als kaderlid en een 'doorstroom' van leden naar kaderfuncties beperkt. Daarnaast

Figuur 5.2 Mate waarin verenigingen kaderleden hebben met een migratieachtergrond, volgens verenigingsbestuurders, in 2021, naar sporttak (in procenten)

zijn verenigingsbestuurders vaak op leeftijd en zijn juist oudere Nederlanders met een migratieachtergrond (eerste generatie) relatief minder bekend met en betrokken bij sportverenigingen. Toch zien we ook bij de etnisch zeer diverse verenigingen (in het bijzonder voetbalverenigingen) dat de diversiteit in het technisch, maar vooral ook het bestuurlijk kader achterblijft. Een diverse samenstelling van het kader (en in het bijzonder bestuurlijk) is dus geen

vanzelfsprekendheid, ook niet wanneer het ledenbestand wel divers is.

Drie kwart van de verenigingsbestuurders geeft aan dat diversiteit een luxeprobleem is en dat het al lastig genoeg is om competente bestuurders en trainers te vinden die iets voor de club willen doen (Mulier Instituut, 2021). Verder geeft slechts één op de zes bestuurders aan onder Nederlanders met een migratieachtergrond weinig bereidheid te

ervaren om bestuurs- en/of trainersfuncties te vervullen; ruim één derde geeft aan dit niet te weten (Mulier Instituut, 2020).

Aangezien verenigingsbestuurders vaak aangeven dat ze een tekort aan kaderleden hebben, een meerwaarde zien in diversiteit en niet tegen een bijzonder lage bereidheid voor het invullen van een kaderfunctie aanlopen onder Nederlanders met een migratieachtergrond, roept dit de vraag op wat er dan ten grondslag ligt aan de gebrekkige diversiteit in kaderfuncties. Uit onderzoek blijkt dat het voor leden met een migratieachtergrond vaker onduidelijk is wat er bij een sportvereniging van hen wordt verwacht (Hermens et al., 2016). Daarnaast kan een taalbarrière een rol spelen en voelen sommigen zich niet volledig welkom op de club, omdat ze zich niet altijd met de cultuur van de vereniging kunnen identificeren (Hermens et al., 2016). Ook worden leden met een migratieachtergrond niet altijd als de meest voor de hand liggende of geschikte optie gezien door bestaande kaderleden. De 'oude garde' geeft vaak als argument dat de jongeren, vrouwen of leden met een migratieachtergrond de vereniging (nog) niet goed genoeg begrijpen of niet de juiste kwaliteiten hebben om te besturen. Bovendien worden bestuurders en andere kaderleden vooral benaderd vanuit bestaande sociale netwerken, die veelal relatief homogeen zijn. Zowel bewust als onbewust kan de zittende groep homogene kaderleden huiverig zijn voor meer sociale heterogeniteit en de daarmee gepaard gaande fricties. Hierdoor worden leden met een migratieachtergrond vaak gewoonweg niet gevraagd een kaderfunctie te bekleden (Hermens et al., 2016).

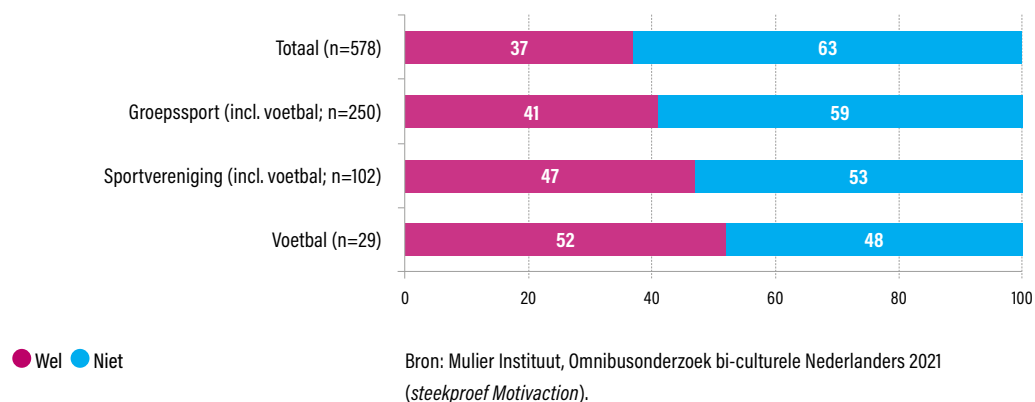
Ervaringen met racisme in de sport

Racistische uitingen

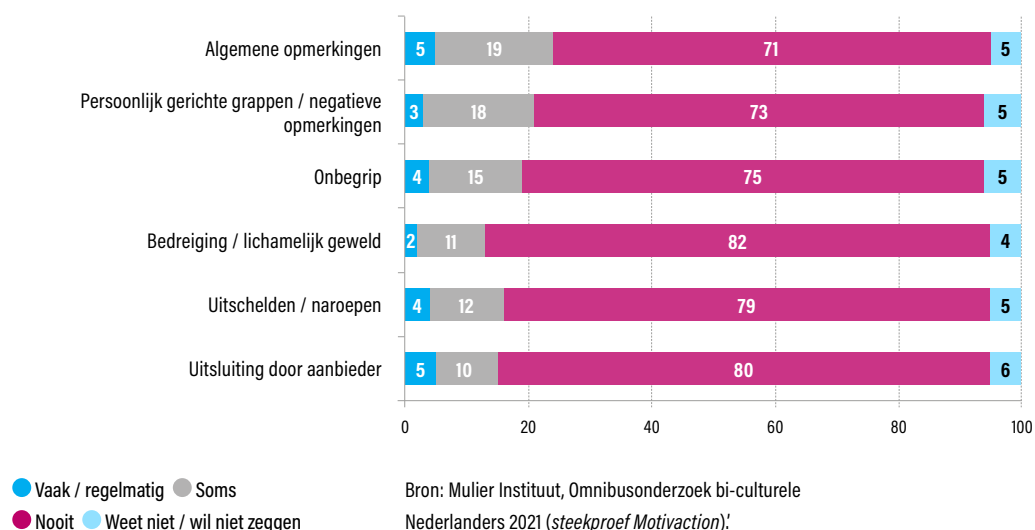
Bijna vier op de tien Nederlanders met een Turkse, Marokkaanse, Surinaamse of Antilliaanse migratieachtergrond hebben tussen 2019 en 2021 tijdens sportbeoefening wel eens te maken gehad met een negatieve uiting over herkomst, huidskleur of geloofs-overtuiging (zie figuur 5.3). Ze krijgen het vaakst te maken met algemene of per-sonongerichte (negatieve) opmerkingen of 'grappen', maar ook regelmatig met verbaal of fysiek geweld of met uitsluiting door een sportaanbieder (zie figuur 5.4).

De sportvereniging blijkt een omgeving te zijn waar relatief veel sporters racistische of discriminerende incidenten meemaken (zie figuur 5.3). Van de Nederlanders met een migratieachtergrond die lid zijn van een sportvereniging, maakte bijna de helft wel eens een dergelijk incident mee (zie figuur 5.3). Onder voetballers ligt dat nog hoger³.

Figuur 5.3 Mate waarin Nederlanders met een migratieachtergrond te maken hebben gehad met negatieve uitingen gerelateerd aan huidskleur, herkomst en/of religie, uitgesplitst naar verschillende sportvormen (in procenten)

Figuur 5.4 Mate waarin Nederlanders met een migratieachtergrond te maken hebben met verschillende negatieve uitingen over herkomst, huidskleur en/of geloofsovertuiging (n=578, in procenten)

³ Het aantal respondenten met een migratieachtergrond dat voetbalt bij een vereniging is klein en daarom niet representatief. Dat dit patroon echter vergelijkbaar is met de mate waarin lhbt-personen te maken hebben met homonegatieve reacties (zie hoofdstuk 6), ondersteunt de veronderstelling dat in mannenvoetbalteams bovengemiddeld veel (micro)agressies voorkomen. De gepresenteerde cijfers over voetballers met een migratieachtergrond moeten desondanks worden geïnterpreteerd als een indicatie.

Racistische uitingen komen dus regelmatig voor

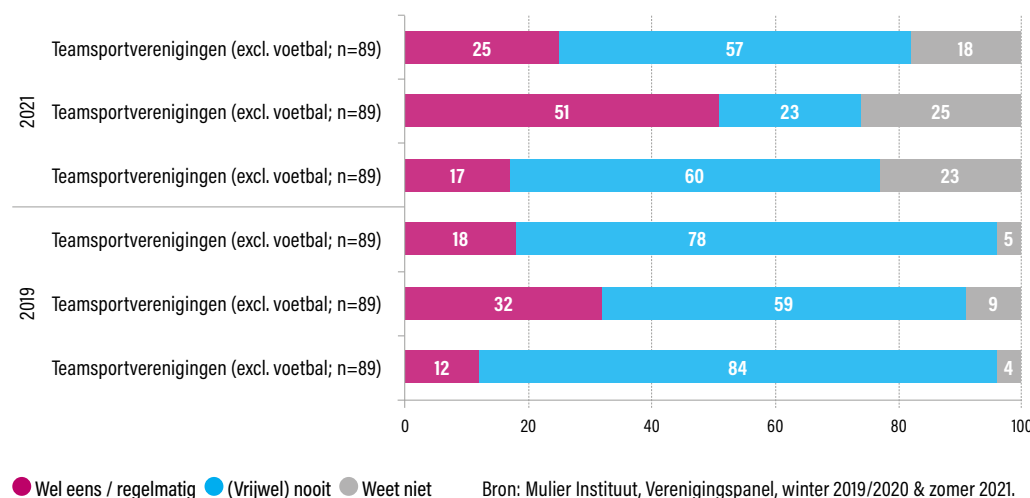

Ook uit onderzoek onder verenigingsbestuurders blijkt dat grappen of opmerkingen over herkomst en huidskleur het vaakst voorkomen bij voetbalverenigingen (zie figuur 5.5). Ten opzichte van 2019 is het aantal verenigingsbestuurders toegenomen dat aangeeft dat dergelijke grappen of opmerkingen op de sportvereniging worden gemaakt. Deze toename lijkt echter eerder te verklaren door een grotere bewustwording door de toegenomen maatschappelijke aandacht dan dat er in twee jaar tijd (waarin de verenigingssport ook nog eens grotendeels heeft stilgelegen vanwege de coronamaatregelen) daadwerkelijk veel meer van dit soort opmerkingen zijn gemaakt. Zeker omdat de stijging het grootst is in het voetbal, de sport waar de meeste aandacht voor racisme en discriminatie was. De cijfers uit 2021 lijken dan ook een betere weergave van de werkelijkheid dan cijfers uit eerdere jaren.

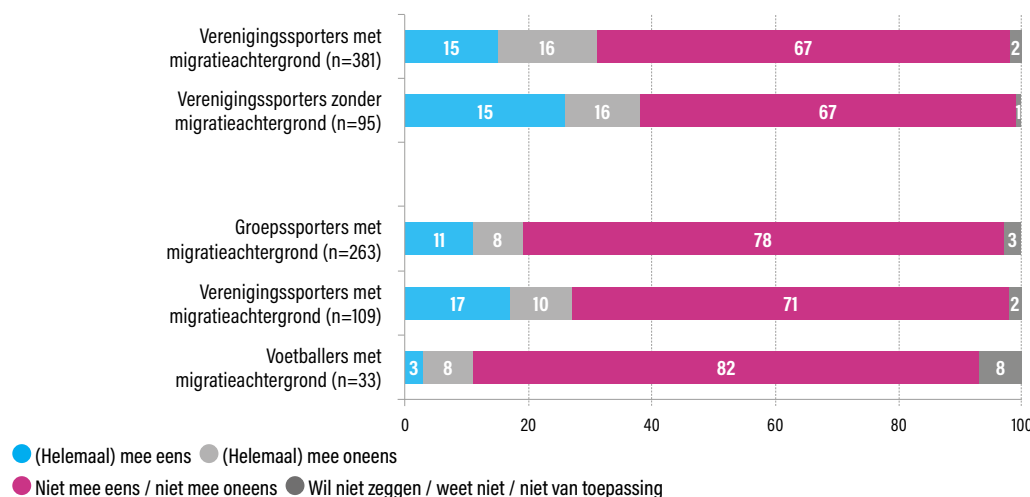
Racistische uitingen komen dus regelmatig voor. De volgende vraag is dan wie die uitingen doen. Zijn dit voornamelijk incidenten richting de tegenstander tijdens wedstrijden, 'in het heetst van de strijd', of komen er ook binnen de eigen club microagressies voor?

Ongeveer 15 procent van de verenigingssporters – zowel met als zonder migratieachtergrond – geeft aan dat hun trainer wel eens racistische opmerkingen of grappen maakt (zie figuur 5.6). Eén op de vijf leden zonder migratieachtergrond maakt zelf wel eens dergelijke grappen; onder voetballers is dat zelfs drie op de tien (niet in figuur). Sporters die dit soort grappen maken, geven ook aan dat zulke 'harde humor' er nu eenmaal bij hoort in de sport. Dergelijke microagressies,

Figuur 5.5 Mate waarin op sportverenigingen grappen of opmerkingen worden gemaakt over herkomst en huidskleur, volgens verenigingsbestuurders, in 2019 en 2021 (in procenten)

Figuur 5.6 Mijn trainer maakt wel eens harde/foute grappen of opmerkingen over huidskleur, herkomst en/of geloofsovertuiging, volgens Nederlandse verenigingssporters met en zonder migratieachtergrond (in procenten)

Bron: Omnibusonderzoek bi-culturele Nederlanders 2021 (steekproef Motivaction) & Nationaal Sportonderzoek najaar 2020 (NSO, online panelonderzoek Ipsos), Mulier Instituut.

in zowel racistische en homonegatieve als seksistische vorm, lijken vaak onderdeel te zijn van de gangbare sportcultuur in veel mannenvoetbalteams (zie ook hoofdstuk 6).

Opvallend is dat van de Nederlanders zonder migratieachtergrond voetballers het vaakst aangeven dat hun trainer dergelijke grappen maakt, terwijl van de Nederlanders met migratieachtergrond de voetballers dit juist het minst vaak aangeven. Een mogelijke verklaring hiervoor is de mate van etnische diversiteit van de teams. De bevroegde voetballers met een migratieachtergrond hebben vaak meerdere teamgenoten met een migratieachtergrond, de voetballers zonder migratieachtergrond vaak niet. Het is aanmerkelijk dat binnen een team met veel of overwegend spelers met een migratieachtergrond relatief weinig racistische grappen of opmerkingen worden gemaakt. Dergelijke teams hebben bovendien vaker een trainer met een migratieachtergrond. Wanneer er geen of slechts weinig Nederlanders met een migratieachtergrond actief zijn, komen deze grappen meer voor:

'Wat we wel weinig tegenkomen is mensen met een donkere huidskleur. En wanneer ze er zijn, worden ze bijna overdreven vriendelijk aangesproken, om maar vooral niet de schijn te wekken dat er sprake is van discriminatie. Maar onder de 45.000 wandelaars worden er genoeg grappen gemaakt en gelachen om anderen. En om nu met een opgeheven vingertje de moralridder uit te hangen gaat de meeste wandelaars wat te ver.' (Bestuurder wandelvereniging)

Een verenigingsadviseur in het voetbal beaamt dit. Bij verenigingen met veel ethnische diversiteit heerst een andere norm. Daar is duidelijk dat er ook mensen in de buurt zijn die dergelijke 'grappen' niet accepteren. Bij meer homogeen 'witte' teams of verenigingen 'kunnen dat soort grappen opeens weer'.

Beleid en handelingsperspectieven

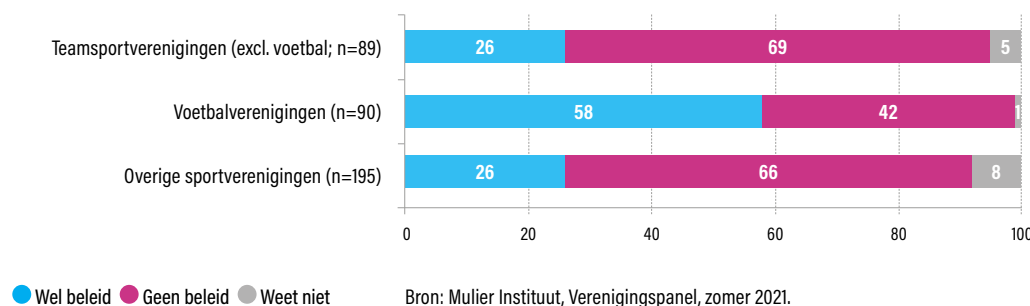
Het is belangrijk dat verenigingen racisme en discriminatie actief tegengaan. In hoeverre hebben zij hier beleid voor, hoeveel draagvlak is er voor mogelijke maatregelen en wat kunnen sportverenigingen nog meer doen om een inclusieve vereniging te creëren?

Antidiscriminatiebeleid op de sportvereniging

Een van de manieren om aandacht te geven aan racisme en discriminatie op de sportvereniging is het voeren van een actief antidiscriminatiebeleid (bijvoorbeeld duidelijke gedragsregels en de handhaving hiervan). In 2021 beschikten drie op de tien verenigingen over zo'n beleid, waarin bij de meerderheid ook expliciet aandacht was voor discriminatie op basis van huidskleur, afkomst of geloofsovertuiging (niet in figuur). Het aandeel voetbalverenigingen met antidiscriminatiebeleid is een stuk hoger (zes op de tien, zie figuur 5.7).

Hoewel de meerderheid van de verenigingen geen antidiscriminatiebeleid heeft, vinden zowel verenigingsbestuurders als leden het wel belangrijk dat er aandacht is voor inclusie en voor het tegengaan van

Figuur 5.7 Mate waarin sport- en voetbalverenigingen expliciet beleid hebben voor het tegengaan van discriminatie in het algemeen, volgens verenigingsbestuurders (in procenten)

discriminatie binnen hun tak van sport of sportvereniging (resp. 75%, en 68%, niet in figuur). Meer dan de helft van de verenigingsleden (68%) vindt dat er meer gedaan moet worden om racistische discriminatie tegen te gaan. Tegelijkertijd vinden vier op de tien sportverenigingsleden dat er momenteel juist te veel aandacht uitgaat naar discriminatie en racisme in de samenleving. Sommige bestuurders zijn van mening dat antidiscriminatiebeleid het thema alleen maar onnodig onder het vergrootglas legt:

'Mijn ervaring binnen onze vereniging is dat iedereen welkom is, ongeacht afkomst, seksuele voorkeur en/of geloofsovertuiging. Jazeker wordt er een onderscheid geproefd, maar er is ook het besef dat iedereen plezier wil beleven aan de sport en dat geeft (bij ons) in ieder geval al een hoge acceptatiegraad van eenieder die lid is van onze vereniging. Door de vraagstelling lijkt het alsof je die acceptatiegraad bewust in beleid, inclusie- en antidiscriminatiebeleid moet vervatten, omdat je er anders niet bewust mee bezig bent. Dat lijkt mij niet correct in deze heterogene maatschappij.' (Bestuurder tennisvereniging)

'De reden waarom het niet belangrijk is en of wij er geen aandacht aan besteden, zit in het feit dat het bij onze club geen rol speelt. Iedereen kan en mag zijn wie zij/hij is en zo hoort het. Met andere woorden het zit in onze cultuur dat iedereen past binnen de club. Het expliciet aandacht geven werkt juist averechts. Het gaat erom dat je als bestuur geen leden tolereert die deze cultuur niet omarmen.' (Bestuurder tennisvereniging)

Andere bestuurders geven aan dat zij pas aan de slag gaan met antidiscriminatiebeleid wanneer hier aanleiding voor blijkt te zijn:

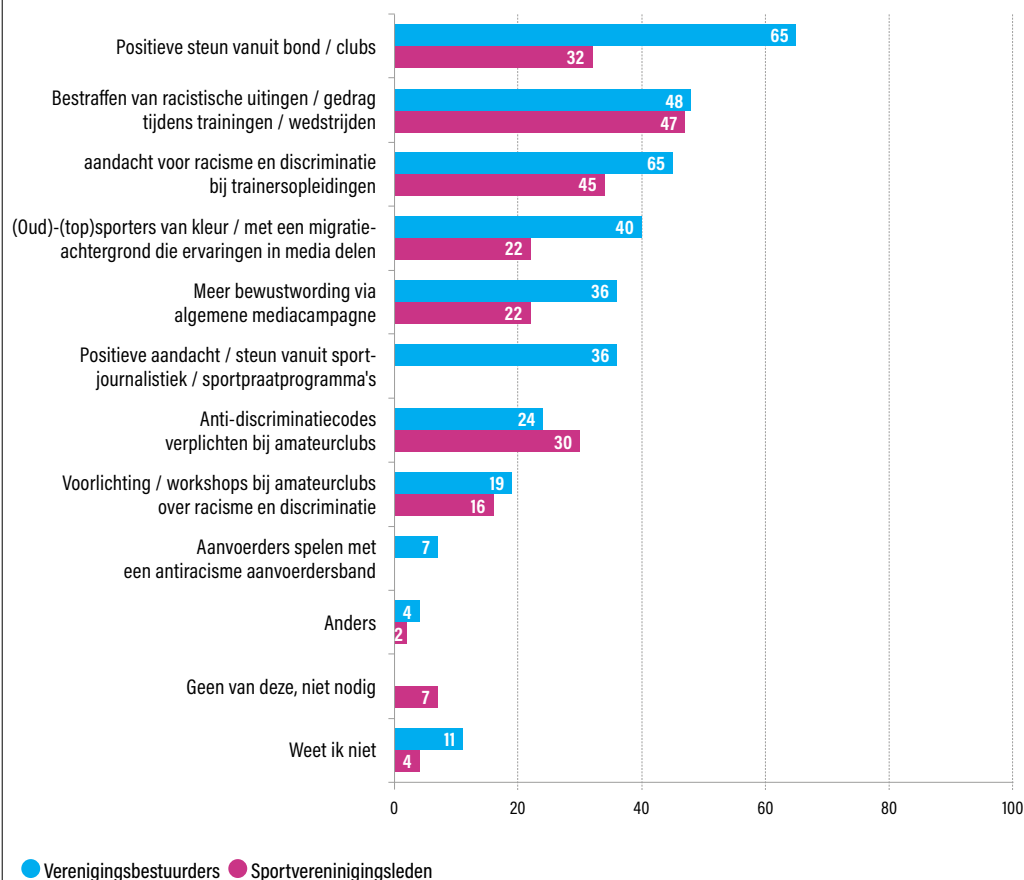
'Wij hebben geen actief beleid. Dit komt ook omdat dit niet nodig is. Als bestuur keuren wij discriminatie op welke manier dan ook af. Als het ontstaat zullen wij hier ook stappen tegen ondernemen.' (Bestuurder zwemvereniging)

'Wij hebben geen signalen ontvangen en daarom geen actie ondernomen. Het heeft wel onze aandacht en bij signalen zullen wij direct actie ondernemen.' (Bestuurder padelvereniging)

Bestuurders, maar ook leden, zijn geneigd het probleem buiten zichzelf, het team en de vereniging te plaatsen en zien het vaak als iets dat voorkomt, maar niet bij hen. En als het al binnen hun eigen team of vereniging voorkomt, zien zij het vaak als 'niet verkeerd bedoeld':

'Als in een omgeving uitgestraald wordt dat iedereen gelijk is en zelf moet weten welke keuze hij/zij maakt hoeft je er ook geen aandacht aan te schenken. Discriminatie wordt te sterk overdreven. Het gaat erom dat als iemand een ander met kretologieën aanspreekt/toeroept het niet de intentie is om te discrimineren. In 80% van de huidige zogenoemde discriminatie uitingen is dat het geval. De huidige bekrompen heksenjacht op mensen die iets "verkeerd" zeggen zet juist aan tot discriminatie.' (Bestuurder korfbalvereniging)

Figuur 5.8 Maatregelen die bijdragen aan verdere acceptatie en betrokkenheid etnisch-culturele minderheden in sport (volgens sportverenigingsleden, n=1500) en aan tegengaan racisme en discriminatie in hun tak van sport (volgens amateurverenigingsbestuurders die belang hechten aan tegengaan racisme, n=146; in procenten)

Bron: Mulier Instituut, Verenigingspanel, zomer 2021 & Nationaal Sportonderzoek (NSO, online panelonderzoek Ipsos) najaar 2020.

Noot: Verenigingsbestuurders konden een onbeperkt aantal antwoorden maatregelen aankruisen; sportverenigingsleden konden maximaal drie antwoorden aankruisen. De antwoorden 'positieve aandacht/steun vanuit sportjournalistiek/sportpraatprogramma's' en 'aanvoeders spelen met een antiracisme-aanvoedersband' waren geen antwoordmogelijkheden bij sportverenigingsleden.

(Draagvlak voor) maatregelen tegen racisme

Deze houding is ook terug te zien in de mate van steun voor maatregelen om racisme tegen te gaan. Zowel bestuurders als leden zien positieve aandacht en steun vanuit de sportbond of club, het bestraffen van racistische uitingen en racistisch gedrag tijdens trainingen en wedstrijden en aandacht voor racisme bij trainingsopleidingen als de belangrijkste maatregelen (zie figuur 5.8). Over het algemeen hebben algemene maatregelen die genomen kunnen worden door de bond of media een groter draagvlak dan maatregelen die op clubniveau kunnen worden genomen. De mate van steun voor de verschillende maatregelen is vergelijkbaar met de steun voor maatregelen ter bestrijding van lhbt-acceptatie (zie hoofdstuk 6).

Er is veel draagvlak om racistisch gedrag te bestraffen. Van de sportverenigingsleden vindt een ruime meerderheid dat een scheidsrechter moet ingrijpen wanneer spelers racistische uitspraken doen en dat een wedstrijd bij racistische spreekkoren moet worden stilgelegd (niet in figuur). Hoe verenigingen op racistische voorvallen reageren is belangrijk voor de aanpak van racisme. Daarvoor moeten ze duidelijk naar hun leden communiceren hoe een speler een incident kan melden. Daarnaast is het van belang dat er een plan van aanpak bestaat voor inkomende meldingen, zodat na een melding ook daadwerkelijk actie wordt ondernomen.

Een nadeel van deze aanpak is dat die vaak actie van het slachtoffer vraagt. In plaats daarvan kan ook worden ingezet op directe

Een belangrijk startpunt bij het creëren van een inclusieve vereniging is zorgen voor draagvlak op bestuurlijk niveau

bestrafing door de arbitrage, in het geval van een wedstrijd. In het voetbal moet de arbitrage zelf iets waarnemen voordat er gesanctioneerd kan worden. Dit maakt ingrijpen lastiger, maar is wel objectiever dan afgaan op de waarneming van het slachtoffer of de dader. Om zeker te weten dat ze racisme herkennen, kunnen scheidsrechters (inclusief de ouder die af en toe een jeugdwedstrijd fluit) hierin geschoold worden. Zo kunnen ze er specifiek op letten en vaker actie ondernemen.

Daarnaast kan meer bewustwording onder trainers en spelers worden gecreëerd over wat racisme en discriminatie is, bijvoorbeeld via workshops. Dat één op de vijf verenigingsleden wel eens racistische grappen maakt en vindt dat deze grappen 'erbij horen', laat zien dat hier nog een wereld te winnen valt. Het is dan ook van belang om in te zetten op de bewustwording dat dergelijk grappen, ook al zijn ze onschuldig bedoeld, wel degelijk een racistische lading hebben en een kwetsende of uitsluitende uitwerking kunnen hebben.

Een inclusieve vereniging

Naast de inzet op het terugdringen van racisme op de vereniging is het ook van belang dat verenigingen inzetten op inclusie, zodat de vereniging een cultuur ontwikkelt die door iedereen als toegankelijk wordt ervaren. We benoemden al dat de etnische diversiteit binnen verenigingen sterk wordt beïnvloed door persoonlijke sportvoorkeuren en de geografische ligging van de vereniging. Een inclusieve verenigingscultuur hoeft dan ook niet per definitie samen te gaan met (meer) etnische diversiteit in de vereniging. Verenigingen

dienen zelf een inschatting te maken welke maatregelen voor hen realistisch zijn.

Een belangrijk startpunt bij het creëren van een inclusieve vereniging is zorgen voor draagvlak op bestuurlijk niveau (Movisie, 2020). Het is van belang om stil te staan bij de kernwaarden ('hoe we het hier doen') van de vereniging. Passen die bij leden met verschillende visies en achtergronden? En spreken ze ook (potentiële) leden met een migratieachtergrond aan? Daarbij moeten ook vragen gesteld durven worden over of die grappig bedoelde racistisch geladen uitingen wel horen bij de vereniging die men graag wil zijn.

Als het ledenbestand van de vereniging al grote diversiteit kent, kan met een representatieve groep leden in gesprek worden gegaan. In hoeverre voelen zij zich comfortabel met de huidige kernwaarden van de vereniging? Als het gaat om nieuwe kernwaarden is er vaak angst om de oude verenigingscultuur te verliezen. Een goede manier om deze angst weg te nemen is door het gesprek aan te gaan over de voordelen van diversiteit, over wat er níet verandert binnen de vereniging en over de toekomst van de vereniging. Er wordt steeds meer van verenigingen gevraagd, bijvoorbeeld dat ze een afspiegeling zijn van de wijk. Juist om dit te bereiken kan een diverse samenstelling van het bestuur ook helpen. Zulke veranderingen in gedachtegoed hebben tijd nodig en procesbegeleiding kan hierbij behulpzaam zijn.

Ook is het van belang dat bestuurders kijken hoe het vergroten van de inclusie past binnen de context en doelstellingen van hun eigen vereniging (NOC*NSF, z.d.). Wanneer de

vereniging de doelstelling heeft om meer leden te werven en in een etnisch diverse wijk ligt, terwijl de achtergrond van de leden nog vrij homogeen 'wit' is, kan het vergroten van etnische inclusie bijdragen aan deze beoogde groei. Wanneer een vereniging al leden heeft met etnisch diverse achtergronden, kan een doelstelling zijn om het bestuur een etnisch representatieve afspiegeling van de leden te laten zijn. Als je echt een open club wilt zijn, is het belangrijk dat dit ook in de organisatiestructuur te zien is. Divers in etniciteit, gender, seksuele voorkeur; zo breed mogelijk. Als dit wordt uitgestraald, helpt dat om de sociale norm te veranderen richting een inclusieve vereniging (Felten et al., 2020). Het creëren van een inclusieve vereniging draagt ook bij aan de aanpak van racisme. Een etnisch divers bestuurlijk kader heeft namelijk vaak meer affiniteit en ervaring met het thema, waardoor de urgentie om dit binnen de vereniging te agenderen zal toenemen.

Wanneer binnen een vereniging sprake is van zeer beperkte etnische diversiteit, kan in gesprek worden gegaan met een ervaren bestuurder van een gelijksoortige vereniging waar deze diversiteit wel aanwezig is. Een andere optie is om een procesbegeleider uit te nodigen met een andere etnische achtergrond dan de zittende bestuursleden en ervaring met dit thema. Deze kan ondersteunen bij het maken van een plan voor de stappen die gezet moeten worden. Al deze stappen kunnen de empathie of het inlevingsvermogen vergroten en vooroordelen en stereotypen verminderen (Felten et al., 2020).

Het bewustzijn van racisme en het belang van een inclusieve vereniging moet ook bij leden

worden geagendeerd. Hierbij helpt het als antidiscriminatiebeleid actief wordt uitgevoerd. Bonden en NOC*NSF kunnen verenigingen daarbij ondersteunen:

'Het helpt om binnen het bestuur iemand aan te stellen die deze portefeuille beheert en agendeert.' (manager jeugdopleiding voetbal)

Ook moet er worden nagedacht over de communicatie, zowel binnen als buiten de vereniging (NOC*NSF, z.d.). Om leden mee te krijgen in het nieuwe beleid is vooral de interne communicatie belangrijk. Hierbij kan het helpen om wat er wordt besproken binnen het bestuur breed binnen de club te delen en continu te blijven herhalen. Zo is iedereen ervan op de hoogte en wordt iedereen zich bewust van het belang van een inclusieve vereniging en de stappen die daarbij horen.

Slotbeschouwing

In dit hoofdstuk hebben we de dynamiek beschreven van de in- en uitsluitingsmechanismen op de sportvereniging op basis van etnische achtergrond. Nederlanders met een migratieachtergrond sporten minder vaak bij een vereniging en zijn minder goed vertegenwoordigd in bestuurlijk en sporttechnisch kader. Deels heeft dat te maken met een beperkte etnische diversiteit onder leden, deels liggen er mogelijkheden om het kader een representatievere afspiegeling van de leden te laten zijn. Daarnaast hebben Nederlanders met een migratieachtergrond regelmatig te maken met racistische incidenten of zelfs met uitsluiting op basis van huidskleur, afkomst of geloofsovertuiging.

Hoewel het aantal verenigingen met anti-discriminatiebeleid toeneemt, heeft de meerderheid van de verenigingen dit niet. Wel is er bij sportverenigingen over het algemeen veel steun voor het vergroten van inclusie en het tegengaan van racistische discriminatie, zowel onder bestuurders als onder leden. Er is veel draagvlak voor het sanctioneren van expliciete racistische uitingen, waarvan tegelijkertijd de aanname bestaat dat deze op de eigen vereniging niet voorkomen.

Wanneer wel erkend wordt dat racistische uitingen voorkomen op de vereniging, worden die vaak gezien als harde grappen die niet verkeerd bedoeld zijn en onderdeel vormen van de sportcultuur. Het ontbreekt sportverenigingsleden vaak aan bewustzijn dat dergelijke microagressies, ook al zijn ze niet discriminerend bedoeld, wel degelijk een racistische lading hebben en een kwetsende of uitsluitende uitwerking kunnen hebben. Er is zelfs een aanzienlijke groep die de aandacht voor racisme en discriminatie overtrokken of zelfs onzinnig vindt. Het is dan ook van belang juist met deze groep het gesprek aan te gaan.

Het tegengaan van racisme en het creëren van een representatiever kader kunnen elkaar versterken. Een etnisch divers bestuurlijk kader heeft waarschijnlijk meer affiniteit en ervaring met het tegengaan van racisme, waardoor de urgentie om dit binnen de vereniging te agenderen groter is. Daarnaast kan dit een stimulans zijn om de verenigingscultuur te veranderen, zodat deze openstaat voor iedereen (Cremers & Elling, 2020).

Wij zijn ons ervan bewust dat niet iedere vereniging erin zal en kan slagen om (meteen)

Hoe etnisch diverser de wijk of het dorp is, hoe meer kansen er liggen voor een etnisch diverse vereniging

een etnisch divers bestuur samen te stellen of zelfs het ledenbestand heterogener te maken. Bestuursleden kunnen zichzelf echter ook in het onderwerp verdiepen, de wens van een inclusieve vereniging uitdragen en zo een voorloper zijn in het herkennen van racisme binnen de vereniging. Dan kan een verenigingscultuur ontstaan waar leden met een migratieachtergrond zich thuis voelen en die kan bijdragen aan het aantrekken en behouden van leden met een migratieachtergrond.

Een belangrijk thema bij de aanpak van racisme en inzet op meer diversiteit onder leden en in kaderfuncties is de angst dat de verenigingscultuur zo sterk zal veranderen dat de vereniging onherkenbaar wordt. Het is daarom van belang om met een diverse groep in gesprek te blijven, zodat de 'eigen identiteit' mogelijk wel verandert - door nieuwe kernwaarden die een grotere groep aanspreken - maar niet volledig verloren gaat.

Het creëren van een inclusieve vereniging waar geen plaats is voor (onbedoeld) racisme zonder dat daarbij de eigen verenigingscultuur verloren gaat, is zeker niet altijd eenvoudig en snel te realiseren. Vaak is het een complexe uitdaging die een lange adem vereist (Hoekman et al., 2011; Kemper, 2010). We zijn ons ervan bewust dat het veel van verenigingen vraagt om alle voorgestelde maatregelen te nemen. Het tegengaan van racisme is echter een stap die elke vereniging kan nemen.

Bij het creëren van meer diversiteit op de vereniging spelen omgevingsfactoren een sterke rol. Hoe etnisch diverser de wijk of het dorp is, hoe meer kansen er liggen voor

een etnisch diverse vereniging. Verenigingen moeten dan ook maatregelen nemen die haalbaar zijn en passen bij hun situatie. Naast het feit dat het vanwege persoonlijke voorkeur voor bepaalde sporten en de demografische spreiding van Nederlanders met een migratieachtergrond onmogelijk is dat iedere sportvereniging een vergelijkbaar percentage leden met een migratieachtergrond heeft, is het ook de vraag of dat wenselijk is. Sporten is en blijft een vrijetijdsbesteding, die mensen bij voorkeur doen met gelijkgestemden. En zolang een groep gelijkgestemden dat doet op een manier waarbij ze anderen niet uitsluit en uitstraalt dat iedereen welkom is, lijkt de samenstelling van een team of vereniging er minder toe te doen.

De focus van verenigingen moet dan ook liggen op het creëren van een cultuur waarin - ongeacht of er Nederlanders met een migratieachtergrond actief zijn - geen plaats is voor racisme en iedereen zich welkom voelt.

De lokale aanpak van een voetbalvereniging ter bevordering van inclusiviteit en gelijkheid

Gesprek met Roger Karamat Ali →

AVV Zeeburgia is een Amsterdamse voetbalvereniging die in 2019 - na het racistische incident tegen Ahmad Mendes Moreira - veelvuldig in het nieuws is geweest. Het bestuur sprak zich scherp uit tegen racisme in het amateurvoetbal.

Ze riepen onder andere amateurclubs op om ook een statement te maken tegen racisme en in het eerstvolgende weekend de eerste minuut na de aftrap niet te spelen. Bij AVV Zeeburgia vond ook de aftrap plaats van 'Ons voetbal is van iedereen', het nationale aanvalsplan tegen discriminatie en racisme in het voetbal. Wij gingen in gesprek met Roger Karamat Ali, hoofd operationele zaken van de voetbalacademie Zeeburgia, om meer te horen over het tegengaan van racisme in het amateurvoetbal.

Uitspreken tegen racisme

Zeeburgia draagt uit dat iedereen welkom is, dat het gemêleerd is, dat ze als één community samen zijn en dat ze het gezellig met elkaar hebben. Ze willen ook uitdragen dat iedereen mooi is zoals die is en dat niemand dat kan tegenspreken, ondanks de racistische uitlatingen die sommige spelers regelmatig naar hun hoofd geslingerd krijgen.

Toen het voorval met Mendes Moreira gebeurde en het betaald voetbal zich ging uitspreken, ging Roger naar de voorzitter en vicevoorzitter en zei hij dat ze als Zeeburgia iets moesten doen. Want in het amateurvoetbal is racisme ook aan de orde - zelfs nog meer. Strategisch gezien was het goed dat deze - beide witte - voorzitters naar voren traden, want als zwarte mensen dat doen, wordt vaak gezegd dat weer 'de racismekaart wordt getrokken'. Het komt krachtiger over als witte mensen het benoemen.

'Ik vrees dat dit een onderwerp is waar we over vijftig jaar nog steeds over zullen praten, maar waar we wel langzaam maar zeker stappen maken om barrières te slechten met z'n allen. Maar we kunnen het niet alleen als zwarte groep, je hebt de witte man nodig.'

Door mentale weerbaarheidstrainingen leren spelers binnen het team elkaar veel beter kennen

Begeleiding van de jeugd

Bij Zeeburgia zeggen ze altijd dat jongeren het niet op zichzelf moeten betrekken. Het is het probleem van de ander. Je moet je voeten laten spreken. Laat het een extra brandstof zijn. De natuurlijke reactie is om te reageren, maar 'don't be the bigger person, be the better person'. Het is niet makkelijk, maar door steeds te herhalen dat het niet jouw probleem is maar dat van de ander, zie je uiteindelijk dat ze er anders mee omgaan.

Om hierbij te ondersteunen biedt Zeeburgia sinds begin 2021 in samenwerking met 'De Sportpedagoog' mentale weerbaarheidstrainingen aan voor alle jeugdteams van de onder 12 tot de onder 19. Ze krijgen hier hele positieve feedback over, ook van de jeugdtrainers, die er altijd bij moeten zijn. Door de trainingen leren spelers binnen het team elkaar veel beter kennen. Ze leren dat het team een samensmelting van karakters is. Zo creëer je een inclusieve sfeer. Naast deze interne focus neemt Zeeburgia bij een racistisch incident bij een wedstrijd contact op met de betreffende vereniging. Dan kijken ze eerst hoe de vereniging met de klacht omgaat. Als er niet voldoende mee gebeurt, lichten ze de andere vereniging in dat ze zich genoodzaakt voelen toch een melding te doen bij de KNVB.

Diversiteit in het bestuur

Bij Zeeburgia hebben ze vrouwen en mannen in het bestuur, wit en zwart, alles door elkaar. Dat heeft zijn weerslag op de club, ook in de beslissingen die worden genomen. Roger ziet het als rijkdom wanneer je diversiteit in het bestuur hebt en van verschillende invalshoeken meningen krijgt.

Als je het niet gewend bent racistisch te worden bejegend, zie je het niet

Dan krijg je de beste resultaten. Als je te maken hebt met verschillende culturen en visies, kan het hier en daar wrijven.

Maar 'zonder wrijving geen glans.' Zolang het over de inhoud gaat en je elkaar als mens respecteert, moet dat kunnen. Daarom hameren zij heel erg op wederzijds respect. Je mag overal commentaar op hebben, zolang het over de inhoud gaat en niet over de persoon.

'Het is geen rocket science'

Roger wil verenigingsbestuurders graag twee belangrijke punten meegeven om zich in te zetten tegen racisme. Ten eerste: wees je er bewust van dat het er is. Ontken het niet. Het gebeurt ook bij jouw vereniging. Discriminatie komt overal voor. Neem het serieus. Dat is stap één. Bestuurders hebben niet altijd dit vermogen. Hun moet worden geleerd dat ze met een andere bril naar situaties moeten kijken. Als je het niet gewend bent racistisch te worden bejegend, zie je het niet. Overkoepelende organisaties kunnen bijvoorbeeld workshops organiseren met rollenspellen waarin je situaties naspeelt. Zo kunnen bestuurders leren hoe ze anders naar situaties kunnen kijken.

Ten tweede: luister naar elkaar. Als iemand naar je toekomt met de klacht dat hij/zij wordt gediscrimineerd, moet je dat serieus nemen en luisteren naar de gevoelens van die mensen. Toon respect door te luisteren. Breng vervolgens de betrokkenen aan tafel. Benoem wat er is gebeurd en tot welke gevoelens het heeft geleid. Vaak is het een misverstand of gebruikte iemand een verkeerde toon. Maar dingen worden groter gemaakt en in stand gehouden doordat ze niet worden besproken.

Meer informatie?

Wil je meer weten over de aanpak van racisme bij Zeeburgia? Kijk dan op www.zeeburgia.nl/1661/statement-tegen-racisme/ →.

Wil je het bewustzijn onder uw jeugdspelers over racisme en discriminatie vergroten? Dan kun je een Fair Play workshop organiseren die wordt gegeven door de Anne Frank Stichting. De Fair Play workshop is ontwikkeld om bewustwording te creëren onder jonge voetballers over vooroordelen, diversiteit en discriminatie. De workshop is gratis en bestaat uit een online game 'Aftrap: De bal ligt bij jou', de discussievorm 'het positiespel' en een nagesprek.

Kijk voor meer informatie op <https://www.annefrank.org/nl/educatie/product/51/fair-play-voor-voetbal> →. De workshop is naast voetbal ook geschikt voor andere takken van sport.

6. Lhbt+-acceptatie op de sportvereniging, horen daar grappen bij?

Rens Cremers en Agnes Elling

6

En toen realiseerde ik me ineens dat ik het woord "geval" gebruikte

'Johan Derksen bedoelde het op de manier zoals ik het bedoel. Doe normaal, kom uit die kast en maak er geen issue van, wij maken er ook geen issue van. [...] Maar tegen mij werd toen gezegd realiseer je wel dat degene die uit de kast moet komen, misschien wel allerlei drempels over moet, vanwege allerlei omstandigheden daaromheen. [En toen drong het persoonlijk wel tot me door dat het voor mij persoonlijk heel normaal is om uit de kast te komen en dat wil zeggen.] En toen kreeg ik ook één of twee voorbeelden van mensen die gestopt zijn met hun sport omdat

ze zich daar niet meer comfortabel voelde in de kleedkamer. Daarop benoemde ik dat we bij onze club ook drie gevallen [openlijk homoseksuele leden, red] hadden die bekend zijn. En toen realiseerde ik me ineens dat ik het woord "geval" gebruikte. En toen dacht ik welk woord gebruik je om dingen te duiden en elkaar wel of niet goed te begrijpen [...]. Toen realiseerde ik me dat het wel eens goed is om een workshop bij de club te doen, ondanks dat er al jarenlang drie leden zijn die openlijk homoseksueel zijn.' (Bestuurder voetbalvereniging)

Inleiding

In dit hoofdstuk staat de vraag centraal hoe inclusief de Nederlandse verenigingssport is voor lhbt+-personen¹. De Nederlandse cultuur staat internationaal bekend als tolerant en vooruitstrevend als het gaat om seksuele diversiteit. Nederland was het eerste land waarin het mogelijk werd om te trouwen met iemand van hetzelfde geslacht (het 'homo-huwelijk') en in vergelijking met andere (Europese) landen is de homoacceptatie onder de bevolking hoog (Kuyper, 2018). Toch komen homofobie, homonegativiteit en microagressies gerelateerd aan seksuele voorkeur ook in Nederland voor en worden bepaalde omgevingen, waaronder de sport, als homo(-on)vriendelijker gezien dan andere (Keuzenkamp et al., 2006; Elling & Janssens, 2008).²

Tegelijkertijd is er een breed gedragen notie dat sport verbreedert en verbindt (Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport et al., 2018). Dit roept de vraag op in hoeverre de verbindende waarde van sport ook geldt als het gaat om seksuele voorkeur en genderidentiteit. Leren jongeren acceptatie van homoseksualiteit en transgender personen binnen de sport? En in hoeverre is 'de

georganiseerde verenigingssport' als geheel minder toegankelijk of sociaal veilig voor alle subgroepen binnen de gehele lhbt+-of regenbooggemeenschap?

Sportclubculturen – gedeelde waarden en opvattingen over 'hoe het hier hoort' en gangbare manieren van met elkaar omgaan – verschillen deels per tak van sport en kunnen ook verschillen tussen verenigingen binnen een sport. Zo lijkt het predicaat 'homo-onvriendelijk' meer van toepassing op voetbal en andere traditioneel mannelijke (team)sporten en minder op bijvoorbeeld paardrijden en zwemmen. Ook is de vraag of sportculturen voor lesbische vrouwen even uitsluitend zijn als voor homomannen. Bovendien is een sportcultuur waar veel homomannen en/of lesbische vrouwen zich thuis voelen niet vanzelfsprekend even toegankelijk voor transgender personen (Elling et al., 2021). In dit hoofdstuk staan we dan ook zowel stil bij verschillen in lhbt+-acceptatie tussen sporten als bij verschillen in acceptatie in de verenigingssport tussen groepen binnen de lhbt-gemeenschap.

Om een beeld te krijgen van de ontwikkeling van acceptatie van homo- en bisexualiteit

¹ Lesbische, homoseksuele, biseksuele en transgender personen. De '+' staat voor andere genderidentiteiten en seksuele oriëntaties zoals intersekse, non-binair of queer, zie ook www.seksediversiteit.nl. Wanneer de aangehaalde onderzoeken specifiek betrekking hebben op lhbt of lhbt personen, zullen we dit ook als dusdanig benoemen. Bij transgender personen komt de eigen genderidentiteit niet (volledig) overeen met de genderidentiteit die zij op basis van hun lichamelijke geslachtskenmerken bij geboorte kregen toegewezen. Veel transgender personen kiezen voor een (gedeeltelijke) sociale, medische en/of juridische transitie naar het andere geslacht. Dit is een langdurig en ingrijpend proces (Kuyper, 2017; Motmans et al., 2020).

² Homofobie verwijst naar een ongegronde angst voor en afwijzing van homoseksualiteit, terwijl homonegativiteit en microagressie verwijzen naar meer alledaagse vooroordelen en minder expliciete uitingen van belediging of afkeer (zoals 'homograppen' of het gebruik van 'homo' als scheldwoord).

Lhbt+-inclusie in sportbeleid en -onderzoek

*In het kader van het Nationaal Sportakkoord 2018-2022 en de bredere maatschappelijke aandacht is lhbt+-inclusie een actueel thema. Maar het is zeker geen nieuw beleidsthema. Sportkoepel NOC*NSF lanceerde in 1994 al een antidiscriminatiecode, mede gericht op seksuele voorkeur, en er verscheen een eerste verkennende Nederlandse studie naar homodiscriminatie in de sport: 'Als ze maar niet provoceren' (Hekma, 1994). Deze code en studie maakten deel uit van een breder door het Ministerie van Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur ondersteund antidiscriminatiebeleid. In het begin van het nieuwe millennium gaf het Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (VWS) opdracht voor een studie naar sportdeelname en seksuele voorkeur en onderliggende motieven en ervaringen (Janssens et al., 2003). Inmiddels is seksuele voorkeur als persoonskenmerk toegevoegd aan de centrale databronnen voor (club)sportdeelname van het CBS en RIVM.*

*De emancipatienota 'Gewoon homo zijn' (2008-2011) genereerde hernieuwde beleidsaandacht vanuit de ministeries van Onderwijs, Cultuur en Welzijn (OCW) en VWS voor bevordering van de acceptatie van lhbt+ers in de sport door oprichting van de Alliantie Gelijkspelen. In de diverse alliantieperiodes werk(t)en diverse partners vanuit de homogemeenschap en de reguliere sportwereld samen onder wisselend penvoerderschap. In 2022 loopt de uitvoering van de Alliantie Gelijkspelen 4.0 onder penvoerderschap van de John Blankenstein Foundation, met onder meer NOC*NSF en enkele sportbonden als partners, ten einde.*

De acties vanuit de Alliantie Gelijkspelen zijn vooral gericht op het vergroten van homoacceptatie in mannenteamsporten. Deze focus werd mede onderbouwd door een groot-schalig kwantitatief en kwalitatief onderzoek in de eerste alliantieperiode (Elling et al., 2011). Daarin werd aangetoond dat in mannensportteams relatief vaak sprake is van een homonegatief klimaat door normalisering van zogenoemde microagressies (zie ook Smits et al., 2021). Bovendien blijken vooral homomannen bepaalde sportculturen ('machosporten', 'verenigingscultuur') te mijden vanwege een verwacht homonegatief sportklimaat.

*Naast een focus op mannensporten werd de beleids- en onderzoeks-aandacht in de laatste tien jaar verbreed van homoacceptatie naar lhbt-acceptatie en kwam er specifiek beleid gericht op de inclusie van transgenderpersonen. In 2012 bracht NOC*NSF een eerste advies richting bonden en verenigingen over de inclusie van transgender personen uit. Dit werd in 2015 en 2021 herzien. In de Richtlijn gender- en seksediverse personen (De Greef & Vedder, 2021) staan veel voorbeelden en praktische tips gericht op het vergroten van de inclusie binnen amateurclubs.*

en transgender personen in de Nederlandse sport zijn sinds 2008 regelmatig peilingen gehouden onder de Nederlandse sportende bevolking en onder lhbt-personen. Daarnaast zijn peilingen en interviews gehouden onder bestuurders van sportverenigingen (zie het kader voor een completer beeld van beleid en eerder onderzoek).

In dit hoofdstuk gaan we eerst in op (veranderde) ervaringen van sociale uitsluiting van lhbt+-personen in de verenigingssport. Vervolgens staan we stil bij de mate van lhbt-acceptatie onder hetero- en cisgender personen. Daarna bekijken we in hoeverre draagvlak bestaat voor acties om de verenigingssport meer inclusief te maken richting lhbt+-personen en wat clubs hierin al doen. We zullen in het bijzonder focussen op de (veranderende) sportcultuur in mannen-teamporten en het mannenvoetbal.

Sportdeelname en ervaren lhbt+-negativiteit op de sportvereniging

Homo- en biseksuele mannen en vrouwen sporten niet minder dan heteroseksuele seksegenoten: ongeveer de helft van alle subgroepen naar gender en seksuele voorkeur is wekelijks actief. Wel zijn vooral homomannen in vergelijking met heteromannen wat minder vaak lid van een sportvereniging. Zij zijn met

name minder actief in traditionele mannen-sporten zoals voetbal (Elling et al., 2020; Creemers & Elling, nog te verschijnen). Lesbische vrouwen zijn juist relatief sterk vertegenwoordigd in (traditionele mannensporten) verenigingsverband. Van transgender personen zijn geen representatieve cijfers over hun (verenigings)sportdeelname beschikbaar. Wel blijkt uit onderzoek dat veel transgender personen (en met name transvrouwen) sport als een extra onveilige omgeving beschouwen (o.a. Anderson & Travers, 2017; Jones et al., 2017; Elling, 2012). Dit maakt het waarschijnlijk dat transgender personen - en zeker transvrouwen - relatief weinig sporten in competitief wedstrijd-/verenigingsverband.

Waarom is lesbisch zijn in voetbal normaal, maar homo zijn niet?

De verschillen in verenigingslidmaatschap en deelname aan traditionele mannensporten kennen een historische grondslag. Homomannen worden van oudsher beschouwd als 'minder mannelijk' of als 'vrouwelijk' en lesbische vrouwen juist als 'minder vrouwelijk' of 'mannelijk' (Elling, 2018). De meeste sporten zijn uitgevonden voor en door mannen en vooral competitieve wedstrijdport was in veel sporten lange tijd voorbehouden aan mannen en werd ingezet om jongens tot 'echte' mannen te maken en homoseksualiteit tegen te gaan (Crosset, 1990). Zowel vrouwen als homomannen werden dan ook als minder

Deelname aan wedstrijdport door transgender personen kent extra uitdagingen

of niet geschikt gezien voor zogenoemde 'mannensporten'. Jongens leren al op jonge leeftijd dat 'homo' geen compliment, maar een scheldwoord is op het schoolplein en in de sport, onder meer om slechte acties of een te soft mentaliteit aan te duiden. Homomannen krijgen daarmee de boodschap dat dergelijke 'machosporten' geen omgevingen zijn waar zij welkom zijn en dat ze die maar beter kunnen mijden (vgl. 'homophobiaphobia', Plummer, 2006; Elling et al., 2020).

Waar mannelijke voetballers vooral werden geassocieerd met heteroseksualiteit, werden vrouwen die voetballen er vrijwel automatisch van 'verdacht' lesbisch te zijn (Caudwell, 1999; Elling et al., 2017). Zo'n normatief beeld heeft ertoe geleid dat veel heteroseksuele meisjes en vrouwen niet mochten/wilden voetballen, terwijl lesbische meisjes en vrouwen zich juist wel aangetrokken voelden tot voetbal. Ze konden zich afzetten tegen het maatschappelijke stereotype van de 'vrouwelijke vrouw' en het was bovendien een plek waar ze andere lesbische vrouwen konden ontmoeten (zie ook Hekma, 1994). Dat wil niet zeggen dat lesbische vrouwen in de verenigingssport niet te maken hebben (gehad) met homonegativiteit. Juist hun relatief grote aanwezigheid en zichtbaarheid als spelers en/of coaches kan aanleiding zijn voor alledaagse negatieve uitingen door andere sporters (m/v), officials en/of publiek, zowel live als via sociale media (vgl. Hekma, 1994; Kian et al., 2011; Norman, 2011).

Aangezien onderscheid naar mannen en vrouwen in de verenigingssport een fundamenteel organisatiekenmerk is - denk aan aparte kleedkamers en de man-vrouw-

³ Dit blijkt uit secundaire analyses van het Mulier Instituut van data van de Gezondheidsenquête van het CBS i.s.m. het RIVM van 2014-2020. Voor de officiële cijfers voor wekelijkse sportdeelname maakt het RIVM alleen onderscheid naar seksuele 'geaardheid': tussen heteroseksueel en lesbisch/homoseksueel/biseksueel (> 12 jaar). Zie <https://www.sportenbewegeningcijfers.nl/kernindicatoren/sportdeelname-wekelijks>. Dan blijkt die laatste groep zelfs iets vaker wekelijks actief dan de - gemiddeld oudere - heterogroep.

indeling van de wedstrijdssport – kent deelname door transgender personen extra uitdagingen (Anderson & Travers, 2017; Elling, 2012). Vooral de deelname van transgender vrouwen in de vrouwensport gaat gepaard met strijd en weerstand, aangezien hun sportdeelname aan vrouwencompetities als oneerlijk wordt gezien vanwege de biologische voordelen die zij zouden hebben. Dit speelt op alle niveaus van wedstrijdssport, maar heeft de afgelopen jaren ook veel media-aandacht gekregen vanwege ontwikkelingen in de inclusie of uitsluiting van transgender vrouwen in de topsport.

Deze maatschappelijke denkbeelden over sport, gender en seksuele voorkeur zijn van invloed op de heersende sportculturen en daarmee op (het vermijden van) ervaringen met lhbt+-negativiteit.

Ervaring en omgang met (verwachte) lhbt+-negativiteit

Passend bij de bovengenoemde normatieve beelden hebben homo- en biseksuele mannen en transvrouwen het vaakst te maken gehad met negatieve uitingen gerelateerd aan hun seksuele voorkeur of genderidentiteit (zie figuur 6.1; zie ook Elling et al. 2020; Cremers & Elling, 2021b). De negatieve uitingen waarmee lhbt-personen te maken krijgen variëren van relatief vaak voorkomende algemene of persoonsgerichte opmerkingen of grappen (microagressies) tot bedreiging en geweld.

Zo heeft drie kwart van de homo-/biseksuele mannen te maken gehad met algemene

grappen of opmerkingen, zijn vier op de tien homo-/biseksuele mannen weleens uitgescholden en kregen twee op de tien te maken met bedreigingen en/of geweld. De helft van de transgender vrouwen heeft in de sport te maken gehad met persoonlijk gerichte grappen of opmerkingen en bijna een op de drie is wel eens uitgescholden of nageroepen in de sport. Enkele voorbeelden van dergelijke negatieve ervaringen⁴:

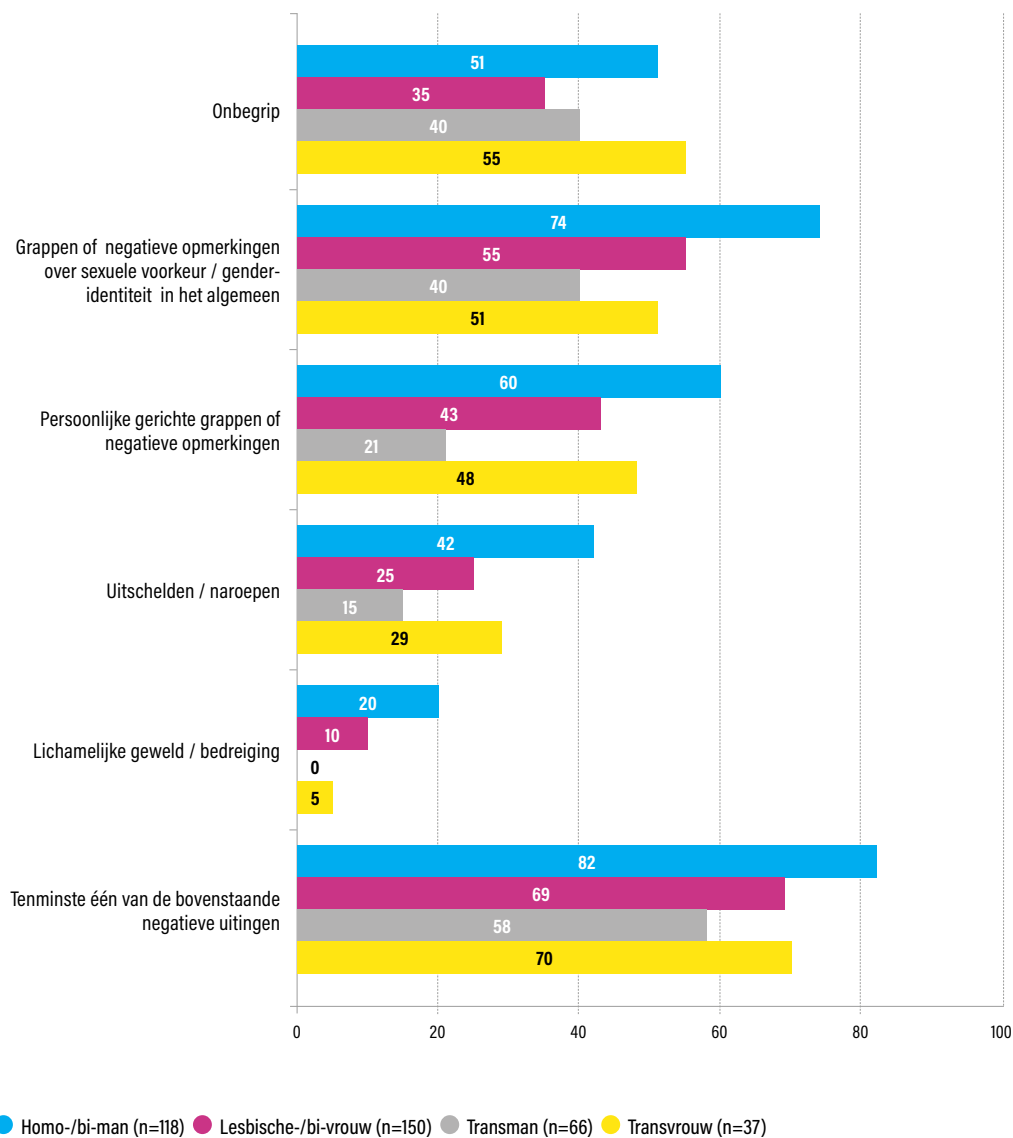
'Ik ben een fanatiek sporter in verschillende takken van sport. Homo- en biseksualiteit is bij veel takken heel vaak nog een taboe. Ik ben biseksueel en door mijn geaardheid heb ik in het verleden mijn lidmaatschap bij een voetbalvereniging opgezegd vanwege de opzichtelijke en beledigende dingen omtrent het onderwerp.' (Biseksuele man, 45-54 jaar)

'Het is nog steeds moeilijk om homo te zijn. Ik ben een keer tegen mijn hoofd geslagen omdat ik homo ben, en dat vond ik echt erg. Voor de rest is het best veilig, het ligt er echter ook aan waar je bent en hoe je doet, niet te opvallend.' (Homo-/biseksuele man, 25-34 jaar)

'Ik had mij aangemeld bij een voetbalclub en wilde bij de jongens voetballen. Zelf ben ik trans man van 18. Dit speelde een paar jaar geleden. Ik ben geweigerd, omdat ik trans ben.' (Transgender man, 18-29)

'Ben gestopt bij een lokale stepvereniging na ongepast gedrag van meerdere personen binnen de vereniging.' (Transgender vrouw, 30-44 jaar)

Figuur 6.1 Reacties vanwege seksuele voorkeur bij sportbeoefening in groepsverband, onder homo- en biseksuele mannen en vrouwen, transmannen en transvrouwen.

Bron: Dataverzameling over lesbische, homoseksuele en biseksuele personen, 2019 (online panelonderzoek *Motivaction*) & data over transgender personen 2020 (open online werving *TNN*), Mulier Instituut.

⁴ Citaten in dit hoofdstuk zijn terug te vinden in Elling et al. (2020) en Cremers & Elling (2021).

Wanneer lhbt+-personen te maken hebben met negatieve uitingen, kunnen zij lang niet altijd rekenen op steun vanuit de sportvereniging. Op vier van de tien homonegatieve incidenten blijkt helemaal niemand te reageren (Elling et al., 2020). Uit figuur 6.2 blijkt dat wanneer er wel op gereageerd wordt, dit het vaakst wordt gedaan door medesporters. Scheidsrechters en trainers reageren vaak helemaal niet.

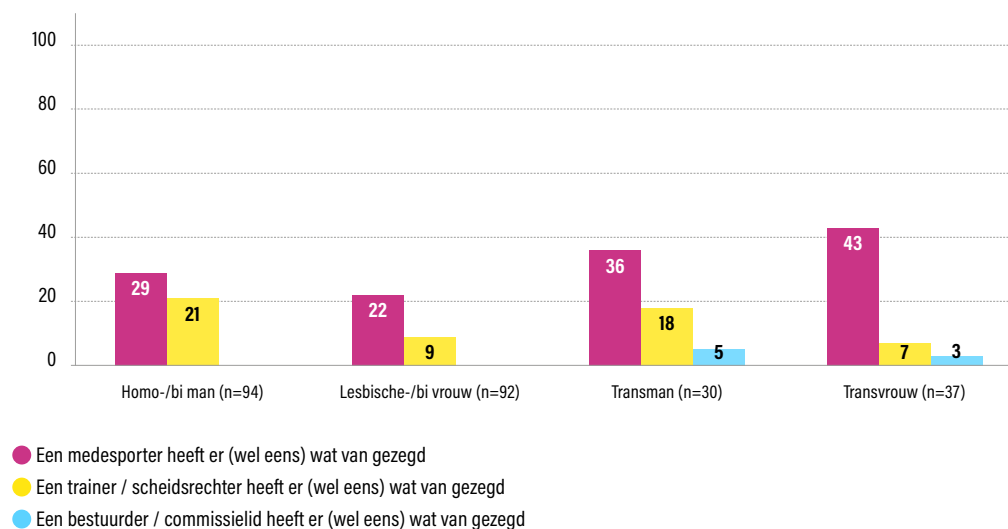
De mate waarin lhbt+-personen het risico lopen dat ze te maken krijgen met persoonlijk op hen gerichte lhbt+-negativiteit, lijkt te worden beïnvloed door de mate waarin iemand 'opvalt'. Veel lhbt+-personen hebben manieren gevonden om negatieve lhbt+-uitingen te vermijden of hiermee om te gaan. Sommigen houden hun seksuele voorkeur bewust verborgen en/of passen zich aan op de gangbare – gender- en heteronormatieve – omgangsnormen.

'Ik heb nog nooit problemen ervaren. Nergens niet. Soms moet je gewoon even iets minder opvallen. De één noemt dat aanpassen de ander ik val even wat minder op. Zowel hetero als homo vind ik dat je je gewoon moet gedragen wat betreft klef gedoe. Doe je normaal dan is er niks aan de hand. En over alles worden grappen gemaakt dus ik trek me niks aan van wat anderen zeggen.' (Lesbische vrouw, 35-44 jaar)

'Ik heb geen t-shirt aan waarop staat dat ik homo ben.' (Homoseksuele man, 35-44 jaar)

Voorals biseksuele mannen blijken relatief vaak actief in de reguliere mannen(team)sportverenigingen, waarbij ze hun seksuele voorkeur

Figuur 6.2 Reacties uit omgeving bij homo- en biseksuele mannen en vrouwen, transmannen en transvrouwen die wel eens negatief bejegend zijn (in procenten, meer antwoorden mogelijk)

Bron: Dataverzameling over lesbische, homoseksuele en biseksuele personen, 2019 (online panelonderzoek Motivaction) & data over transgender personen 2020 (open online werving TNN), Mulier Instituut.

Noot: 'Een bestuurslid/commissielid heeft er (wel eens) wat van gezegd' was geen antwoordmogelijkheid voor homo-/bi-mannen en lesbische/bi-vrouwen.

vaker bewust verborgen houden. Zoals hierboven al benoemd zijn lesbische vrouwen in sportteams bij reguliere verenigingen minder 'opvallend', omdat ze vaak niet de enige zijn en soms – met name bij voetbalverenigingen – zelfs in de meerderheid. Ook dan kunnen ze juist een doelwit zijn voor microagressies.

Het principe van 'niet willen opvallen' geldt veelal in nog sterkere mate voor transgender personen. Zowel in de periode van transitie als daarna hebben (oudere) transgender personen echter lang niet altijd de keuze om 'niet op te vallen', wat hen kwetsbaarder maakt voor microagressies en discriminatie.

'Sport is mijn uitlaatklep, maar werd ook een confrontatie met mijn bouw. Dus ik moest me inhouden in krachtsport en ben meer gaan hardlopen. Tijdens hardlopen kijken mensen nogal naar me. Soms vind ik het moeilijk om dat te negeren en heb ik er minder plezier in, soms geeft het juist kracht en bevordert het mijn plezier.' (Transgender vrouw, 30-44 jaar)

'Ik ben eerst 10 jaar gestopt. [...] uiteindelijk de drempel overwonnen en gekozen voor wedstrijdzwemmen. Maar na mijn 1e wedstrijd werd ik gediskwalificeerd, vanwege het dragen van een dubbele zwembroek voor mijn prothese (het gaat hier om recreatief niveau).

Na de nodige inspanning van TNN en het bestuur, heb ik tijdelijk een beperkte uitzondering gekregen van de KNZB en ga ik na 5 jaar het volgende week weer eens proberen. Ik heb er wel een trauma aan over gehouden, om in een vol zwembad, ten overstaan van iedereen, gediskwalificeerd te worden om de voor mij meest kwetsbare reden, namelijk om datgene dat ik bij de geboorte niet heb mee gekregen. Ik vond het zeer beschamend en kwetsend.' (Transgender man, 45-65 jaar)

Naast het verbergen van de seksuele voorkeur of genderidentiteit is het vermijden van bepaalde takken van sport en/of sportverenigingen een manier van omgang met verwachte of ervaren homo-/transnegativiteit. Vooral homo- en biseksuele mannen en transgender personen geven relatief vaak aan dat ze bepaalde sporten (mannensporten) en contexten (sportverenigingen) bij voorbaat mijden (Cremers & Elling, 2021; Elling et al., 2020). Zo kiest een op de vijf homo-/biseksuele mannen vanwege hun seksuele voorkeur voor een 'homovriendelijke sportcontext', zoals een homosportvereniging, waarin ze open (kunnen) zijn over hun seksuele voorkeur (zie ook Elling et al., 2021).

'Ik zou bijvoorbeeld nooit op een 'hetero' macho sport als voetbal gaan bij een 'gewone' voetbalclub, vanwege de manier waarop medespelers en supporters met homoseksualiteit om gaan.' (Homoseksuele man, 55-64 jaar)

Veel transgender personen kiezen bewust voor een individuele sport en mijden – al dan niet tijdelijk – de (verenigings)sport en sporten met een strikte indeling naar

geslacht. Ongeveer een kwart is ooit gestopt bij een vereniging vanwege hun transgender achtergrond. Net als homo- en biseksuele mannen en vrouwen zoeken en vinden veel transgender personen alternatieve, als sociaal veiliger ervaren sportomgevingen, waaronder specifieke sporten (o.a. quidditch of rollerderby) en (lhb)t+-initiatieven (Cremers & Eling, 2021).

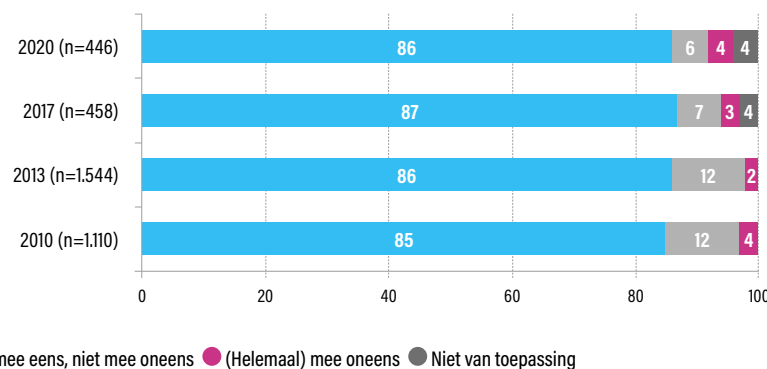
'Verdere keuzes om aan te sluiten bij een keer sporten zijn voor mij onder de voorwaarde dat geslacht niet de hoofdrol hoeft te spelen. Jeu de boules of bowlen gaat makkelijker dan een avondje rugby met vrienden. Ook al lijkt rugby mij een leuke sport, ik durf daar nu niet de stap toe te zetten.' (Transgender man, 18-29 jaar)

'Hoewel ik geen openlijke hostiliteit heb ervaren, kunnen mensen die gewoon nieuwsgierig zijn erg invasieve en persoonlijke vragen stellen. Dit mijnd ik liever in het geheel.' (Transgender man, 30-44 jaar)

'Ik sport in een gemengde groep (wel hoofdzakelijk vrouwen). Dan is er geen gedoe over mijn identiteit.' (Transgender vrouw, 45-64 jaar)

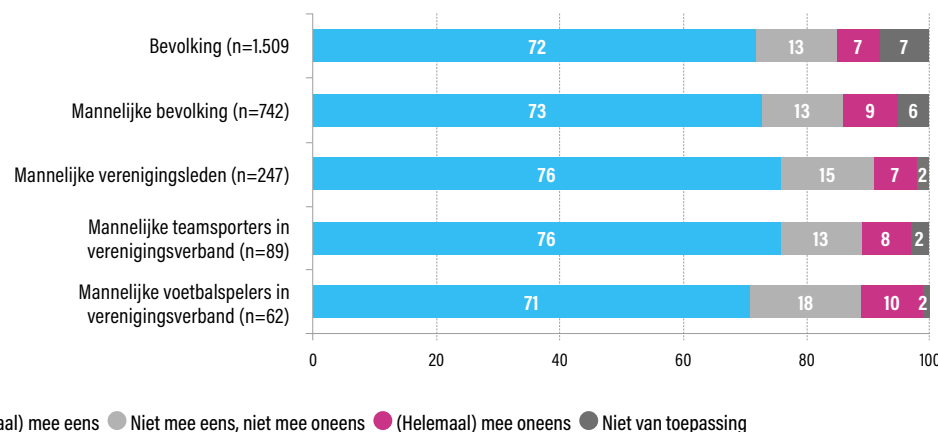
'[Ik sport in een transgender groep vanwege] Een gevoel van veiligheid. Als in: geen scheve/vragende blikken door het niet kunnen plaatsen van je genderidentiteit.' (Transgender man, 18-29 jaar)

Figuur 6.3 'Ik zou er geen enkel probleem mee hebben wanneer een medesporter aangeeft homoseksueel te zijn,' volgens sportverenigingsleden in 2020, 2017 en sporters in 2013, 2010 (in procenten)

Bron: Nationaal Sportonderzoek (NSO, onlinepanelonderzoek Ipsos), voorjaar 2020, najaar 2017, najaar 2013 & 2010. Bewerking: Mulier Instituut. Noot: 2020 betreft enkel verenigingssporters. In 2010 en 2013 was niet van toepassing geen antwoordmogelijkheid.

Figuur 6.4 'Het zou mij niets uitmaken om samen met een homoseksuele/lesbische sporter van hetzelfde geslacht te douchen,' volgens Nederlandse bevolking, met uitsplitsingen naar verschillende sportcontexten (in procenten)

Bron: Nationaal Sportonderzoek (NSO, onlinepanelonderzoek Ipsos), voorjaar 2020. Bewerking: Mulier Instituut.

Deze bevindingen laten zien dat het sportgedrag van lhbt+-personen op verschillende manieren (onbewust) wordt beïnvloed door (hoe groot zij de kans achten op) microagressies en dat zij veelal manieren hebben gevonden om zich aan te passen. Met name voor mannen blijkt openlijk homo- of biseksueel zijn op een sportvereniging niet overall even makkelijk. Ook transgender personen ervaren sportverenigingen lang niet altijd als toegankelijk. Daarom vermijden velen bepaalde sportomgevingen of houden ze hun 'afwijkende' seksuele voorkeur zo veel mogelijk verborgen en passen ze hun uiterlijk en gedrag genderconform aan.

Acceptatie: Samen douchen geen probleem

Naast de perceptie en ervaringen van lhbt+-personen is het ook interessant om te kijken hoe – hoofdzakelijk heteroseksuele en cisgender – verenigingssporters aankijken tegen lhbt+-inclusie in hun sport en op hun vereniging.⁵

De algemene acceptatie van homo- en biseksualiteit in de Nederlandse sport lijkt redelijk groot en stabiel. Sinds 2008 geeft steeds een ruime meerderheid van de Nederlandse sporters aan dat ze er geen probleem mee hebben wanneer een medesporter aangeeft homoseksueel te zijn (zie figuur 6.3).

Ook heeft een ruime meerderheid van de respondenten er geen probleem mee om samen met een homo- of biseksuele persoon of teamgenoot te douchen (zie figuur 6.4). Deze mening is breed gedragen onder zowel

⁵ Er zijn nog slechts beperkte data beschikbaar over de attitudes van Nederlandse sporters ten aanzien van transgender personen.

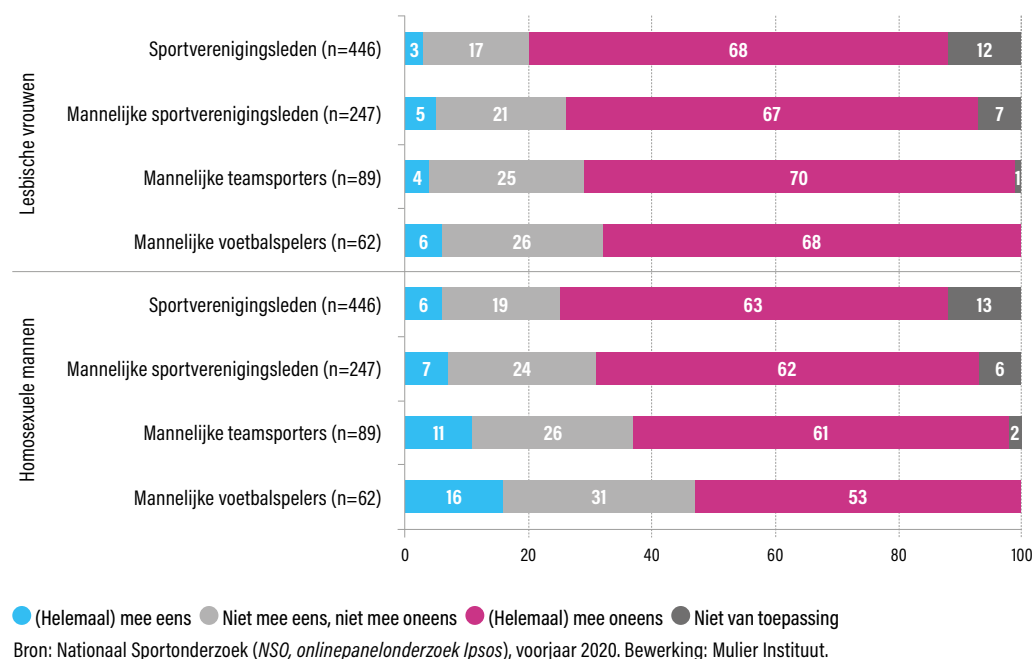
mannen als vrouwen en onder zowel team-sporters als niet-teamsporters.

De cijfers suggereren dat homo- en biseksualiteit overal binnen de sport, bij zowel mannen als vrouwen, in dezelfde mate wordt geaccepteerd. Toch wordt er verschillend gedacht over hoe makkelijk het is om open te zijn over seksuele voorkeur of genderidentiteit. Onafhankelijk van de sportcontext denkt de meerderheid dat het geen enkel probleem is voor lesbische vrouwen om open te zijn over hun seksuele voorkeur (zie figuur 6.5). Wanneer het homoseksuele mannen betreft, zijn er verschillen per sportcontext. Mannelijke teamsporters en vooral voetballers denken in veel grotere mate dat het een probleem is om open te zijn over seksuele voorkeur.

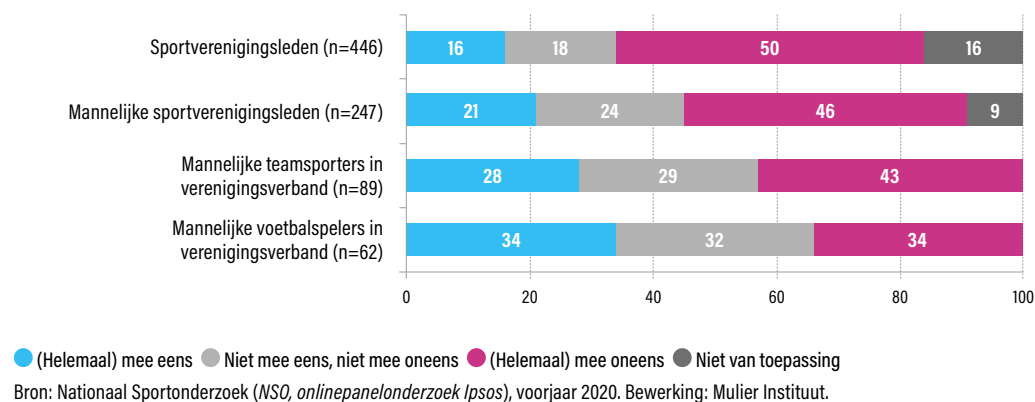
Hoewel de algemene acceptatie binnen de gehele verenigingssport dus groot is, lijkt het niet op iedere plek even gemakkelijk om open te zijn over seksuele voorkeur of genderidentiteit. De bevindingen laten zien dat in de sportcontexten die homo- en biseksuele mannen vaker mijden of waarin zij hun seksuele voorkeur vaker verborgen houden, ook relatief vaak microagressies voorkomen.

Onder mannelijke teamsporters, en opnieuw voetballers in het bijzonder, worden veel vaker regelmatig grappen of negatieve opmerkingen over homoseksualiteit gemaakt dan onder andere sporters (zie figuur 6.6). Dit blijkt ook uit een bevraging onder verenigingsbestuurders (zie figuur 6.7).

Figuur 6.5 'Het is voor lesbische vrouwen/homoseksuele mannen binnen mijn vereniging een probleem om voor hun seksuele voorkeur uit te komen' volgens Nederlandse verenigingssporters, met uitsplitsingen naar verschillende sportcontexten (in procenten)

Figuur 6.6 'In mijn sportgroep worden regelmatig grappen of negatieve opmerkingen gemaakt over homoseksualiteit' volgens sportverenigingsleden, met uitsplitsingen naar verschillende sportcontexten (in procenten)

In werkelijkheid worden waarschijnlijk nog meer homonegatieve opmerkingen en grappen gemaakt, aangezien lang niet iedereen dergelijke uitgingen als een vorm van homonegativiteit ziet. Het besef dat ook deze uitingen vaak een vorm van homonegativiteit zijn, lijkt echter te groeien. Dit blijkt uit een bevraging onder verenigingsbestuurders. Het aandeel verenigingsbestuurders dat aangeeft dat homonegatieve uitingen voorkomen op hun vereniging is namelijk toegenomen (zie figuur 6.7). Deze toename lijkt eerder te verklaren door een grotere bewustwording (zie ook hoofdstuk 5) en een wat aangepaste vraagstelling dan doordat er daadwerkelijk meer homonegatieve grappen en opmerkingen worden gemaakt (Cremers & Elling, 2021a). De cijfers uit 2021 zijn waarschijnlijk een betere weergave van de werkelijkheid dan de cijfers uit eerdere jaren.

Beleid op sportverenigingen & lhbt+-inclusie

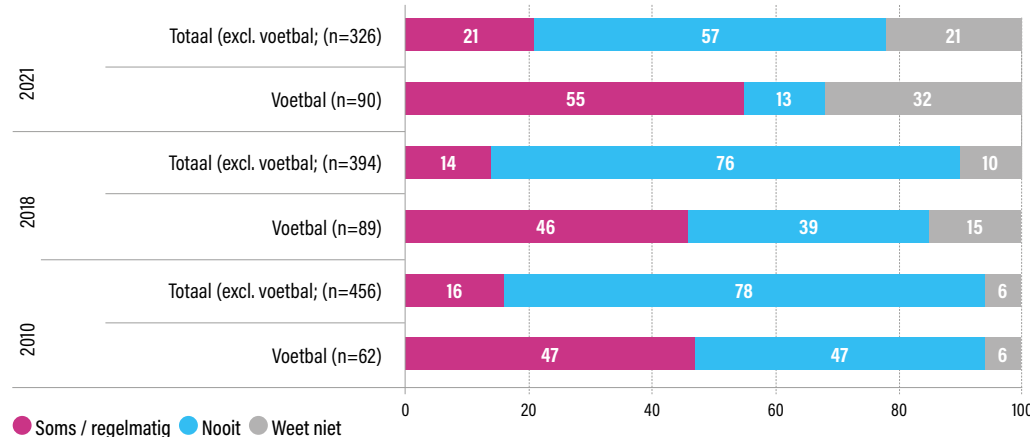
Drie op de tien verenigingen hebben beleid om discriminatie tegen te gaan (30%, niet in figuur). Bij 22 procent is dit beleid ook expliciet gericht op seksuele voorkeur. Voetbalverenigingen hebben vaker dergelijk beleid dan andere verenigingen (zie figuur 6.8). In vergelijking met 2010 is het aantal verenigingen met beleid toegenomen. Opvallend is dat het aantal voetbalverenigingen met antidiscriminatiebeleid ten opzichte van 2018 (70%) iets lijkt te zijn gedaald, terwijl de stijging onder de overige verenigingen doorzette.

Hoewel de meerderheid van de verenigingen niet over expliciet antidiscriminatiebeleid beschikt, vindt ook een ruime meerderheid van zowel de verenigingsbestuurders als de leden het wel belangrijk dat er aandacht is voor inclusie en het tegengaan van discriminatie binnen hun tak van sport of sportvereniging (resp. 75% en 68%, niet in figuur; Cremers & Elling, 2021a). Een derde van de verenigingsbestuurders en vrijwel alle bestuurders van voetbalverenigingen die dit belangrijk vinden, vinden ook dat er expliciete aandacht moet komen voor inclusie op basis van seksuele voorkeur. Tegelijkertijd zijn er ook verenigingsbestuurders die de aandacht voor discriminatie overtrokken vinden (Cremers & Elling, 2021a). Ook zijn verenigingsbestuurders niet altijd van mening dat het tegengaan van discriminatie ook in beleid moet worden gevat. Sommige bestuurders vinden dat dergelijk beleid het thema alleen maar onnodig onder het vergrootglas legt. Anderen geven aan dat ze actie zullen ondernemen wanneer daar binnen de vereniging directe aanleiding voor is (Cremers & Elling, 2021a; zie ook hoofdstuk 5).

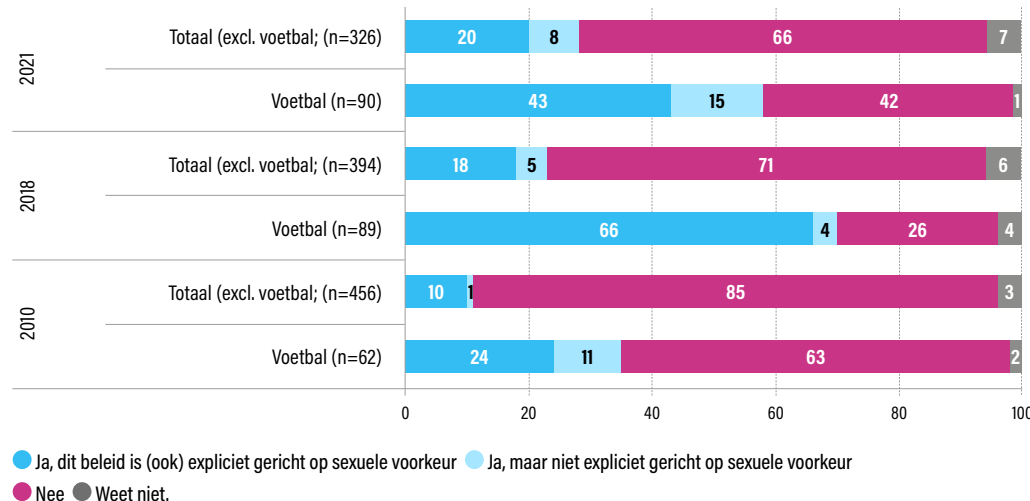
Bestuurders, maar ook leden, zijn (ongeacht tak van sport) geneigd het probleem buiten respectievelijk zichzelf, het team en de vereniging te plaatsen en te zien als iets wat bij anderen voorkomt. En als het al binnen hun eigen team of vereniging voorkomt, zien zij het vaak als 'niet verkeerd bedoeld' (Elling & Cremers, 2022). Deze houding is ook terug te zien in de mate van steun voor maatregelen ter bevordering van homo-acceptatie (zie figuur 6.9). Ongeacht de tak van sport hebben algemene maatregelen die

Figuur 6.7 Mate waarin bij voetbal- en overige sportverenigingen grappen of negatieve opmerkingen gemaakt worden over homo-/biseksualiteit, volgens verenigingsbestuurders, in 2021, 2018 en 2010 (in procenten)

● Soms / regelmatig ● Nooit ● Weet niet
 Bron: Mulier Instituut, Verenigingspanel, zomer 2021, voorjaar 2018, 2010.
 Noot: Vraagstelling 2010, 2018: 'In hoeverre komt homonegativiteit (bijv. het maken van algemene grappen of opmerkingen als 'homo') voor binnen uw vereniging?'; Vraagstelling 2021: 'In hoeverre worden er in uw vereniging (afgezien van de periode van sluiting i.v.m. corona) grappen of negatieve opmerkingen gemaakt over homo-/biseksualiteit?'

Figuur 6.8 Mate waarin sport- en voetbalverenigingen expliciet beleid hebben voor het tegengaan van discriminatie, volgens verenigingsbestuurders, in 2021, 2018 en 2010 (in procenten)

● Ja, dit beleid is (ook) expliciet gericht op seksuele voorkeur ● Ja, maar niet expliciet gericht op seksuele voorkeur ● Nee ● Weet niet.
 Bron: Mulier Instituut, Verenigingspanel, zomer 2021, voorjaar 2018, 2010.

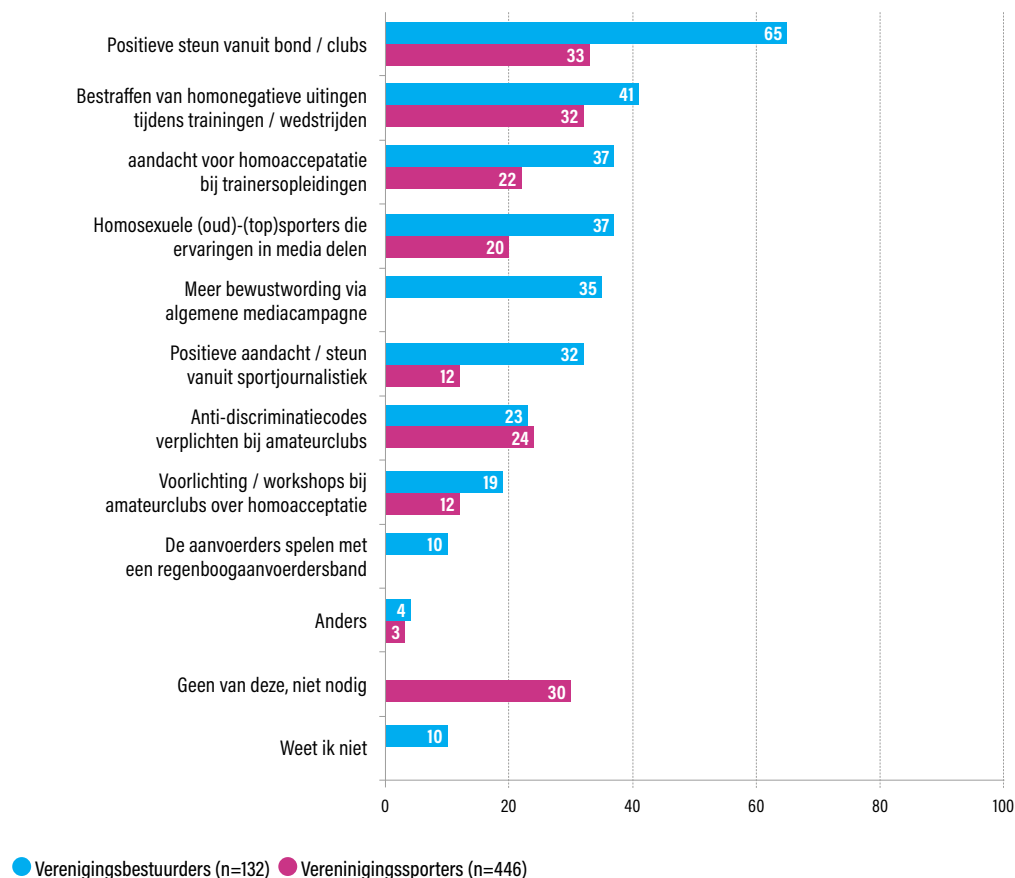
Genderneutrale kleedkamers

De kleedkamer, en al helemaal de douche, kan voor transgender personen een plek zijn waar ze zich niet comfortabel of zelfs onveilig voelen. Ze worden daar gedwongen zich als man of vrouw te identificeren. Zeker wanneer transgender personen (nog) geen (volledige) transitie hebben afgerond, hebben zij lichaamskenmerken die niet (geheel) overeenkomen met het gender waarmee zij zich identificeren. Sommigen willen of kunnen zich ook niet als eenduidig man of vrouw presenteren. Ongeacht of clubgenoten dit accepteren of niet, kan dit voor transgender personen ongemakkelijk zijn. Voor velen is het gebruik van een genderneutrale kleedkamer daarom een oplossing. Onder verenigingssporters stijgt het draagvlak voor genderneutrale toiletten en kleedruimtes: in 2017 gaf ongeveer een kwart van de sporters aan dit te steunen; in 2020 was dit ongeveer de helft. Eén op de vijf is expliciet tegen (Cremers & Elling, 2020).

genomen kunnen worden door de bond of media een groter draagvlak dan maatregelen op clubniveau. Dus hoewel voetbalbestuurders meer noodzaak zien voor inclusie in hun tak van sport, denken ze niet dat dit op hun eigen vereniging van toepassing is. Dit patroon is vergelijkbaar met het draagvlak voor maatregelen ter bestrijding van racisme (zie hoofdstuk 5). Zowel bestuurders als leden zien positieve aandacht en steun vanuit de sportbond of club als de belangrijkste maatregel (zie figuur 6.9), gevolgd door het bestraffen van homonegatieve uitingen en homonegatief gedrag tijdens trainingen en wedstrijden en aandacht voor homoacceptatie bij trainersopleidingen. Daarnaast is er onder verenigingssporters toenemend draagvlak voor een genderneutrale kleedkamer (niet in figuur; zie tekstkader) ←.

Figuur 6.9. Maatregelen die bijdragen aan het vergroten van homoacceptatie in hun tak van sport, volgens amateurverenigingsbestuurders (basis: clubs die aandacht voor inclusie/discriminatie lesbische en homo-/biseksuele personen belangrijkvinden of hier neutraal over zijn) en verenigingssporters

Bron: Mulier Instituut, Verenigingspanel, zomer 2021 & Nationaal Sportonderzoek (NSO, online panelonderzoek Ipsos) voorjaar 2020.

Noot: Verenigingsbestuurders konden een onbeperkt aantal antwoorden aankruisen, sportverenigingsleden maximaal drie. De antwoorden 'positieve aandacht/steun vanuit sportjournalistiek/sportpraatprogramma's' en 'aanvoerders spelen met een antiracismeaanvoerdersband' waren geen antwoordmogelijkheden bij sportverenigingsleden.

Scheidsrechters zouden moeten ingrijpen wanneer sporters 'homo' of 'mietje' gebruiken als scheldwoord

De steun voor de maatregel om te sanctioneren bij homonegatief gedrag wordt benadrukt door de bevinding dat een meerderheid van de verenigingssporters vindt dat scheidsrechters zouden moeten ingrijpen wanneer sporters 'homo' of 'mietje' gebruiken als scheldwoord. Mannelijke teamsporters, en opnieuw voetballers in het bijzonder, zijn minder vaak van mening dat daarbij moet worden ingegrepen (zie figuur 6.10).

Mogelijk invloed van maatregelen

Discriminatie bestraffen kan helpen het aantal discriminatiegevallen te verminderen (Barron & Hebl, 2013). Wanneer scheidsrechters en/of trainers consequent een sanctie uitdelen als iemand scheldt met 'homo', kan dat ervoor zorgen dat dit minder gebeurt. Het gebruik van sancties lijkt minder geschikt bij impliciete homonegativiteit, zoals het maken van een stereotype 'homograp'. Die worden minder eenduidig als homonegativiteit (h)erkend. Is het wenselijk om het maken van grappen (ook al zijn ze onwenselijk) strafbaar te stellen? En waar ligt dan de grens?

Hoewel bestraffen dus niet altijd een goed middel is bij impliciete lhbt+-negativiteit, kan het bestraffen van expliciete lhbt+-negativiteit mogelijk bijdragen aan meer inclusie en een afname van de impliciete negativiteit (Barron & Hebl, 2013). Hiermee wordt namelijk de norm gesteld dat homonegativiteit geen plaats heeft binnen de verenigingscultuur. Wel moet dan voor leden en publiek bij wedstrijden duidelijk zijn dat bepaalde grappen of opmerkingen ook een homonegatieve lading hebben. Is dat niet het geval, dan zullen er waarschijnlijk ook niet minder gemaakt

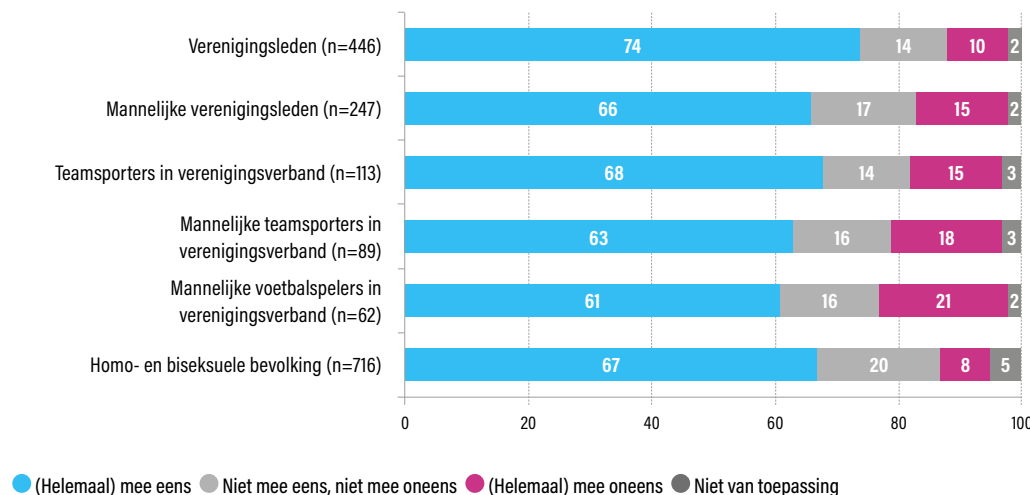
worden. Enkel het bestraffen van negativiteit volstaat dus niet.

Ook de algemenere maatregelen, zoals positieve aandacht vanuit bonden en clubs, media-aandacht en campagnes met regenboogvlaggen, kunnen bijdragen aan het stellen van de norm dat iedereen ongeacht seksuele voorkeur en genderidentiteit welkom is binnen de vereniging en dat discriminatie niet wordt getolereerd. Daarover zijn sportverenigingsleden het vaak al eens. De winst kan worden geboekt in het creëren van bewustzijn over juist dat ene onschuldig bedoelde homograpje binnen het eigen team (waar immers toch geen homo's inzitten, dus dat kan geen kwaad) ertoe kan leiden dat lhbt+-personen zich niet welkom voelen. En dat dit daarmee bijdraagt aan een minder toegankelijk en sociaal veilig sportklimaat.

De paradox is dat de steun voor maatregelen die een bijdrage kunnen leveren aan een positiever klimaat voor lhbt+-personen op verenigingsniveau relatief laag is. Leden zijn zich er vaak niet van bewust dat zij zelf een onderdeel (kunnen) zijn van een niet-inclusieve sportcultuur, dus denken zij een dergelijke maatregel niet nodig te hebben. Wanneer er geen expliciete homonegativiteit voorkomt op de vereniging, is het immers geen probleem om uit de kast te komen, zo is de redenatie:

'Ik vind dat er overdreven aandacht voor wordt gevraagd. Normaal gedrag wordt geaccepteerd maar hoe meer aandacht hoe meer ernaar gekeken wordt en op een vergrootglas wordt uitgemeten.' (Bestuurder watersportvereniging)

Figuur 6.10 'Ik vind dat scheidrechters moeten ingrijpen wanneer sporters 'homo' of 'mietje' gebruiken als scheldwoord', volgens Nederlandse bevolking, met uitsplitsingen naar verschillende sportcontexten (2020), en volgens homo- en biseksuele bevolking (2019) (in procenten)

Bron: Nationaal Sportonderzoek (NSO, onlinepanelonderzoek Ipsos), voorjaar 2020. & LHB datacollectie 2019 (onlinepanelonderzoek Motivaction). Bewerking: Mulier Instituut.

'Ik vind discriminatie en inclusie een non-issue. Het is geen probleem en de normaalste zaken van de wereld. Waarom moet er dan zo nadrukkelijk aandacht voor zijn? Doe maar gewoon.' (Bestuurder roeivereniging)

Juist maatregelen op verenigingsniveau kunnen bijdragen aan het doorbreken van deze denkbeelden. Daarbij moet aandacht zijn voor het vergroten van het inlevingsvermogen en de empathie, het confronteren van leden met (onbedoelde) homonegatieve uitingen en het tegengaan van denken in stereotypen, om zo (uiteindelijk) de sociale norm te veranderen (Felten et al., 2020). Dit kan mogelijk bereikt

worden door hier bij trainersopleidingen aandacht voor te hebben, maar ook via workshops of voorlichting bij verenigingen. Deze workshops kunnen niet alleen inzicht geven in de pijn en angst die lhbt+-personen ervaren wanneer zij zich niet thuis voelen of 'uit de kast' zijn bij een vereniging, maar bieden ook ruimte voor dialoog over opvattingen over homoseksualiteit en over de zin en onzin van diversiteit en inclusie. Dit kan leiden tot bewustwording, juist bij diegenen die aangeven dat ze 'geen enkel probleem hebben met homoseksualiteit', maar ook vinden dat er te moeilijk over wordt gedaan. Het openingscijfer van dit hoofdstuk laat zien dat dit kan.

Een kanttekening bij de inzet van dialoog ter bevordering van lhbt+-acceptatie is dat het, wanneer in de dialoog het idee dat homonegatieve grappen of negatieve opmerkingen erbij horen (of erger nog: dat lhbt+ iets negatiefs is) de overhand krijgt, zelfs een negatief effect kan hebben op de lhbt+-inclusie in de verenigingscultuur (Felten et al., 2015). Daarom is het van groot belang dat verenigingen dergelijke interventies niet zelfstandig uitvoeren, maar onder begeleiding van professionals die ervaring hebben met het voeren van dergelijke gesprekken.

Slotbeschouwing

De algemene lhbt+-acceptatie in de verenigingssport is relatief groot. Toch heeft de ruime meerderheid van de lhbt+-personen - in het bijzonder homomannen en transvrouwen - ervaringen met negatieve reacties over hun seksuele voorkeur of genderidentiteit in de sport. Soms is dit doelbewuste homonegativiteit of transfobie, maar veel vaker gaat het om (onschuldig bedoelde) microagressies, zoals het maken van homograppen of on gepaste vragen of opmerkingen. Dergelijke microagressies komen voor in alle sporten en verenigingen, maar maken met name onderdeel uit van de heersende cultuur in veel mannen(team)sporten. Vaak worden ze verantwoord onder het mom van dat ze niet kwaad bedoeld zijn. Maar zulke uitingen zijn zelden een compliment en homograppen benadrukken meestal het stereotype dat 'homo zijn' gelijk staat aan slechte sportieve prestaties. Daarnaast ontbreekt het vaak aan bewustzijn dat er voor lhbt+-personen op een sportvereniging altijd de mogelijkheid bestaat

dat een medespeler, supporter of tegenstander iets negatiefs zegt over zoiets kwetsbaars als je seksuele voorkeur of genderidentiteit. Daardoor kunnen onschuldig bedoelde grappjes een grote impact hebben op het gevoel van acceptatie en van veiligheid, zeker wanneer een lhbt+-persoon nog 'in de kast zit'. In combinatie met het feit dat homo zijn in de reguliere mannen(team)sport jarenlang een (groter) taboe is geweest, maakt dat homoen biseksuele mannen zich niet zonder meer vrij voelen om daar te gaan sporten.

Dat homo- en biseksuele mannen zich niet altijd 'thuis voelen' in reguliere (team)sportverenigingen betekent echter niet dat mannelijke teamsporters vaker homofob zijn. De empirische bevindingen onderschrijven deels de ook in diverse andere landen vastgestelde (toegenomen) homoacceptatie in mannen-teamporten (zie ook 'inclusive masculinity' in Anderson & McCormack, 2018). De algemene homoacceptatie is groot, ook onder mannelijke teamsporters. Tegelijkertijd laten de data zien dat mannenteamsporten nog steeds de plek zijn waar de meeste homonegatieve microagressies voorkomen.

Transgender personen - met name transvrouwen - hebben relatief vaak te maken met negativiteit rondom hun transgender achtergrond. Zij lopen in verschillende fasen van het (deels) veranderen van hun sociale genderidentiteit en -expressie tegen zulke grote belemmeringen aan dat ze zich lang niet altijd voldoende thuis en welkom voelen in de sport (Anderson & Travers, 2017; Cremers & Elling, 2021a). Met de groeiende steun voor genderneutrale kleedkamers onder verenigingssporters lijkt het begrip voor transgender

personen wat toe te nemen. Tegelijkertijd wordt de aandacht voor lhbt+-inclusie ook weleens als overtrokken of zelfs onzinnig beoordeeld (Cremers & Elling, 2021a).

Van belang is om te vermelden dat de heersende denkbeelden over hoe de sportcultuur binnen een bepaalde tak van sport of een bepaalde sportvereniging is, niet overeen hoeven te komen met de daadwerkelijke situatie op een sportvereniging. Wanneer bijvoorbeeld het heersende beeld is dat voetbal homo-onvriendelijk is, kan een voetbalclub nog zo inclusief zijn naar lhbt+-personen, maar zelfs dan kunnen zij een barrière ervaren om hier te gaan sporten.

De hoge mate van algemene acceptatie en de vermeende onschuld waarmee microagressies tegen lhbt+-personen vaak worden afgedaan, maken dat veel verenigingssporters en -bestuurders denken dat lhbt+-acceptatie bij hen op de vereniging geen enkel probleem is. Maar het verschilt nog sterk per vereniging of er ook daadwerkelijk lhbt+-personen lid zijn en in hoeverre die zich er welkom voelen. Openlijke lhbt+-personen zoeken een sportomgeving waarin ze zo weinig mogelijk geconfronteerd worden met al dan niet kwaad bedoelde lhbt+-negatieve uitingen. Willen verenigingen daadwerkelijk net zo toegankelijk zijn voor lhbt+-personen als voor hetero- en cisgender personen, dan zullen zij hun eigen sportcultuur tegen het licht moeten durven houden. Is deze cultuur, ondanks dat er geen incidenten rondom lhbt+-negativiteit bekend zijn, daadwerkelijk zo toegankelijk voor iedereen? En hoewel algemene maatregelen van sportbonden en de media en het bestraffen van lhbt+-negativiteit een bijdrage

kunnen leveren aan het stellen van een norm, is het juist de verenigingsspecifieke cultuur van 'zoals wij het hier doen' die implicietere vormen van lhbt+-negativiteit kan bevatten. Cultuurverandering vraagt naast algemene

aandacht en maatregelen ook om specifieke acties op verenigingsniveau, zoals in gesprek gaan en blijven over wat er nodig is om nog meer lhbt+ers zich welkom en veilig te laten voelen op de club.

Richtlijn gender- en seksediverse personen

Gesprek met Thijs de Greeff →

Onwetendheid en vooroordelen over gender en sekse leiden op de velden, langs de lijn en in de kleedkamers soms tot onbegrip en ongewenste situaties. De acceptatie van lhbt+-kinderen, -jongeren en -volwassenen in de sport is in de afgelopen twintig jaar verbeterd, maar er is nog veel winst te behalen.

Duidelijke richtlijnen over gender- en seksediverse personen is een van deze winstpunten. Daarom heeft NOC*NSF samen met de Alliantie Gelijkspele, sportbonden en belangenorganisaties een richtlijn ontwikkeld over gender- en seksediverse personen. Sportverenigingen krijgen hiermee handvatten om deze personen een warm thuis te bieden.

Voorbeelden van uitsluiting van gender- en seksediverse personen

Iedere sportbestuurder wil een sportomgeving garanderen waar leden kunnen sporten die zich verbonden voelen met de club. Zo kan iedere sporter, individueel of met anderen, sportplezier ervaren. Een inclusieve sportomgeving is een omgeving waarin sporters zich welkom voelen, geaccepteerd en gerespecteerd worden om wie ze zijn en welke keuzes ze maken.

Toch ervaren gender- en seksediverse personen soms ongewenst gedrag, negatieve opmerkingen of discriminatie. Bijvoorbeeld:

- een transgender persoon die door een trainer of instructeur structureel met de verkeerde aanspreekvormen en soms zelfs met de oude naam wordt aangesproken;
- een intersekse persoon die te horen krijgt dat die zich in de verkeerde kleedkamer bevindt;
- een non-binair persoon die tijdens het sporten wordt aange-staard door andere sporters;
- een transman in de beginfase van zijn transitie die opmerkingen van de tegenstander krijgt over het gebruik van de 'nieuwe' naam wanneer hij nog voor een damesteam speelt; of
- een transjongen die in het begin van zijn transitie, wanneer hij nog in een meisjesteam zit, te horen krijgt van de tegenstander dat het niet eerlijk is dat er een jongen meedoet.

Wat sportverenigingen kunnen doen

De Richtlijn gender- en seksediverse personen biedt verenigingsbestuurders praktische tips voor het creëren van een sociaal veilige sportomgeving. Deze tips zijn onder meer gebaseerd op de ervaringen van gender- en seksediverse personen bij sportverenigingen.

Ze gaan onder andere over de communicatie van sportverenigingen naar leden toe. De juiste aanspreekvorm gebruiken in elke vorm van communicatie (brief, e-mail en face-to-face) is voor iedereen belangrijk. Daardoor voelt een sporter zich geaccepteerd en welkom op de sportclub. In correspondentie (brieven naar leden, berichten over contributie of andersoortige communicatie) is de tip om gebruik te maken van algemene aanspreektermen voor leden. Zo voelt iedereen zich aangesproken en is de communicatie inclusief, zonder dat er nadruk ligt op verschillende aanspreekvormen.

Ook het verzamelen en wijzigen van persoonlijke gegevens kan op een inclusieve manier gebeuren. Dat ze persoonlijke gegevens moeten aanleveren aan een vereniging kan voor mensen namelijk een reden zijn om zich niet aan te melden bij een sportclub. De richtlijn geeft hier duidelijke handelingsinstructies voor. Het kan bijvoorbeeld vervelend zijn informatie te delen als:

- aanmeldformulieren uitsluitend de optie man of vrouw bevatten;
- iemands gender afwijkt van het geslacht of gender vermeld op identiteitspapieren;
- iemands gewenste naam afwijkt van de naam vermeld op identiteitspapieren.

Kleding is een herkenbare factor van sport. Denk bijvoorbeeld aan de (broek)rokjes die in het korfbal, hockey en tennis gedragen worden. (Sport)kleding is ook een manier om je als persoon

uit te drukken (genderexpressie). Voor een positieve beleving van sport is het belangrijk dat de sportkleding op dat punt geen last is voor de sporter. Rokjes of een zwempak worden doorgaans geassocieerd met vrouwelijkheid en broeken met mannelijkheid of neutraliteit. Wees je er als vereniging van bewust dat deze associatie voor iemand niet kan passen bij de gewenste genderexpressie en dat het niet voor iedereen makkelijk is om aan bepaalde maten van kledingstukken te komen. Een club kan een sporter helpen om de juiste sportkleding te vinden.

Bewustwording

Niet iedere verenigingsbestuurder zal zich in één dag bewust worden van de vooroordelen bij sporters of inzien wat maakt dat iemand zich wel of niet welkom voelt binnen de sportvereniging. Het is belangrijk om je als verenigingsbestuurder te verdiepen in dergelijke vragen. De Alliantie Gelijkspele en het bedrijf Spinck helpen sportverenigingen via bewustwordingstrainingen. Door persoonlijke verhalen worden verenigingsbestuurders zich bewuster van de ervaringen van gender- en seksediverse personen. Dit is belangrijk, omdat een verenigingsbestuurder uiteindelijk de meeste impact kan hebben op het creëren van een inclusieve sportomgeving. Door zelf het goede voorbeeld te geven, maar ook door beleid op het vlak van diversiteit en inclusie op te stellen.

Meer informatie?

Wil je meer weten over de activiteiten van de Alliantie Gelijkspele? Kijk dan op de website <https://www.alliantiegelijkspele.nl/> →. De Richtlijn gender- en seksediverse personen lees je op <https://nocnsf.nl/media/3903/richtlijn-gender-en-seksediverse-personen.pdf> →.

7. Sportverenigingen als locaties voor criminele inmenging

Vidar Stevens en Rens Cremers

Ondermijnende (georganiseerde) misdaad krijgt helaas voet aan wal in de sportwereld. In maart 2021 liet Peter Noordanus en collega's zien hoe de onderwereld zich de afgelopen tien jaar nadrukkelijker is gaan vermengen met de bovenwereld (Noordanus et al., 2021). Bijvoorbeeld binnen sportverenigingen zijn situaties waarin criminele weldoeners investeringen in accommodaties doen om geld wit te wassen of worden verenigingen gebruikt als ontmoetingsplaatsen voor criminele netwerken.

In dit hoofdstuk gaan we nader in op het thema criminele inmenging in de

amateursport. We geven de belangrijkste resultaten van een onderzoek dat is uitgevoerd in opdracht van het Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (VWS) naar de aard en omvang van criminele inmenging bij amateursportverenigingen en de weerbaarheid bij verenigingen (Bruinsma et al., 2020). Daarnaast geven we inzage in de nieuwste data over het hulpaanbod vanuit sportbonden en staan we stil bij lokale aanpakken van gemeenten die we hebben geïnterviewd of waarvan we gegevens gebruiken uit de raadsinformatiesystemen.

We bespreken eerst hoe criminele inmenging bij amateursportverenigingen eruitziet. Vervolgens gaan we in op wat verenigingen kunnen doen om zich weerbaarder te maken tegen criminele inmenging, of zij daarbij hulp willen van derden en of de lokale sportakkoorden een mogelijkheid bieden om de ondersteuning van sportverenigingen op dit thema te verbeteren. We sluiten af met een vooruitblik, waarin we volgende stappen schetsen om de aandacht voor dit thema binnen de amateursport verder te ontwikkelen. Daarin pleiten we voor een gedifferentieerde aanpak op lokaal niveau om verenigingsbestuurders zoveel mogelijk

professioneel te ondersteunen bij de thematiek van criminele inmenging.

Hoe ziet criminele inmenging eruit bij amateursportverenigingen?

Criminele inmenging kan worden beschreven als een 'gateway crime' (Stevens et al., 2021). Criminele inmenging is als een sluis waar zout water zich langzamerhand vermengt met zoet water, met als gevolg dat dit brak wordt. Het getijdenproces maakt

dat het zoete water niet gelijk verzilt. Maar wacht je te lang, dan ben je te laat en duurt het jaren voor het water weer volledig zoet is. Het komt zelden voor dat een crimineel met een grote zak geld op de deur klopt bij een sportvereniging, zodat hij direct invloed in de club krijgt en deze kan misbruiken voor criminele doeleinden. Het is een geleidelijk proces van verziltting.

Bruinsma et al. (2020, p. 5) definiëren criminele inmenging als: *'...situaties waarbij personen die een link (lijken te) hebben met de georganiseerde misdaad en/of wittenboordencriminaliteit, zich een rol of taak hebben kunnen verwerven in een sportvereniging - als bestuurder, vrijwilliger zonder bestuurstaak, betaalde kracht, donateur en/of sponsor - en op die manier invloed kunnen uitoefenen op de normen, waarden, sfeer, beleid en ook de veiligheid van de club, en/of in een positie kunnen komen om crimineel verworven geld in te brengen (geld wit te wassen via de club) of de vereniging te misbruiken bij uitvoering van criminele activiteiten.'*

In de praktijk kan criminele inmenging verschillende vormen aannemen. Zo geeft een respondent aan dat criminele inmenging in haar gemeente onder meer zijdelings aan de orde is gekomen in combinatie met Outlaw Motor Gangs (OMG). Een aantal OMG-leden was betrokken bij kleine criminele activiteiten en incidenten op een sportvereniging. In de meeste situaties gaat het vooral om sponsoring. Er zijn voorbeelden van verenigingen die waren benaderd door dubieuze partijen die niet actief naar buiten wilden treden als sponsor. Die sponsors gaven aan dat zij wel geld in de vereniging wilden steken, maar niet in de gang van de kantine hoefden te hangen en geen logo op het shirt van het eerste elftal of naar hen vernoemde eretribune wilden. *'Zij wilden alleen een bepaald bedrag bij de vereniging droppen'*, aldus een van de respondenten.

In de andere casus zocht de verenigingsbestuurder contact met de gemeente.

De bestuurder vroeg de gemeente mee te denken, want volgens de bestuurder klopte er niets van het aanbod van de dubieuze sponsor. *'Het betrof geld uit Rusland'*, geeft de respondent aan. Voor de verenigingsbestuurder was het een gek gegeven dat een Russische partij uitkomt bij een amateurvereniging in Nederland.

Bij een gemeente was sprake van een sportvereniging waar actief 'geronseld' werd. De respondent geeft aan: *'...ronselen is allicht het verkeerde woord, maar wel echt de jonge leden alvast in hun criminele netwerken trekken en op jonge leeftijd gebruiken voor allerlei klusjes.'* De sportvereniging was een uitermate geschikte ontmoetingsplaats. Het netwerk van criminelen richtte zich bewust op kwetsbare groepen jongeren in de wijk.

In het onderzoek van Bruinsma et al. (2020) stonden serieus te nemen signalen van criminele inmenging centraal waarop verenigingsbestuurders alert moeten zijn om te voorkomen dat iemand die betrokken is bij strafbare feiten een positie krijgt binnen de club. Er werd een vragenlijst uitgezet onder alle verenigingen (n=7.648) binnen elf vooraf geselecteerde takken van sport. 1.370 verenigingen vulden de vragenlijst in. Daarvan gaven er 172 (12,6%) aan dat één of meer van deze serieus te nemen signalen in de afgelopen twee jaar bij hen op de vereniging hebben gespeeld. In tabel 1 staat een overzicht van de soorten signalen en het percentage verenigingen dat daar de afgelopen twee jaar mee te maken heeft gehad.

Verenigingen hadden het vaakst te maken met verdachte personen met (vermoedelijke)

criminele connecties die op de vereniging rondhangen, maar geen lid zijn, met bedrijven in de richting van bestuursleden, vrijwilligers of andere leden, en met sponsors of donateurs die anoniem wilden blijven en afhaakten toen bleek dat dit niet kon. Het kwam minder vaak voor dat opstellen van de vereniging werden misbruikt voor criminele activiteiten als drugsproductie of -opslag. De serieus te nemen signalen komen in alle onderzochte takken van sport voor en vinden plaats bij verenigingen in het hele land. Er lijkt geen verband te bestaan tussen mate van stedelijkheid en de mate waarin verenigingen dergelijke serieus te nemen signalen ervaren.

Criminelen benaderen amateursportverenigingen op verschillende manieren. Verenigingsbestuurders geven aan dat het voorkomt dat iemand zich al een langere periode actief inzet voor de vereniging. In eerste instantie hebben verenigingsbestuurders dan weinig verdenkingen richting diegene. Het kan bijvoorbeeld gaan om een ouder van een lid, of 'een crimineel' die simpelweg zelf bij de vereniging sport. Criminele sponsors benaderen verenigingsbestuurders vaak op een persoonlijke manier, zoals via Whatsapp of Facebook. Toch kan het ook gaan om niet-leden die de vereniging als ontmoetingsplek gebruiken. Uiteindelijk kan het netwerk rondom de crimineel groeien, bijvoorbeeld wanneer deze onderwereldvrienden op de club gaat uitnodigen, met alle consequenties van dien. Zo schrijft een van de respondenten dat zijn vereniging zeker tien jaar heeft geworsteld met een dergelijke situatie: *'...Het betrof hier behoorlijk zware criminelen... er is actief beleid geweest om*

Bij een gemeente was sprake van een sportvereniging waar actief 'geronseld' werd

deze invloed met zachte hand te verminderen. Strafvervolgving en uitsterfing hebben de rest gedaan.' Dit roept de vraag op hoe verenigingen zich preventief weerbaarder kunnen maken om te voorkomen dat zulke situaties en andere vormen van criminele inmenging ontstaan.

Wat kunnen amateursportverenigingen doen tegen criminele inmenging?

Er bestaan verschillende handvatten en instrumenten die amateursportverenigingen preventief kunnen inzetten, zoals de Code Goed Sportbestuur van NOC*NSF (2005) en de interventiekaart van de Taskforce RIEC Brabant-Zeeland (<https://docplayer.nl/154144046-Signaal-interventiekaart-intro.html> →)¹. Zo worden verenigingsbestuurders gestimuleerd om met minstens twee personen (het 'vier-ogen-principe') het gesprek aan te gaan met een mogelijke nieuwe sponsor. Ook wordt geadviseerd sponsoren of donateurs altijd te vragen om een Verklaring Omtrent het Gedrag voor rechtspersonen en worden verenigingen opgeroepen een vertrouwenspersoon aan te stellen die uitdraagt dat signalen van criminele inmenging met hem of haar besproken kunnen worden. Tabel 2 bevat een overzicht van maatregelen die amateursportverenigingen kunnen nemen om zich weerbaarder te maken tegen criminele inmenging. In de tabel wordt een onderscheid gemaakt tussen

verenigingen die in de afgelopen twee jaar geen signalen van criminele inmenging hebben ervaren en verenigingen waar daarvan wel sprake was.

De meest voorkomende weerbaarheidsinstrumenten zijn: het eerder genoemde 'vier-ogen-principe' (46,6%), gesprekken met een externe accountant voor financiële transparantie (34,8%) en een vertrouwenspersoon die uitdraagt dat criminele inmenging bij hem of haar gemeld kan worden (11,4%). Verder bestaat er een verschil tussen verenigingen die signalen van mogelijke criminele inmenging hebben gezien en verenigingen waarbij daarvan geen sprake was. De eerstgenoemde verenigingen passen de meeste van de genoemde maatregelen aanzienlijk vaker toe. Toch is ook bij deze groep ruimte voor verbetering. Veel verenigingen zien het tegengaan van criminele inmenging niet als een prioriteit of lijken te denken dat criminele inmenging bij hen niet zou kunnen spelen. Een van de respondenten verwoordde dit gevoel als volgt: *'...als verenigingsbestuurder ben je er om sport te organiseren voor mensen die lid zijn van je vereniging. Dat is de primaire taak en die kost al veel tijd. Maar er komt steeds meer bij kijken. Nu moet een vereniging al iets met discriminatie, racisme, seksueel misbruik, en nu ook criminele inmenging doen.'* Een belangrijke constatering is dan ook dat verenigingsbestuurders op het thema van criminele inmenging ondersteuning moeten krijgen. De vraag is wel: van wie?

Tabel 1. Aantal amateursportverenigingen dat de afgelopen twee jaar te maken heeft gehad met 'serius te nemen signalen van criminele inmenging', uitgesplitst naar type signaal (in aantallen en percentages t.o.v. steekproef)

Serius te nemen signalen die kunnen duiden op criminele inmenging	Aantal verenigingen dat dit in de afgelopen twee jaar heeft ervaren	Percentage verenigingen in steekproef (n=1.370)
... verdachte personen met (vermoedelijk) criminele connecties die op de vereniging rondhangen, maar geen lid zijn.	42	3,1%
... bedreigingen richting het bestuur, vrijwilligers of leden.	42	3,1%
... een sponsor of donateur die anoniem wilde blijven (en wellicht afhaakte toen dat niet kon).	30	2,2%
... een sponsor of donateur die enkel contant wilde betalen (en wellicht afhaakte toen dat niet kon).	27	2,0%
... roddels dat een sponsor of donateur geld verdient met criminele activiteiten.	27	2,0%
... een sponsor of donateur die invloed eiste op het beleid van de vereniging.	24	1,8%
... een lid dat in aanraking is gekomen met politie of justitie vanwege betrokkenheid bij georganiseerde misdaad.	20	1,5%
... een vrijwilliger met (vermoedelijk) contacten in het criminele circuit.	19	1,4%
... een (telefonisch) aanbod van onbekenden om de vereniging financieel te steunen.	19	1,4%
... een vrijwilliger die verdachte was in een drugszaak of andere grote strafzaak.	16	1,2%
... een sponsor of donateur met een eigen onderneming die een conflict had met de gemeente of de Belastingdienst.	15	1,1%
... personen met (vermoedelijk) criminele connecties die de vereniging misbruikten als ontmoetingsplek.	13	0,9%
... verzoeken van buitenstaanders om het verloop van een wedstrijd te beïnvloeden.	2	0,2%
... personen met (vermoedelijk) criminele connecties die de gebouwen van de vereniging misbruikten voor het uitvoeren van criminele activiteiten (bijvoorbeeld voor drugsproductie of -opslag).	2	0,2%

Bron: Verdiepde enquête onder alle verenigingen van elf sportbonden, zomer 2020.

¹ Taskforce RIEC Brabant-Zeeland. *Signaal en interventiekaart: integriteitsrisico's bij sportclubs.* <https://docplayer.nl/154144046-Signaal-interventiekaart-intro.html>

Tabel 2. Aandacht voor maatregelen die de weerbaarheid kunnen vergroten van amateursportverenigingen die de afgelopen twee jaar al dan niet te maken hebben gehad met serieus te nemen signalen van criminele inmenging (in aantallen en procenten)

Weerbaarheidsinstrument	Totaal aantal verenigingen (n=1.370)		Verenigingen zonder signaal van criminele inmenging (n=1.198)		Verenigingen met signaal van criminele inmenging (n=172)	
	n	%	n	%	n	%
In het bestuur hebben we weleens onze zorgen geuit over verdachte situaties gerelateerd aan criminele inmenging binnen de vereniging.	36	2,6	7*	0,5	29	16,9
Criminele inmenging is weleens een agendapunt geweest op onze algemene ledenvergadering.	21	1,5	11*	0,9	10	5,8
Onze vereniging werkt met een beleidsplan dat aandacht heeft voor criminele inmenging.	51	3,7	42	3,5	9	5,2
Wij voeren als bestuur regelmatig gesprekken met de externe accountant en de kascommissie over hoe wij zo transparant mogelijk verslag kunnen doen van de herkomst van onze financiële middelen.	477	34,8	378*	31,5	99	57,5
Onze vereniging vraagt altijd een Verklaring Omtrent het Gedrag voor rechtspersonen op bij sponsors en donateurs.	87	6,3	61*	5,1	26	15,1
Wij gaan als bestuur altijd met meer dan één persoon het gesprek aan met mogelijke sponsors of donateurs.	638	46,6	535*	44,7	103	59,9
Wij hebben weleens gesprekken met de politie, het Openbaar Ministerie, de gemeente en/of de Belastingdienst (gevoerd) over hoe wij als vereniging risicopersonen buiten de club kunnen houden.	33	2,4	14*	1,2	19	11,0
Bestuursleden volgen regelmatig cursussen om meer te leren over criminele inmenging bij sportverenigingen.	18	1,3	9*	0,8	9	5,2
Wij hebben weleens iemand geroyeerd vanwege zorgen over (mogelijke) criminele connecties of criminele activiteiten.	34	2,5	17*	1,4	17	9,9
Wij hebben een vertrouwenspersoon die actief uitdraagt dat criminele inmenging (of daaruit voortvloeiende problemen) ook bij hem of haar gemeld kunnen worden.	156	11,4	129	10,8	27	15,7
Wij wisselen ervaringen en beleid uit met andere verenigingsbesturen om criminele inmenging te voorkomen.	101	7,4	71*	5,9	30	17,4

Bron: Verdiepende enquête onder alle verenigingen van elf sportbonden, zomer 2020.

* $p < 0,01$, dit wil zeggen dat uit de chi-kwadraattoets (met Yates' continuïteit correctie) blijkt dat de verdeling tussen verenigingen die wel en niet te maken hadden met 'serieus te nemen signalen van criminele inmenging' significant van elkaar verschillen ten aanzien van het specifieke weerbaarheidsinstrument.

Hebben amateursportverenigingen een hulpvraag en bij wie kunnen ze terecht?

Wanneer sportverenigingen zitten met een hulpvraag rondom signalen van criminele inmenging dan zijn de betreffende sportbond en de gemeente vaak de partners van wie ze ondersteuning verwachten. Toch heeft bijna 70 procent van de verenigingen die in het onderzoek van Bruinsma et al. (2020) hebben aangegeven dat er in de afgelopen twee jaar signalen waren van mogelijke criminele inmenging, geen contact gezocht met derden.

Hulpaanbod vanuit sportbonden

Momenteel is het hulpaanbod vanuit sportbonden erg beperkt. Een bevraging onder de 74 aan NOC*NSF gelieerde sportbonden wees uit dat slechts twee bonden de aangesloten verenigingen preventietips geven om te voorkomen dat criminelen zich nestelen in 'hun' sport (Bruinsma et al. 2020). Een aantal andere sportbonden gaf wel aan dat hun medewerkers cursussen hebben gevolgd over het thema criminele inmenging. Deze sportbonden hebben de inzichten die daaruit voortkwamen via nieuwsbrieven verspreid onder de aangesloten verenigingen.

In de meest recente bevraging van de sportbonden door het Mulier Instituut in 2021 is opnieuw gevraagd naar het hulpaanbod vanuit de sportbonden op het thema criminele inmenging. Hieruit blijkt dat de aandacht voor de thematiek tot op heden heeft geleid tot vier bonden die bewust aan de slag zijn gegaan met het thema. Ondanks dat meer

bonden stilstaan bij het onderwerp van criminele inmenging, pakken de meeste bij NOC*NSF aangesloten sportbonden het dus nog niet serieus op. Het thema van criminele inmenging wordt wel genoemd in de meest recente visie van NOC*NSF op integriteit en ethiek. Het is daarmee onderdeel van de integriteitsstrategie van NOC*NSF tot 2024. Dit kan ertoe leiden dat in de komende jaren meer bonden beleid gaan maken over het voorkomen van criminele inmenging op amateursportverenigingen.

Hulpaanbod vanuit gemeenten en bijbehorende uitdagingen

Gemeenten spelen op verschillende manieren een ondersteunende rol om criminele inmenging bij amateursportverenigingen aan te pakken. De gemeente Amsterdam heeft een zeer streng beleid voor sportverenigingen die zich niet houden aan bepaalde sociale basiseisen. Deze eisen bestaan uit verschillende principes van goed sportbestuur. Specifiek heeft de gemeente Amsterdam besloten gedragsregels op te leggen aan alle sportverenigingen die huurcontracten met de gemeente hebben. Dit doet zij door deze regels in de bestaande contracten op te nemen. De gemeente ziet dit als mogelijkheid om met de clubs in gesprek te gaan over hun aandacht voor alle aspecten van het thema veiligheid. Het gaat om sociale basiseisen over wenselijk gedrag en goed sportbestuur, zowel van sportbestuurders en het sporttechnisch kader als van coaches, trainers en begeleiders van sportteams. De gemeente draagt hiermee de boodschap uit dat deze personen de basis van de sportclub vormen en daarom van onbesproken gedrag moeten zijn. Gaat de

vereniging niet met deze sociale basiseisen akkoord of leeft ze deze niet na, dan verandert de verhouding tussen de gemeente en de club van ondersteunend naar kritisch. Daarbij heeft de gemeente de ultieme mogelijkheid om de banden met de vereniging te verbreken.

Maatwerk

De meeste gemeenten leggen geen eisen op aan sportverenigingen. Respondenten geven aan dat ondersteuning vanuit de gemeente altijd maatwerk is. In de eerder besproken casus rondom sponsorgeld vanuit Rusland was er bijvoorbeeld een voorzitter die open kaart speelde met de gemeente. De gemeente gaf gehoor aan deze hulpvraag door de verenigingsbestuurder actief te begeleiden:

'...we hebben hem geholpen met het voorbereiden en stellen van vragen en ook aangegeven dat je als vereniging kan eisen dat de sponsor papieren voorlegt over waar de inkomsten vandaan komen, wat ze met de club willen en wie er aan het bedrijf verbonden is. Vraag echt zoveel mogelijk documenten en vooral lastige vragen ja, waarom kom je bij onze amateurclub, of hoe kom je vanuit jouw hoedanigheid bij onze club... toen was vanuit de weldoener het een stuk minder leuk en in een keer was de interesse wel weg.'

In de maatwerkaanpak is een belangrijke afweging hoe 'krachtig' de voorzitter of verenigingsbestuurder is die met een hulpvraag bij de gemeente aanklopt. Niet iedere verenigingsbestuurder staat even stevig in zijn of haar schoenen en bij het tegengaan van criminele inmenging komt er veel op de bestuurders af. Bovendien kan de sfeer op

de vereniging zo veranderd zijn dat er een kantelpunt is bereikt en het bestuur geen controle meer heeft over de vereniging of, in het ergste geval, zelf onderdeel is van de criminele sfeer. Afhankelijk van de weerbaarheid van de vereniging en de bestuurders besluiten gemeenten vaak zelf of zij een actieve rol oppakken en zelf ingrijpen of dat zij vooral de verenigingsbestuurders vanuit de zijlijn ondersteunen.

Ondersteuning aan sportverenigingen staat of valt met hoe goed de contacten met de gemeente zijn. Wanneer voorzitters of bestuursleden korte lijnen hebben met sportambtenaren, de burgemeester, wethouders of gemeenteraadsleden, wordt in een vroeg stadium vaak al erger voorkomen.

Interne afstemming in het gemeentehuis

Ook interne afstemming binnen het gemeentehuis zelf is een randvoorwaarde voor een juiste ondersteuning voor sportverenigingen. Bij een aantal gemeenten worden momenteel in het gemeentehuis verdere stappen gezet voor een betere interne afstemming tussen beleidsafdelingen. Veel sportverenigingen hebben namelijk contacten met verschillende personen in het gemeentehuis, maar voor de verenigingen bestaat er slechts één gemeentehuis. De beleidsafdeling 'sport' praat echter niet snel met de beleidsafdeling 'veiligheid'.

Bij een van de gemeenten die wij gesproken hebben heeft de burgemeester daarom bewust in een raadsvergadering in 2020 benoemd: *'ga nou eens op zoek naar de kwetsbare plekken binnen onze organisatie waar dit soort ondermijningsignalen zichtbaar*

worden en van buiten naar binnen komen en hoe we daar de verschillende collega's die daar mee te maken hebben bij kunnen betrekken.' Ambtenaren van de beleidsafdeling veiligheid van de desbetreffende gemeente zijn vervolgens aan de slag gegaan met het in kaart brengen van wie binnen de gemeentelijke organisatie allemaal contact hebben met of informatie ontvangen van sportverenigingen. Zo kan de gemeente inschatten of er iets niet pluis is op de club. Uiteindelijk is dat een hele lijst met ambtenaren geworden: ambtenaren die betrokken zijn bij sportaccommodaties, subsidieverstrekkers, vergunningverleners, sportactiveringsambtenaren, buurtsportcoaches, ambtenaren betrokken bij buitenschoolse opvang of andere activiteiten in het sociaal domein, enzovoort.

Het streven van de gemeente is om de informatie en gegevens te bundelen die op verschillende manieren in het gemeentehuis terechtkomen en zo een 360-gradenoverzicht te maken om te zien of er eventueel verdachte activiteiten spelen op een sportvereniging. Tegelijkertijd worden bewustwordings sessies georganiseerd voor ambtenaren over hoe zij ondermijning en inmenging kunnen herkennen. Dit moet het makkelijker maken om signalen vroeg op te merken, zodat de gemeente tijdig kan ingrijpen wanneer dat nodig is.

De stadsmarinier of wijkambtenaar

De stadsmarinier – of een gelijksoortige (wijk)ambtenaar – speelt bij een aantal gemeenten een centrale rol in de ondermijningsaanpak bij sportverenigingen. De stadsmarinier kent zijn of haar wijk goed en heeft vaak één voet in de wijk en één

voet in het gemeentehuis. Op een normale dag loopt de stadsmarinier veel over straat en gaat deze met bewoners, ondernemers of sportverenigingen in gesprek. Op deze manier krijgt de stadsmarinier inzicht in de problemen in de wijk. Wanneer noodzakelijk, legt de stadsmarinier contact met belangrijke partijen in de wijk, zoals de wijkraad, wijkagent of gemeentelijke diensten, om zaken op te lossen. Wanneer een casus opgeschaald moet worden zijn er ook korte lijnen met het Openbaar Ministerie, de Belastingdienst, het Regionale Informatie- en Expertise Centrum (RIEC) of een andere opsporingspartij die nodig is voor het tegengaan van criminele invloeden op een sportvereniging. Een respondent geeft aan: *'...daar waar een stadsmarinier een partner kan gebruiken daar zitten ze aan tafel; de stadsmarinier is altijd bezig een coalitie te vormen om de boel op te schonen.'*

Soms volstaat het om met een aantal partijen uit de wijk de situatie 'dood te knuffelen'. Dat betekent dat verschillende wijkinstuties hulp aanbieden, nog een keer hulp aanbieden, en eigenlijk aangeven: 'we weten wat er speelt op de sportvereniging en nu krijg je nog een kans om samen met ons op te trekken om de criminele invloeden in te dammen'. Werkt deze 'knuffelstrategie' niet, dan besluit de stadsmarinier vaak om coalities te vormen waarbij de mogelijkheid bestaat om grotere maatregelen met verstrekkende gevolgen te nemen.

Naïviteit tegengaan en investeren in bewustwording

Een gemeentelijke ondermijningsaanpak is sterk afhankelijk van het aantal signalen

dat doorkomt. Een respondent zegt dat het staat of valt met de naïviteit van mensen: *'hoe minder naïef mensen worden over de mogelijkheden en de strategie van criminelen over inmenging bij sportverenigingen, des te meer signalen en informatie de gemeente zal doorkrijgen.'* Zo is het voorgekomen dat een netwerk van criminelen probeerde een ledenvergadering van een sportvereniging te beïnvloeden en een stroman op een bestuurspost te krijgen. De penningmeester van die vereniging was namelijk notaris. De notaris kon goed gebruikt worden voor de aanschaf van een aantal opstallen. Het was dus de strategie van het criminele netwerk om dicht bij de penningmeester te komen en hem voor hun 'criminele karretje' te spannen.

Gemeenten zien het als hun taak om bewustwording te vergroten en naïviteit bij mensen weg te nemen. Dit versterkt de maatschappelijke weerbaarheid. Een aantal gemeenten wil dit bereiken door campagnes te organiseren. De respondenten geven wel aan dat maatschappelijke campagnes niet linea recta zullen leiden tot meer meldingen, simpelweg omdat sommige mensen die iets zien een weloverwogen keuze maken om zaken wel of niet te melden. Of omdat mensen denken dat het een probleem is van 'veiligheid' en het dus niet hun verantwoordelijkheid is om iets te doen, maar die van de politie. Soms weten de mensen ook heel goed wat er gaande is en wat de gevolgen zijn als zij hun mond opentrekken. *'Het is soms een echte kosten en batenanalyse die mensen maken, en dat is constant waar wij tegen strijden om de weegschaal toch onze kant op te laten gaan,'* aldus een respondent.

In de praktijk blijkt echter dat de aandacht voor lokale samenwerking tussen gemeenten en sportverenigingen om criminele inmenging tegen te gaan nog niet vanzelfsprekend is

Integrale beleidsaanpak

Criminele inmenging bij sportverenigingen levert soms hele ingewikkelde casussen op, waardoor het niet alleen een veiligheidsprobleem is. Bij de 'ronselcasus' speelt naast het veiligheidsprobleem bijvoorbeeld een sociaal en armoedeprobleem. Binnen de gemeentelijke organisatie is dit vaak een lastige kwestie. De respondenten geven aan: *'ondanks dat we onder één dak zitten, is het wel moeilijk om dan met verschillende afdelingen beleid te definiëren en uit te voeren.'* Tijdens de ronselcasus moest de afdeling 'veiligheid' heel lang wachten op het juiste moment om in te grijpen. De afdeling 'zorg' had namelijk al veel geïnvesteerd in de vertrouwensband met het gezin. Er liepen hulp- en zorgverleningstrajecten vanuit de gemeente. Het duurt een tijd voordat een dergelijke band met de gemeente is opgebouwd. Soms kan er ook een terugval plaatsvinden. Vanuit het zorgdomein is dit een normaal proces. Als afdeling 'veiligheid' opeens met een repressieve veiligheidsaanpak kwam aanzetten, *'was het mogelijk dat uiteindelijk beide afdelingen met lege handen kwamen te staan.'*

Gemeentelijke afdelingen zetten daarom steeds meer in op een integrale beleidsaanpak. Dit is nog wel een lastig proces. Zeker als de inhoudelijke experts een andere 'beleidstaal' spreken. Dat is ook zichtbaar tussen de afdeling 'veiligheid' en 'vastgoed'. Zo geeft een respondent aan: *'als gemeente heb je vastgoed, en de afdeling wil dat zo snel mogelijk verkopen of aankopen. Dat is wat je doet, even heel zwart-wit gezegd, maar als dan wij van afdeling veiligheid komen vertellen dat de partij met wie ze in gesprek zijn over bijvoorbeeld sportvastgoed ook*

politie antecedenten heeft of omhoog komt in een RIEC-casus, dan vinden ze dat echt verschrikkelijk en frustreert het hun doel.' Het vergt volgens de respondenten verschillende multi-probleem-casussen om het gesprek goed te voeren over hoe het best samen opgetreden kan worden.

Een veelgebruikt instrument hierbij is de inzet van afdelingsoverstijgende teams, of ad-hoc-teams, die heel specifiek een casus evalueren om te zien wat van de beleidsaanpak geleerd kan worden. Daarmee wil men de kennisopbouw en informatie-uitwisseling tussen partijen in het gemeentehuis versterken en de bewustwording van het probleem in de gemeentelijke organisatie vergroten.

Ruimte voor meer lokale afstemming

In de praktijk blijkt echter dat de aandacht voor lokale samenwerking tussen gemeenten en sportverenigingen om criminele inmenging tegen te gaan nog niet vanzelfsprekend is. Sinds 2018 bestaat er de mogelijkheid om lokale sportakkoorden op te stellen. Deze volgen uit het Nationaal Sportakkoord. Een van de terreinen waarop het ministerie van VWS, NOC*NSF en VSG (Vereniging Sport en Gemeenten) de komende jaren vooruitgang willen boeken is 'positieve sportcultuur'. Het doel is onder andere een sportsituatie waarin leuk, veilig en zorgeloos sporten vooropstaat. Om deze ambitie te realiseren worden sportverenigingen, gemeenten en andere (potentiële) partners op lokaal niveau gevraagd hieraan uitvoering te geven. Lokale partijen kunnen deze handschoen oppakken door bijvoorbeeld nieuwe samenwerkingsverbanden te vormen die niet vanzelfsprekend zijn.

Uit een beleidsanalyse van 302 lokale sportakkoorden (peildatum 31 juli 2020) blijkt dat aandacht voor en samenwerking binnen het thema criminele inmenging in de sport op lokaal niveau tot op heden niet vanzelfsprekend is. Slechts twee gemeenten (Best en Duiven) geven aan dat zij de lokale sportakkoorden de komende jaren gaan gebruiken om criminele inmenging bij sportverenigingen in hun gemeente tegen te gaan. Dit doen ze door informatieavonden te organiseren of door structureler te controleren op signalen van criminele inmenging. 37 andere gemeenten besteden er zijdelings aandacht aan: ze ontplooiën bijvoorbeeld ondersteunende initiatieven, zoals het promoten van de Code Goed Sportbestuur, zetten in op integriteit bij sportverenigingen, zetten een lokaal meldpunt voor integriteit of misbruik in de sport op of stimuleren het gebruik van een VOG voor trainers en rechtspersonen. 263 gemeenten gebruiken de sportakkoorden niet om actief uit te dragen dat zij aandacht hebben voor het thema van (voorkomen van) criminele inmenging of dat zij met verschillende partners willen gaan zoeken naar lokale oplossingen.

Slotbeschouwing

Het thema criminele inmenging is een relatief jong beleids- en onderzoeksthema. Veel partijen van binnen en buiten de sport zijn bezig om meer grip op de problematiek te krijgen. Dit zal niet in één dag gerealiseerd zijn. Het ontbreekt nog aan kennis over en bewijs voor effectieve strategieën waarmee op tijd hulp kan worden geboden aan sportverenigingen, zodat zij zich kunnen weren

tegen criminele invloeden van buitenaf. Er is verdiepend (beleids)onderzoek nodig naar hoe verenigingsbestuurders zelf een beschermwal rondom de vereniging proberen te bouwen en hoe zij steun en hulp zoeken om ongewenste criminele praktijken op de club op te lossen.

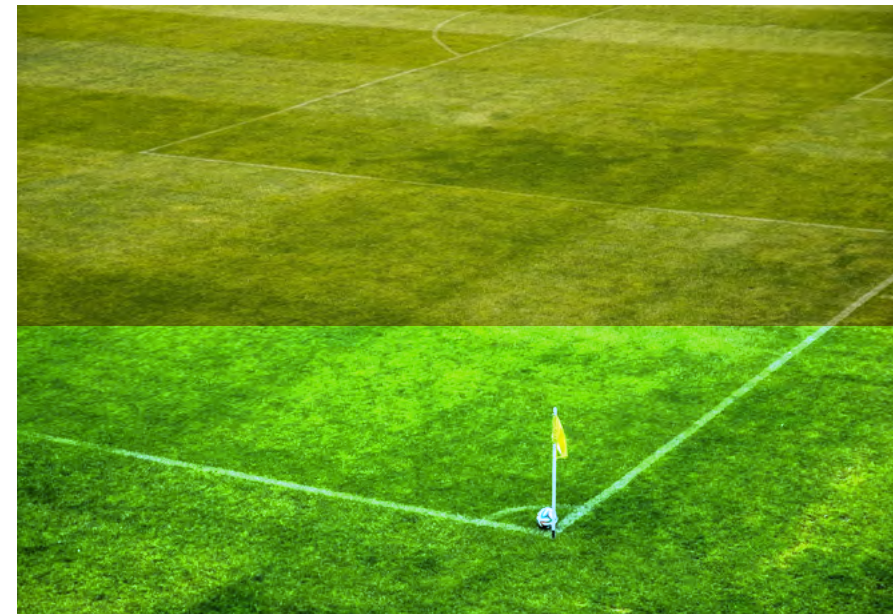
Getuigenissen kunnen meer inzicht verschaffen in hoe de keten ter voorkoming van criminele inmenging beter en dichtbij kan worden georganiseerd, ter ondersteuning van verenigingsbestuurders die geconfronteerd worden met ernstige situaties waarin een professionele aanpak nodig is. De lokale sportakkoorden kunnen worden gebruikt als proeftuinen om te achterhalen waar sportverenigingen, maar ook partners als politie, OM, Belastingdienst, RIEC's, sportbonden, NOC*NSF en gemeenten, tegenaan lopen, zodat er een duidelijk beleid over criminele inmenging kan worden gevormd. Desalniettemin staat of valt een succesvolle beleidsaanpak met de betrokkenheid van verenigingsbestuurders, vooral diegenen die nog nooit geconfronteerd zijn met pogingen tot criminele inmenging.

Stevens (2021) laat zien dat de steun van verenigingsbestuurders voor beleid van partijen als NOC*NSF, sportbonden, de Rijksoverheid of gemeenten wordt beïnvloed door hun percepties: in hoeverre zij een aanpak van criminele inmenging in de amateursport als zinloos ervaren en hoeveel handelingsvrijheid zij ervaren. Dit maakt ook dat zij rationele argumenten – bijvoorbeeld prevalentiecijfers – of praktische handelingsprotocollen niet altijd omarmen. Dit kan er in het ergste geval toe leiden dat verenigingen

zich niet conformeren aan basiseisen van goed sportbestuur en geen veiligheidsborging tegen criminele inmenging realiseren.

Het is dus belangrijk dat verenigingsbestuurders niet vervreemd raken van de aanpak van criminele inmenging. Bij het maken en uitvoeren van beleid moeten verenigingsbestuurders benaderd worden op een wijze die aansluit bij hun individuele percepties van het thema. Afhankelijk van de mate van ervaren machteloosheid (strategisch, tactisch of persoonlijk) of zinloosheid (voor de sector als geheel of de vereniging) kan bepaald worden hoe een verenigingsbestuurder toch overtuigd kan worden van het belang van maatregelen tegen criminele inmenging op de vereniging.

Deze perceptieverandering vraagt om een actieve verenigingsondersteuning. In sommige gevallen betekent dit dat verenigingsbestuurders enkel meer autonomie willen ervaren om een eigen aanpak te organiseren die losstaat van wat NOC*NSF, de sportbond of de Rijksoverheid voorschrijft. In andere situaties is het delen van negatieve of excessieve ervaringen van andere sportverenigingen van belang om soms naïeve denkbeelden van verenigingsbestuurders te doorbreken, zoals 'dit kan bij ons niet gebeuren'. Al met al pleit dit voor een getrapte beleidsaanpak die rekening houdt met de belevingswerelden van individuele verenigingsbestuurders.

Criminele inmenging in de sport herkennen met de signaal- en interventiekaart

Gesprek met Tymen van Vooren →

Uit een landelijke verkenning blijkt dat een op de acht amateursportverenigingen in Nederland signalen ervaart van mogelijke criminele inmenging (zie hoofdstuk 7). Het gaat hierbij om signalen als crimineel weldoenerschap, vrijwilligers op de vereniging met contacten in het criminele circuit, of opstellen die worden gebruikt voor criminele activiteiten. Wat kunnen sportverenigingen er tegen doen?

Hoe sportverenigingen worden benaderd door criminelen

Sportverenigingen worden op verschillende manieren benaderd door criminelen. Zo komt het voor dat iemand zich al een langere periode actief inzet voor de vereniging. In eerste instantie hebben verenigingsbestuurders dan weinig verdenkingen richting diegene. Het kan bijvoorbeeld gaan om een ouder van een lid, een trainer of 'een crimineel' die zelf bij de vereniging sport. Criminele sponsors benaderen verenigingsbestuurders vaak op een persoonlijke manier. Het kan ook gaan om niet-leden die de vereniging als ontmoetingsplek gebruiken door wedstrijden te bezoeken.

Signaal- en interventiekaart

Een goede aanpak van het probleem staat of valt met de betrokkenheid van verenigingsbestuurders; ook van bestuurders die nog nooit geconfronteerd zijn met pogingen tot criminele inmenging. De Taskforce Regionaal Informatie- en Expertise Centrum (RIEC) Brabant-Zeeland heeft daarom een tool ontwikkeld die verenigingsbestuurders helpt zich bewuster te worden van het thema, de kwetsbaarheden van hun vereniging te leren kennen en maatregelen te nemen tegen criminele inmenging; de signaal- en interventiekaart.

Preventieve maatregelen

Op de signaal- en interventiekaart staan verschillende preventieve maatregelen die verenigingsbestuurders kunnen nemen om een 'veiligheidsmuur' te bouwen tegen criminele invloeden op de vereniging. Zo worden verenigingsbestuurders gestimuleerd met minstens twee personen het gesprek aan te gaan met een mogelijke nieuwe sponsor (het 'vier-ogen-

principe'). Ook wordt geadviseerd sponsors of donateurs altijd te vragen om een Verklaring Omtrent het Gedrag voor rechtspersonen en worden verenigingen opgeroepen een vertrouwenspersoon aan te stellen die uitdraagt dat signalen van criminele inmenging met hem of haar besproken kunnen worden.

Er zijn nog stappen te zetten in het opzetten van lokale veiligheidscoalities

Bouwen van veiligheidscoalities

Als vereniging sta je er niet alleen voor. De signaal- en interventiekaart laat zien welke partners een rol van betekenis kunnen spelen bij het voorkomen en tegengaan van criminele inmenging op de sportvereniging. Het gaat hierbij om partijen als de gemeente, de politie, het Openbaar Ministerie, de Belastingdienst, enzovoort. In hoofdstuk 7 → is te lezen dat sportverenigingen, wanneer zij met een hulpvraag zitten rondom signalen van criminele inmenging, vaak ondersteuning verwachten van de sportbond en de gemeente. Maar bijna 70 procent van de verenigingen die in de landelijke verkenning hebben aangegeven dat er in de afgelopen twee jaar signalen waren van mogelijke criminele inmenging, heeft geen contact gezocht met partijen buiten de sportvereniging. Er zijn dus nog stappen te zetten in het opzetten van lokale veiligheidscoalities.

Hoe ondersteunt het RIEC verenigingen nog meer?

Naast de signaal- en interventiekaart helpt de Taskforce-RIEC Brabant-Zeeland sportverenigingen door weerbaarheidsbijeenkomsten te organiseren. Daarin wordt ingezet op bewustwording en besproken waarom sportverenigingen interessant zijn voor criminelen en hoe deze criminelen te werk gaan. Ook worden er tips gegeven om criminele inmenging te voorkomen en om te gaan met signalen.

Meer informatie?

Wil je meer weten over de weerbaarheidsbijeenkomsten van Taskforce-RIEC Brabant-Zeeland of heb je vragen over het onderwerp? Neem dan contact op via maatschappelijke-weerbaarheid@taskforce-riec.nl →.

8. Jeugdontwikkeling voorop - een pedagogisch sportklimaat voor ieder kind

Marieke Reitsma, Irma Huiberts, Agnes van Suijlekom en Johan Steenberg

Inleiding

Sportverenigingen zijn belangrijk in het leven van kinderen. In 2020 was 78 procent van de Nederlandse kinderen tussen de 6 en 11 jaar en 55 procent van de kinderen tussen de 12 en 19 jaar lid van een sportvereniging (CBS/RIVM, 2021). Sport wordt, naast het gezin en de school, wel aangemerkt als het derde opvoedingsmilieu. Daarom is het van belang dat kinderen met plezier en in een veilige omgeving kunnen sporten bij de sportclub. Daarnaast kan sport bijdragen aan de ontwikkeling van kinderen zoals het aanleren van waarden en normen, omgaan

met teleurstellingen, samenwerken en incasseren.

Beleidsmatige aandacht voor een veilig en plezierig sportklimaat voor kinderen is niet nieuw. Vanuit programma's als Meedoen alle Jeugd door Sport (2006-2010), Sportiviteit & Respect (2009-2012) en Veilig Sportklimaat (2011-2018) was er al aandacht voor het belang van een pedagogisch sportklimaat. In het Nationaal Sportakkoord (2018-2022) is deze aandacht voortgezet binnen het deelakkoord 'positieve sportcultuur' (zie hoofdstuk 2). In de uitwerking van dat deelakkoord, en in het verlengde daarvan in beleid van

gemeenten en sportbonden, is zichtbaar dat het pedagogisch sportklimaat steeds vaker expliciete aandacht krijgt. Bijvoorbeeld door de inzet van clubkadercoaches in steeds meer gemeenten, het gezamenlijke programma 'Pedagogische visie' van de KNVB en KNGU en het adviestraject 'Pedagogisch sportklimaat' dat de Nederlandse Sportraad in 2021 is gestart.

Deze (toegenomen) beleidsaandacht komt deels voort uit de groeiende bewustwording dat een pedagogisch klimaat de basis vormt voor een positieve sportervaring van kinderen en dus voor sportplezier en sportdeel-

name. Het is van belang dat kinderen zo lang mogelijk plezier in de sport houden om uitval tegen te gaan. Vooral onder jongeren in de leeftijd van 12-17 jaar lopen de sportdeelname en het clublidmaatschap namelijk al jaren terug (Van den Dool, 2021). Daarnaast kan de toenemende aandacht voor een sociaal veilig klimaat/pedagogisch sportklimaat niet los worden gezien van grensoverschrijdend gedrag in de sport, zoals in het onderzoek van Verinorm naar misstanden in de turnsport (Olfers & Van Wijk, 2021). Er zijn tal van uitdagingen, zowel in topsport als in breedtesport, om een klimaat te creëren waar het veilig is om te sporten en waar pedagogische

uitgangspunten leidend zijn voor bestuur, trainers en ouders.

Het creëren van een pedagogisch sportklimaat is niet altijd makkelijk, bijvoorbeeld omdat trainers en coaches niet altijd een trainersopleiding hebben gevolgd of weinig ervaring hebben in het trainersvak. Bestuurders en andere (technisch) kaderleden kunnen hierin ondersteunen, maar hebben vaak ook veel andere uitdagingen binnen de vereniging.

Om een pedagogisch sportklimaat voor het kind te creëren, is een voorwaarde dat de betrokkenen weten wat een pedagogisch sportklimaat inhoudt en hoe ze dit kunnen beïnvloeden. Met betrokkenen bedoelen we de kring rondom het kind, zoals trainers, coaches, verenigingsbestuurders, ouders van jeugdsporters en scheidsrechters. Een wat bredere kring wordt dan gevormd door professionals als verenigingsondersteuners, clubkadercoaches en buursportcoaches en op beleidsmatig niveau gemeenten en sportbonden. Deze actoren hebben invloed op de sportervaring van het kind en daarom moeten hun perspectieven worden meegenomen.

Doel van dit hoofdstuk is om inzicht te geven in hoe betrokkenen het pedagogisch sportklimaat op de sportvereniging ervaren en wat aanknopingspunten zijn voor verbetering. De focus ligt op de trainers/coaches en verenigingsbestuurders. Ook de mogelijke rol van ondersteuners en beleidsorganisaties komt aan bod. De kern van het hoofdstuk bestaat uit drie paragrafen, waarin de volgende vragen centraal staan:

- Wat is belangrijk in een pedagogisch sportklimaat?
- Hoe zien trainers/coaches, verenigingsbestuurders en ouders het pedagogisch sportklimaat op de sportvereniging?
- Welke ondersteuningsbehoeften en -mogelijkheden zijn er voor trainers/coaches en verenigingsbestuurders?

Het hoofdstuk wordt afgesloten met een korte slotbeschouwing.

Wat is belangrijk in een pedagogisch sportklimaat?

Voor een goed pedagogisch sportklimaat zijn verschillende facetten van belang. Uit omschrijvingen van een pedagogisch sportklimaat komen die verschillen goed naar voren. Bijvoorbeeld: 'Verantwoord omgaan met kinderen, waarbij het kind en zijn ontwikkeling tot zelfstandig individu centraal staat' (KNGU, 2020) en 'In een pedagogisch sportklimaat staat het sportende kind centraal. De persoonlijke en sociale ontwikkeling van kinderen worden ondersteund in en door de sport op basis van autonomie en zelfsturing.' (Bronkhorst et al., 2018). We kunnen vanuit een pedagogisch perspectief naar (jeugd) sport kijken en vanuit dit perspectief '... moet een kind de ruimte krijgen om zelf een sport en een veilige en competente sportomgeving te kiezen.' (Schipper-van Veldhoven et al., 2012). Gemene delers zijn plezier, veiligheid, ontwikkeling, ruimte geven en de centrale positie van het kind.

In dit hoofdstuk bedoelen we met een pedagogisch sportklimaat '...een sportomgeving

waar het kind centraal staat en die focust op plezier, positieve coaching en sociale veiligheid.' (Bronkhorst et al., 2018). In deze paragraaf kijken we wat een pedagogisch klimaat inhoudt en welke aspecten (en rollen) daarin te onderscheiden zijn.

Vanuit pedagogisch perspectief is het gewenst dat een kind zich in een veilige en plezierige omgeving kan ontwikkelen

Jeugdsport vanuit pedagogisch perspectief

De trainer/coach is de belangrijkste actor in de sportomgeving van het kind en zijn/haar handelen is sterk bepalend voor de (positieve) ervaring en ontwikkeling van een kind op de sportclub (Rutten, 2007). Vanuit pedagogisch perspectief is het gewenst dat een kind zich in een veilige en plezierige omgeving kan ontwikkelen en plezier heeft in het sporten. Vaak wordt gezegd dat er voorwaarden moeten worden gecreëerd die ertoe bijdragen dat kinderen intrinsiek gemotiveerd zijn om de activiteit te beoefenen.

Een model waaraan vaak wordt gerefereerd is de zelfdeterminatietheorie van Deci en Ryan (1985). Drie samenhangende onderdelen vormen de kern van dit model:

- *Autonomie*. Bij autonomie gaat het erom dat het kind vrijheid heeft, zelf keuzes kan maken en verantwoordelijk kan zijn voor de dingen die hij/zij zelf interessant vindt. In hoeverre heeft het sportende kind het idee de regie te hebben over de eigen keuzes? Het antwoord op deze vraag zegt iets over de mate van autonomie van het kind. Is een kind zelf degene die zijn uiterste best wil doen of wil vooral de coach dit? Op het moment dat iemand het gevoel heeft (meer) controle te hebben over het eigen gedrag, is hij ook eerder geneigd dit gedrag te continueren.
- *Relatie/verbondenheid*. Relatie heeft betrekking op de ondersteuning, waardering en zorg van anderen die wordt ervaren. Iedereen heeft positieve support nodig. Dit geeft het belang van de sociale omgeving aan. Als een speler in zijn sportieve gedrag

wordt ondersteund door de coach, medespelers en ouders, zal dit gedrag eerder optreden dan wanneer een speler hierin niet wordt gesteund en het gevoel heeft alleen te staan.

- **Competentie.** Competentie gaat over in hoeverre iemand het idee heeft 'zelf iets te kunnen'. Als iemand ervaart iets zelf tot stand te kunnen brengen, draagt dit bij aan de intrinsieke motivatie. Als een kind zelf de vaardigheid ontwikkelt om zich te beheersen tijdens een wedstrijd, ontstaat een vorm van 'zelf waargenomen competentie' ('ik kan het, want ik heb het laten zien'). Spelers moeten daarnaast niet bang hoeven te zijn om fouten te maken, want dat hoort bij het tot stand brengen van vaardigheden.

Als deze drie componenten gezamenlijk aanwezig zijn, is de kans groot dat een kind meer plezier ervaart in de sport, zelfvertrouwen opdoet, sportieve vaardigheden aanleert en zich op verschillende vlakken kan ontwikkelen (Hilhorst et al., 2014a; Hilhorst et al., 2014b). Deze drie componenten liggen ook ten grondslag aan de interventie '4 inzichten over trainerschap' (Academie voor Sportkader, 2014).

Onder meer op basis van de zelfdeterminatietheorie is het mogelijk verschillende facetten te onderscheiden die leidend zijn voor het creëren van een goed pedagogisch sportklimaat. Het pedagogisch sportklimaat kan aan de hand van vier dimensies worden beschreven (Bronkhorst et al., 2021). Elke dimensie draagt bij aan een goed pedagogisch sportklimaat. In feite vormen deze vier dimensies de bril

waardoor jeugdsport vanuit pedagogisch perspectief is te bezien:

- zorgzaam klimaat;
- motivationeel klimaat;
- ontwikkelingsgericht klimaat;
- sociaal veilig klimaat.

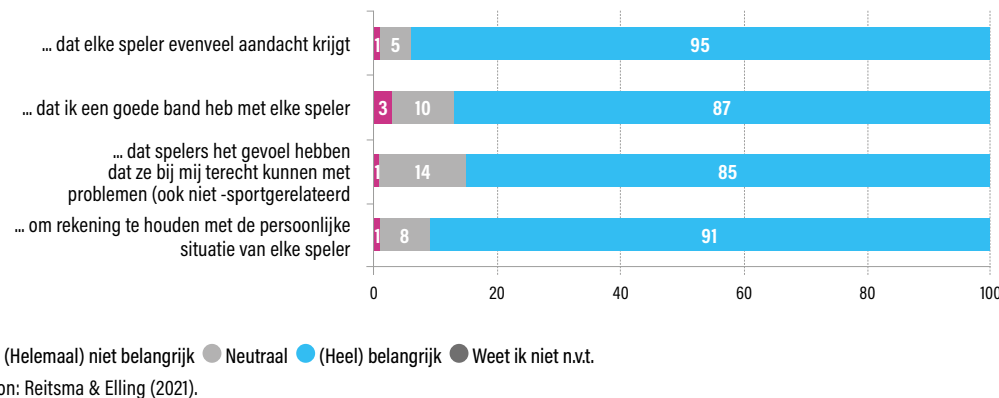
We laten hieronder zien wat elke dimensie inhoudt en welke elementen belangrijk zijn om deze dimensie van het sportklimaat positief te beïnvloeden (zie voor een uitgebreidere uiteenzetting van deze vierdeling Bronkhorst et al., 2021).

Een zorgzaam klimaat

Binnen een zorgzaam klimaat is er voldoende persoonlijke aandacht voor elk kind en het voelt zich gezien en gehoord. Kinderen hebben het gevoel ergens bij te horen. Pesten of buitensluiten hoort niet bij een zorgzaam klimaat. In dit klimaat kunnen sociale vaardigheden worden ontwikkeld, zoals onderlinge betrokkenheid, aardig zijn tegen elkaar en zorgen voor elkaar. Voor het verbeteren van een zorgzaam klimaat is de relatie tussen trainer en kind en tussen kinderen onderling belangrijk. Intrinsieke motivatie zal makkelijker ontstaan wanneer kinderen zich verbonden voelen bij de trainer en de andere sporters.

Hoe de relatie tussen trainer en kind precies wordt ingevuld, zal verschillen per situatie en persoon. Uit onderzoek onder voetbaltrainers/coaches (Reitsma & Elling, 2021) blijkt dat de trainers aspecten van 'verbondenheid/relatie', zoals 'evenveel aandacht geven', 'goede band hebben', 'luisterend oor' en 'rekening houden met de persoonlijke situatie' belangrijk vinden (zie figuur 8.1).

Figuur 8.1 Mening van voetbaltrainers/coaches over aspecten van relatie: 'Ik vind het belangrijk...' (in procenten, n=317)

Een motivationeel klimaat

In een motivationeel klimaat worden kinderen op een positieve manier gestimuleerd het hoogst haalbare uit zichzelf te halen. Als kinderen zich gemotiveerd voelen, hebben ze meer plezier en doen ze meer hun best. Als iemand een gevoel van competentie ervaart, is de kans op intrinsieke motivatie groter. Succeservaringen, bijvoorbeeld een nieuwe vaardigheid onder de knie krijgen, geven kinderen het gevoel dat ze iets kunnen. Voor het verbeteren van een motivationeel klimaat is het dus belangrijk dat de behoefte aan een gevoel van competentie bij een kind wordt vervuld.

De trainer speelt een centrale rol in het stimuleren van een gevoel van competentie, bijvoorbeeld door het geven van positieve feedback. Uit onderzoek onder hockeytrainers/coaches (Reitsma & Elling, 2021) blijkt dat 85 procent van hen het motiveren van sporters een (heel) belangrijke vaardigheid

voor trainers vindt. Voetbaltrainers/-coaches in hetzelfde onderzoek vinden het vooral belangrijk dat kinderen het gevoel hebben dat ze iets kunnen en om hen te stimuleren door te zetten als iets niet lukt (figuur 8.2). Ze denken wisselend over of het goed is voor de motivatie van een kind om elke training iets nieuws te leren, zo beschrijft deze trainer:

'Zelfvertrouwen krijgen spelers door bestaande vaardigheden regelmatig te doen. Nieuwe dingen leren moet niet ten koste gaan van zelfvertrouwen. Uitdagende oefeningen die ook haalbaar zijn.' (voetbaltrainer)

Een ontwikkelingsgericht klimaat

In een ontwikkelingsgericht klimaat krijgen kinderen de kans zich op hun eigen niveau te ontwikkelen. De trainer moet hierbij oog hebben voor de verschillen in de ontwikkeling tussen kinderen en gevoel hebben voor het juiste sportaanbod voor elk kind. Persoonlijke aandacht is belangrijk (zie zorgzaam klimaat),

maar ook aandacht voor verschillen in motorische vaardigheden en verschillen in hoe kinderen leren. In een goed ontwikkelingsgericht klimaat staat niet de prestatie voorop, maar de ontwikkeling van elk kind. In de praktijk kan dit betekenen dat tijdens een wedstrijd niet de beste spelers de hele wedstrijd spelen, maar dat ieder kind evenveel speeltijd krijgt, zodat iedereen zich kan ontwikkelen. Uit onderzoek onder voetbaltrainers blijkt dat vrijwel alle trainers (94%) het belangrijk vinden dat geen enkele speler de hele wedstrijd op de bank zit, en drie kwart van de trainers (73%) vindt het belangrijk dat minder goede spelers even vaak de bal krijgen (Reitsma & Elling, 2021).

Om het ontwikkelingsgerichte klimaat te verbeteren is onder meer de aandacht voor de autonomie van kinderen belangrijk. Een gevoel van autonomie heeft een positieve invloed op de intrinsieke motivatie. Iemand moet een gevoel van 'eigen regie' of 'zeggenschap' hebben en de sportactiviteiten moeten aansluiten bij iemands eigen behoeften en doelen.

De voetbaltrainers in het genoemde onderzoek vinden het (heel) belangrijk dat ze aan de spelers vragen hoe ze het zelf vonden gaan en dat spelers zelf kunnen meedenken over wat ze willen leren (figuur 8.3). Het overdragen van regie of zeggenschap, bijvoorbeeld door spelers zelf verantwoordelijkheid te geven bij het inrichten van een training of zelf de positie te laten bepalen, vindt een kleiner deel belangrijk. Deze voetbaltrainer geeft een nuance over wat dit in de praktijk betekent:

'Tegelijkertijd kun je niet alle spelers op zijn favoriete positie neerzetten. Dan kun je

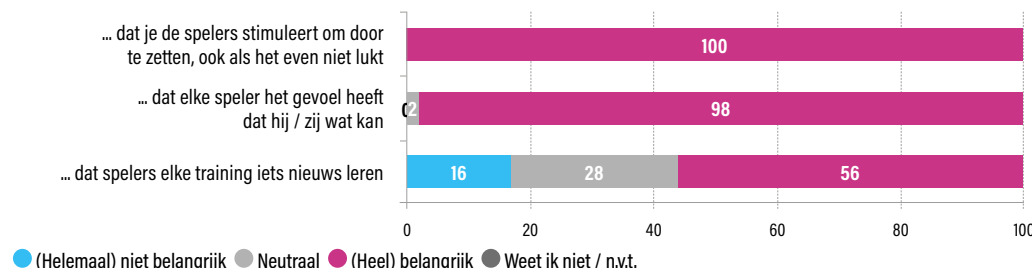
simpelweg geen opstelling meer maken. Wel is het zaak om te weten op welke positie spelers zich het meest prettig voelen en daarmee rekening te houden.' (voetbaltrainer)

Een sociaal veilig klimaat

Een sociaal veilig klimaat gaat over een sportomgeving die psychische en fysieke veiligheid garandeert. Er wordt respectvol en sportief met elkaar omgegaan en grensoverschrijdend gedrag wordt voorkomen. De trainer/coach heeft hierin een belangrijke voorbeeldfunctie en kan invloed uitoefenen door de manier waarop hij/zij het gedrag van kinderen benadert. Om een sociaal veilig klimaat te creëren moet zowel de trainer/coach als de sportvereniging structuur bieden. De vereniging kan dit bijvoorbeeld doen door een Verklaring Omtrent het Gedrag (VOG) verplicht te stellen voor trainers of een vertrouwenscontactpersoon aan te stellen. Een trainer/coach kan dit doen door samen met de kinderen gedragsregels op te stellen of bij trainingen en wedstrijden te benadrukken dat sportiviteit en respect belangrijk zijn.

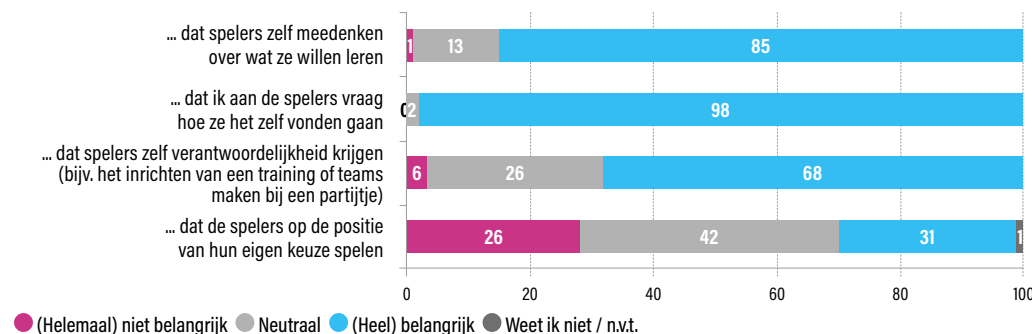
Voetbaltrainers/coaches vinden het vrijwel allemaal (heel) belangrijk om spelers sportief gedrag bij te brengen en om heldere regels voor iedereen te hanteren (Reitsma & Elling, 2021). Daarentegen vindt een groot deel van de trainers het niet belangrijk dat spelers tegen de trainer opkijken en/of dat ze hard worden aangepakt (figuur 8.4). Deze voetbaltrainer beschrijft: *'Ik geloof in duidelijkheid en regels naleven, niet in keihard optreden of zorgen dat spelers tegen je opkijken.'*

Figuur 8.2 Mening van voetbaltrainers/coaches over aspecten van motiveren: 'Ik vind het belangrijk...' (in procenten, n=317)

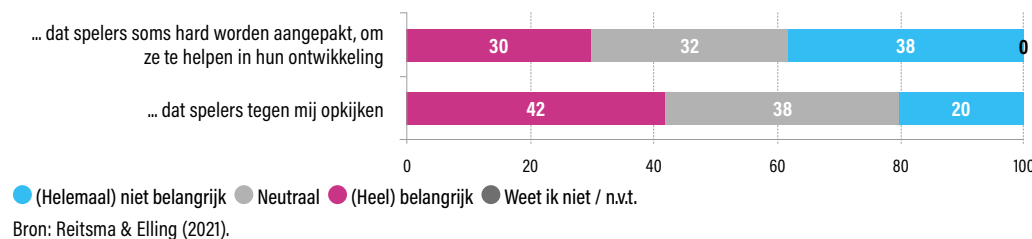
Bron: Reitsma & Elling (2021).

Figuur 8.3 Mening van voetbaltrainers/coaches over aspecten van autonomie: 'Ik vind het belangrijk...' (in procenten, n=317)

Bron: Reitsma & Elling (2021).

Figuur 8.4 Mening van voetbaltrainers/coaches over aspecten van structuur: 'Ik vind het belangrijk...' (in procenten, n=317)

Bron: Reitsma & Elling (2021).

Wie creëert een pedagogisch sportklimaat?

Uit onderzoek onder verenigingsbestuurders, trainers/coaches en ouders van jeugdsporters blijkt dat alle drie de ondervraagde groepen een verantwoordelijkheid zien voor sportclubs in de opvoeding van jeugdsporters (figuur 8.5). Over het geheel gezien wordt de verantwoordelijkheid sterker bij de sportvereniging als geheel gelegd dan specifiek bij de trainers.

Er is echter ook een flink deel dat deze opvoedende taak vanuit de sportvereniging niet ziet (of neutraal is). Dit zijn voornamelijk bestuurders en ouders. Zo vindt 21 procent van de ouders dat de trainer geen belangrijke opvoedende taak heeft. Belangrijk is dat veel deelnemers aan het onderzoek nuance aanbrengen over wat ze wel en niet onder de 'opvoedende taak' willen plaatsen:

'Ik vind dat trainers zeker kunnen bijdragen aan de ontwikkeling en groei van mijn kind, bijvoorbeeld als het gaat om leren omgaan met verlies, het ontwikkelen van doorzettingsvermogen, omgaan met autoriteit, het ontwikkelen van teamgeest [...]. De belangrijkste en eindverantwoordelijke blijft echter de ouder' (ouder van hockeyend kind)

Trainers/coaches en bestuurders zijn de belangrijkste actoren binnen de sportvereniging voor het creëren van een pedagogisch sportklimaat. Door hun directe betrokkenheid bij het kind kunnen trainers sporters ondersteunen in hun ontwikkelingsproces en alert zijn op ongewenst gedrag. Bestuurders kunnen een rol spelen bij het aanstellen en ondersteunen van trainers en het ontwikkelen

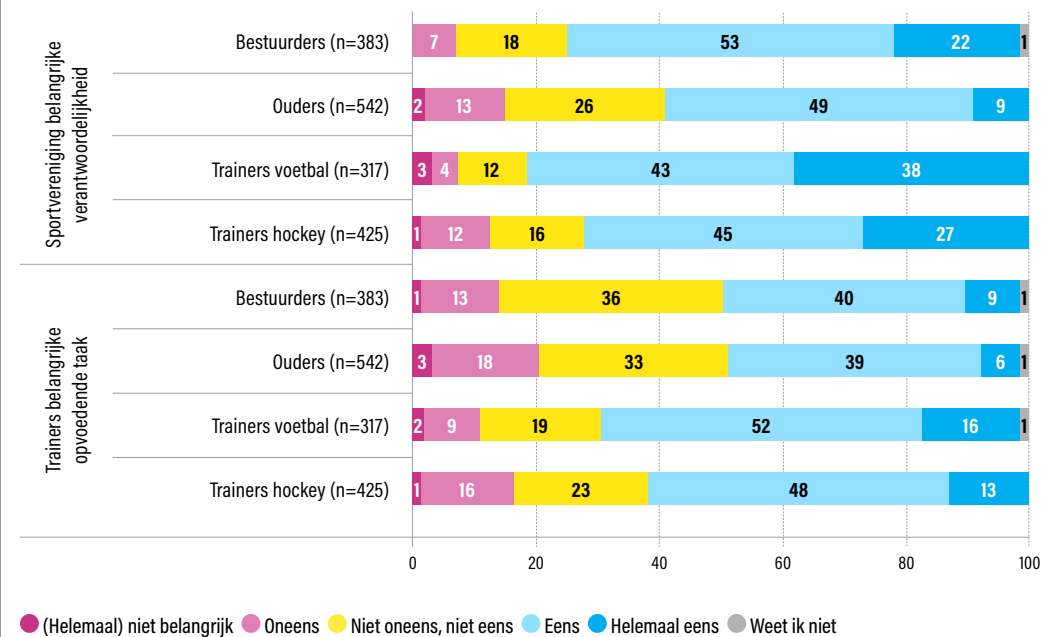
van beleid over een pedagogisch klimaat. Om de vereniging heen kunnen ondersteunde professionals en organisaties een rol spelen (hierover meer in de volgende paragraaf).

Pedagogisch sportklimaat op de sportvereniging

Beleid over en aandacht voor pedagogisch sportklimaat bij sportverenigingen. Bijna alle sportverenigingen hebben iets op papier staan over een veilig sportklimaat of een positieve sportcultuur. Uit onderzoek onder verenigingsbestuurders blijkt dat ruim de helft gedragsregels of huisregels heeft en een derde heeft beleid over een vertrouwenscontactpersoon of de Verklaring Omtrent het Gedrag (Reitsma et al. 2021a).

Specifiek beleid gericht op een pedagogisch klimaat is bij minder sportverenigingen aanwezig. Zo gaf 14 procent aan specifieke kindgerichte regels te hebben, zoals een alcoholverbod tijdens jeugdwedstrijden. Een groot deel van de bestuurders gaf aan op andere, minder formele manieren, aandacht te besteden aan het creëren van een pedagogisch sportklimaat. Bij veel clubs kunnen trainers cursussen of workshops volgen over de omgang met jeugdsporters (79%), worden afspraken met trainers gemaakt over de omgang met jeugdsporters (70%), spreken trainers met jeugdspelers over Fair Play (67%) en is er op wedstrijd- en trainingsdagen een bestuurslid of beheerder aanwezig om klachten mee te bespreken (66%). Nog minder is er overleg tussen begeleiding en arbitrage voor de wedstrijd (54%) en wordt

Figuur 8.5 Meningen van bestuurders, ouders, hockeytrainers en voetbaltrainers over twee stellingen over de opvoedende taak van sportvereniging en trainer (in procenten)

Bron: Reitsma & Elling (2021); Reitsma et al. (2021a).

er gekeken naar pedagogische vaardigheden bij het aanstellen/beoordelen van trainers (59%).

Een ruime meerderheid van de bestuurders geeft aan dat trainers bij iemand terecht kunnen met vragen over de omgang met jeugdsporters (86%). Uit onderzoek onder voetbal- en hockeytrainers/-coaches blijkt dat zij dit anders ervaren. Circa vier op de tien trainers geven aan dat binnen de club ondersteuning wordt geboden aan trainers over pedagogische vraagstukken (figuur 8.6).

Beoordeling van het sportklimaat

Met rapportcijfers 8,5 (4 t/m 11 jaar) en 8,1 (12 t/m 17 jaar) schatten ouders over het algemeen in dat hun kinderen veel plezier beleven aan hun sport (CBS/RIVM, 2019). Ook een ruime meerderheid van de verenigingsbestuurders (88%) vindt dat jeugdsporters met plezier bij de club sporten (Gutter et al., 2020). In ander onderzoek geven ouders, verenigingsbestuurders en voetbal- en hockeytrainers/-coaches ruim voldoende rapportcijfers voor de sfeer, de

sociale veiligheid en het pedagogisch klimaat op de vereniging waar zij of hun kind actief zijn (Reitsma & Elling, 2021; Reitsma et al., 2021a).

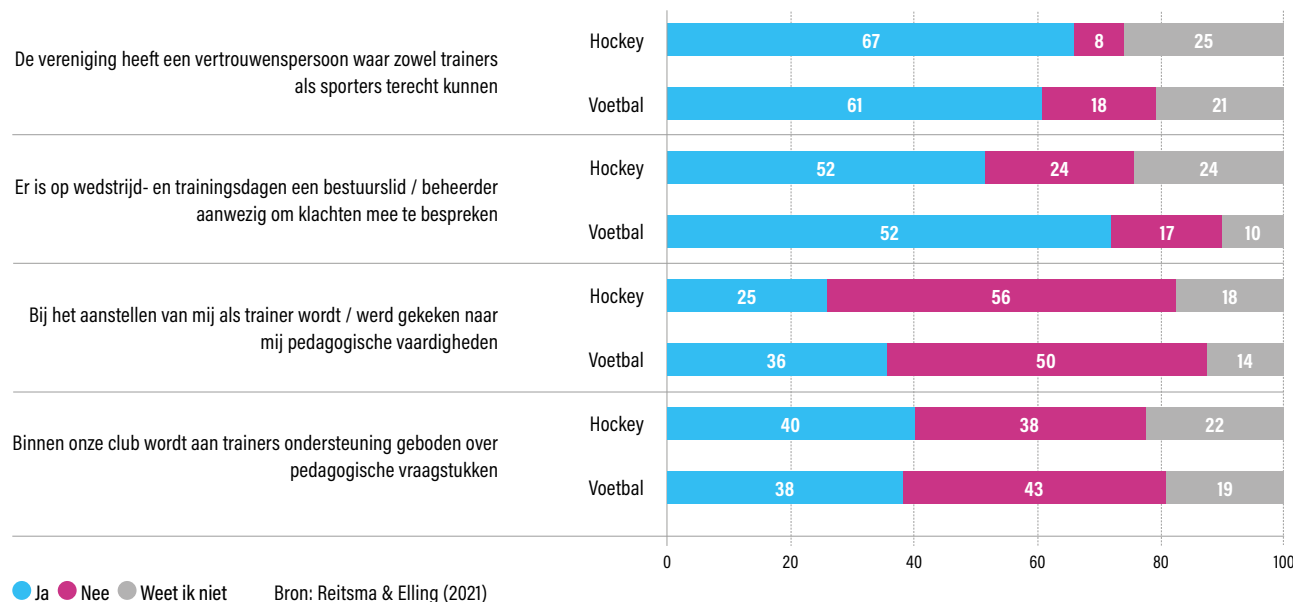
Voor het pedagogisch sportklimaat geven alle bevroegde groepen iets minder hoge cijfers dan voor de sfeer en de sociale veiligheid. De voetbal- en hockeytrainers/-coaches geven gemiddeld een 7,3. De hoogte van het rapportcijfer verschilt naar type sporttak. Zo geven ouders van voetballende kinderen (7,0) en voetbalbestuurders (7,2) gemiddeld een half punt lager voor het pedagogisch klimaat op de club dan ouders van kinderen of bestuurders uit een andere teamsport (resp. 7,6 en 7,7) en uit een (semi-)individuele sport (beide 7,9).

Hoewel de gemiddelde rapportcijfers (ruim) voldoende zijn, worden er ook lage cijfers gegeven. Zo beoordeelt 16 procent van de verenigingsbestuurders en ouders het pedagogisch klimaat op de vereniging met een 6 of lager. Onder hockeytrainers (22%) en voetbaltrainers (18%) is dit nog meer. Dit betekent dat een vijfde tot een zesde niet tevreden is over het pedagogisch handelen en dat hier aandachtspunten liggen. We gaan nu dieper in op de ervaringen van ouders, verenigingsbestuurders en trainers met verschillende aspecten van het pedagogisch sportklimaat.

Sociale veiligheid

Van de ondervraagde bestuurders vindt drie kwart dat het goed gaat met het creëren van sociale veiligheid, de gedragsregels over omgang en het signaleren van en handelen

Figuur 8.6 Mate waarin verschillende aspecten van (uitvoering van) beleid binnen de sportvereniging van toepassing zijn, volgens hockeytrainers/-coaches (n=425) en voetbaltrainers/-coaches (n=317; in procenten)

bij onveilige situaties bij de vereniging. De meerderheid van de ouders geeft aan dat zijn/haar kind zich veilig voelt in de sportgroep (93%) en dat er duidelijke gedragsregels zijn (83%). Toch geeft ook 17 procent van de ouders aan zich weleens zorgen te maken over de begeleiding van zijn/haar kind bij de vereniging (Reitsma & Elling, 2021).

Meestal vindt er geen ongewenst gedrag plaats, maar in een deel van de gevallen wordt dit wel waargenomen door bestuurders, trainers en ouders. Zo geeft 7 procent van de ouders aan dat zijn/haar kind wordt gepest en stelt een deel van de voetbaltrainers (8%) en hockeytrainers (4%) dat

pesten (heel erg) aan de orde is binnen het team (figuur 8.7). 12 procent van de ouders is ontevreden met de manier waarop de trainer of instructeur van zijn/haar kind omgaat met onwenselijk gedrag zoals pesten en schelden (CBS, 2018).

Ongewenst gedrag van trainers, ouders langs de lijn en sporters onderling vindt ook plaats. Een derde van de bestuurders ziet ongewenst gedrag van ouders langs de lijn enigszins voorkomen; onder voetbalbestuurders is dit zelfs 78 procent. Ook trainers zien dit relatief vaak (figuur 8.7). Van de bevroegde groep ouders zegt 78 procent zelf altijd positief te zijn bij het kijken naar een jeugdwedstrijd.

Voetbaltrainers vinden het minder belangrijk dat spelers tegen hen opkijken

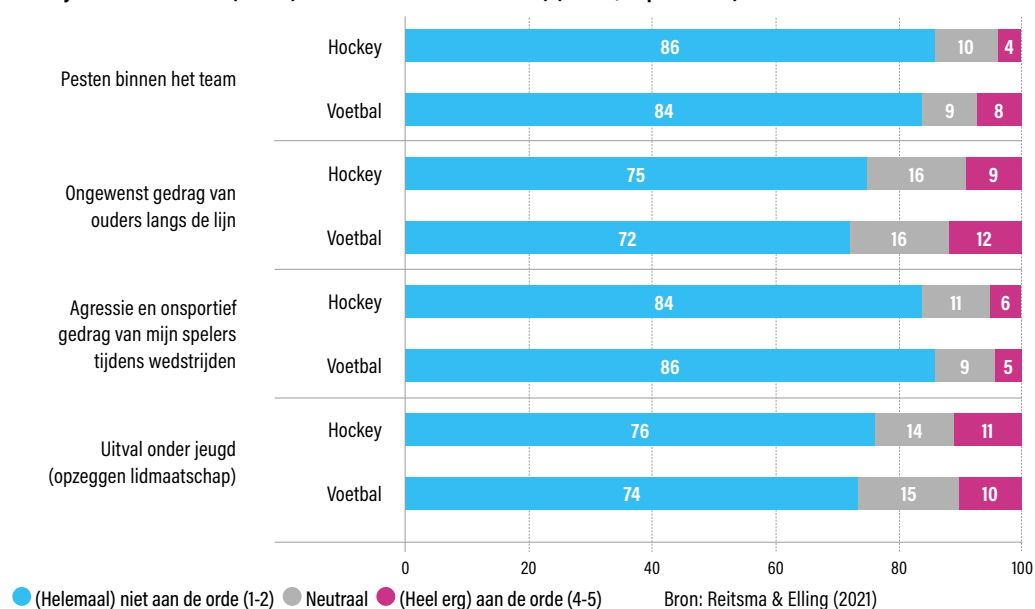

Elkaar onderling aanspreken op ongewenst gedrag, zoals van ouders langs de lijn, vinden vrijwel alle bestuurders belangrijk, maar dit gebeurt niet overal. Twee derde van de bestuurders vindt dat het aanspreken goed gaat en 57 procent van de ouders vindt dat dit voldoende gebeurt. 86 procent van de trainers zegt zelf ouders en supporters aan te spreken indien nodig; van de ouders zegt 39 procent anderen aan te spreken. Een ander aanspreken is niet altijd eenvoudig, zo licht een hockeytrainer toe: *'Het is soms niet altijd makkelijk om ook ouders aan te spreken op negatief gedrag. Zeker als dat gebeurt als je voor de dug out staat en je primaire verantwoordelijkheid op het veld ligt.'*

Plezier en prestatie

Circa zes op de tien ouders vinden dat de trainer niet té veel nadruk legt op de sportieve prestaties of op het spelplezier; een kwart is neutraal (Reitsma & Elling, 2021). Een deel van de ouders vindt het dus belangrijk dat deze zaken meer in evenwicht zijn. Uit toelichtingen in het onderzoek blijkt dat veel ouders vinden dat spelplezier en prestaties met elkaar verbonden zijn en goed samen kunnen gaan, en ook dat de behoefte kan verschillen per team of kind. Te veel nadruk op het één of het ander is dus ongewenst, maar het vinden van een goede balans kan best een uitdaging zijn: *'Plezier in het spel is het belangrijkste. Voor het ene team wordt dat plezier gehaald uit winnen, voor het andere team uit de gezelligheid.'* (hockeytrainer) En: *'Spelplezier is uiteraard het allerbelangrijkste. Echter voor veel kinderen wordt op zijn minst een deel van dit plezier ontleend aan het neerzetten van een (sportieve)*

Figuur 8.7 Mate waarin onderstaande zaken aan de orde zijn binnen verenigingen (op een schaal van 1 tot 5), volgens hockeytrainers/-coaches (n=425) en voetbaltrainers/-coaches (n=290; in procenten)

prestatie. Met andere woorden het alleen maar focussen op sociale aspecten en het volledig negeren van het neerzetten van sportieve prestaties (en dan met name in de jongste jeugd) levert voor de kinderen ook een stukje frustratie op.' (hockeytrainer)

Pedagogisch handelen door de trainer/coach

Om een pedagogisch sportklimaat te creëren is het pedagogisch handelen van trainers/coaches in relatie tot sporters van belang. Belangrijk voor kinderen zijn de elementen 'structuur bieden', 'verbondenheid', 'eigen keuzes ondersteunen' en 'laten ervaren welke vaardigheden zijn verworven.' Onderzoek

laat zien hoe deze vier componenten worden ervaren (Reitsma et al., 2021a; Reitsma & Elling, 2021; zie figuur 8.8).

Structuur bieden

Ruim de helft van de bestuurders vindt dat het maken van duidelijke afspraken tussen trainers en kinderen goed gaat. Voetbaltrainers vinden het zeer belangrijk om spelers sportief gedrag bij te brengen (98%), duidelijk te zijn en heldere regels te hanteren die voor iedereen gelden (97%). Ze vinden het minder belangrijk dat spelers tegen hen opkijken (20%) en om spelers soms hard aan te pakken om ze te helpen (38%). Over de laatste twee zaken lopen de meningen uiteen en is een groot deel neutraal. Hier lijkt vooral

nuance belangrijk: *'Hard aanpakken klinkt te negatief. Ik vind wel dat ik sportief eisen mag stellen en ze hierop mag aanspreken.'* (voetbaltrainer)

Hockeytrainers geven overwegend aan dat ze vinden dat ze zich niet boos moeten maken tijdens wedstrijden (73%), maar ook hier worden nuances aangebracht: *'Ik vind dat ik me zeker boos mag maken tijdens een wedstrijd, maar niet omdat het om winnen gaat. Ik kan me wel boos maken, omdat personen gaan verzaken of hun hoofd laten hangen. Altijd blijven proberen.'* (hockeytrainer). 15 procent van de hockeytrainers voelt zich vaak politieagent voor de groep.

Verbondenheid/relatie

Uit onderzoek onder ouders van jeugdsporters (4-18 jaar) blijkt dat circa drie kwart ervaart dat de trainer alle kinderen in het team of de groep gelijk behandelt (76%), voldoende persoonlijke aandacht heeft voor zijn/haar kind (73%) en ervoor zorgt dat niemand wordt buitengesloten (80%; Gutter et al., 2020). Trainers vinden deze aspecten van relatie ook belangrijk. Vrijwel alle voetbaltrainers vinden het belangrijk dat elke speler evenveel aandacht krijgt (95%), om rekening te houden met persoonlijke situaties (91%), om een goede band met spelers te hebben (87%) en dat spelers het gevoel hebben bij de trainer terecht te kunnen (85%).

Hoewel een meerderheid deze aspecten van relatie belangrijk vindt, lichten trainers toe dat het niet altijd even makkelijk is om ook naar te handelen: *'Alle spelers evenveel aandacht geven, is een item waar je als trainer/coach wel naar streeft, maar in de praktijk*

blijken er toch altijd verschillen te ontstaan. Zolang je maar de verschillen tot het minimale en acceptabele houdt.' (hockeytrainer)

Autonomie/eigen keuzes ondersteunen

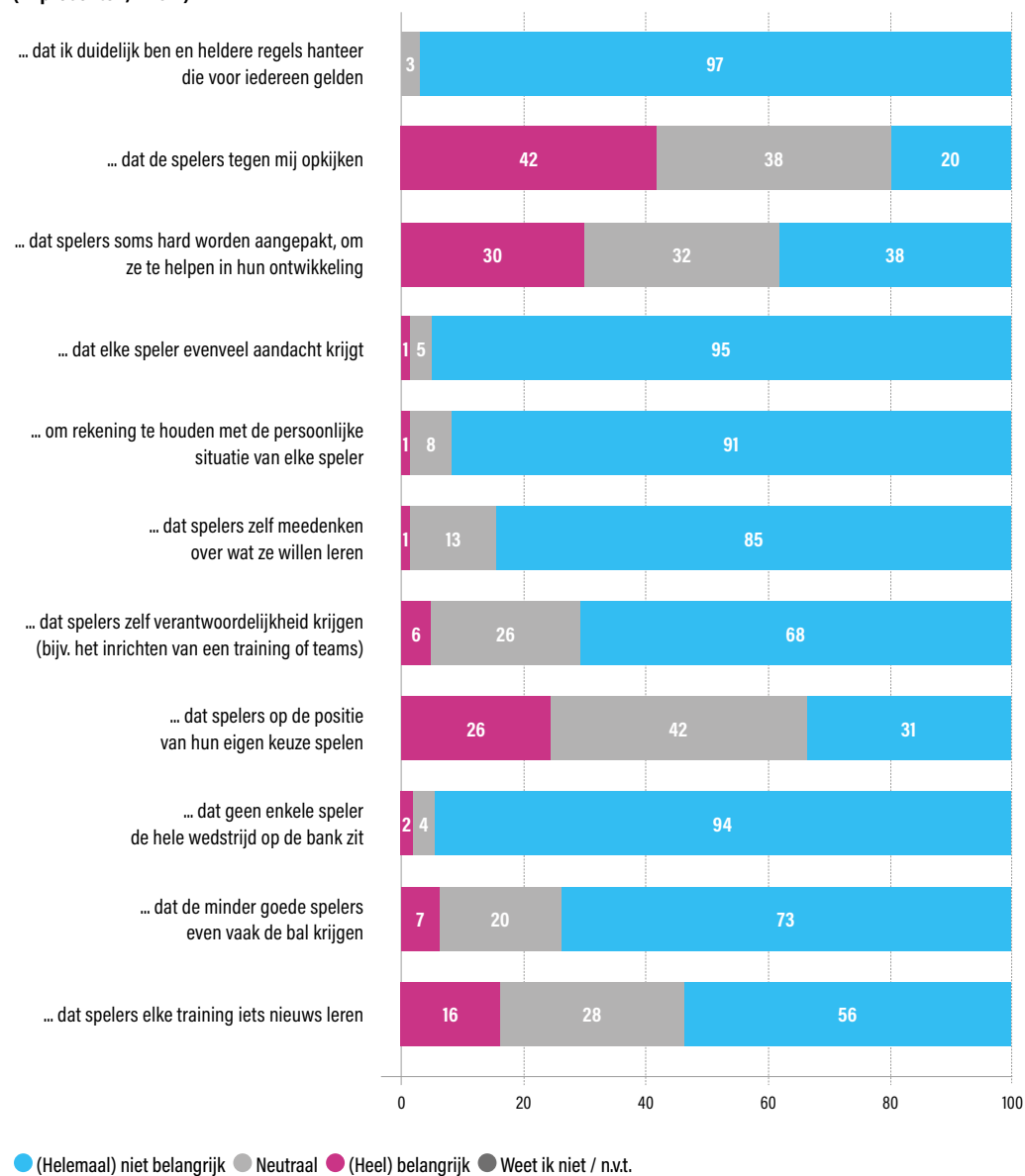
De helft van de ouders ervaart dat de trainer kinderen de ruimte geeft voor eigen inbreng tijdens de training. 15 procent ervaart dat dit (helemaal) niet gebeurt (Gutter et al., 2020). Voetbaltrainers zelf vinden het geven van eigen ruimte aan kinderen heel belangrijk: vrijwel allemaal vinden ze het belangrijk aan spelers te vragen hoe ze het zelf vonden gaan en 85 procent vindt het belangrijk dat spelers zelf meedenken over wat ze willen leren.

Over hoever de ruimte voor eigen inbreng moet gaan, verschillen de opvattingen. Twee derde vindt het belangrijk dat spelers zelf verantwoordelijkheid krijgen (68%), maar slechts 31 procent vindt het belangrijk dat spelers op de positie van hun eigen keuze spelen. *'Ik geef de speelsters wel veel vrijheid en verantwoordelijkheid, maar niet qua indeling van de training of opstelling.'* (hockeytrainer)

Eigen vaardigheden/competenties ervaren

70 procent van de ouders ervaart dat de trainer kinderen stimuleert om het hoogst haalbare uit zichzelf te halen (Gutter et al., 2020). Voetbaltrainers vinden het belangrijk om kinderen te stimuleren om door te zetten en om kinderen het gevoel geven dat ze iets kunnen (98%). Bijvoorbeeld door te zorgen dat geen enkele speler de hele wedstrijd op de bank zit (94% vindt dit belangrijk) of door te zorgen dat de minder goede spelers even vaak de bal krijgen (73%). En in mindere

Figuur 8.8 Mate waarin trainers aspecten van pedagogisch handelen belangrijk vinden: 'Ik vind het belangrijk...' (in procenten, n=317)

Bron: Reitsma & Elling (2021).

mate dat spelers elke training iets nieuws leren (56% vindt dit belangrijk).

71 procent van de hockeytrainers geeft aan alle sporters evenveel speeltijd te geven, 17 procent geeft aan dit niet te doen. De meningen verschillen hierover: *'Iedereen evenveel spelen bij de jeugd zou een verplichting moeten zijn.'* (voetbaltrainer/-coach). Maar ook: *'Als spelers niet komen trainen, krijgen ze minder speeltijd en ook betere spelers krijgen meer speeltijd. Dit alles natuurlijk wel binnen proporties.'* (hockeytrainer)

Ondersteuningsbehoefte en -mogelijkheden

Bij het creëren van een pedagogisch sportklimaat op de club is onder meer belangrijk dat trainers over voldoende expertise en vaardigheden beschikken op het gebied van didactiek en pedagogiek. Uit onderzoek blijkt dat nog niet de helft van de bevroegde verenigingsbestuurders (47%) vindt dat de jeugdtrainers bij de club beschikken over voldoende pedagogische expertise (Reitsma et al., 2021). Bestuurders van (semi-)individuele sporten zijn vaker tevreden over de pedagogische expertise van trainers (58%) dan bestuurders van teamsporten (29%). Hier ligt dus, zeker bij de teamsporten, een grote uitdaging.

Ongeveer zes op de tien bevroegde ouders van voetballende kinderen vinden dat de trainer van hun kind didactisch bekwaam (65%) en pedagogisch bekwaam (58%) is (Huiberts et al., nog te verschijnen). Ruim een op de vijf voetbalouders maakt zich wel eens zorgen

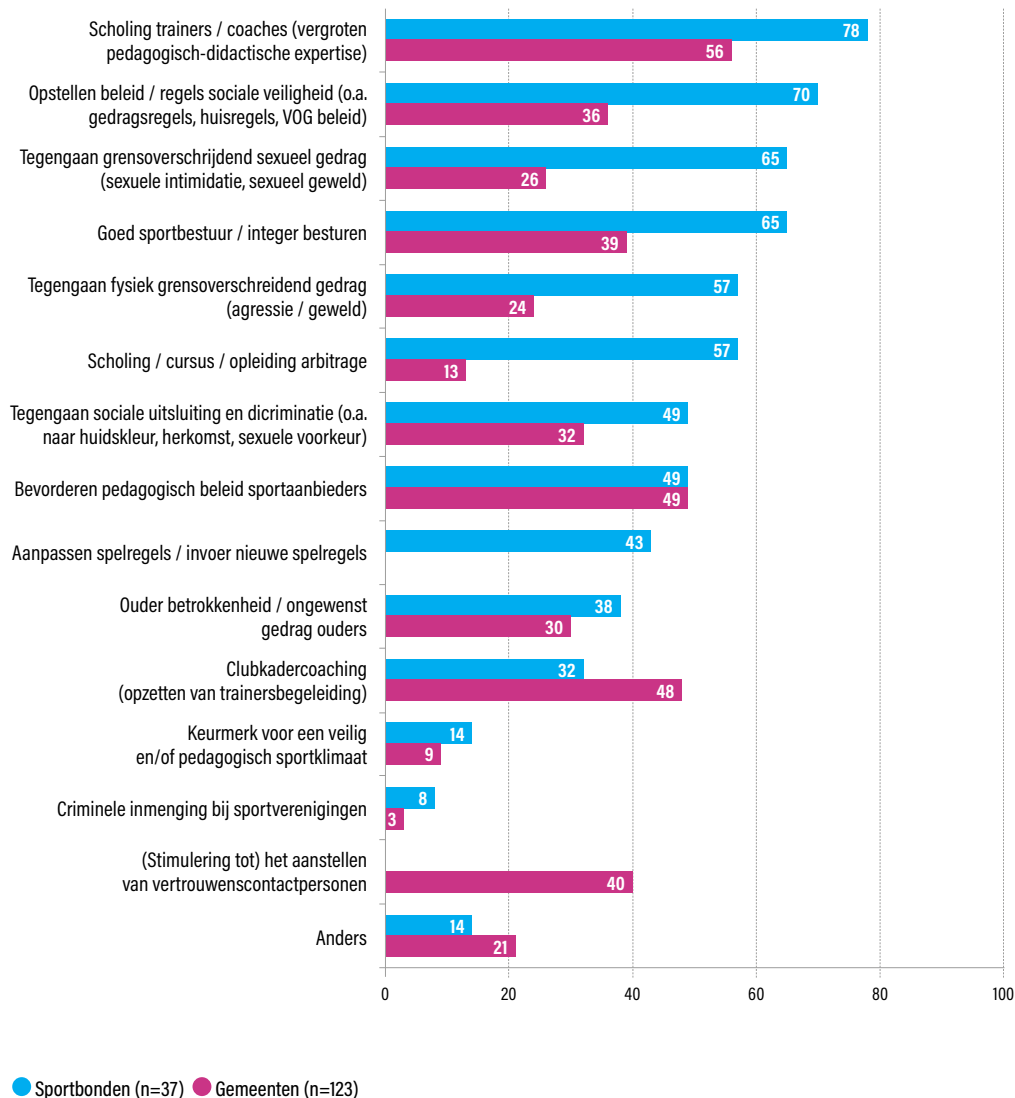

over de begeleiding die hun kind krijgt in de sportgroep. Bestuurders zijn naast de pedagogische expertise van trainers ook kritisch op hoe hier vanuit de vereniging ondersteuning bij wordt geboden. Slechts een derde van de bestuurders vindt dat het ondersteunen van jeugdtrainers bij een kindgerichte aanpak goed gaat.

Niet vreemd is dan ook dat sportverenigingen behoefte hebben aan ondersteuning op het gebied van het creëren van een pedagogisch sportklimaat. Uiteraard verschillen sportverenigingen in omvang, aard en organisatiekracht en zullen de behoeften aan type ondersteuning dus ook verschillen. Zo blijkt uit onderzoek dat ruim de helft van de verenigingen (56%) ondersteuning wil bij 'het creëren van een pedagogisch sportklimaat' (Reitsma et al., 2021a). Zij willen dit voornamelijk in de vorm van cursussen of workshops (29%), informatie over een kindgerichte aanpak (21%) of het uitwisselen van ervaringen en best practices met andere clubs (14%). Opvallend is dat verenigingsbestuurders van (semi)-individuele sporten minder vaak dan bestuurders van teamsporten aangeven behoefte aan ondersteuning te hebben. Van de trainers/coaches geeft ruim 80 procent aan ondersteuning te willen (Reitsma & Elling, 2021). Het vaakst noemen zij het uitwisselen van ervaringen of best practices met andere trainers/coaches. Het organiseren van uitwisseling is dus een belangrijk punt om mee te nemen bij de ondersteuning.

Een deel van de sportverenigingen maakt al gebruik van ondersteuning op het gebied van een pedagogisch sportklimaat.

Figuur 8.9 Thema's waarop sportbonden en gemeenten van plan zijn in te zetten op het terrein van het bevorderen van een positieve sportcultuur bij verenigingen (in procenten)

Bron: Mulier Instituut/VSG, VSG gemeentepanel, voorjaar 2021; Mulier Instituut, peiling sportbonden, voorjaar 2021.
*Niet alle antwoordopties zijn aan zowel sportbonden als gemeenten voorgelegd.

Bijna de helft van alle sportverenigingen en een meerderheid van de voetbalverenigingen geeft aan dit te doen (Reitsma et al., 2021a). Dit gaat dan relatief vaak - ongeveer bij een op de vijf clubs - om ondersteuning door iemand binnen de vereniging, zoals een ouder of een lid met een pedagogische achtergrond. Voornamelijk in het voetbal wordt regelmatig externe ondersteuning ingezet. Van specifieke ondersteuningsproducten, zoals coach-de-coach-trajecten of een workshop, wordt nog minder vaak gebruik gemaakt.

Voor sportverenigingen bestaan verschillende mogelijkheden voor ondersteuning. Er is algemenere ondersteuning, zoals van een verenigingsondersteuner vanuit een sportbond of gemeente, maar ook specifiekere. Dit zijn vaak ondersteuningsproducten als cursussen, workshops of informatief materiaal.

Het aanbod van specifieke ondersteuningsproducten op het gebied van pedagogisch sportklimaat is de afgelopen jaren gegroeid. Bijvoorbeeld vanuit de landelijke beleidsprogramma's als Sportiviteit & Respect, Veilig Sportklimaat en het Nationaal Sportakkoord en door landelijk opererende organisaties als de Academie voor Sportkader van NOC*NSF, Kenniscentrum Sport & Beweging of sportbonden (zie bijvoorbeeld het aanbod van de KNGU →). Hoewel gemeenten van oudsher in mindere mate met dit thema bezig zijn, lijkt ook daar de aandacht voor dit thema te groeien (figuur 8.9).

Het merendeel van de ondersteuningsproducten gericht op een positieve sportcultuur die via de middelen van het Nationaal

Sportakkoord aan clubs worden aangeboden, gaat over pedagogische vaardigheden (voor trainers) of pedagogisch beleid (voor bestuurders; (Reitsma et al., 2021b). Een voorbeeld hiervan is de workshop 'trainen/coachen vanuit pedagogisch perspectief: pubers of jeugd 4-12 jaar'.

Inzet van clubkadercoaches

Een bijzondere vorm van ondersteuning is de inzet van een specifieke professional: de clubkadercoach. Het doel van een clubkadercoach is bijdragen aan een positieve sportcultuur binnen verenigingen door het pedagogisch-didactisch handelen van trainers te verbeteren. Deze professional wordt (tijdelijk) ingezet binnen een vereniging en richt zich op het introduceren, uitvoeren en borgen van de trainersbegeleiding binnen de vereniging. De clubkadercoach is vaak op de vereniging aanwezig, biedt begeleiding aan jeugdtrainers en gaat in gesprek met bestuur en andere leden over het inbedden en optimaliseren van trainersbegeleiding. Na vertrek van de clubkadercoach kan de vereniging zelf verder met eigen trainersbegeleiders. Scholing voor trainersbegeleiders is beschikbaar voor verenigingen, onder andere vanuit de middelen van het sportakkoord.

In 2019 is gestart met een pilottraject clubkadercoaching en daarna is de inzet steeds verder uitgebreid. Op veel plekken in het land zijn gemeenten, sportservicebureaus en bonden begonnen met clubkadercoaching (Swier et al., 2021). Uit geschatte cijfers van NOC*NSF (2021) blijkt dat ruim 170 gemeenten clubkadercoaching aanbieden, waarmee ruim 800 sportverenigingen zijn

Kader 8.1 Praktijkvoorbeeld van clubkadercoaching bij een sportvereniging

Een professional die de kennis en tijd heeft om binnen de vereniging te werken aan het pedagogisch sportklimaat: dat is goud waard.

Als voorzitter van onze volleybalvereniging had ik hoge ambities toen ik in het bestuur stapte, maar de afgelopen twee jaar hebben in plaats van vooruitkijken vooral in het teken gestaan van het volleyballen mogelijk maken onder continu veranderende omstandigheden.

De lokale Sportservice heeft ons een aantal jaren geleden begeleid in het opstellen van een stip op de horizon. We hebben toen bepaald waar we in 2025 als vereniging willen staan: we willen een vereniging voor iedereen van jong tot oud zijn, met gezelligheid en binding en waar iedereen kan volleyballen op eigen gewenst niveau. Mede door de coronacrisis is het concreet maken van de plannen die horen bij deze visie moeizaam verlopen, want de prioriteit lag bij het op orde houden van de pijlers waarop onze vereniging bouwt, zoals een stabiele financiële situatie en voldoende vrijwilligers, om zo überhaupt te kunnen volleyballen. De secundaire onderwerpen die meer richting die stip op de horizon gaan, waren even van ondergeschikt belang. Toch hebben we met ondersteuning van Sportservice een mooie stap kunnen zetten richting onze stip, namelijk met een pilot van clubkadercoaching.

Niet al onze trainers hebben veel ervaring met training geven, zowel de jonge trainers als ouders die deze taak oppakken. De meesten hebben wel verstand van volleybal omdat ze zelf volleyballen of veel naar volleybal hebben gekeken als ouder zijnde, maar hebben geen bagage op pedagogisch vlak. Met het traject van clubkadercoaching kwam er gratis een professional binnen de vereniging om onze trainers te ondersteunen op pedagogisch gebied. Iemand die er veel van weet en ook de tijd heeft om er mee aan de slag te gaan. Zowel deze expertise als de hoeveelheid tijd is lastig te vinden binnen de vereniging zelf. Dus het is gewoon goud waard om dat op deze manier te kunnen regelen. Van trainers krijg ik ook terug dat ze het erg fijn vinden en waarderen dat wij die ondersteuning bieden. De uitdaging die ons resteert is hoe we de opgedane kennis bestendigen in de vereniging. We hopen dus dat onze clubkadercoach voorlopig nog bij ons blijft om deze stappen te zetten.

Ik zou al mijn medebestuurders willen meegeven om in jouw stad of gemeente te kijken of er een soortgelijke ondersteuning voor je vereniging is en om ermee in gesprek te gaan. Want wij hebben aan onze Sportservice in ieder geval heel veel gehad, rondom clubkadercoaching, het formuleren van onze stip op de horizon en ook op andere onderwerpen. Ik heb het idee dat niet veel verenigingen zich hiervan bewust zijn of er gebruik van maken. De ruimte die er is om je als vereniging te helpen met professionals is veel groter dan ik van tevoren had ingeschat, dus ik wil afsluiten met: laat die kans niet schieten!

Voorzitter Linda Oosterheert
Volleybalvereniging SVI

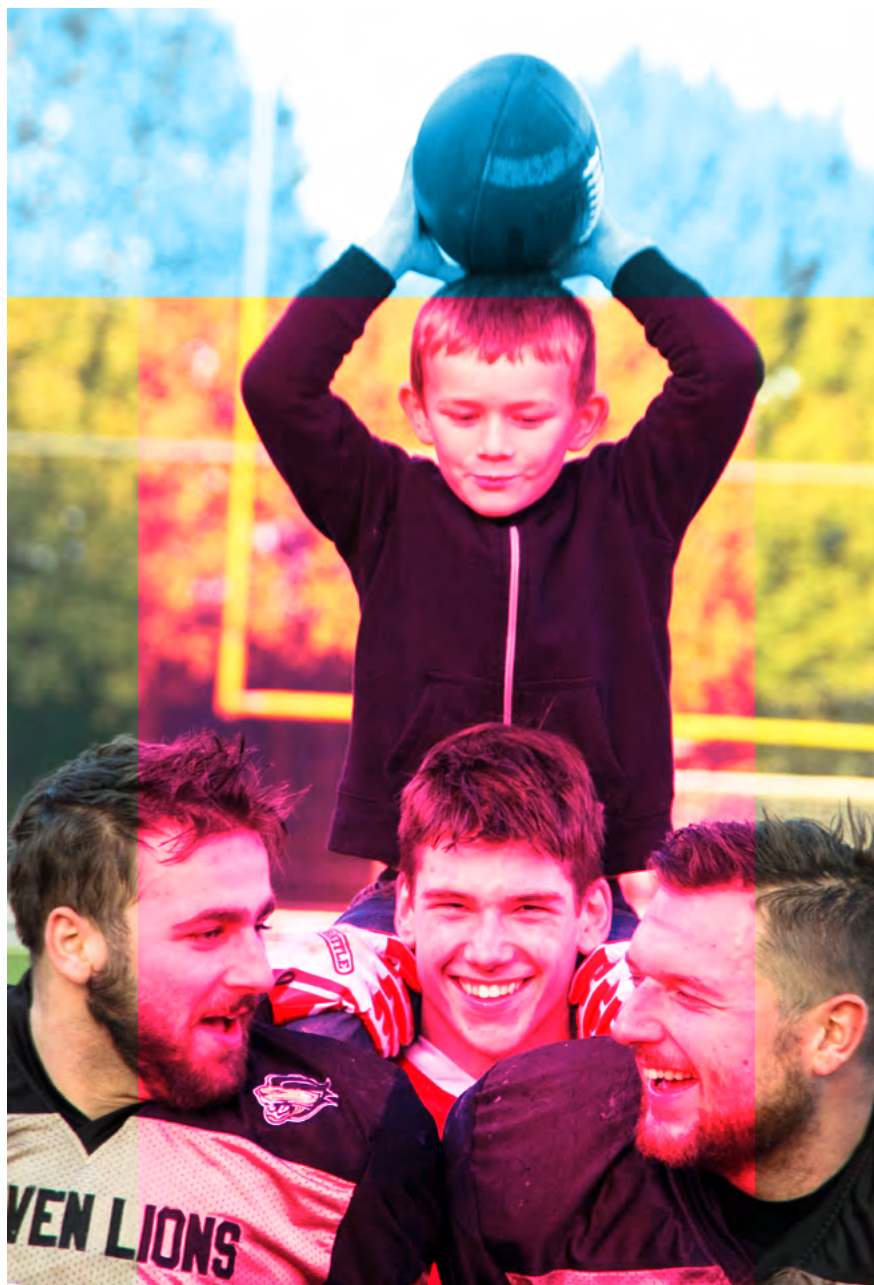

ondersteund. In het voorjaar van 2021 gaf in onderzoek onder het verenigingspanel van het Mulier Instituut 2 procent van de sportverenigingen aan gebruik te hebben gemaakt van clubkadercoaching (Reitsma et al., 2021b). Lees in kader 8.1 de ervaringen van een sportvereniging die werkt met clubkadercoaching.

Slotbeschouwing

Pedagogisch adequaat handelen op de club door trainers/coaches en beleidsmatige aandacht door het bestuur van een vereniging: beide dragen bij aan het plezier dat kinderen beleven aan hun sport. Steeds meer zijn trainers/coaches, ouders en sportbestuurders zich hiervan bewust. Enkele decennia geleden was vooral 'bewustwording' belangrijk en deels is dit vandaag de dag nog steeds het geval. Maar we bevinden ons ook in een fase waarin invoeren op de sportvereniging, bijvoorbeeld door de pedagogische kennis en vaardigheden van jeugdtrainers te verbeteren, steeds vaker gebeurt.

Het feit dat verenigingsbestuurders aangeven dat streven naar een goed pedagogisch klimaat belangrijk is, maar dat ook minder dan de helft van hen stelt dat de jeugdtrainers beschikken over voldoende pedagogische expertise, is een concreet aangrijpingspunt. Met cursussen, scholingen en workshops voor trainers/coaches kunnen tot op zeker hoogte pedagogische kennis en vaardigheden worden bijgebracht. Maar dat het bestuur het onderwerp prioriteert en beleid opstelt, dat onderling het gesprek wordt aangegaan over het

thema, bijvoorbeeld door ervaringen en *good practices* uit te wisselen, en dat intensieve begeleiding mogelijk is, zoals van de clubkadercoach, zijn minstens zo belangrijke zaken bij het werken aan een pedagogisch sportklimaat op sportverenigingen in Nederland.

Enkele decennia geleden was vooral 'bewustwording' belangrijk

De clubkader- coach in de praktijk

Gesprek met Roel van der Weide →

Plezier en ontwikkeling zijn de belangrijkste factoren om te gaan en te blijven sporten. Dat trainers en coaches daarbij de doorslaggevende succesfactor zijn is inmiddels bekend. Maar een groep jeugdsporters trainen en coachen is nog niet zo makkelijk. Hoe krijg je iedere sporter actief en betrokken? Hoe zorg je ervoor dat sporten bij een sportclub ook een bijdrage levert aan de sociale en persoonlijke ontwikkeling? En aan een gevoel van 'erbij horen'?

De clubkadercoach

Steeds meer gemeenten en sportbonden zien de enorme waarde van sportverenigingen met een positieve sportcultuur: sociaal veilig, inclusief en pedagogisch sterk. Trainersbegeleiding – het begeleiden en ondersteunen van trainers, coaches en begeleiders op pedagogisch en didactisch gebied – levert hier een belangrijke bijdrage aan. Een zo'n professional is de clubkadercoach.

Een clubkadercoach helpt verenigingen met het opzetten, uitvoeren en borgen van goede trainersbegeleiding. De voornaamste taak van de clubkadercoach is het ondersteunen van trainers, coaches en jeugdleiders bij sportverenigingen. Uit onderzoek weten we dat:

- 90 procent van deze veelal vrijwillige trainers niet opgeleid is;
- zo'n 60 procent zich weleens ongemakkelijk voelt in de rol van trainer;
- 40 procent van de vrijwillige trainers zich niet capabel genoeg voelt.

Clubkadercoaches begeleiden trainers en coaches, met als doel de kwaliteit van trainingen en daarmee het sportplezier te vergroten. De focus van de clubkadercoaches ligt op het didactische en pedagogische aspect van trainingen, en niet zozeer op sporttechnische ondersteuning. Daarnaast adviseren clubkadercoaches het bestuur en de technische commissie, om trainersbegeleiding en een pedagogisch sportklimaat te borgen in beleid. Ook werken ze zelf aan borging door op zoek te gaan naar vrijwilligers die de rol van trainersbegeleider kunnen overnemen en hen hierbij te begeleiden.

Positieve resultaten

Steeds meer gemeenten maken gebruik van clubkadercoaches bij hun sportverenigingen. Uit verschillende evaluaties blijkt dat sportverenigingen clubkadercoaches waarderen. De meeste trainers staan open voor begeleiding en zijn blij met de tips die ze krijgen en direct kunnen toepassen. Zo geeft een respondent aan:

'Je leert wel gewoon over hoe je training geeft en wat je beter kan doen. De clubkadercoach had bijvoorbeeld gezegd dat ik m'n stem zachter moest gebruiken en dat dit direct een positief effect heeft op de kinderen. Dat soort tips gaf ze mij dus, wat natuurlijk super handig is als ze niet goed luisteren. Dat heeft ze me wel bijgebracht.'

Trainers zien dat de kwaliteit van de trainingen met de hulp van de clubkadercoaches verbetert. Clubkadercoaches ervaren zelf dat ze goede ondersteuning kunnen bieden bij het opstellen of verbeteren van technisch en/of verenigingsbeleid over een pedagogisch sportklimaat en trainersbegeleiding. Idealiter is dit al op orde wanneer een clubkadercoach aan de slag gaat, maar bij de pilotverenigingen bleek dat zeker niet altijd zo te zijn. De clubkadercoach heeft hier in die gevallen wel voor kunnen zorgen.

Financiering clubkadercoach

Sinds 2008 kunnen gemeenten gebruik maken van een subsidie-regeling van het Rijk om meer mensen te laten sporten en bewegen in de buurt of deel te laten nemen aan culturele activiteiten. De regeling die in 2008 startte als Impuls Brede Scholen, Sport en Cultuur heet inmiddels officieel Brede Regeling Combinatiefuncties (BRC), ofwel 'de buurtsportcoachregeling'

De clubkadercoach kan worden bekostigd uit BRC-middelen. Hierbij wordt 40 procent van de kosten door het Rijk gefinancierd en de overige 60 procent lokaal bekostigd. Meestal doet de gemeente of sportserviceorganisatie dat, maar cofinanciering vanuit de sportverenigingen is ook mogelijk.

Borging

Een ondersteuningstraject op een sportvereniging door een buurtsportcoach duurt meestal anderhalf jaar. Na het traject van de clubkadercoach, is het de bedoeling dat deze vertrekt en dat zijn of haar werkzaamheden worden ingebed in de vereniging. In de praktijk blijkt dat de opvolgers van de clubkadercoach vaak al bestaande vrijwilligers zijn. Ook zijn er goede ervaringen met leden en ouders van jeugdleden die nog geen vrijwilliger waren, maar zelf bijvoorbeeld een pedagogische opleiding hebben of werken in het onderwijs. Regelmatig wordt er een nieuwe commissie op de sportvereniging opgericht die zich bezighoudt met pedagogisch-didactische trainersbegeleiding. Zo kan de taaklast gespreid worden over de schouders van verschillende actieve leden binnen de vereniging.

Meer informatie?

Wil je weten of clubkadercoaching iets voor jouw vereniging is? Kijk dan op www.nocnsf.nl/clubkadercoaching →. Je kunt ook contact opnemen via clubkadercoach@nocnsf.nl →. Ben je benieuwd naar de evaluaties van de proeftuinen clubkadercoaching? Kijk dan op <https://www.mulierinstituut.nl/publicaties/25821/procesevaluatie-clubkadercoaching/> →. Wil je als 'beslisser' concrete handvatten over hoe een clubkadercoach in te zetten? Kijk dan op <https://www.mulierinstituut.nl/publicaties/26607/handreiking-clubkadercoaching/> →.

9. Sportief en onsportief wedstrijdgedrag in de amateurteamsport: bestaat er een gerichte aanpak?

Eva Heijnen, Vidar Stevens, Nathan Geurink en Johan Steenbergen

Inleiding

Een plezierige wedstrijdervaring staat of valt met de mate waarin sporters zich sportief en respectvol gedragen tegen elkaar en de wedstrijdleiding. Meestal verlopen wedstrijden uitermate sportief, maar we kennen ook voldoende voorbeelden van wedstrijden die onsportief verlopen en zelfs uitlopen op excessieve vormen van wedstrijdgedrag, zoals slaan, bijten of schoppen.

De afgelopen jaren hebben observanten van het Mulier Instituut met behulp van de

SportklimaatApp uiteenlopende wedstrijdgedragingen geregistreerd (Informatie over de SportklimaatApp is te vinden op <https://www.mulierinstituut.nl/onderzoeksthemas/sportcultuur/sportief-wedstrijdgedrag/>) →. Het gaat om 201.873 unieke wedstrijdgedragingen die zijn geregistreerd tijdens 1.448 wedstrijden (Heijnen et al., 2022). Deze registratie heeft als doel inzicht te krijgen in de aard en mate van sportiviteit en onsportiviteit tussen verschillende actoren tijdens een wedstrijd, om op die manier een beeld te krijgen van mogelijke patronen van (on)sportief wedstrijdgedrag.

In dit hoofdstuk staan we allereerst stil bij wat we verstaan onder wedstrijdssportiviteit en hoe die met de SportklimaatApp is te meten. Vervolgens geven we weer welke vormen van onsportief en sportief wedstrijdgedrag het meest in het oog springen binnen negen verschillende teamsporten op amateurniveau (basketbal, (beach)volleybal, handbal, hockey, korfbal, rugby, voetbal, zaalvoetbal en waterpolo). Ook laten we zien hoe sportief het gedrag van begeleiders, trainers, het publiek en de scheidsrechter is tijdens de geobserveerde wedstrijden. In het laatste deel van dit hoofdstuk ligt het accent

op de patronen van onsportief wedstrijdgedrag en waarom sommige wedstrijden onsportiever verlopen dan andere. Deze patronen bieden sportbonden, verenigingsbestuurders en trainers handvatten om gerichte gedragsregels, trainersprogramma's en educatieve activiteiten te organiseren ter bevordering van een positieve wedstrijdervaring.

Hoe meet de Sportklimaat-App wedstrijdspanning

Wekelijks vinden er duizenden wedstrijden plaats binnen de Nederlandse amateursport. Jongens, meisjes, senioren en veteranen streven allemaal naar een prettige en sportieve wedstrijdbeleving. Toch komt het voor dat sporters zich tijdens een wedstrijd onsportief gedragen (vgl. Schipper-van Veldhoven & Steenberghe, 2015; Stevens et al., 2020; Tiessen-Raaphorst & Breedveld, 2007; Tiessen-Raaphorst et al., 2008). Sinds 2017 monitort het Mulier Instituut de wedstrijdspanning van amateursportwedstrijden met de SportklimaatApp (Romijn et al., 2018).

Aan de hand van SportklimaatApp meten we wedstrijdspanning door gedragingen te registreren die vooraf zijn gecategoriseerd als sportief, onsportief of excessief gedrag. In figuur 9.1 is het hoofdscherm van de SportklimaatApp van het Mulier Instituut te zien. Hier worden drie categorieën gedragingen onderscheiden: groene, gele en rode gedragingen. Groene gedragingen omvatten sportieve of zeer sportieve wedstrijdgedragingen, zoals omhelzen, aanmoedigen, complimenteren, boks geven, excuses aanbieden of elkaar aanspreken op gedrag. Gele gedragingen betreffen drie specifieke negatieve gedragingen: tijdrekken, discussie aangaan en een wegwerpgebaar maken of hoofdschudden. Rode gedragingen zijn excessieve gedragingen, zoals slaan, schoppen, bijten, uitschelden of duwen en trekken.

Er zijn andere indelingen te maken van sportieve of onsportieve wedstrijdgedragingen, maar uit een pilot van de SportklimaatApp

blijkt dat deze gedragingen regelmatig voorkomen bij teamsporten. Zo is het mogelijk een vergelijking te maken tussen teamsporten, zoals hockey, voetbal of handbal.

Figuur 9.1 Hoofdscherm SportklimaatApp in 2021

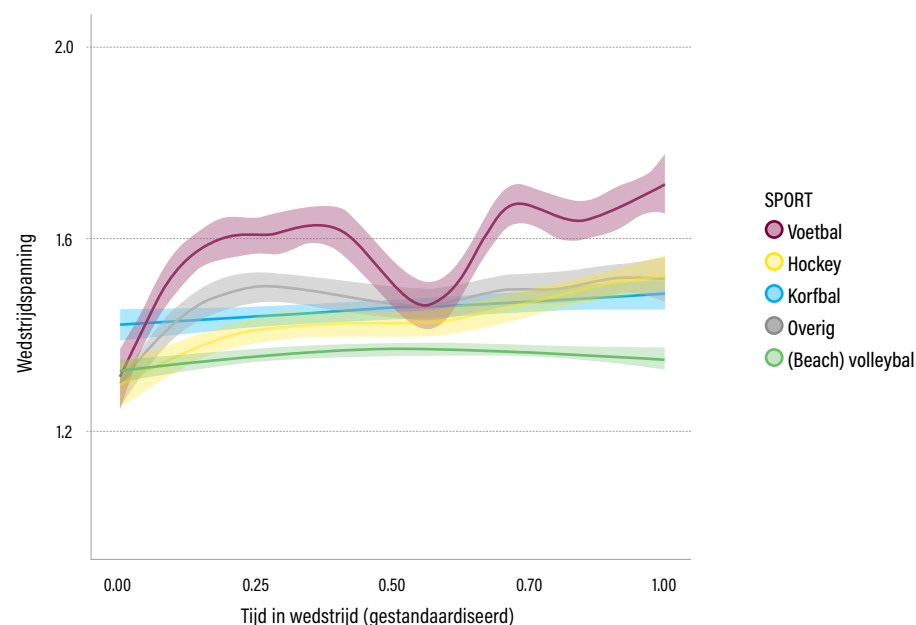
Tijdens een wedstrijd wordt een observant gevraagd de waargenomen gedragingen te registreren in de applicatie. Aan het begin van de wedstrijd, tijdens de pauze, direct na de pauze en aan het eind van de wedstrijd wordt de start-/pauze- of eindeknop ingedrukt. Zo wordt per geregistreeerde gedraging een tijdstempel gecreëerd. Dit maakt het mogelijk om het aantal sportieve gedragingen per onderdeel van de wedstrijd te onderzoeken. Door groene, gele en rode gedragingen en de verhouding daartussen in tijdsintervallen van vijf minuten te clusteren kan een maatstaf worden ontwikkeld voor wedstrijdspanning.

Waar wedstrijdspanning iets zegt over het aantal sportieve, negatieve en excessieve gedragingen over de gehele wedstrijd, is wedstrijdspanning de verhouding tussen sportieve, negatieve en excessieve gedragingen in een wedstrijdinterval. Het cijfer van wedstrijdspanning loopt van 1 tot 4. Hoe hoger het cijfer, des te hoger het

aantal onsportieve en excessieve gedragingen in deze vijf minuten.

Zo is in figuur 9.2 te zien dat amateurvoetbalwedstrijden net voor de rust en richting het einde van de wedstrijd onsportiever worden in vergelijking met beachvolleybal, korfbal of hockey.

Figuur 9.2 Gemiddelde ontwikkeling wedstrijdspanning naar sporttak in de periode 2017-2021 (95% betrouwbaarheidsinterval, n=1.448)

Bron: Reitsma & Elling (2021)

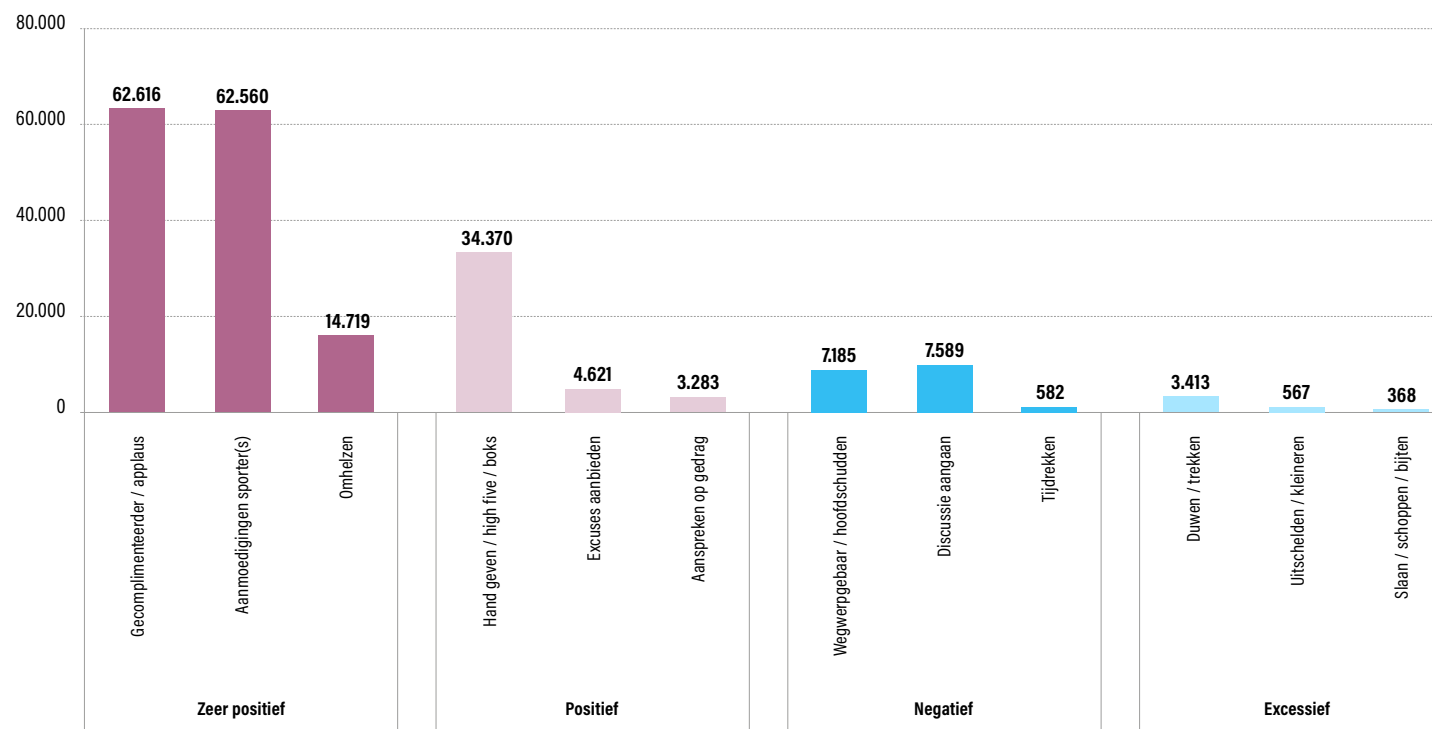

Welke vormen van gedrag zijn vooral zichtbaar in wedstrijden van teamsporten?

Tijdens een wedstrijd vinden verschillende vormen van gedrag plaats. In figuur 9.3 staan de cijfers van de gedragingen die het Mulier Instituut met de SportklimaatApp heeft geregistreerd. Hierbij springt direct in het oog dat het aandeel negatieve en excessieve gedragingen beperkt is ten opzichte van de positieve of zeer positieve gedragingen. Slechts 8 procent van de gedragingen is negatief, en dan gaat het vooral om 'discussie aangaan' en 'wegwerpgebaren'. 2 procent van alle gedragingen tijdens wedstrijden is excessief, waarbij duwen en trekken het vaakst voorkomen.

Bij verdere uitsplitsing van de data valt op dat negatief en excessief gedrag onder mannelijke seniorenspelers vaker voorkomt dan in andere leeftijds- en geslachtsgroepen. Verder vinden minder negatieve en excessieve gedragingen plaats tijdens (beach) volleybal-, handbal- en korfbalwedstrijden dan tijdens hockey-, (zaal)voetbal-, rugby-, waterpolo- en basketbalwedstrijden.

Figuur 9.3 Verdeling geregistreerde gedragingen bij negen teamsporten naar aard van de gedraging, in de periode 2017-2021 (in absolute aantallen, n=201.873)

Bron: SportklimaatApp, 2017-2021 (observatieonderzoek), Mulier Instituut.

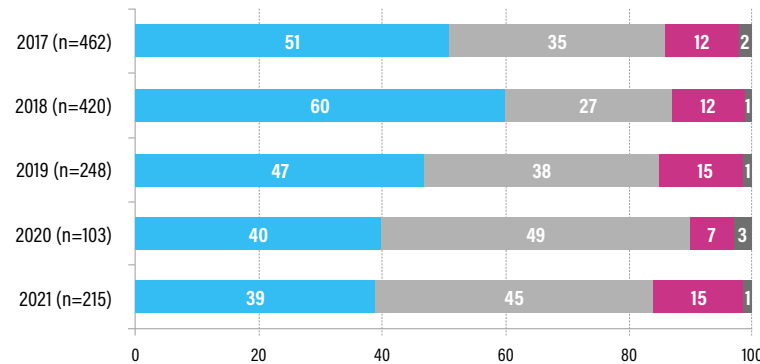
De gedragingen van begeleiders, coaches en supporters

Een wedstrijd is een sociaal proces, waarbij naast de sporters meerdere actoren, vanuit verschillende rollen, betrokken zijn (Stevens et al., 2020). Het wedstrijdgedrag van spelers wordt beïnvloed door gedragingen van supporters, begeleiders en de scheidsrechter en door het scoreverloop (Mummendey & Mummendey, 1983). Binnen de jeugdsport zijn bijvoorbeeld ouders vaak (ook) toeschouwer. In een Amerikaanse studie naar negatief gedrag van ouders langs de lijn blijkt dat ongeveer een derde van het commentaar van ouders bij sporten als voetbal, rugby en tennis negatief is (Bowker et al., 2009). Het gaat dan om 'zijlijngedrag' als voortdurend de jonge spelers coachen en negatief commentaar geven op het spel.

In figuur 9.4 is te zien hoe het gedrag van supporters wordt beoordeeld. Hierin zijn de wedstrijden zonder supporters (voornamelijk tijdens corona) en zonder begeleiding niet meegenomen. In alle jaren dat er is geobserveerd beoordelen de observanten het gedrag van supporters in meer dan 85 procent van de wedstrijden als (uitsluitend) sportief. Het aandeel wedstrijden waar supporters vooral negatief waren is minder dan 3 procent.

Ook het gedrag van de trainers en coaches is van invloed op de wedstrijd. De begeleiding van de thuisspelende ploeg vertoont over het algemeen positiever gedrag dan die van de uitspelende ploeg (figuur 9.5). In meer dan 80 procent van de wedstrijden vertonen de begeleiders en coaches van de sportteams (uitsluitend) positief gedrag.

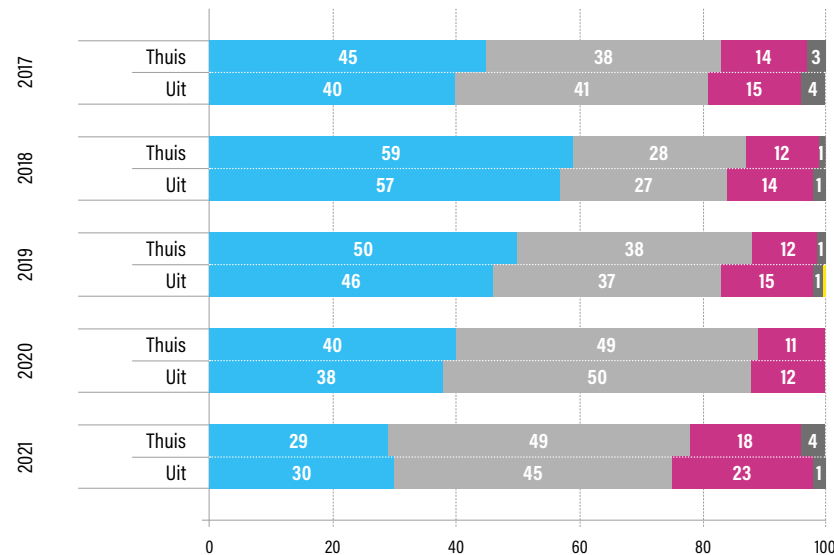
Figuur 9.4 Beoordeeld gedrag van supporters over gehele wedstrijd in de periode 2017-2021 (in procenten, n=1.448)

● Uitsluitend positief ● Vooral positief ● Zowel positief als negatief ● Vooral negatief ● Uitsluitend negatief

Bron: SportklimaatApp, 2017-2021 (observatieonderzoek), Mulier Instituut.

Figuur 9.5 Beoordeeld gedrag van begeleiding thuis- en uitteams over de gehele wedstrijd, in de periode 2017-2021 (in procenten, n=1.448)

● Uitsluitend positief ● Vooral positief ● Zowel positief als negatief ● Vooral negatief ● Uitsluitend negatief

Bron: SportklimaatApp, 2017-2021 (observatieonderzoek), Mulier Instituut.

Scheidsrechters, zo weten we uit de praktijk, kunnen ook doelwit zijn van onsportieve bejegening

De rol van de scheidsrechter

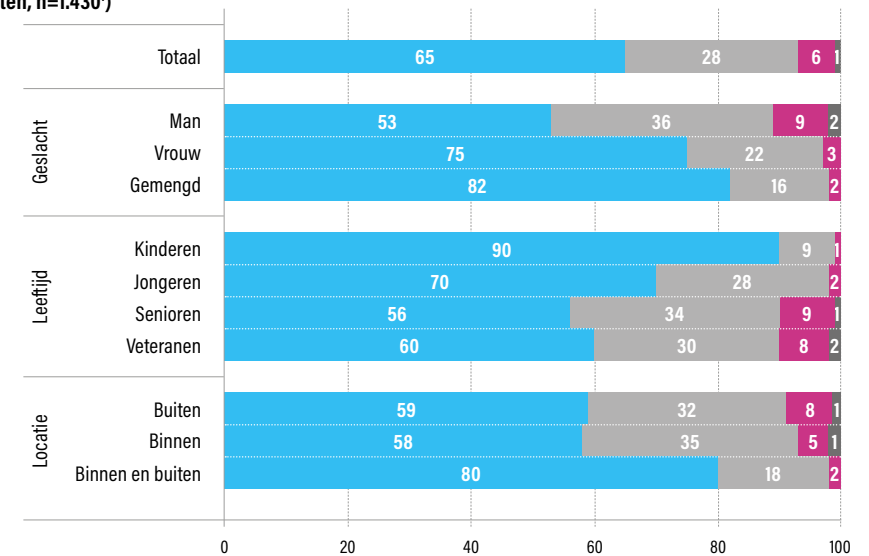
In de meeste wedstrijden is er sprake van een scheidsrechter. Scheidsrechters, zo weten we uit de praktijk, kunnen ook doelwit zijn van onsportieve bejegening. Uit de observaties blijkt dat in bijna twee derde van de wedstrijden (65%, figuur 9.6) niet of nauwelijks onsportief gedrag van spelers richting de scheidsrechter plaatsvindt. Bij 35 procent van de wedstrijden wordt wel ongewenst gedrag richting de scheidsrechter ervaren; bij 28 procent gaat het om een paar momenten en bij 7 procent om grote delen van de wedstrijd of zelfs (vrijwel) de gehele wedstrijd.

We zien ook positieve uitschieters. De opvallendste zijn wedstrijden met gemengde teams, van kinderen en uit de categorie 'binnen- en buitensporten' ((beach)volleybal, handbal en korfbal). Zo blijkt bij 82 procent van de wedstrijden van gemengde teams en 90 procent van wedstrijden van kinderen niet of nauwelijks sprake van ongewenst gedrag tegen de scheidsrechter.

In figuur 9.7 wordt het ongewenste gedrag van spelers tegen scheidsrechters gedurende de gehele wedstrijd naar jaar uitgesplitst. Over de tijd is het aandeel wedstrijden met niet of nauwelijks ongewenst gedrag van spelers tegen de scheidsrechter nagenoeg gelijk gebleven. Opvallend is dat het aandeel wedstrijden met niet of nauwelijks ongewenst gedrag richting de scheidsrechter daalt van 68 procent in 2018 naar 56 procent in 2019 en vervolgens weer stijgt naar 66 procent in 2020 en 67 procent in 2021. Een mogelijke verklaring hiervoor is dat in 2019

Van negatieve vormen van gedrag richting de arbitrage komt 'in discussie gaan over een beslissing' het vaakst voor

Figuur 9.6 Ongewenst gedrag van spelers tegen de scheidsrechter over de gehele wedstrijd, in de periode 2017-2021 (in procenten, n=1.430¹)

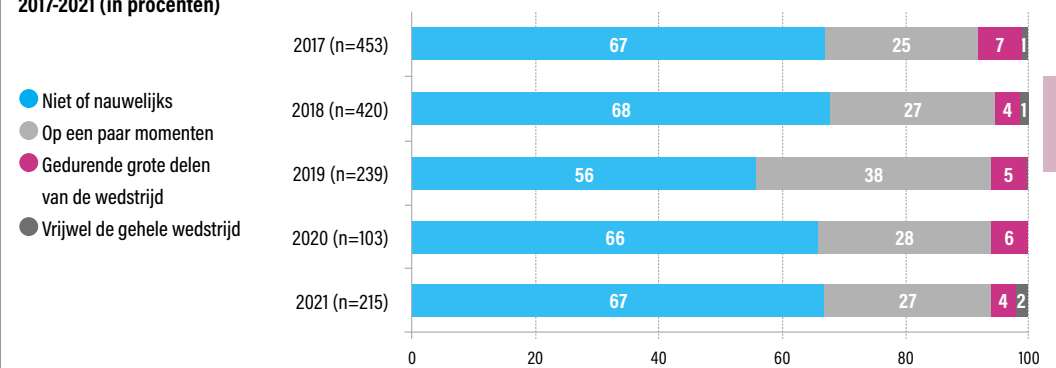

● Vrijwel de gehele wedstrijd ● Gedurende grote delen van de wedstrijd ● Op een paar momenten ● Niet of nauwelijks

Bron: SportklimaatApp, 2017-2021 (observatieonderzoek), Mulier Instituut.

¹ Van een aantal wedstrijden is het ongewenste gedrag tegen de scheidsrechter niet of niet goed geregistreerd, waardoor deze wedstrijden niet konden worden meegenomen in deze analyse.

Figuur 9.7 Ongewenst gedrag van spelers tegen de scheidsrechter over de gehele wedstrijd, in de periode 2017-2021 (in procenten)

Bron: SportklimaatApp, 2017-2021 (observatieonderzoek), Mulier Instituut.

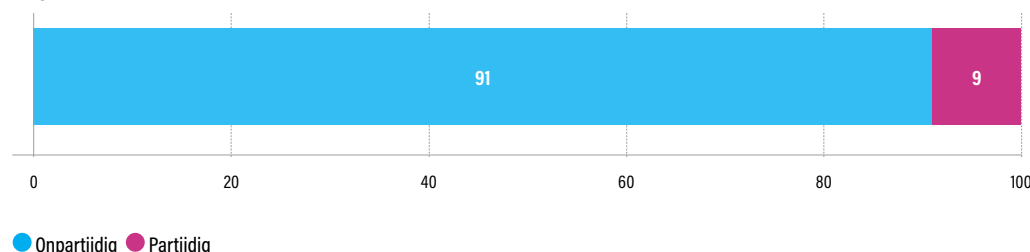
meer hockey- en voetbalwedstrijden zijn geobserveerd. Bij deze wedstrijden zien we vaker ongewenst gedrag tegen de scheidsrechter.

Sinds 2019 is ook het gedrag van de scheidsrechters tijdens de gehele wedstrijd geobserveerd. Dit gedrag, en dan met name de partijtijdigheid, heeft een invloed op het gedrag van spelers tijdens de wedstrijd. Het gedrag van de scheidsrechter wordt bij negen van de tien wedstrijden als onpartijdig beoordeeld (91%, figuur 9.8). Bij 9 procent van de wedstrijden wordt het als partijdig ervaren. Deze partijdigheid wordt iets vaker richting het thuisteam ervaren (5%) dan richting het uit spelende team (4%).

Perspectief vanuit de voetbalarbiter
Omdat negatief gedrag richting de scheidsrechter het vaakst voorkomt bij voetbalwedstrijden, belichten we een aantal resultaten uit onderzoek van het Mulier Instituut in samenwerking met het Centraal Orgaan Voetbalscheidsrechters Nederland (COVS). Dit onderzoek is uitgevoerd om een beter beeld te krijgen van de staat van de arbitrage. Aan dit onderzoek hebben 858 scheidsrechters, 36 assistent-scheidsrechters en 141 waarnemers, coaches of rapporteurs meegedaan (Stevens et al., 2021).

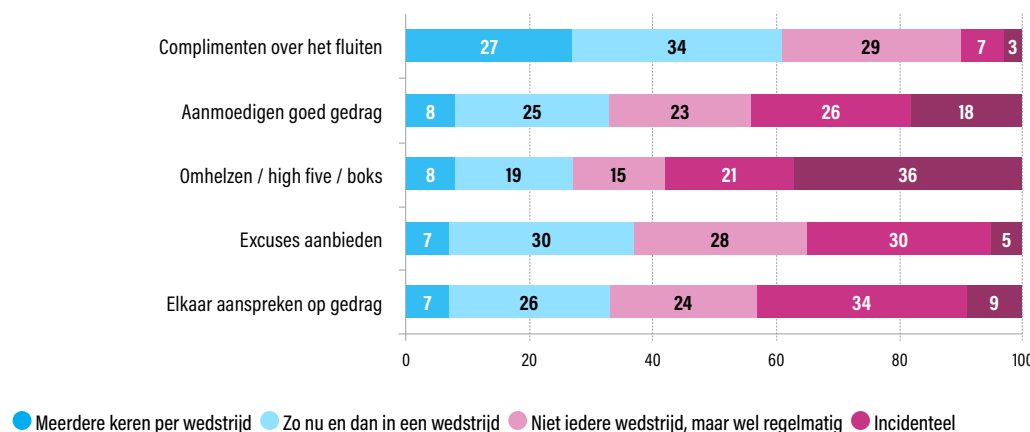
In figuur 9.9 staan verschillende vormen van positief wedstrijdgedrag richting de arbitrage, uitgesplitst naar hoe vaak dit voorkomt per wedstrijd. Iets meer dan zes op de tien respondenten geven aan dat zij elke wedstrijd complimenten krijgen over de manier waarop zij fluiten. In mindere mate wordt de arbitrage door veldspelers aangemoedigd

Figuur 9.8 Beoordeeld gedrag van de scheidsrechter over de gehele wedstrijd, in 2019, 2020 en 2021 (in procenten, n=455)

Bron: SportklimaatApp, 2019-2021 (observatieonderzoek), Mulier Instituut.

Figuur 9.9 Positief wedstrijdgedrag van spelers richting de arbitrage volgens (assistent-)scheidsrechters en coaches, rapporteurs of waarnemers (in procenten, n=1.035)

Bron: Enquête onder (assistent-)scheidsrechters, rapporteurs, waarnemers en coaches (persoonlijke mail met link via COVS Nederland), 2020, Mulier Instituut.

(33%) of omhelsd (27%) of worden excuses aangeboden (37%). In beperkte mate ervaren scheidsrechters dat spelers elkaar gedurende de wedstrijd aanspreken op hun gedrag richting de arbitrage (33%).

Van de negatieve vormen van gedrag richting de arbitrage (zie figuur 9.10) komt 'in discussie gaan over een beslissing' het vaakst voor: 60 procent van de respondenten ervaart elke wedstrijd een discussie over een beslissing, 29 procent zelfs meerdere keren per wedstrijd. Daarnaast heeft 47 procent van de respondenten elke wedstrijd te maken met een 'wegwerpgebaar of hoofdschudden'. Opvallend is dat 24 procent van de respondenten aangeeft elke wedstrijd geconfronteerd te worden met fysiek geweld zoals 'duwen of trekken'. Ander fysiek geweld, zoals slaan, schoppen of bijten, komt bij 5 procent van de respondenten elke wedstrijd voor.

Patronen van onsportief wedstrijdgedrag

Hoe vaak betrokkenen bij een wedstrijd zich onsportief of sportief gedragen zegt nog weinig over hoe het precies komt dat een wedstrijd onsportief wordt en ook wat we vervolgens kunnen doen om de wedstrijd weer sportief te laten verlopen.

Uit internationale studies blijkt dat het wedstrijdgedrag van spelers wordt beïnvloed door gedragingen van supporters, coaches en de scheidsrechter en door het scoreverloop (Mummendey & Mummendey, 1983). Wetenschappers zijn het niet altijd met elkaar eens over waarom deze factoren

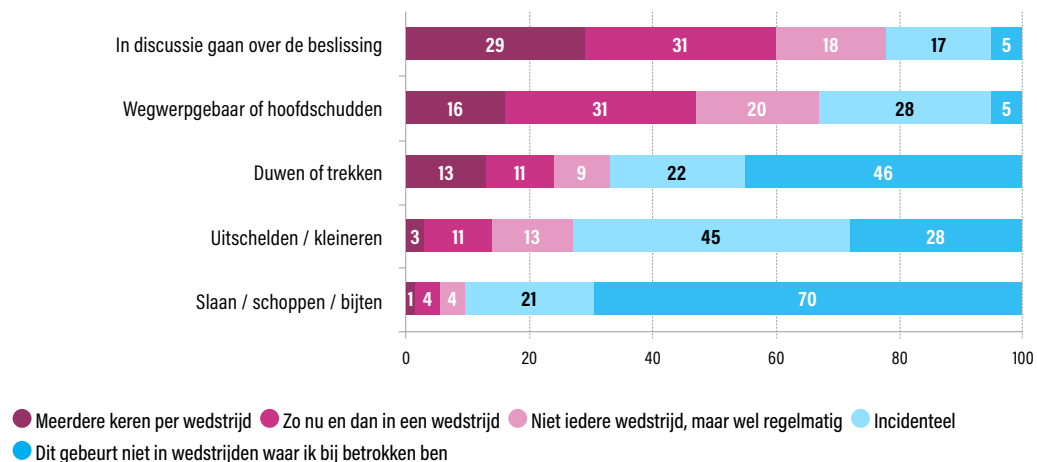

van invloed zijn op het wedstrijdgedrag van spelers. Zo laten Sacks et al. (2003) zien dat er tegengesteld wetenschappelijk bewijs is over de invloed van te rigide handelen van een scheidsrechter op de acceptatie van beslissingen door spelers.

Het nadeel van eerdere studies is dat wetenschappers niet hebben gekeken naar de combinatie van deze invloeden, maar alleen naar het individuele effect van het gedrag van supporters, coaches en de scheidsrechter of van het scoreverloop op het wedstrijdgedrag van spelers. Hierdoor ontbreekt nog steeds inzicht in hoe de sociale interactie tussen coaches, spelers, de scheidsrechter en de supporters tijdens de wedstrijd al dan niet leidt tot onsportief wedstrijdgedrag van spelers. Daarom hebben we deze dynamiek nader onder de loep genomen.

Hiervoor hebben we gebruik gemaakt van de methode van Qualitative Comparative Analysis (QCA). Die hebben we toegepast op 63 hockey- en voetbalwedstrijden die in het seizoen 2019-2020 zijn geobserveerd met de SportklimaatApp. De QCA-methode is ontwikkeld door Ragin (1987) om beter te begrijpen hoe factoren met elkaar interacteren bij het veroorzaken van een bepaalde uitkomst, zoals onsportief wedstrijdgedrag van spelers. De methode kijkt naar een noodzakelijke samenstelling van factoren of 'patronen' die de kans op het ontstaan van de uitkomst vergroot. We komen tot vier patronen die bij 28,5 procent van de bestudeerde wedstrijden van invloed is geweest op het ontstaan van onsportief wedstrijdgedrag van spelers. Dit geeft een beeld van de samenstelling van factoren die maakt dat een wedstrijd verval

Figuur 9.10 Negatief wedstrijdgedrag van spelers richting de arbitrage volgens (assistent-)scheidsrechters en coaches, rapporteurs of waarnemers (in procenten, n=1.035)

Bron: Enquête onder (assistent-)scheidsrechters, rapporteurs, waarnemers en coaches (persoonlijke mail met link via COVS Nederland), 2020, Mulier Instituut.

in onsportief wedstrijdgedrag, al is dit beeld niet volledig.

Het eerste patroon dat door de QCA-analyse zichtbaar wordt, gaat over de rol van de scheidsrechter. Een scheidsrechter moet altijd reglementair handelen. Toch blijkt uit de analyse dat te reglementair handelen van een scheidsrechter zonder rekening te houden met de dynamiek van het spel, juist een averrechts effect heeft op het wedstrijdgedrag van hockey- en voetballers. In 9,3 procent van de bestudeerde wedstrijden blijkt dat het minder negatieve gedragingen van spelers tot gevolg heeft wanneer scheidsrechters de wedstrijd beter aanvoelen en de spelregels soepeler hanteren.

Uit de QCA-analyse komen nog drie andere patronen naar voren, die allemaal gaan over de (sociale) interactie tussen de begeleiding van het thuis- of uitteam, het handelen van de supporters en het scoreverloop:

- **Patroon twee:** wanneer de wedstrijd afstevent op een gelijkspel én de begeleiding van het thuisteam onsportief handelt, is de kans groter dat de spelers in het veld zich ook onsportief gaan gedragen. Dit bleek bij 16,3 procent van de geobserveerde wedstrijden het geval.
- **Patroon drie:** wanneer uiteindelijk geen gelijke stand op het scorebord verschijnt én de begeleiding van het thuisteam onsportief handelt, vertonen spelers vaker onsportief wedstrijdgedrag ondanks

positieve coaching door supporters langs de kant. Dit zagen we bij 9,3 procent van de wedstrijden.

- **Patroon vier:** wanneer de wedstrijd niet afstevent op een gelijkspel én de begeleiding van het uitteam onsportief handelt, vertonen spelers in het veld meer onsportief gedrag, ondanks positieve coaching door supporters langs de kant. Dit bleek bij 7,0 procent van de bestudeerde wedstrijden.

De manier van begeleiding door een trainer of coach is dus van grote invloed op het wedstrijdgedrag van spelers. Positief gedrag van supporters bij amateurwedstrijden compenseert bovendien nauwelijks voor onsportief coachingsgedrag.

Hoe kun je sportief wedstrijdgedrag bevorderen?

Deze uitkomsten laten zien dat bij het bevorderen van sportief wedstrijdgedrag een duale aanpak wenselijk is: actief ondersteuningsbeleid voor scheidsrechters (binnen zowel de bond als de vereniging) en bewustwording vergroten over de waarde van positief begeleiden door trainers, coaches en ouders.

Deze duale aanpak komt sterk overeen met de focus van eerdere en reeds bestaande (beleids)programma's, zoals Fair play scoort altijd, Sportcode, Sport & Respect, Veilig Sportklimaat (VSK) en Masterplan arbitraire kader (Steenbergen et al., 2018). Het lage percentage van wedstrijden met

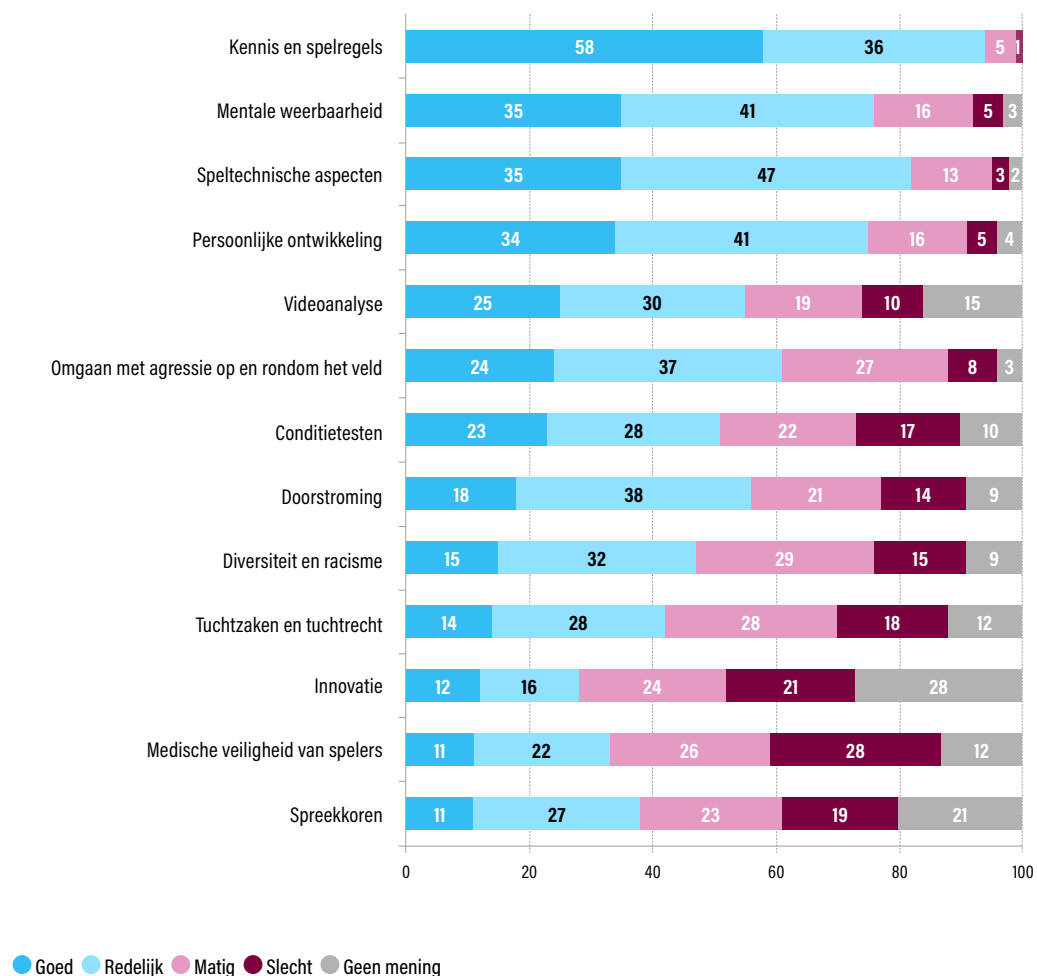
excessieve gedragingen (zie figuur 9.3) lijkt erop te duiden dat het brede scala aan programma's en interventies van sportverenigingen en sportbonden ter bevordering van sportief wedstrijdgedrag zijn vruchten afwerpt.

Ondersteuning aan scheidsrechters

Sportbonden investeren al jaren actief in de ontwikkeling en begeleiding van club- en bondsscheidsrechters. Ook lokale sportverenigingen dragen hier hun steentje aan bij. Het kan daarbij zowel gaan over technisch-inhoudelijke adviezen (bv. welke lijnen kan een scheidsrechter het best lopen) als over sociale aangelegenheden (bv. een gesprek ter bemoediging of een luisterend oor).

Het Mulier Instituut onderzocht in 2020 samen met het COVS waar voetbalscheidsrechters vooral meer begeleiding bij willen krijgen. De resultaten staan in figuur 9.11. Opvallend is de specifieke vraag om meer aandacht in opleidingen en cursussen voor omgaan met agressie op en rondom het veld, racisme en discriminatie en spreekkoren. Dit zijn relatief nieuwe thema's die nog nadrukkelijk worden opgepakt door sportbonden. Een voorbeeld hiervan is het actieplan 'Ons Voetbal Is Voor Iedereen' (OVIVI) van de KNVB, waarbinnen bewust geïnvesteerd wordt in de kennis van scheidsrechters over racisme en discriminatie. Meer aandacht voor deze thema's versterkt de weerbaarheid van het scheidsrechterskorps en daarmee

Figuur 9.11 Aandacht voor thema's in het huidige cursus- en opleidingsaanbod voor arbitrage volgens (assistent-)scheidsrechters en coaches, rapporteurs of waarnemers (in procenten, n=1.035)

Bron: Enquête onder (assistent-)scheidsrechters, rapporteurs, waarnemers en coaches (persoonlijke mail met link via COVS Nederland), 2020, Mulier Instituut.

hun vermogen om hier goed mee om te gaan tijdens wedstrijden.

Positief coachen door trainers, coaches en ouders

Trainers, coaches en ouders zijn belangrijke rolmodellen en bepalen voor een groot deel de sfeer rondom een team. Er zijn veel projecten om positieve begeleiding door trainers, coaches en ouders te bevorderen. Wellicht nog scherp op ons netvlies staat de SIRE-campagne 'Geef kinderen hun spel terug' uit 2011. Die campagne was uitdrukkelijk gericht op het gedrag van ouders langs de kant bij hun spelende dochter of zoon.

Naast dit landelijke initiatief zijn er tal van lokale voorbeelden. Zo werkt sportvereniging HDM uit Den Haag al een aantal jaar met de 'blauwe kaart'. Meer dan honderd verenigingen hebben dit initiatief inmiddels overgenomen. Het thuisspelende team schrijft op de achterkant van de blauwe kaart waarvoor de tegenstander en de begeleiding bij deze wedstrijd complimenten verdienen. Bijvoorbeeld als een trainer iemand van de tegenstander heeft geholpen toen die zich blesseerde of als ouders klaptten voor een tegengoal. In portret 9 gaan we nader in op het gebruik van de blauwe kaart.

Voor trainers en coaches bestaan speciale opleidingen en trainingen over 'positief coachen', onder andere georganiseerd door NOC*NSF, sportbonden en de Academie voor Sportkader. In deze trainingen leren trainers en coaches de waarde van complimenten en positieve feedback en de invloed van hun (non-)verbale houding op

de ontwikkeling van jonge sporters. Zo leren ze onder meer dat jongere kinderen regelmatig gemeente complimenten willen krijgen, zoals 'Goed gelopen, de volgende keer heb je die bal!' Op deze manier ervaart het kind dat het compliment echt is en neemt het zelfvertrouwen toe. Dit werkt beter dan zogenaamde 'halleluja-complimenten', waarbij een trainer enkel iets zegt als 'wauw, geweldig!' Voor kinderen zijn dit nietszeggende complimenten.

Over het geven van positieve feedback leren trainers en coaches dat het helpt om te beginnen met iets positiefs. Vervolgens kan de trainer of coach een concreet verbeterpunt noemen, om daarna af te sluiten met een positieve opmerking, zoals: 'Je bent goed aan het oefenen. Probeer je hand nog meer onder de bal te plaatsen, dan lukt het nog beter!' De interactie tussen coach of trainer en kind is cruciaal voor het plezier dat ze ervaren in de sport (Hilhorst et al., 2014).

Uiteindelijk moeten de verschillende interventies ertoe bijdragen dat de positieve manier van coachen tijdens zowel de sporttrainingen als de wedstrijden zijn doorwerking heeft op het sportgedrag van de spelers op het veld of in de zaal.

Slotbeschouwing

Het gedrag van de teamsporters op de Nederlandse velden is in overgrote mate (zeer) positief. Dit blijkt uit het feit dat tot op heden 90 procent van de ruim 201.000 geregistreerde gedragingen met de SportklimaatApp (zeer) positief was. De resterende 10 procent

was grotendeels negatief (8%) en incidenteel excessief (2%). Hoewel excessieve gedragingen veel minder voorkomen dan positieve gedragingen, viel bij 43 procent van de wedstrijden minimaal één excessieve gedraging te noteren. Tegelijkertijd maakt een excessieve gedraging niet gelijk een hele wedstrijd onsportief: slechts 4 procent van de wedstrijden werd als onsportief beoordeeld.

Sportbonden en sportverenigingen werken al jaren hard aan een veilig sportklimaat op de sportvelden en in de sporthallen. De inzet op trainersbegeleiding en positief coachen werpt zijn vruchten af. Bij de meeste teamsporten stijgt in 2020 en 2021 het aantal als sportief beoordeelde wedstrijden namelijk ten opzichte van 2017. Bij basketbal, handbal, waterpolo en zaalvoetbal lijkt dit zelfs een trend te zijn. In 2021 lijkt deze toename bij een aantal sporten (onder meer hockey en voetbal) te zijn gestagneerd.

Toch blijft het een gemeenschappelijke opdracht en een gedeelde verantwoordelijkheid om excessief wedstrijdgedrag op de sportvelden en in de sporthallen te voorkomen. Deze verantwoordelijkheid is niet enkel toe te schrijven aan scheidsrechters of verenigingsbestuurders. Ouders hebben daarin evenzeer een verantwoordelijkheid om hun kinderen te wijzen op sportief wedstrijdgedrag of zelf positief te coachen wanneer zij langs de kant staan te kijken. Als sportbonden, verenigingen, scheidsrechters, ouders en andere betrokkenen allemaal hun steentje bijdragen dan kunnen we onsportief gedrag nog verder terugdringen.

Project Positiviteit Scoort

Gesprek met Arjan Offerhaus →

De gemeente Den Haag werkt met haar actieplan 'Positieve Sportcultuur' onder meer aan het verhogen van sportiviteit en respect op de velden. Een van de actiepunten is het project 'Positiviteit Scoort'. Dit programma is ontwikkeld door Arjan Offerhaus en zij won hiermee in 2019 de Nationale Sportinnovator Prijs.

Toolkit Positiviteit Scoort

Het programma 'Positiviteit Scoort' bestaat uit een toolkit met vijf onderdelen:

- de actiekaart van Welkom t/m Vertrek, met uitleg over een positief sportklimaat en de waarde van elkaar allemaal begroeten voorafgaand aan de wedstrijd;
- korte video's met fragmenten van de spelers (kinderen) die vertellen wat zij positief gedrag vinden en daar tips voor geven (zie het YouTube-kanaal van Positiviteit Scoort);
- een digitale aanvinktool voor spelbegeleiders en scheidsrechters waarin zij in overleg met de spelers van het thuis spelende team plezierpunten kunnen geven: een set aan gedragingen die door de spelers in de interviews zijn gedefinieerd als 'positief'. Door het aantal plezierpunten tijdens de wedstrijd te noteren kan een team in een wedstrijd niet alleen goals, maar ook plezierpunten scoren;
- de Blauwe Kaart om de tegenpartij te complimenteren;
- de Blauwe Kaart om positief gedrag van ouders langs de lijn te belonen.

De Blauwe Kaart

De Blauwe Kaart is een teken van sportiviteit en respect voor de tegenstanders en ouders. Bij handbal wordt gebruikt gemaakt van een 'oranje kaart'. De Blauwe Kaart geef je als team na een thuiswedstrijd aan het bezoekende team, met op de achterkant geschreven waarom dat bezoekende team sportief en respectvol was. Het is een compliment voor de tegenstander. Zo laat je met

de Blauwe Kaart zien dat je de tegenstander waardeert. Met de blauwe kaart kun je het andere team bijvoorbeeld bedanken voor hulp bij een blessure, omdat ze klaptten bij een mooi doelpunt van het thuis spelende team, of als er intern gecorrigeerd is bij commentaar op de scheidsrechter.

Het is de bedoeling dat de Blauwe Kaart na afloop van de wedstrijd aan het andere team wordt overhandigd in het clubhuis, terwijl de twee teams in het clubhuis ook iets met elkaar eten of drinken. Het doel is om iedere speler met een goed gevoel de wedstrijd te laten afsluiten.

Door een foto te maken van de Blauwe Kaart en van het overhandigen aan de tegenstander kun je de complimenten delen in WhatsApp-groepen, op sociale media en op de verenigingswebsite: dit vergroot de saamhorigheid binnen de club en heeft ook een warme, positieve uitstraling naar andere clubs.

Een Blauwe Kaart kan ook worden gegeven aan supporters omdat ze een compliment gaven en positief aanmoedigden tijdens de wedstrijd. De kaart vergroot daarmee het bewustzijn van sportief gedrag tijdens een sportevenement.

Randvoorwaarden voor succes

Momenteel maken meer dan tweehonderd sportverenigingen gebruik van het initiatief van de Blauwe Kaart. Om de Blauwe Kaart en andere onderdelen van het project 'Positiviteit Scoort' succesvol binnen de vereniging te implementeren, is het

belangrijk dat iedereen op de hoogte is van het initiatief en dat hier draagvlak voor bestaat. De vereniging kan dit regelmatig communiceren in de nieuwsbrief, tijdens de Algemene Ledenvergadering en op de website van de vereniging. Herhaling is daarbij cruciaal. Door herhaalde communicatie worden de onderdelen van het project 'Positiviteit Scoort' een vanzelfsprekendheid binnen de vereniging.

Een van de belangrijkste momenten van bewustwording is aan het begin van het seizoen. Dan starten veel nieuwe leden, trainers en begeleiders op de vereniging. Jeugdbegeleiders en aanvoerders van een team spelen een belangrijke rol bij het organiseren van het project 'Positiviteit Scoort', onder meer bij het gebruik van de Blauwe Kaart. Zij begeleiden de spelers bij het invullen – ze zijn ook verantwoordelijk voor wat de spelers op de Blauwe Kaart schrijven – en zorgen ervoor dat hun team de kaart na iedere wedstrijd overhandigt aan de tegenstander.

Meer informatie?

Wil je meer weten over het project 'Positiviteit Scoort' of de Blauwe Kaart? Kijk dan op <https://www.positiviteitscoort.nl/> →. Je kunt ook contact opnemen met Arjan Offerhaus via positiviteitscoort@gmail.com →.

Slotbeschouwing: samen verder bouwen aan een positieve sportcultuur

Vidar Stevens en Johan Steenbergen

Regelmatig staan verenigingsbestuurders voor lastige keuzes om een veilige, eerlijke, zorgeloze en plezierige sportervaring voor de leden te garanderen. Verenigingen met een brede en deskundige vrijwilligersbasis zijn vaak beter in staat deze 'extra' bestuurstaak op te pakken, maar zelfs dan blijft het een uitdaging voor verenigingsbestuurders. In dit slothoofdstuk maken we de balans op van de inzichten uit dit boek: wat leert dit boek ons? Hoe kunnen sportverenigingen ondersteund worden in het veranderproces om een positieve sportcultuur uit te bouwen?

De rode draad in dit slothoofdstuk is dat het bevorderen van een positieve sportcultuur op sportverenigingen laven is tussen twee uitersten: enerzijds volledig vertrouwen op de zelforganisatie van sportverenigingen en anderzijds als externe partijen – bijvoorbeeld sportbonden en gemeenten – te dicht op een vereniging zitten en veranderingen eisen.

We bieden in dit slothoofdstuk wat inzichten die volgen uit de hoofdstukken van dit boek. Deze inzichten helpen bijvoorbeeld verenigingsondersteuners om naast verenigingen

te staan bij het voorkomen van excessen en misstanden op de club, met ook oog voor wat al goed gaat en rekening houdend met de specifieke context van sport en haar vrijwilligers.

Een lange geschiedenis met nog wel wat werk voor de boeg

Seksueel grensoverschrijdend gedrag, criminele inmenging, agressie tegen scheidsrechters, racisme, discriminatie en

andere vormen van ongewenste praktijken op sportverenigingen zijn hardnekkige problemen die al decennia spelen en waarvoor geen pasklare oplossingen bestaan. Al meer dan vijftig jaar krijgen deze onderwerpen aandacht vanuit beleid, onderzoek en de media. Dit laatste werd onder meer zichtbaar in een uitvoerige reeks artikelen van dagblad Trouw die waren gebundeld onder de titel 'Grenzen in de Sport'. Sindsdien zijn er verschillende beleidsnota's verschenen die aandacht vroegen voor intimidatie, antiracisme, integriteit, sportiviteit en respect, inclusiviteit en oplossingen voor

een plezierige sportbeleving voor leden in georganiseerd verband. Het deelakkoord 'Positieve sportcultuur' van het Nationaal Sportakkoord is te beschouwen als het meest recente beleid waaronder voorgaande onderwerpen zijn te plaatsen.

Waar sommige sportonderzoekers, zoals Meeuwse (2020), stellen dat een transitie op het gebied van integriteit en goed sportbestuur noodzakelijk is om excessen en misstanden in de sport voor eens en altijd tegen te gaan, schetsen we in hoofdstuk 2 van dit boek dat deze transitie al decennia geleden is ingezet. Zo ontstond in 2003 het Instituut Sportrechtspraak, werd de Code Goed Sportbestuur opgesteld door Jan Loorbach (en recent herzien), is het Centrum Veilige Sport Nederland opgericht, moeten sportverenigingen sinds kort voldoen aan de Wet bestuur en toezicht rechtspersonen, wordt er actief ingezet op het op orde brengen van een minimale veiligheidsbasis op sportverenigingen (zie hoofdstuk 4) en is er voor het eerst bij NOC*NSF een visiestuk over 'integriteit' opgesteld.

De hoofdstukken maken verder duidelijk dat landelijke en lokale partijen door de jaren heen ontvankelijker zijn geworden voor de thematiek van positieve sportcultuur. Vooral het versterken van het pedagogisch sportklimaat zien meer gemeenten en sportbonden als een belangrijk thema dat tot het hart van goede sportbeoefening behoort (zie hoofdstuk 8). Het gaat hierbij vooral om beleidsmatige aandacht. De toename in beleidsaandacht blijkt bijvoorbeeld uit het grote aantal gemeenten dat geïnteresseerd is in clubkadercoaching (Aalbers,

2021; Reitsma & Stuij, 2021; Steenbergen et al., 2022; Swier, 2021) en sportbonden die projectmatig bezig zijn met het thema positieve sportcultuur. Deze ontwikkelingen sluiten aan een recente analyse van de 269 lokale sportakkoorden, waaruit blijkt dat het thema positieve sportcultuur in ongeveer de helft van de akkoorden (47%) wordt uitgewerkt (zie hoofdstuk 1). Wel worden onderdelen van een positieve sportcultuur vaak gecombineerd met andere thema's uit het sportakkoord, zoals vitale aanbieders (verenigingsondersteuning en het opleiden van kaderleden), vaardig in bewegen (leren bewegen van kinderen, zowel motorisch als pedagogisch-didactisch) en inclusief sporten en bewegen (sociale in- en uitsluiting en discriminatie). In hoofdstuk 1 was verder te zien dat meerdere grote gemeenten, waaronder Den Haag en Amsterdam, een actieplan 'Positieve Sportcultuur' hebben opgesteld.

Op kennis-, opleidings- en ondersteuningniveau is de afgelopen jaren veel werk verzet, onder meer met de start van de opleiding van buurtsportcoaches tot clubkadercoach (ASK) en sinds september 2021 is een nieuwe 2 jarige hbo opleiding AD-Sport gestart op de Calo, Hogeschool Windesheim (<https://www.windesheim.nl/opleidingen/voltijd/ad/sport> →). Belangrijk accent binnen deze AD-sport is het opleiden tot clubkadercoach.

In de hoofdstukken is verder een veelheid aan 'producten' te zien, zoals kennisdocumenten, handelingsprotocollen, online webdossiers, instructievideo's, seminars, podcasts en leergangen, die

zijn ontwikkeld voor het organiseren van een eerlijke, plezierige, zorgeloze of veilige sportervaring. Sportbonden, gemeenten, NOC*NSF en het Centrum Veilige Sport Nederland hebben hier de afgelopen jaren flink in geïnvesteerd.

Sinds 2020 is een grote groep stakeholders betrokken bij een gedragen aanpak van discriminatie en racisme in de voetbalsector

De beschikbare documenten en dossiers zijn van waarde voor bijvoorbeeld verenigingsbestuurders die met een direct handlingsprobleem zitten en concrete handvatten willen voor een van de onderwerpen binnen 'Positieve sportcultuur'. Een voorbeeld van een dergelijke e-learning is het 'High5! Stappenplan' van het Centrum Veilige Sport Nederland. Deze e-learning helpt sportverenigingen om een brede aanpak tegen grensoverschrijdend gedrag op te zetten (zie hoofdstuk 4).

Andere onderwerpen, zoals integriteit, doping, matchfixing, kansspelen (zie hoofdstuk 3), discriminatie (zie hoofdstuk 5) en criminele inmenging (zie hoofdstuk 7), krijgen steeds meer aandacht vanuit de media en zijn vaker onderwerp van beleid en onderzoek. Zo onderzochten Van Suijlekom et al. (2021) de rol van coaches, begeleiders en partners van topsporters bij het borgen van een schone topsport. In 2021 zijn er ook twee rondetafelgesprekken in de Tweede Kamer geweest over de aanpak van matchfixing in Nederland. Het ging hierbij onder meer over de triage en het doorgeven van signalen van vermoedens van matchfixing tussen de opsporingsinstanties, sportpartijen en de kansspelaanbieders.

Sinds 2020 is een grote groep stakeholders betrokken bij een gedragen aanpak van discriminatie en racisme in de voetbalsector. Deze aanpak staat bekend als het aanvalsplan 'Ons Voetbal is Voor Iedereen'. Jaarlijks worden hier de ontwikkelingen van gemonitord (Elling et al., 2022). Daarnaast zijn er nieuwe gevallen van grensoverschrijdend gedrag in de sport onder meer vanuit de

hockeywereld, de triatlon en het turnen. In hoofdstuk 3 was daarnaast te lezen dat het sinds 1 oktober 2021 is toegestaan online te gokken op sportwedstrijden.

In 2020 en 2021 zijn er verder verschillende onderzoeken geweest naar criminele inmenging in de amateursport (Bruinsma et al., 2020; Ferwerda et al., 2021; Stevens, 2021). Het thema 'positieve sportcultuur' lijkt dan ook niet alleen in belang toe te nemen, maar divergeert ook wat betreft de onderwerpen die hieronder een plaats moeten hebben.

Recente grote maatschappelijke ontwikkelingen, zoals de MeToo-beweging, de Black Lives Matter-beweging, de wereldwijde getuigenissen van misbruikslachtoffers en de grote invloed van criminele groepen in Nederland, hebben meer en hernieuwde aandacht gegenereerd voor 'positieve sportcultuur in brede zin'. Deze ontwikkeling maakt dat we opnieuw kritisch moeten kijken naar hoe we onze sportomgeving inrichten, hoe thema's samenhangen en hoe we hier vanuit een meer integrale benadering een positieve bijdrage aan kunnen leveren.

Want hoewel er veel inspanningen worden geleverd en er veel goed gaat, komt in de themahoofdstukken ook naar voren dat er nog voldoende werk aan de winkel is. Zo heeft slechts 36 procent van de verenigingen gedragsregels opgesteld, onder meer om situaties van grensoverschrijdend gedrag te voorkomen. 53 procent heeft een vertrouwenscontactpersoon bij wie meldingen van grensoverschrijdend gedrag of criminele inmenging kunnen worden gedaan. 41 procent van de verenigingen vraagt trainers,

coaches en vrijwilligers om een Verklaring Omtrent het Gedrag. Slechts 7 procent van de sportverenigingen heeft kaderleden met een migratieachtergrond. Veel van de homo- en biseksuele sporters in de georganiseerde sport (42%) heeft ervaren dat zij worden uitgescholden of nageroepen vanwege hun seksuele voorkeur. Een op de acht sportverenigingen heeft in de afgelopen twee jaar signalen van mogelijke criminele inmenging ervaren. Verder is met de Sportklimaatapp vastgelegd dat in 35 procent van de amateurwedstrijden in teamsporten ongewenst gedrag (onder meer uitschelden) richting de scheidsrechter plaatsvindt. Er is dus nog wel het een en ander te doen om sport een plezierige en positieve beleving voor iedereen op de vereniging te laten zijn.

De invloed van de leden op een positieve sportcultuur

Het is belangrijk dat we bij het bespreken van een positieve sportcultuur 'de' sport en sportverenigingen niet over één kam scheuren. Sport is een veelvormig fenomeen: naast beroeps- en topsport kennen we competitie-sport, breedte- of recreatieve sport, sportondernemers en informele sport met vrienden, kennissen of alleen in de openbare ruimte. De sterk op publiek vermaak georiënteerde topsport verschilt nogal van de sport bij een doorsnee sportvereniging of van individuele sportbeoefening. In dit boek beperken we ons tot de breedtesport of amateursport in verenigingsverband, maar zelfs die vertoont grote verscheidenheid: de biljart- of bridgeclub van twintig liefhebbers verschilt

sterk van de voetbalclub met 1.500 leden en met elftallen op hoog amateurniveau. Elke tak van sport en elke vereniging kent eigen regels, gewoontes en uitdagingen en daarbij springt verscheidenheid meer in het oog dan eenduidigheid.

Maken we een vergelijking tussen de onderwerpen die in dit boek de revue zijn gepasseerd, dan bestaat er ook verschil in bewustwording van en bekendheid met dit brede thema. Zo was in de hoofdstukken 8 en 9 te zien dat onderwerpen zoals pedagogisch sportklimaat en onsportief wedstrijdgedrag al vier tot vijf decennia op de sportagenda staan. Waren dit destijds nog duwthema's die de nodige urgentie misten, vandaag de dag is het niet meer de vraag of het thema belangrijk is, maar veeleer hoe hiermee concreet (nog praktischer) aan de slag te gaan. Niet voor niets is er al meer kennis over hoe deze zaken het best aangepakt kunnen worden op sportverenigingen (zie onder meer hoofdstuk 8 over pedagogisch sportklimaat). Anders is dit voor een onderwerp als criminele inmenging. Door de complexiteit van het onderwerp en door de minimale beleidsaandacht hiervoor staat dit onderwerp nog nauwelijks op de agenda van sport en sportverenigingen. Maar ook bij onderwerpen die al langer spelen in de sport, zoals grensoverschrijdend gedrag, zien we verenigingsbestuurders nog steeds worstelen met het borgen van een veilige en zorgeloze sportcultuur.

Uiteindelijk is het doel dat in de gehele sportsector ieder lid op een eerlijke, veilige, zorgeloze en plezierige manier een sport kan beleven. Net als bij iedere transitie zijn er ook

in de sport koplopers, volgers en achterblijvers en is het een proces van lange adem om sportverenigingen mee te krijgen in structurele veranderingen richting een positieve sportcultuur. De hoofdstukken lieten zien dat vooral kleine verenigingen moeite hebben met het nemen van maatregelen tegen criminele inmenging, het tegengaan van grensoverschrijdend gedrag, het werken met een gedragscode, het aanstellen van een vertrouwenscontactpersoon en het regelen van VOG's voor alle trainers en coaches.

Sportverenigingen zijn vrijwilligersorganisaties met een ledendemocratie (Van Botenburg, 2013). Dat betekent feitelijk dat de leden gezamenlijk het beleid van een sportvereniging bepalen. Verenigingsbestuurders hebben 'slechts' het mandaat gekregen om de vereniging te besturen. Het bestuur legt vervolgens verantwoording af aan de leden tijdens de jaarlijkse ledenvergadering (Kuperus, 2007). De ledendemocratie zegt dus iets over hoe een sportvereniging bestuurd wordt. Die ledendemocratie zit niet alleen in de formele structuur, maar is ook een manier van interactie die voor binding zorgt tussen leden en verenigingsbestuurders en voorziet in draagvlak voor besluiten die verenigingsbestuurders nemen.

In hoofdstuk 4 en 5 wordt duidelijk dat verenigingsbestuurders voor een adequate aanpak en borging van onderwerpen binnen het thema 'Positieve sportcultuur' niet om de ledendemocratie heen kunnen. Alleen op grond van een goed en oprecht georganiseerde dialoog met de leden zorgt ervoor dat beleid op papier zijn vertaling krijgt in de 'hoofden' van iedereen op de sportvereniging

en in de manier waarop leden, vrijwilligers, ouders en andere betrokken respectvol met elkaar omgaan en integer handelen. Zo'n dialoog is echter geen vanzelfsprekendheid. Uit de hoofdstukken komen drie factoren naar voren die een dialoog over onderdelen van een positieve sportcultuur soms maken tot een weerbaar proces.

Beleid rondom positieve sportcultuur krijgt op de sportvereniging regelmatig geen continue aandacht

Allereerst het verschil in urgentie dat leden voelen bij onderwerpen binnen 'Positieve sportcultuur'. Hoofdstuk 3 laat zien dat respondenten het organiseren van kansspelen op de sportverenigingen niet als iets schadelijks zien, maar eerder als een onderdeel van het versterken van de ledenbinding. Het is dus niet direct een onderwerp waar een sportvereniging acties op zal ondernemen. Ook wordt duidelijk uit hoofdstuk 6 dat mensen met een holebi-achtergrond zich minder welkom voelen op een sportvereniging dan heteroseksuele sporters verwachten. Toch staat dit onderwerp niet altijd prominent op de agenda van verenigingen. In hoofdstuk 7 komt naar voren dat 94 procent van de sportverenigingen zich niet herkent in het beeld dat er in hun tak van sport criminele inmenging bij sportverenigingen plaatsvindt of hier geen idee bij heeft. Veel leden vinden het onderwerp ook geen taak voor sportverenigingen, maar eerder de verantwoordelijkheid van opsporingsinstanties. Leden kunnen daarom besluiten niet met dit thema aan de slag te gaan omdat zij zich niet bewust zijn van het feit dat het voor sommige sporters (en zelfs eigen leden) een probleem is. Ze zijn simpelweg onbekend met het probleem en zien daardoor niet hoe schadelijk het kan zijn voor een ander of de vereniging als geheel.

Ten tweede is er niet altijd tijd en ruimte op sportverenigingen om aan de slag te gaan met een positieve sportcultuur, ondanks dat het bestuur en de leden de noodzaak daarvan inzien. Dit wordt vooral duidelijk in hoofdstuk 4 over grensoverschrijdend gedrag. Beleid rondom positieve sportcultuur krijgt op de sportvereniging regelmatig geen

continue aandacht, maar eerder 'kort-cyclische' of zelfs vluchtige, waardoor er geen borging is van wat in gang is gezet (Bronkhorst et al., 2021). Het ritme van de vereniging is daarmee van invloed op de manier waarop gesprekken op de verenigingen over - in dit geval - positieve sportcultuur op de sportvereniging vorm krijgen. In plaats van grote, radicale veranderingen te verwachten op sportverenigingen, liggen kleine iteraties meer voor de hand, waardoor verenigingsbestuurders in korte periodes en stapje voor stapje met de leden toe kunnen werken naar borging van de verschillende facetten van een positieve sportcultuur op de vereniging.

Ten derde worden onderwerpen van positieve sportcultuur binnen sportverenigingen voornamelijk getrokken door individuen. In hoofdstuk 4 en 7 zagen we dat het voor deze kartrekkers lastig blijft andere betrokkenen op de vereniging actief te krijgen in een aanpak tegen seksueel grensoverschrijdend gedrag en criminele inmenging. Dit is geen nieuw inzicht. Verenigingen bestaan vaak uit een kern van zeer actieve vrijwilligers die boel voor het grootste gedeelte draaiende houdt. Het vele werk binnen sportverenigingen komt toch nog altijd vaak te liggen op enkele schouders. Tussen deze groep actievelingen en andere vrijwilligers of leden bestaat een zekere afstand, waardoor een grote groep binnen de sportvereniging zich weinig bemoeit met het reilen en zeilen van de club. Deze afstand geldt vaak zolang er geen situaties voorkomen of beslissingen worden genomen die hun belangen, denkbeelden of normen en waarden (dreigen te) schaden. Voor de kartrekkers is het dus een continue vraag hoe deze afstand is te

overbruggen. Denk bijvoorbeeld aan de uitdaging voor sportbestuurders om ouders op een sportvereniging te betrekken bij een initiatief om agressie op de sportvelden tegen te gaan. Portret 9 over onder meer de blauwe kaart laat zien dat dit met continue aandacht en veel creativiteit toch mogelijk is.

Commitment, leren en synergie als generatieve mechanismen

Maar wat gebeurt er daadwerkelijk 'intern' bij sportverenigingen waardoor zij beter in staat zijn met onderwerpen van de

schaduwkant van sport aan de slag te gaan? Uit de hoofdstukken ontstaat een algemeen beeld dat drie generatieve mechanismen bepalend zijn voor een sterke borging van het thema 'Positieve sportcultuur'. Deze generatieve mechanismen betreffen sociale processen tussen betrokkenen op een sportvereniging die er mede voor zorgen dat interne afstemming leidt tot een sterke borging van beleid en handelen (Stevens, 2018). De generatieve mechanismen zijn de sociale processen die verenigingsbestuurders met het technisch kader, de vrijwilligers, de leden en eventueel ouders doorlopen om te komen tot een handelingsperspectief dat aansluit bij de opvattingen en wensen van de leden. De drie generatieve mechanismen zijn: commitment, leren en synergie.

Figuur 10.1: Generatieve mechanismen interne veranderingen sportverenigingen

Bron: Uitkomsten reflecties Themaboek, Mulier Instituut, 2022.

Commitment is het sociale proces waarbij betrokkenen op de sportvereniging gezamenlijk consensus creëren over een oplossing of visie op een onderwerp binnen het thema 'Positieve sportcultuur' (Ansell & Torfing, 2014, p. 11; Gray & Ren, 2014, p. 103). Het gaat er hierbij om dat niet alleen de verenigingsbestuurders, maar ook de vrijwilligers, het technisch kader, de leden en andere betrokkenen het eens worden over de redenen - het 'waarom' - om bijvoorbeeld

toe te werken naar een veiliger sportklimaat op de vereniging. Zonder duidelijke visie of legitimering voor verandering blijkt het lastig om de rest van de vereniging mee te krijgen. In het streven naar een veiliger sportklimaat zien we in hoofdstuk 8 dat het 'waarom' voor veranderen kan liggen in de gezamenlijke ambitie om te streven naar een omgeving die bijdraagt aan de sociale ontwikkeling van kinderen.

Het creëren van consensus kan niet los worden gezien van een leerproces waarbij verschillende opvattingen, belangen en inzichten van betrokkenen op een sportvereniging worden besproken. Dit (tweede) generatieve mechanisme noemen we 'leren' (Ansell & Torfing, 2014, p. 11). Een voorgesteld besluit van het bestuur kan bijvoorbeeld directe consequenties hebben voor het gepaste handelen van het technisch kader op een sportvereniging. Als bijvoorbeeld, in lijn met de uitgangspunten van hoofdstuk 8, pedagogische waarden meer centraal komen te staan in de trainingen op een vereniging, betekent dat misschien dat de beste trainers niet meer op de selectieteams, maar ook op de jongere jeugd worden gezet of bij teams met spelers die iets minder vaardig zijn. En ook: wanneer de ontwikkeling van de kinderen op de club een leidend principe wordt, ligt het meer voor de hand om spelers op verschillende posities te zetten in plaats op steeds dezelfde plek in het team. Door hier in een vroegtijdig stadium met elkaar over in gesprek te gaan en verschillende filosofieën en visies met elkaar te bespreken, krijgen bestuursleden, trainers en andere betrokkenen op de vereniging meer begrip voor

en kennis over (eventueel tegengestelde) standpunten, en op die manier ontstaat een organisatie die 'lerend is.'

Een belangrijke vraag is hoe je ervoor zorgt dat door dialoog deze sociale processen op een sportvereniging in gang worden gezet

Uiteindelijk gaat het erom dat keuzes en besluiten worden omgezet in een gezamenlijke aanpak en acties en dat er synergie ontstaat tussen wat het verenigingsbestuur stelt als beleid, wat trainers en andere betrokkenen op de club uitdragen en hoe (en waarnaar) leden, sponsors en ouders op de vereniging handelen. Dit wordt beschouwd als de synergie in aandacht, activiteiten en uitvoering van alle (relevante) betrokkenen op de sportvereniging (ibid.). Synergie is daarmee het derde generatieve mechanisme dat naar voren komt in de hoofdstukken. Binnen een sportvereniging moet er voldoende 'brandstof' zijn voor een verandering. Hiermee bedoelen we: zijn er voldoende vrijwilligers en leden bereid de handen uit de mouwen te steken ('willen') en zijn zij voldoende toegegerust om met de verandering aan de slag te gaan ('kunnen')? Als er te weinig brandstof is, kunnen de ambities van verenigingsbestuurders logischerwijs te groot zijn.

De drie generatieve mechanismen zijn geen los van elkaar staande, sociale processen. Ze hangen met elkaar samen en vaak versterken ze elkaar. Zonder een expliciete focus op de drie sociale processen komt een beleidsplan of -aanpak met goede bedoelingen zelden goed in uitvoering. Een voorbeeld kan dit verduidelijken. Stel: het bestuur ziet aanleiding om te komen tot een cultuur waarin respectvoller met elkaar wordt omgegaan en besluit hiervoor een plan op te stellen en te volgen hoe de uitvoering van dat plan verloopt. Het enige wat over het hoofd is gezien is of de leden binnen de club ook bereid zijn dit mede vorm te geven c.q. mede uit te voeren. Er is, met andere woorden, te weinig gecommuniceerd met de leden en te veel

top-down gewerkt. De kans dat deze verandering tot een goed einde wordt gebracht is dan gering, omdat:

1. er niet is gewerkt aan het creëren van commitment ('komen tot een gezamenlijke visie');
2. er niet van elkaar geleerd is over hoe de voorgestelde verandering de directe (kleine) handelingen en activiteiten van eenieder binnen de sportvereniging beïnvloedt;
3. er onvoldoende brandstof is op de vereniging om samen de schouders onder het plan te zetten (het ontbreekt aan synergie in handelingen en activiteiten en dus aan uitvoeringscapaciteit).

Waarderend vernieuwen: met elkaar in gesprek op de vereniging

Een belangrijke vraag is hoe je ervoor zorgt dat door dialoog deze sociale processen op een sportvereniging in gang worden gezet. Hier biedt de verandermanagementliteratuur een goed antwoord op, en dan vooral de methode van waarderend vernieuwen ('*appreciative inquiry*'; Drew & Wallis, 2014). Tjepkema et al. (2016, p. 17) beschrijft de uitgangspunten van deze methodiek:

'Waarderend [vernieuwen] is een veranderfilosofie met als centraal vertrekpunt dat een systeem [bijvoorbeeld, een sportvereniging] zich positief ontwikkelt zodra mensen gezamenlijk gaan onderzoeken wat er werkt, bespreken wat ze graag willen voor de toekomst en in het licht daarvan manieren verkennen om successen uit te bouwen, sterktes te benutten en zo de gewenste toekomst te

realiseren. [In een gesprek] ontstaan dan andere antwoorden en ideeën dan wanneer je probeert te analyseren waarom [op de vereniging] iets niet werkt, en een probleem centraal staat. En er ontstaat bovendien een ander soort energie en onderlinge verbinding bij de mensen die de nieuwe beweging in de praktijk gaan vormgeven.'

Bij deze methodiek ligt het voor de hand om, als we ons als voorbeeld beperken tot het onderwerp veilige sportcultuur, vragen te stellen als: waar gaat het goed binnen onze club met het voorkomen van grensoverschrijdend gedrag? Zijn er goede voorbeelden te vinden van trainers die het onderwerp en wat omstanders kunnen betekenen bespreken met de sporters? En zijn er binnen onze club ouders die actief omkijken naar alle spelers bij voetbalwedstrijden en trainingen?

Verenigingsbestuurders, of andere verantwoordelijken die een richting willen geven aan een verandering, doen er goed aan ook en wellicht eerst op zoek te gaan naar wat goed gaat bij de vereniging. In een waarderend gesprek met vrijwilligers en leden kan vervolgens worden besproken hoe deze successen vanuit positiviteit verder zijn uit te bouwen binnen de club. Zo'n benadering lijkt eenvoudig, maar uit tal van onderzoeken blijkt dat wanneer mensen wordt gevraagd wat er wel of niet goed gaat, de lijst met 'niet goed' vaak langer is dan die met 'wel goed'. Met als gevolg dat er geen positieve energie meer is om te veranderen, maar eerder credo's dominant worden als 'de moed zakt me in de schoenen!' of 'er gaat hier verdorie veel mis ... wat moeten we veel aanpakken ... dat redden we nooit!'

Volgens Tjepkema et al. (2016) zijn binnen deze methodiek drie principes leidend voor succesvol toewerken naar een verandering:

1. *Het duurzame: wat willen we vasthouden?*
De startvraag bij waarderend veranderen is niet wat nieuw moet zijn, maar 'waar je nu staat' en 'wat vandaag al heeft gebracht'. En dus ook wat moet worden meegenomen, omdat het goed gaat. Door te verbinden met wat werkt en goed gaat kan ook een positief beeld ontstaan voor de toekomst.
2. *Het nieuwe: beelden bij de meest gewenste toekomst.* Bij dit tweede principe is de blik gericht op nieuwe mogelijkheden om beelden van een toekomst te creëren. Dit kan gaan om het verbinden (dialogisch!) van individuele ambities tot een collectieve droom. Wat willen we zijn? Wat is onze droom? De toekomst wordt in de gemeenschappelijke verhalen al concreet en zichtbaar gemaakt ('words create worlds').
3. *De transitie: op weg van nu naar de toekomst.* Het derde veranderaspect is het vormgeven van de gewenste toekomst. Hier gaat het om gericht de beweging inzetten naar de nieuwe situatie, die je stap voor stap vorm geeft. Heel concreet gaat het om de kleine en behapbare stapjes die een sportvereniging kan zetten richting een gewenst toekomstbeeld. Deze stapsgewijze aanpak sluit aan op de kort-cyclische procedures die we al regelmatig zien bij sportvereniging om met onderwerpen van positieve sportcultuur aan de slag te gaan.
De methodiek sluit naadloos aan bij het besturen van sportverenigingen. Sportverenigingen zijn per definitie begonnen

vanuit een gedeelde ambitie en tot bloei gekomen door een gezamenlijke inspanning van de leden. Door te streven naar een gevoel van verbondenheid en trots-zijn-op-de-club zijn veel sportverenigingen ook door lastige periodes heen gekomen. Ambitie, gezamenlijke inspanning, verbondenheid en trots zijn precies die zaken waar in waarderend veranderen aan geappelleerd wordt. Het is een veranderfilosofie die ervan uitgaat dat de wijze waarop het veranderingsproces wordt ingestoken tegelijkertijd de startmotor is voor de bereidheid van de betrokkenen om gezamenlijk aan een verandering te werken.
Hoe ziet een proces eruit dat volgens de leidende principes van 'waarderend veranderen' is vormgegeven? Een veelgebruikte kapstok is de zogenoemde 5D-cyclus (gebaseerd op Tjepkema et al., 2017, pp.26-30). We leggen de onderdelen van de 5D-cyclus uit met een concreet voorbeeld:

- *Een positief thema kiezen:* de 5D-cyclus begint met het kiezen van een 'positief' thema. Dit is de focus van het proces: het kernthema. Essentieel is deze altijd(!) in positieve termen te formuleren. Dus niet: 'we willen dat het aantal gele kaarten binnen dit team het komende seizoen halveert!' In feite is dit een SMART geformuleerd doel dat uitgaat van het probleem ('gele kaarten'). Als thema zou meer voor de hand liggen: 'een team dat sportiviteit en respect tijdens de wedstrijd hoog in het vaandel heeft.' Dit is een positief geformuleerd thema met een wenkend toekomstperspectief.
- *Zoeken en ontdekken waar het al werkt:* 'ontdekken' is op zoek gaan naar voor-

beelden van waar het al goed gaat op de vereniging. Vanuit het positieve kernthema zal alleen al de vraag 'wie heeft voorbeelden binnen onze club waar we dit al terugzien?' tal van voorbeelden oproepen. Deze voorbeelden laten zien waartoe de club al in staat is. Deze verhalen en voorbeelden verhogen het besef van 'zie je, we kunnen het wel!'. Hier kan ook al worden gevraagd naar 'hoe kwam dit eigenlijk?' of 'waren er bepaalde omstandigheden waaronder zich dit voordeed?'. 'Ja, die trainer schold nooit, was heel duidelijk over van wat wel en niet mocht en gaf zelf altijd het goede voorbeeld!' Het is ook mogelijk goede voorbeelden van andere verenigingen te gebruiken. Zo is de blauwe kaart van HDM die is besproken in portret 9 een inspiratiebron geweest voor andere verenigingen in Den Haag.

- *Dromen over de toekomst die betrokkenen op een vereniging wensen:* er is een vloeiende overgang van zoeken en ontdekken waar het werkt naar 'een gewenste toekomst'. Hier kan bijvoorbeeld worden gevraagd: 'wat zou een mooi toekomstbeeld zijn?'. De kans is groot dat iemand naar voren brengt: 'wat zou het mooi zijn als we bij andere verenigingen bekend staan als een club waar onze teams sportief spelen!' En iemand anders: 'ik zie het helemaal voor me ... onze teams die met respect de wedstrijd ingaan en hierbij worden geholpen door de coaches en ouders ... stel je voor!' Vaak gaat het hier dus om het oproepen van meerdere gewenste toekomstbeelden.
- *De eerstvolgende bestemming bepalen:* een gewenst toekomstbeeld kan ver weg liggen. In dit hoofdstuk zagen we al het

belang van een stapsgewijze aanpak. Natuurlijk mag een vereniging groot denken, maar wel vanuit het besef dat de realisering van het toekomstbeeld in kleine stapjes verloopt. In deze fase is het belangrijk om het gewenste toekomstbeeld te formuleren in een concreet toekomstbeeld dat dichterbij ligt. Een toekomst die morgen al realiteit kan zijn. 'Het zou mooi zijn als we na twee maanden kunnen zeggen: dat team kan als voorbeeld dienen voor andere teams ... wat een plezier en wat gaat het er sportief aan toe!' Door vanuit het toekomstbeeld concrete stappen te formuleren die realiseerbaar zijn, creëer je momentum in de vereniging om met elkaar deze doelen in de nabije toekomst te gaan bereiken.

- *Aan de slag*: dit is de laatste stap binnen de cyclus. Het gaat hier om het meest concrete niveau: het bedenken van acties om de 'gewenste toekomst' - of dichterbij: de 'eerste bestemming' - te bereiken. Ook hier gaat het erom gezamenlijkheid en actieve participatie te stimuleren en met concrete acties te komen. Zo zou een actie kunnen zijn: 'het toekomstbeeld communiceren richting de teams', 'starten met enkele interactieve sessies om voor het gewenste toekomstbeeld eigenaarschap te creëren' of 'ons kader scholen in positief coachen'. Na verloop van tijd kan worden bepaald wat werkt en wat niet en wat je wel doorzet en wat niet.

Gezamenlijk een gewenst toekomstbeeld creëren maakt energie los en doet betrokken leden bewegen in de richting van dit beeld. Dit betekent niet dat sportverenigingen de ogen moeten sluiten voor wat minder

gaat en waar zaken zijn te verbeteren, maar het aangrijpingspunt van daadwerkelijke veranderingen ten faveure van een positieve sportcultuur ligt in de goede voorbeelden en de 'pareltjes', om vandaaruit verder te ontwikkelen.

Externe ondersteuning vraagt om een zachte en procesmatige benadering

Een belangrijke constatering uit meerdere hoofdstukken is dat sportverenigingen ondersteuning nodig hebben voor het organiseren en borgen van een positieve sportcultuur. Tegelijkertijd valt op dat niet iedere sportvereniging terugvalt op of wil samenwerken met 'derden'. Dit kan zijn vanuit angst: hoe denkt de ander over 'ons' als de vereniging met dit probleem aankomt? Maar het kan ook gaan om te voorkomen dat een andere organisatie, zoals een gemeente of sportbond, de controle overneemt op de vereniging. Deze twee zorgen van verenigingsbestuurders zijn vooral zichtbaar in het hoofdstuk over criminele inmenging. Het ondersteunen van sportverenigingen op het thema positieve sportcultuur door bijvoorbeeld clubkadercoaches, verenigingsondersteuners of wijkagenten is laveren tussen eigen verantwoordelijkheid en het vermogen van verenigingsbestuurders en leden om met de schaduwkant van sport aan de slag te gaan en de gewenste professionele steun van experts om de vereniging een stap verder te brengen.

Ondersteunen is geen synoniem voor ingrijpen of opleggen. Het verplichten van sociale basiseisen, zoals we zien in de gemeente

Amsterdam, kan een legitiem beleidsstreven zijn, maar aanlopen tegen de weerbaarheid van de praktijk, bijvoorbeeld dat sportverenigingen niet willen meewerken. Ondersteunen begint daarom altijd met de intentie dat verenigingen worden geholpen een positieve sportcultuur te realiseren door barrières weg te nemen, kennis te ontsluiten, professionele hulp aan te bieden of op andere manieren de acties en intenties van verenigingsbestuurders tot bloei te laten komen. Altijd met oor en oog voor de behoeften van verenigingen.

Op basis van inzichten uit de themahoofdstukken zijn zeven strategieën te onderscheiden

In haar proefschrift over het bevorderen van zelforganisatie bij maatschappelijke initiatieven betoogde Nederhand (2019, p. 195) daarom ook dat 'zachte' en 'procesmatige' strategieën de voorkeur krijgen boven 'harde' en 'controleerende' strategieën om zelforganisatie te bestendigen. Dit neemt niet weg dat harde en controleerende strategieën van derden, zoals monitoring en straffen, noodzakelijk zijn wanneer verenigingen hun leden niet beschermen tegen gevaar en uitsluiting, of wanneer verenigingsbestuurders vooral handelen uit zelfverrijking, macht of persoonlijke grillen.

Wat zijn dan zachte en procesmatige strategieën die derden, zoals sportbonden en gemeenten, kunnen gebruiken om de zelforganisatie van sportverenigingen op onderwerpen van positieve sportcultuur te bestendigen? Op basis van inzichten uit de themahoofdstukken zijn zeven strategieën te onderscheiden:

- **Verbinden**: initiatieven van sportverenigingen verder op weg helpen door hen in contact te brengen met partijen die van meerwaarde zijn voor het traject waar de verenigingsbestuurders mee bezig zijn. Partijen met elkaar verbinden kan leiden tot nieuwe synergieën. Zo hebben we in hoofdstuk 4 gezien dat de kennis van de GGD, RADAR, Movisie en Rutgers van toegevoegde waarde was voor de sportverenigingen om meer stil te staan bij omstandersgedrag binnen de vereniging. Daarnaast laat hoofdstuk 8 ook de toegevoegde waarde van een clubkadercoach zien bij de ambitie van sportverenigingen voor professionalisering van het technisch kader.

- **Adviseren:** in een vroeg stadium kunnen partijen van buiten de sportvereniging al signaleren wat de mogelijkheden en onmogelijkheden in het beleid of de aanpak van een sportvereniging zijn. Sportbonden, NOC*NSF of overheidsorganisaties hebben al vaker verenigingen begeleid bij het organiseren van een positieve sportcultuur. Deze kennis en ervaringen kunnen ze delen om richting te geven aan de keuzes die verenigingsbestuurders al hebben gemaakt. De Taskforce RIEC Brabant-Zeeland gebruikt de Signalerings- en interventiekaart, besproken in portret 7, om sportverenigingen te adviseren bij het voorkomen van criminele inmenging.
- **Randvoorwaarden stellen:** verenigingsbestuurders kunnen geholpen worden doordat partijen van buiten de vereniging bepaalde randvoorwaarden stellen. De Code Goed Sportbestuur of de Wbtr (zie portret 2) zijn randvoorwaarden die richting geven aan integer handelen van verenigingsbestuurders. Er heerst wel een gevaar in het stellen van randvoorwaarden: deze worden al snel hoofdlijnen waar verenigingen aan moeten voldoen. Dit gaat ten koste van het faciliterende karakter van randvoorwaarden. Randvoorwaarden zijn het meest functioneel wanneer deze zijn opgesteld met de intentie om verenigingsbestuurders te ontzien in hun werkzaamheden.
- **Samenwerken:** hierbij gaat het om activiteiten die samen worden opgezet door sportverenigingen en andere partijen, zoals sportbonden, gemeenten of NOC*NSF. Samenwerkingen zijn tijdelijke organisatievormen die worden opgezet om gemeenschappelijke doelen na te streven

(Koppenjan & Klijn, 2004). Samenwerking is met de invoering van de lokale sportakkoorden gemeengoed geworden in de sportsector op het lokale niveau. Een voorbeeld hiervan is het initiatief 'online bestuurdersplatform' dat in portret 1 werd besproken. Verenigingsbestuurders gaven in hoofdstuk 3 aan dat zij met de gemeente hadden samengewerkt om specifiek uit te zoeken op welke manier het organiseren van een pokeravond op de vereniging voor

- ledenbindingsdoeleinden was toegestaan.
- **Verleiden:** Sportverenigingen kunnen door beelden en campagnes verleid worden om aan de slag te gaan met een bepaald thema. Een mooi voorbeeld hiervan is de #AllTogheterChallenge die in Den Haag met hulp van de John Blankenstein Foundation werd georganiseerd in het weekeinde van 16 oktober 2021. Op deze dag werden op alle Haagse sportverenigingen actief regenboogvlaggen en -aanvoerdersbanden

uitgedeeld. Deze actie zette lhbt+-acceptatie op de kaart.

- **Bewustwording vergroten:** voor verenigingsbestuurders kunnen de onderwerpen die vallen binnen het thema 'Positieve sportcultuur' een ver-van-mijn-bed-show zijn. Ze herkennen de urgentie er niet van, en als ze dit wel doen, speelt de vraag hoe de problemen het best voorkomen kunnen worden. Uit hoofdstukken 4 en 7 blijkt de cruciale rol die het Centrum Veilige Sport Nederland speelt bij het tegengaan van criminele inmenging en (seksueel) grensoverschrijdend gedrag. Verenigingsbestuurders worden zich door campagnes en kennisdossiers niet alleen bewust van het herkennen van criminele inmenging en grensoverschrijdend gedrag, maar ook van hoe de vereniging zo ingericht kan worden dat de kans hierop binnen de club gereduceerd wordt. Bewustwording vergroten draait dus om activiteiten die streven naar het overdragen van kennis en handelingsperspectieven aan verenigingsbestuurders.
- **Overnemen:** Sommige situaties zijn te complex of te groot om zelf opgelost te worden door verenigingsbestuurders. In hoofdstuk 7 hebben we gezien dat de 'draagkracht' van een verenigingsbestuur een van de parameters is waarop de afdeling 'Veiligheid' van de gemeente besluit zelf in te grijpen bij een situatie van criminele inmenging, ondanks dat er geen verdachtmakingen richting bestuursleden zijn. Dit gebeurde wel in goed overleg met het verenigingsbestuur. In hoofdstuk 4 zagen we verder dat tuchtrechtelijke procedures worden opgepakt door personen buiten de sportvereniging.

De gewenste strategie, of combinatie van strategieën, is afhankelijk van de verenigingscontext en de exacte hulpvraag. De startpositie van 'iemand van buiten de club' moet wel zijn dat hij of zij zich zo min mogelijk bemoeit met het beleid op de vereniging om zo de motivatie, de passie, het draagvlak en de energie van verenigingsbestuurders en vrijwilligers veilig te stellen. Uiteindelijk moet een sportvereniging zelf verder kunnen, soms nog met wat ondersteuning op maat, maar zonder permanente ondersteuning op de club.

Een gefundeerd vertrouwen in verenigingsbestuurders

Dit boek laat zien dat een veilige sportomgeving waar een positieve sportervaring een vanzelfsprekendheid is, alleen is te realiseren met een gerichte en gedoseerde aanpak die aansluit bij de behoefte van sportverenigingen. Niet alle problemen bij sportverenigingen zijn immers hetzelfde en de contexten verschillen vaak sterk van elkaar.

Een dergelijke aanpak is anders dan een streven naar een zerotolerance-beleid. Ongewenste, onplezierige en grensoverschrijdende gedragingen op sportverenigingen bestraffend en met wortel en tak uitroeien is hier niet de leidende gedachte. We moeten voorkomen dat we bij ieder opzienbarend incident kiezen voor snelle en vergaande regelgeving die de afwegingsruimte van verenigingsbestuurders beperkt. In plaats daarvan moeten we een gefundeerd vertrouwen hebben in onze verenigings-

bestuurders. Een vertrouwen dat aansluit bij wat ze in het Verenigd Koninkrijk met de 'duty of care' aanduiden: de verwachting dat verenigingsbestuurders alles doen om preventief de veiligheid en het sportplezier van de leden te waarborgen en hierop aangesproken kunnen worden.

Een gefundeerd vertrouwen is iets anders dan een blind vertrouwen. De omvang en

ernst van de geconstateerde onwenselijke gedragingen in de sportsector kan een dergelijk blind vertrouwen niet rechtvaardigen. Een zekere mate van waakzaamheid van verenigingsbestuurders is dus wenselijk, ook al menen we nog zo met zijn allen het goede voor te hebben met de club. Enige steun hierbij is wenselijk, maar dus steeds vanuit een inschatting van wat een club nodig heeft of denkt te hebben.

Referenties

Hoofdstuk 1

Bronkhorst, A., Van der Kerk, J., & Schipper-van Veldhoven, N. (2018). *Een pedagogisch sportklimaat: het realiseren van een positieve clubcultuur*. Coutinho.

Bruinsma, M., Stevens, V., Cremers, R., & Spapens, T. (2020). *Criminele inmenging bij amateursportverenigingen: Aard, omvang en handelingsperspectief*. Bureau Bruinsma/Mulier Instituut/Tilburg University.

CBS/RIVM (2021). Clublidmaatschap. *Het aandeel van de bevolking van 6 jaar en ouder dat lid is van een sportvereniging in 2020*. Sport en bewegen in cijfers. <https://www.sportenbewegenincijfers.nl/kernindicatoren/clublidmaatschap>

Centrum Veilige Sport Nederland (CVSN). (2021). *Jaarverslag 2020*. <https://nocnsf.nl/media/4808/jaarverslag-centrum-veilige-sport-nederland-2020.pdf>

Gardiner, S., Parry, J., & Robinson, S. J. (2017). Integrity and the corruption debate in sport: Where is the integrity? *European Sport Management Quarterly*, 17(1), 6–23. <https://doi.org/10.1080/16184742.2016.1259246>

Hamilton, S., Hamilton, M., & Pittman, K. (2004). Principles for youth development. In S. F. Hamilton & H. M. A. Hamilton (Eds.), *The youth development handbook: Coming of age in American communities* (pp. 3–22). Sage.

Instituut voor Sportrechtspraak (ISR). (2021). *Jaarverslag 2020*. <https://www.isr.nl/documenten/Jaarverslagen/Jaarverslag%202020%20ISR.pdf>

Lerner, R. M., Lerner, J. V., Almerigi, J., Theokas, C., Phelps, E., Gestsdottir, S., Naudeau, S., Jelicic, H., Alberts, A., Ma, L., Smith, L. M., Bobek, D. L., Richman-Raphael, D., Simpson, I., DiDenti Christiansen, E., & Von Eye, A. (2005). Positive youth development, participation in community youth development programs, and community contributions of fifth grade adolescents: Findings from the first wave of the 4-H Study of Positive Youth Development. *Journal of Early Adolescence*, 25(1), 17–71. <https://doi.org/10.1177%2F0272431604272461>

Loyens, K., Claringbould, I., Heres-van Rossem, L., & Van Eekeren, F. (2021). The social construction of integrity: a qualitative case study in Dutch Football. *Sport in Society*, 1–20. <https://doi.org/10.1080/17430437.2021.1877661>

MacIntyre, A. (1981). *After virtue*. Duckworth.

McNamee, M. (2008). *Morality play: Sports, virtues and vices*. Routledge.

Moola, F., & Krahn, A. (2018). A dance with many secrets: The experience of emotional harm from the perspective of past professional female ballet dancers in Canada. *Journal of Aggression, Maltreatment & Trauma*, 27(3), 256–274. <https://doi.org/10.1080/10926771.2017.1410747>

NOC*NSF (2021a). *Code Goed Sportbestuur 2021*. <https://nocnsf.nl/media/4306/061-notitie-code-goed-sportbestuur.pdf>

NOC*NSF (2021b). *Visie Sport & Integriteit 2024*. <https://nocnsf.nl/media/4308/07-visie-sport-en-integriteit-2024.pdf>

Olfers, M., & Van Wijk, A. (2021). *Ongelijke leggers: een onderzoek naar grensoverschrijdend gedrag in de gymnsport*. Verinorm.

Pulles, I., Reitsma, M., Hoogendam, A., Nafzger, P., & Van der Poel, H. (Eds.) (2020). *Monitor Sportakkoord 'Sport verenigt Nederland'*. Van akkoord naar uitvoering. *Voortgangsrapportage november 2020*. Mulier Instituut.

Reitsma, M., Hoogendam, A., Nafzger, P., Pulles, I., & Van der Poel, H. (Eds.) (2021). *Monitor Sportakkoord 'Sport verenigt Nederland'*. *De zes pijlers gepeild*. Mulier Instituut.

Roth, J. L., & Brooks-Gunn, J. (2003). What exactly is a youth development program? Answers from research and practice. *Applied Developmental Science*, 7(2), 94–111. <https://doi.org/10.1207/S1532480XADS0702-6>

Treagus, M., Cover, R., & Beasley, C. (2011). ASC's 'integrity in sport literature review'. Australian Sports Commission.

Vrieswijk, S., & Van Stam, W. (2021). *De inzet van de buurtsportcoach voor lokale sportakkoorden* [Factsheet 2021/13]. Mulier Instituut.

Waardenburg, M. (2016). Which wider social roles? An analysis of social roles ascribed to voluntary sport clubs. *European Journal for Sport and Society*, 13(1), 38–54. <https://doi.org/10.1080/16138171.2016.1153883>

Hoofdstuk 2

Baartman, H. (2009). Het begrip kindermishandeling: *Pleidooi voor een herbezinning en voor bezonnen beleid*. Augeo Foundation.

Bijl, R., Boelhouwer, J., & Wennekers, A. (2017). *De sociale staat van Nederland 2017*. Sociaal Cultureel Planbureau.

Bruinsma, M., Stevens, V., Cremers, R., & Spapens, T. (2020). *Criminele inmenging bij amateursportverenigingen: aard, omvang en handelingsperspectief*. Bureau Bruinsma/Mulier Instituut/Tilburg University.

Buisman, A. (2002). *Jeugdsport en fair play in het Nederlandse sportbeleid van de jaren negentig*. SWP uitgeverij.

Buisman, A., Dijkgraaf, P., & Van den Brink, R. (1983). *Hoe sportief is sportief? Vragen over fair play in de sport*. Nederlands Olympisch Comité.

Buisman, A., De Knop, P., Lucassen, J. M. H., & Tamboer, J. (1994). *Waarden en normen in de sport: beknopte beschrijving van het onderzoeksprogramma*. NOC*NSF

Connotte, M., & Enning, J. (1989). *Bij ons is de voorzitter een vrouw: vrouwen in kaderfuncties bij sportverenigingen*. NOC*NSF.

Crum, B. J. (1991). *Over versporting van de samenleving. Reflecties over bewegingsculturele ontwikkelingen met het oog op sportbeleid*. Ministerie van WVC.

d'Ancona, H. (1991). *Stand van zaken Sportbeleid. Brief aan de Tweede Kamer dd 12 juni 1991*. Ministerie van WVC.

De Bosscher, V., Bingham, J., Shibli, S., Van Bottenburg, M., & De Knop, P. (2007). *The global sporting arms race: an international comparative study on sports policy factors leading to international sporting success*. Meyer & Meyer Sport.

De Vries, K., Ross-van Dorp, C., & Myjer, E. (2017). *Rapport van de Onderzoekscommissie seksuele intimidatie en misbruik in de sport*. Arko Sports Media.

Digel, H. (1986). Über den Wandel der Werte in Gesellschaft, Freizeit und Sport. In K. Heine mann & H. Becker (Reds.), *Die Zukunft des Sport: Materialien zum Kongreß 'Menschen im Sport 2000'* (pp.14-43). Hofmann.

Duyff, T., & Grotenhuis, H.-J. (2016). De elite ontvlucht het voetbal. 'Botsing met pootige en weinig gevoelige tegenstanders'. *De Groene Amsterdammer*, 16.

Elias, N. & Dunning, E. (2007). *Sport en spanning. De zoektocht naar sensatie in de vrije tijd*. Uitgeverij Bert Bakker.

Heinemann, K., & Becker, H. (Reds.) (1986). *Die Zukunft des Sport: Materialien zum Kongreß 'Menschen im Sport 2000'*. Hofmann.

Heijnen, E., & Stevens, V. (2020). *Monitor sportief wedstrijdgedrag 2020: registratie sportief en onsportief wedstrijdgedrag in de Nederlandse teamsport met de SportklimaatApp*. Mulier Instituut.

Hetterscheid, E. (2006). *Geweld gericht tegen de scheidsrechters in de amateurtak van de KNVB*. Stichting Sto(m)p.

Hoogendam, A. (1996). *De medaille en zijn keerzijde. Naar een beleid voor verantwoorde sportbeoefening*. NOC*NSF.

Janssens, J. (1993a). *Bestrijding discriminatie in voetbalstadions*. HVA publicaties.

Janssens, J. (1993b). *Discriminatie naar nationaliteit in reglementen van landelijke sportorganisaties*. HVA publicaties.

Janssens, J. (1996). *En sponsors zijn al net zo moeilijk te vinden als vrijwilligers: enquête, de zorgen van sportclubs*. HVA publicaties.

Kamsteeg, L. (2014). "Zonder respect geen voetbal bij SC Buitenboys". *Voetbalvaders*.

Lenk, H. (1988). Verantwortung zwischen Individualismus und Institutionalismus. Zur Ethik und Struktur von Verantwortungstypen und institutionellen Handlungsweisen. In: E. Franke (Red.), *Ethische Aspekte des Leistungssports* (pp. 65-93). Clausthal.

Lucassen, J., Van Kalmthout, J., Steenbergen, J., van der Werf, H., Smits, F., & De Jong, M. (2012). *Je gaat het pas zien als je het door hebt. Conclusies en slotbeschouwing van de monitor Samen voor Sportiviteit en Respect 2009-2012*. <https://arko.onlinetouch.nl/16/3>

Meinberg, E. (1991). *Die Moral im Sport. Bausteine einer neuen Sportethik*. Meyer & Meyer.

Ministerie van Volksgezondheid Welzijn en Sport (2018). *Nationaal Sportakkoord: sport verenigt Nederland*.

Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (1996). *Wat sport beweegt. Contouren en speerpunten van het sportbeleid van de rijksoverheid*. SDU.

Nederlandse Sport Federatie, Nederlandse Katholieke Sportfederatie, Nederland Culturele Sportbond, & Nederlandse Christelijke Sport Unie (1969). *Sport 70. Nota uitgebracht door de georganiseerde sport in Nederland*. Uitgeverij Meander.

NN (1937). Spelverruwing en de gevolgen. Een lastig vraagstuk. *De scheidsrechter*, 4(5).

NOC*NSF. (2009). *Olympisch Plan 2028. Heel Nederland naar Olympisch niveau. Plan van aanpak op hoofdlijnen*.

Oberman, G. W. (1928). *Jeugd, Sport en Christendom*. N.V. Korteweg & Stemerding.

Olfers, M., & Van Wijk, A. (2021). *Ongelijke leggers: een onderzoek naar grensoverschrijdend gedrag in de gymnsport*. Verinorm.

Romijn, D., & Van Kalmthout, J. (2018). *VSK monitor 2018: voortgangsrapportage Actieplan 'naar een veiliger sportklimaat'*. Mulier Instituut.

Schipper-Van Veldhoven, N., Vertommen, T., & Vloet, L. (2015). (Sexual) intimidation in sport in the Netherlands. In M. Lang & M. Hartill (Eds.), *Safeguarding, Child Protection and Abuse in Sport: International perspectives in research, practice and policy* (pp. 40-48). Routledge.

Sociaal en Cultureel Planbureau. (1998). *Sociaal en Cultureel Rapport 1998. 25 jaar sociale verandering*.

Steenbergen, J., De Vos, N. R. & Tamboer, J. W. I. (1992). Het dubbelkarakter van sport. *Lichamelijke Opvoeding*, 14, 638-641.

Steenbergen, J., & Tamboer, J. W. I. (1998). Ethics and the Double Character of Sport: An Attempt to systematize the Discussion on the Ethics of Sport. In: M. J. McNamee, & S. J. Parry (Eds.), *Ethics and Sport* (pp.35-53). Routledge.

Steenbergen, J., Buisman, A. J., De Knop, P., & Lucassen, J. M. H. (1998). *Waarden en normen in de sport: analyse en perspectief*. Bohn Stafleu Van Loghum.

Steenbergen, J., Fleuren, M., & Hordijk, A. (2018). Geschiedenis van sociale veiligheid in sport. In A. Bronkhorst, J. Van der Kerk, & N. Schipper-van Veldhoven, *Een pedagogisch sportklimaat - Het realiseren van een positieve clubcultuur* (pp. 41-54). Uitgeverij Cautinho.

Steenbergen, J., Hilhorst, J., Van der Sluis, A., & Gijsbers, M. (2010). *Samen voor sportiviteit en respect: analyse spel- en gedragsregels*. Kennispraktijk.

Steenbergen, J., De Knop, P., & Elling, A. (2001). *Values and norms in sport: critical reflections on the position and meanings of sport in society*. Meyer & Meyer Verlag.

Steenbergen, J., & Vloet, L. (2007). *Fair play ... over de regels en de geest: van begripsverheldering tot beleid*. daM uitgeverij.

Ten Boom, A. (2001). *Waarden en normen in de sport, deel II: de onderzoeksresultaten samengevat 1998-2001*. NOC*NSF.

Stokvis, R. (2003). Is er corruptie bij het harddraven in Nederland? *De Gids*, 166, 894.

Stokvis, R. (2010). *De sportwereld. Een inleiding*. ARKO Sports Media.

Tamboer, J., & Steenbergen, J. (2000). *Sportfilosofie*. DAMON.

Tiessen-Raaphorst, A., & Breedveld, K. (2007). *Een gele kaart voor de sport*. Sociaal en Cultureel Planbureau.

Tiessen-Raaphorst, A., Lucassen, J., Van Kalmthout, J., & Van der Dool, R. (2008). *Weinig over de schreef*. Sociaal en Cultureel Planbureau.

Van Bottenburg, M., Deelen, I., & Van der Hoeven, S. (2021). *Wedstrijdvervalsing in de breedtesport: resultaten enquête in Nederland*. Universiteit Utrecht/Universiteit Gent.

Van Bottenburg, M., & Heilbron, J. (1997). Kooivechten. Over ontsporting en commercialisering van het wedstrijdvechten. *Amsterdams Sociologisch Tijdschrift*, 24(3/4), 375-398.

Van Emmenes, A. (1966). Tegen de spelverruwing. *De Scheidsrechter*, 33(11).

Van Kalmthout, J., & Lucassen, J. (2008). *Verenigingsmonitor 2007. De stand van zaken bij sportverenigingen in het perspectief van modernisering*. Arko Sports Media.

Van Milaan, F., & Van den Heuvel, D. (2021). *Tijd voor vernieuwing van de ongelijke leggers (de leggerwisseling?)*. SportKnowhowXL. <https://www.sportknowhowxl.nl/nieuws-en-achtergronden/column-xl/item/140458/>

Van Puffelen, F., Reijnen, J., & Velthuisen, J. W. (1988). *De macro-economische betekenis van sport*. Ministerie van WVC.

Vanreusel, B., & Scheerder, J. (2000). *Sport: cultuur in beweging. Een verkenning van cultuurtrends in de sport*. Koning Boudewijn Stichting.

Van Schoonderwalt, F., & Verkammen, M. (1983). *Doping en sport*. Wolters Kluwer Nederland.

Veneklaas, L. (2011). *Zorgen van sportclubs: vijftien jaar later*. Hogeschool van Amsterdam.

Wesselman, M., Van der Meer, P., & Gelinck, R. (2018). *Naar een veiliger sportklimaat: productkwaliteit en bijdrage aan gedragsverandering*. Kenniscentrum Sport & Bewegen.

Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (2017). *Weten is nog geen doen. Een realistisch perspectief op redzaamheid*.

Woldendorp, J., & Dekkers, T. (1984). *Grenzen in de sport*. TrouwKwartet BV.

WOS - werkgevers in de sport. (2019). *National report Netherlands. Analysis of labour market realities and challenges in the sport and physical activity sector*.

Hoofdstuk 3

Bruinsma, M., Stevens, V., Cremers, R., & Spapens, T. (2020). *Criminele inmenging bij amateursportverenigingen: aard, omvang en handelingsperspectief*. Bureau Bruinsma/Mulier Instituut/Tilburg University.

Bieleman, B., Biesma, S., Kruize, A., Zimmerman, C., Boendermaker, M., Nijkamp, R., & Bak, T., (2011). *Gokken in kaart*. IntraVal.

De Bruin, D. E., Meijerman, C. J. M., Leenders, F. R. J., & Braam, R. V. (2006). *Verslingerd aan meer dan een spel*. Centrum voor Verslavingsonderzoek.

Gainsbury, S. M., Hing, N., Delfabbro, P. H., & King, D. L. (2014). A taxonomy of gambling and casino games via social media and online technologies. *International Gambling Studies*, 14(2), 196-213. <https://doi.org/10.1080/14459795.2014.890634>

Geerds, E. (2016, 18 mei). *Kroniek der gevallen clubs, wat goed is komt niet snel*. Voetbal247. <https://www.voetbal247.nl/kroniek-gevallen-clubs-goed-is-komt-snel/>

Kansspelautoriteit. (2020). *Jaarverslag 2020*.

Kansspelautoriteit. (2021). *Jaarverslag 2021*.

Kansspelautoriteit. (2022). *Leidraad beoordeling kansspelen*.

Kruize, A., Boendermaker, M., Sijstra, M., & Bieleman, B. (2016). *Modernisering Kansspelbeleid. Nulmeting 2016*. IntraVal & WODC.

McGee, D. (2020). On the normalization of online sports gambling among young adult men in the UK: A public health perspective. *Public Health*, 184, 89-94. <https://doi.org/10.1016/j.puhe.2020.04.018>

Lesieur, H. R., & Blume, S. B. (1987). The South Oaks Gambling Screen (SOGS): A new instrument for the identification of pathological gamblers. *American Journal of Psychiatry*, 144(9), 1184-1188. <https://doi.org/10.1176/ajp.144.9.1184>

Livingstone, C., & Rintoul, A. (2020). Moving on from responsible gambling: A new discourse is needed to prevent and minimize harm from gambling. *Public Health*, 184, 107-112. <https://doi.org/10.1016/j.puhe.2020.03.018>

Ronzitti, S., Soldini, E., Lutri, V., Smith, N., Clerici, M., & Bowden-Jones, H. (2016). Types of gambling and levels of harm: A UK study to assess severity of presentation in a treatment-seeking population. *Journal of Behavioral Addictions*, 5, 439-447. <https://doi.org/10.1556%2F2006.5.2016.068>

Rosiers, J., Moernaut, J., Möbius, D., & Wijgaerts, F. (2020). *Survey sportwedenschappen. Onderzoeksrapport: bevraging over sportwedenschappen onder leden en medewerkers van sportclubs*. Vlaams Expertise Centrum Alcohol en Andere Drugs.

Thomas, S., Pitt, H., Bestman, A., Randle, M., McCarthy, S., & Daube, M. (2018). *The determinants of gambling normalization: causes, consequences, and public health responses*. Victorian Responsible Gambling Foundation.

Van Driel, I., & Sok, A. (2019). Illegaal professioneel casino bij SC Amstelveen opgedoekt. *Algemeen Dagblad*. <https://www.ad.nl/dordrecht/illegaal-professioneel-casino-bij-sc-amstelveen-opgedoekt-a5ae1536/>

Hoofdstuk 4

De Vries, K., Ross-van Dorp, C., & Myjer, E. (2017). *Rapport van de Onderzoekscommissie seksuele intimidatie en misbruik in de sport*. Arko Sports Media.

Koninklijke Nederlandsche Roeibond (2020). *Code Ongewenste Omgangsvormen*.

Kovács, Z., & Noor, S. (2021). *Grensoverschrijdend gedrag aanpakken. Wat werkt bij het activeren van omstanders?* Movisie.

Mulder, J., Cuelenaere, B., Elshout, M., Farzan, K., & Zandvliet, R. (2020). *Grensoverschrijdend gedrag in de Nederlandse sport*. CentERdata.

Stevens, V. (2021). *Five insights from the literature on bystander interventions at sports clubs*. Mulier Instituut.

Stevens, V., & Gutter, K. (2021). *Veiligheidsborging bij sportverenigingen tegen seksueel grensoverschrijdend gedrag* [Factsheet 2021/23]. Mulier Instituut.

Hoofdstuk 5

Andriessen, I., Hoegen Dijkhof, J., Van der Torre, A., Van den Berg, E., Pulles, I., Iedema, J., & De Voogd-Hamelink, M. (2020). *Ervaren discriminatie in Nederland II*. Sociaal en Cultureel Planbureau.

Bovens, M., Jennissen, R., Bokhorst, M., & Engbersen, G. (2021). Afscheid van westers en niet-westers. *Naar meervoudige indelingen in herkomstgroepen. WRR-Policy Brief 8*. Wetenschappelijke Raad voor Regeringsbeleid.

BBC (2021, 2 juli). *Soul Cap: Afro swim cap Olympic rejection 'heartbreaking' for black swimmers*. www.bbc.com/news/news-beat-57688380

Centraal Bureau voor de Statistiek (2021). *Hoeveel mensen met een migratieachtergrond wonen in Nederland?* <https://www.cbs.nl/nl-nl/dossier/dossier-asiel-migratie-en-integratie/hoeveel-mensen-met-een-migratieachtergrond-wonen-in-nederland->

Centraal Bureau voor de Statistiek & Mulier Instituut (2021). *Kernindicator Clublidmaatschap naar achtergrondkenmerken 2020*. Tabel. <https://www.sportenbewegenincijfers.nl/documenten/kernindicator-clublidmaatschap-naar-achtergrondkenmerken>

Creemers, R., & Elling, A. (2020). 'Onze vereniging staat open voor iedereen': betekenisgeving aan inclusie van etnische minderheden door Utrechtse sportaanbieders. Mulier Instituut.

Creemers, R., Elling, A., & Van Sterkenburg, J. (2022). *The Governance Index. Levels of gender and ethnic/racial representation in leadership positions in European football*. Mulier Instituut/Erasmus Universiteit Rotterdam.

Elling, A. (2002). *'Ze zijn er (niet) voor gebouwd'. In- en uitsluiting in de sport naar sekse en etniciteit*. Arko Sports Media/Mulier Instituut.

Elling, A., & Cremers, R. (2021). *Sportgedrag en ervaren racisme etnische minderheden* [Factsheet 2021/27]. Mulier Instituut.

Elibol, R., & Tielbeke, J. (2018). *'Rachid is ook gewoon een nette jongen'*. De Groene Amsterdammer.

Essed, P. (1984). *Alledaags racisme*. Uitgeverij Sara.

Felten, H., Taouanza, I., Broekroelofs, R., Vijlbrief, A., & Cankor, E. (2020). *Wat werkt bij het verminderen van discriminatie*. Kennisplatform Integratie & Samenleving.

Ghorashi, H. (2020). Taking racism beyond Dutch innocence. *European Journal of Women's Studies*, 1-6. <https://doi.org/10.1177%2F1350506820978897>

Hayes, R., Joosen, K. J., & Smiley, C. (2018). Black Petes & Black Crooks? Racial stereotyping and offending in the Netherlands. *Contemporary Justice Review*, 21(1), 16-32. <https://doi.org/10.1080/10282580.2018.1415049>

Heijnen, E., Dellas, V., & Elling, A. (2020). *Verschillen in lidmaatschap sportverenigingen middelbare scholieren naar opleiding, etniciteit, gezinswelvaart en geslacht (2005-2017)* [Factsheet 2020/24]. Mulier Instituut.

Hermens, N., Hermens, H., & Bellaart, H. (2016). *Diversiteit in sportverenigingen*. Kennisplatform Integratie & Samenleving.

Hoekman, R., Elling, A., Van der Roest, J. W., & Van Rens, F. (2011). *Opbrengsten van Meedoen: Eindevaluatie programma Meedoen alle jeugd door sport*. Arko Sports Media/W.J.H. Mulier Instituut.

Janssens, J. (1999) *Etnische tweedeling in de sport*. Diopler/NOC*NSF.

Kemper, F. (Red.) (2010). *Samenspel. Studies over etniciteit, integratie en sport*. Nederlands Instituut voor Sport en Beweging (NISB).

Meloen, J. D., & Eersteling, P. (1994). *Er wordt wel eens wat geroepen. Discriminatie van allochtonen in de amateursport*. Liswo.

Mulier Instituut (2020). *Nationaal Sportonderzoek najaar 2020 (NSO, online panelonderzoek Ipsos)*.

Mulier Instituut (2021). *Verenigingspanel, zomer 2021* [dataset].

Movisie (2020). *Draagvlak creëren voor inclusief beleid*. <https://www.movisie.nl/artikel/draagvlak-creeren-inclusief-beleid?utm-campaign=MovisieMail&utm-content=30.09.2020&utm-source=Nieuwsbrief&utm-medium=email>

NOC*NSF (z.d.). *Diversiteit en inclusie*. <https://clubbase.sport.nl/kennisbank/ledenwerving-behoud/diversiteit-en-inclusie>

Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu (2021). *Wekelijkse sportdeelname uitgesplitst naar achtergrondkenmerken 2001 - 2020. Tabel*. <https://www.sportenbewegeningcijfers.nl/documenten/wekelijkse-sportdeelname-uitgesplitst-naar-achtergrondkenmerken>

Van Haaften, A. F. (2019). Ethnic participation in Dutch amateur football clubs. *European Journal for Sport and Society*, 16(4), 301-322. <https://doi.org/10.1080/16138171.2019.1693144>

Van Sterkenburg, J., De Heer, M., & Mashigo, P. (2021). Sports media professionals reflect on racial stereotypes and ethnic diversity in the organization. *Corporate Communications*, 26(5), 31-46. <https://doi.org/10.1108/CCIJ-06-2021-0063>

Van Sterkenburg, J., & Knoppers, A. (2004). Dominant discourses about race/ethnicity and gender in sport practice and performance. *International review for the sociology of sport*, 39(3), 301-321. <https://doi.org/10.1177%2F1012690204045598>

Van Sterkenburg, J., Peeters, R., & Van Amsterdam, N. (2019). Everyday racism and constructions of racial/ethnic difference in and through football talk. *European Journal of Cultural Studies*, 22(2), 195-212. <https://doi.org/10.1177%2F1367549418823057>

Wekker, G. (2016). *White Innocence: Paradoxes of Colonialism and Race*. Duke University Press.

Hoofdstuk 6

Anderson, E., & Travers, A. (2017). *Transgender athletes in competitive sport*. Routledge.

Anderson, E., & McCormack, M. (2018). Inclusive Masculinity Theory: overview, reflection and refinement. *Journal of Gender Studies*, 27(5), 547-561. <https://doi.org/10.1080/09589236.2016.1245605>

Barron, L. G., & Hebl, M. (2013). The force of law: The effects of sexual orientation antidiscrimination legislation on interpersonal discrimination in employment. *Psychology, Public Policy, and Law*, 19(2), 191. <https://psycnet.apa.org/record/2012-13791-001>

Caudwell, J. (1999) Women's football in the United Kingdom: Theorizing gender and unpacking the butch lesbian image. *Journal of Sport and Social Issues*, 23(4), 390-402. <http://dx.doi.org/10.1177/0193723599234003>

Cremers, R., & Elling, A. (2022, nog te verschijnen). *LHBT-acceptatie in de sport*. Mulier Instituut.

Cremers, R., & Elling, A. (2021a). *LHBT-acceptatie op de sportvereniging*. Mulier Instituut.

Cremers, R., & Elling, A. (2021b). *Sportdeelname en ervaringen van transgender personen*. Mulier Instituut.

Crosset, T. (1990). Masculinity, sexuality, and the development of early modern sport. In M. A. Messner, & D. F. Sabo (Eds.), *Sport, Men and the Gender Order: critical feminist perspectives* (pp. 45-55). Human Kinetics.

De Greef, T., & Vedder, S. (2021). *Richtlijn gender- en seksediverse personen*. NOC*NSF.

Elling, A. (2012). Buitengewoon grensoverschrijdend. Sportervaringen van transgenders. *Tijdschrift voor Genderstudies*, 15(2).

Elling, A., Cremers, R., & Hoeijmakers, R. (2020). *Grappig bedoelde opmerkingen die benadrukken dat ik als homo toch minder ben. Sportgedrag en ervaren homo-acceptatie door homo- en biseksuele mannen en vrouwen*. Mulier Instituut.

Elling, A., Hoeijmakers, R., Cremers, R., & Grootens, S. (2021). *Homosportclubs in Nederland 1980-2020*. Mulier Instituut/Gay Union Through Sports.

Elling, A., & Janssens, J. (2009). Sexuality as a structural principle in sport participation: negotiating sports spaces. *International Review for the Sociology of Sport*, 44(1), 71-86. <https://doi.org/10.1177%2F1012690209102639>

Elling, A., Peeters, R., & Stentler, L. (2017). Tussen nieuwe heldinnen, voetbalbabe en lerende amateurs. In M. Prange, & M. Oosterbaan (Eds.), *Vrouwenvoetbal in Nederland. Spiegel en katalysator van maatschappelijke verandering* (pp. 209-236). Uitgeverij Klement/Atria, kennisinstituut voor emancipatie en vrouwengeschiedenis.

Elling, A., Smits, F., Hover, P., & Van Kalmthout, J. (2011). *Seksuele diversiteit in de sport: sportdeelname en acceptatie*. Mulier Instituut.

Felten, H., Emmen, M., & Keuzenkamp, S. (2015). *Do the right thing. De plausibiliteit van interventies voor vergroting van acceptatie van homoseksualiteit*. Movisie.

Felten, H., Taouanza, I., Broekroelofs, R., Vijlbrief, A., & Cankor, E. (2020). *Wat werkt bij het verminderen van discriminatie*. Kennisplatform Integratie & Samenleving.

Hekma, G. (1994). *Als ze maar niet provoceren*. Het Spinhuis.

Huttinga, W. (2017, 4 augustus). Genderneutraliteit: overdreven gedoe of heilzame ontwikkeling? *Trouw*. <https://www.trouw.nl/nieuws/genderneutraliteit-overdreven-gedoe-of-heilzame-ontwikkeling-b4ce143a/>

Janssens, J., Elling, A., & Van Kalmthout, J. (2003). *Het gaat om de sport*. Mulier Instituut.

Jones, B. A., Arcelus, J., Bouman, W. P., & Haycraft, E. (2017). Barriers and facilitators of physical activity and sport participation among young transgender adults who are medically transitioning. *International Journal of Transgenderism*, 18(2), 227-238. <https://doi.org/10.1080/15532739.2017.1293581>

Keuzenkamp, S., Bos, D., Duyvendak, J. W., & Hekma, G. (Eds.) (2006). *Gewoon doen. Acceptatie van homoseksualiteit in Nederland*. Sociaal en Cultureel Planbureau.

Kian, E. M., Clavio, G., Vicent, J., & Shaw, S. (2011). Homophobic and Sexist yet Uncontested: Examining Football Fan Postings on Internet Message Boards. *Journal of Homosexuality*, 58(5), 680-699. <https://doi.org/10.1080/00918369.2011.563672>

Kuyper, L. (2018). *Opvattingen over seksuele en genderdiversiteit in Nederland en Europa*. Sociaal en Cultureel Planbureau.

Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport, Vereniging Sport en Gemeenten, Vereniging van Nederlandse Gemeenten & NOC*NSF (2018). *Nationaal Sportakkoord 2018-2022. Sport Verenigt Nederland*.

Norman, J. R. (2011). Congregational culture and identity politics in a lesbian, gay, bisexual, and transgender synagogue: Making inclusiveness and religious practice one and the same. *Journal of Religion & Society*, 2011(13).

Plummer, D. (2006). Sportophobia: Why do some men avoid sport? *Journal of Sport and Social Issues*, 30(2), 122-137. <https://doi.org/10.1177%2F0193723505285817>

Hoofdstuk 7

Bruinsma, M., Stevens, V., Cremers, R., & Spapens, T. (2020). *Criminele inmenging bij amateursportverenigingen; aard, omvang en handelingsperspectief*. Bureau Bruinsma/Mulier Instituut/Tilburg University.

NOC*NSF (2005). *De 13 aanbevelingen voor een goed sportbestuur; pas toe of leg uit!*

Noordanus, P., Van der Torre, E., Tops, P., & Kester, J. (2021). *Preventie met Gezag*.

Stevens, V., Cremers, R., Bruinsma, M., & Spapens, A. (2021). Criminele inmenging in de amateursport: Weerbaarheid door samenwerking. *Tijdschrift voor Sport & Recht*, 1/2, 12-17.

Stevens, V. (2021). *Beleidsvervreemding bij criminele inmenging in de amateursport* [Fact-sheet 2021/19]. Mulier Instituut.

Taskforce RIEC Brabant-Zeeland. *Signaal en interventiekaart: integriteitsrisico's bij sportclubs*.

Hoofdstuk 8

Academie voor Sportkader (2014). *4 inzichten over trainerschap*. Academie voor Sportkader/Samen naar een veiliger sportklimaat.

Bronkhorst, A., Van der Kerk, J., & Schipper-van Veldhoven, N. (2018). *Een pedagogisch sportklimaat: het realiseren van een positieve clubcultuur*. Coutinho.

Bronkhorst, A., Schipper-van Veldhoven, N., Hofenk, H., & De Greeff, M. (2021). *Onderzoeksrapportage Kids First, towards a pedagogical climate*. Hogeschool Windesheim.

CBS (2018). *Tevredenheid over omgang trainer/instructeur met onwenselijk gedrag. Vrijtijdsomnibus (VTO) 2018*. Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS)/Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP).

CBS/RIVM (2019). *Sportakkoord: Inclusief sporten en bewegen. Gemiddelde rapportcijfer voor plezier beleven aan sport 2019*. Sport en bewegen in cijfers. <https://www.sportenbewegenincijfers.nl/beleid/sportakkoord/inclusief-sporten>

CBS/RIVM (2021). *Clublidmaatschap. Het aandeel van de bevolking van 6 jaar en ouder dat lid is van een sportvereniging in 2020*. Sport en bewegen in cijfers. <https://www.sportenbewegenincijfers.nl/kernindicatoren/clublidmaatschap>

Deci, E., & Ryan, R. (1985). *Intrinsic motivation and self-determination in human behavior*. Plenum Press.

Gutter, K., Van Kalmthout, J., & Reitsma, M. (2020). *Positief sportklimaat bij sportverenigingen. Vanuit het oogpunt van ouders en verenigingsbestuurders* [Factsheet 2020/46]. Mulier Instituut.

Hilhorst, J., Schipper-van Veldhoven, N., Jacobs, F., Theeboom, M., & Steenbergen, J. (2014a). *Trainer-kind INterACTIE – onderzoek naar het gedrag van trainer/coaches en de betekenis ervan voor de ontwikkeling van kinderen in de georganiseerde sport*. BlackBoxPublishers.

Hilhorst, J., Steenbergen, J., & Schipper-van Veldhoven, N. (2014b). *Interactie tussen trainer en kind nader bekeken – hoe creëer je als trainer/coach een sociaal veilig stimulerend en ontwikkelingsgericht sportklimaat?* BlackBox-Publishers.

Huiberts, I., Van Suijlekom, A., Reitsma, M., & Elling, A. (nog te verschijnen). *Pedagogisch sportklimaat in het voetbal*. Mulier Instituut.

KNGU (2020). *Het pedagogisch ABC voor trainers-coaches*. Dutch Gymnastics.

Olfers, M., & Van Wijk, A. (2021). *Ongelijke leggers: een onderzoek naar grensoverschrijdend gedrag in de gymnsport*. Verinorm.

Reitsma, M., Alberts, A., & Elling, A. (2021a). *Verenigingsbestuurders en ouders van jeugdsporters over een pedagogisch sportklimaat*. Mulier Instituut.

Reitsma, M., & Elling, A. (2021). *Jeugdtrainers/coaches uit het voetbal en hockey over een pedagogisch sportklimaat*. Mulier Instituut.

Reitsma, M., Hoogendam, A., Nafzger, P., Pulles, I., & Van der Poel, H. (Eds.) (2021b). *Monitor Sportakkoord 'Sport verenigt Nederland' De zes pijlers gepeild*. Mulier Instituut.

Rutten, E. (2007). *Education through organized youth sport* [Proefschrift]. Universiteit Leiden.

Ryan, R., & Deci, E. (2000). *Self-Determination Theory and the Facilitation of Intrinsic Motivation, Social Development and Well-Being*. *American Psychologist*, 55(1), 68-78. <http://dx.doi.org/10.1037/0003-066X.55.1.68>

Schipper-van Veldhoven, N., Van der Palen, H., Van der Kerk, J., & Schuijers, R. (2012). *Goud in elk kind – jeugdsport in een pedagogisch perspectief*. daM uitgeverij.

Swier, E. (2021). *Clubkadercoach: het nieuwe normaal, rapportage eerste tranche proeftuinen*. Arko Sports Media.

Van den Dool, R. (2021). *Sportdeelname en lidmaatschap 2012-2020* [Factsheet 2021/20]. Mulier Instituut.

Hoofdstuk 9

Bowker, A., Boekhoven, B., Nolan, A., Bauhaus, S., Glover, P., Powel, T., & Taylor, S. (2009). Naturalistic observations of spectator behavior at youth hockey games. *The sport psychologist*, 23(3), 301-316. <http://dx.doi.org/10.1123/tsp.23.3.301>

Heijnen, E., Geurink, N., & Stevens, V. (2022). *Monitor sportief wedstrijdgedrag 2021: registratie sportief en onsportief wedstrijdgedrag in de Nederlandse teamsport met de Sportklimaat-App*. Mulier Instituut.

Hilhorst, J., Steenbergen, J., & Schipper-van Veldhoven, N. (2014). *Interactie tussen trainer en kind nader bekeken: hoe creëer je als trainer/coach een sociaal veilig, stimulerend en ontwikkelingsgericht sportklimaat?* Blackbox-Publishers.

Mummendey, A., & Mummendey, H. D. (1983). Aggressive Behaviour of Soccer Players as Social Interaction. In J. H. Goldstein (Ed.), *Sports Violence* (pp. 111-128). Springer.

Ragin, C. (1987). *The Comparative Method: Moving Beyond Qualitative and Quantitative Strategies*. University of California Press.

Romijn, D., Floor, C., & Prins, R. G. (2018). *Monitor sportief wedstrijdgedrag 2018. Registratie sportief en onsportief gedrag in de Nederlandse sport met de SportklimaatApp*. Mulier Instituut.

Sacks, D. N., Petscher, Y., Stanley, C. T., & Tenenbaum, G. (2003). Aggression and violence in sport: *Moving beyond the debate*. *International journal of sport and exercise psychology*, 1(2), 167-179. <https://dx.doi.org/10.1080%2F1612197X.2003.9671710>

Schipper-van Veldhoven, N., & Steenbergen, J. (2015). Sport en (on)gewenst gedrag. In A. Tiessen-Raaphorst (Red.), *Rapportage Sport 2014* (pp. 269-283). Sociaal Cultureel Planbureau.

Steenbergen, J., Fleuren, M., & Hordijk, A. (2018). Geschiedenis van sociale veiligheid in sport. In A. Bronkhorst, J. van der Kerk, & N. Schipper-van Veldhoven, *Een pedagogisch sportklimaat – Het realiseren van een positieve clubcultuur* (pp. 41-53). Cautinho.

Stevens, V., Heijnen, E., & Geurink, N. (2020). *Onsportief wedstrijdgedrag: op zoek naar samenhang in verklarende factoren bij amateur voetbal- en hockeywedstrijden* [Factsheet 2020/10]. Mulier Instituut.

Stevens, V., Heijnen, E., Nafzger, P., Suurd, J., Sotthewes, R., & Van Dongen, J. (2021). *Hoe kijkt de voetbalarbitrage tegen haar vak aan? Een onderzoek onder leden van COVS Nederland over cursus- en opleidingsaanbod, randvoorwaarden en wedstrijdgedrag anno 2020* [Factsheet 2021/7]. Mulier Instituut.

Hoofdstuk 10

Aalbers, M. (2021). *Lessons learned proef-tuinen clubkadercoaching 2019-2020*. Kenniscentrum Sport & Beweging.

Ansell, Ch., & Torfing, J. (2014). "Collaboration and design: new tools for public innovation." In Ch. Ansell, & J. Torfing (Reds.), *Public Innovation through Collaboration and Design* (pp. 1-19). Routledge.

Bruinsma, M., Stevens, V., Cremers, R., & Spapens, A. (2020). *Criminele inmenging bij amateursportverenigingen: aard, omvang en handelingsperspectief*. Mulier Instituut/Bureau Bruinsma/Tilburg University.

Drew, S. A. W., & Wallis, J. L. (2014). The use of appreciative inquiry in the practices of large-scale organisational change a review and critique: a review and critique. *Journal of General Management*, 39 (4), 3–26. <https://doi.org/10.1177%2F0306330701403900402>

Ferwerda, H., Wolsink, J., Olfers, M., & Te Velde, R. (2021). *Van inzicht naar aanpak – Een onderzoek naar ondermijning in de amateursport in de regio Rotterdam*. Bureau Beke.

Gray, B., & Hong R. (2014). The importance of joint schemas and brokers in promoting collaboration for innovation. In Ch. Ansell & J. Torfing (Reds.), *Public Innovation through Collaboration and Design* (pp. 125-148). Routledge.

Koppenjan, F. M., & Klijn, E. H. (2004). *Managing Uncertainties in networks. A network approach to problem solving and decision making*. Routledge.

Kuperus, M. C. (2007). *De vereniging op survival. Overlevingsstrategieën voor heden-daagse verenigingen*. Caravel.

Lucassen, J. M. H., Van der Roest, J., Brandsema, A., Davids, A., Elling, A., Ter Haar, M., & Waardenburg, M. (Reds.) (2018). *Sportverenigingen in Nederland: veerkrachtige verbanden voor sport, brancherapport sport*. Mulier Instituut.

Nederhand, J. (2019). *The Governance of Self-Organization* [PhD-thesis]. Erasmus University Rotterdam.

Meeuwssen, S. (2020). *Kritiek van de sportieve rede – een filosofische archeologie van de moderne sport*. VUBPress.

Reitsma, M., & Stuij, M. (2021). *Procesevaluatie clubkadercoaching: evaluatie van het proef-tuinproject clubkadercoaching en twee case-beschrijvingen*. Mulier Instituut.

Steenbergen, J., Reitsma, M., Geurink, N., & Van der Meer, P. (2022). *Longread clubkadercoaching – legitimering, financiering en beroepspectief*. Mulier Instituut.

Stevens, V. (2021). *Beleidsvervreemding bij criminele inmenging in de amateursport* [Factsheet 2021/19]. Mulier Instituut.

Swier, E. (2021). *Clubkadercoach: het nieuwe normaal, rapportage eerste tranche proef-tuinen*. Arko Sports Media.

Tjepkema, S., Verheijen, L., & Kabalt, J. (Reds.) (2017). *Waarderend veranderen – Appreciative Inquiry in de dagelijkse praktijk van managers*. Boom.

Van Bottenburg, M. (2013). Om de sport verenigd. Instuties en organisaties in de sportwereld. In J. W. Duyvendak, C. Bouw, K. Gërkhani, & O. Velthuis (Reds.), *Sociale kaart van Nederland. Over instituties en organisaties* (pp. 223-238). Boom Lemma.

Van Suijlekom, A., Gutter, K., Dopheide, M., & Balk, L. (2021). *De visie van topsportbegeleiders op een schone sport*. Mulier Instituut.

